

เอกสารประกอบการสอน
รายวิชาความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมาย

อาจารย์วานิช ทองเกต

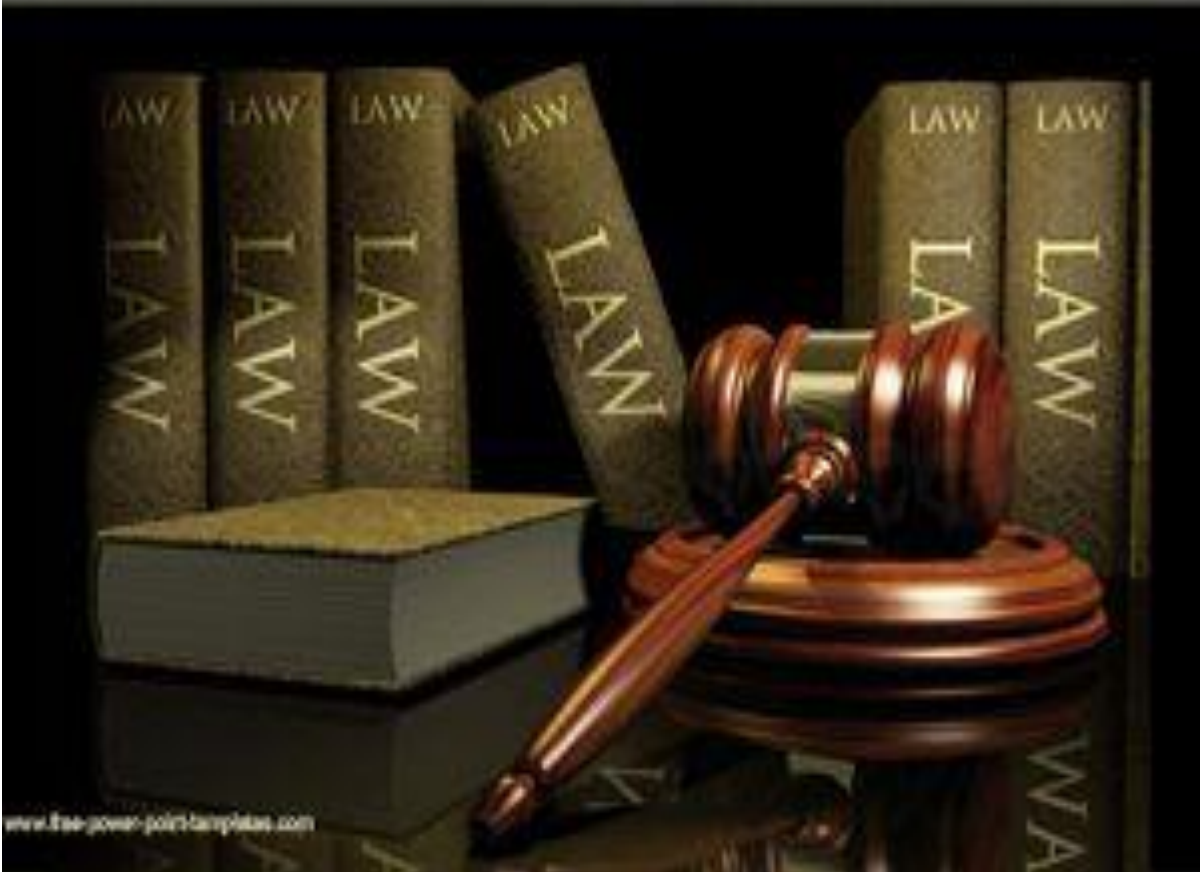
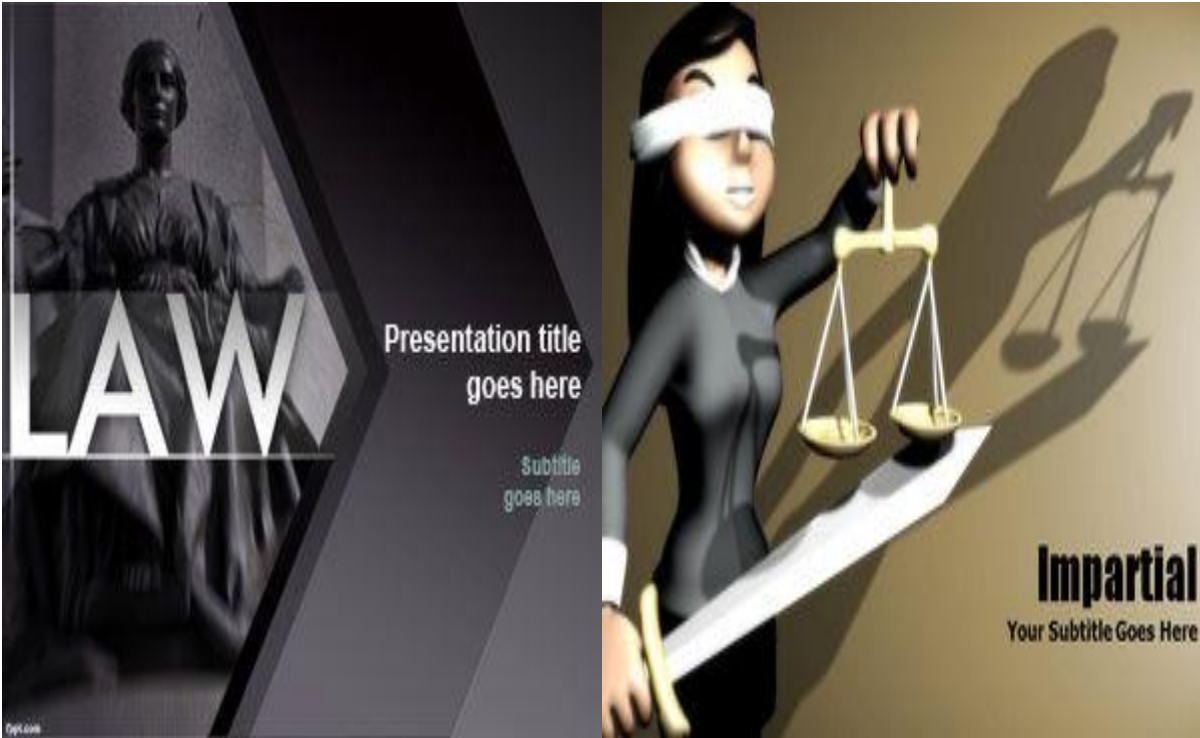

นิติศาสตรมหาบัณฑิต

มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา

2563

คำนำ

เอกสารประกอบการสอนรายวิชาความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมาย จัดทำขึ้นเพื่อใช้ประกอบการจัดการเรียนการสอนในวิทยาลัยชุมชนยะลา โดยมีเนื้อหา 6 บท ประกอบด้วยความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป หลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะบุคคล ทรัพย์สิน เอกเทศสัญญา ครอบครัว และมรดก ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายอาญาและกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่าเอกสารประกอบการสอนเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนแก่นักศึกษาในรายวิชา รวมถึงผู้สนใจทั่วไป และสามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน หากท่านนำไปใช้มีข้อเสนอแนะ หรือตรวจพบข้อผิดพลาด ผู้เขียนต้องกราบขออภัยไว้ ณ ที่นี้ และจักเป็นพระคุณยิ่งหากได้รับคำแนะนำจากท่าน เพื่อการปรับปรุงให้เอกสารเล่มนี้ดียิ่งขึ้นต่อไป

วานิช ทองเกต
12 กรกฎาคม 2563

สารบัญ

	หน้า
คำนำ.....	ก
สารบัญ.....	ข
บทที่ 1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป.....	1
ความหมายของกฎหมาย.....	1
ประโยชน์ของกฎหมาย.....	4
ประเภทของกฎหมาย.....	4
วิวัฒนาการกฎหมายในประเทศไทย.....	6
ที่มาของกฎหมาย.....	8
ลักษณะของกฎหมาย.....	18
การจัดทำกฎหมาย.....	19
ลำดับชั้น (ลำดับศักดิ์) ของกฎหมายในประเทศไทย.....	31
บทสรุป.....	35
บทที่ 2 หลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์.....	36
ความหมายของบุคคล.....	36
ความหมายของนิติบุคคล.....	57
ทรัพย์และทรัพย์สิน	63
บทสรุป	70
บทที่ 3 กฎหมายครอบครัวเบื้องต้น.....	71
การหมั้น.....	71
การสมรส.....	76
ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา.....	78
ทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยา.....	79
หนี้สินของสามีภรรยาที่มีต่อบุคคลภายนอก.....	81
การสิ้นสุดการสมรส.....	82
ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและบุตร.....	85
บุตรบุญธรรม	86
บทที่ 4 กฎหมายมรดก.....	89
กองมรดก.....	90
ทายาทที่มีสิทธิได้รับมรดกตามกฎหมาย.....	92
การแบ่งมรดกของทายาทโดยธรรมในลำดับและชั้นต่างๆ.....	100
การรับมรดกแทนที่.....	101
การสืบมรดก.....	104

พระภิกษุเป็นทายาท หรือพระภิกษุเป็นเจ้ามรดก.....	105
การเสียสิทธิในการรับมรดก.....	106
ผู้จัดการมรดก.....	112
มรดกที่ไม่มีผู้รับ.....	114
อายุความฟ้องคดีมรดก.....	114
บทที่ 5 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายอาญา.....	116
ความหมายของกฎหมายอาญา.....	116
ลักษณะของกฎหมายอาญา.....	117
การบังคับใช้กฎหมายอาญา.....	120
โครงสร้างความรับผิดชอบในทางอาญา.....	123
โครงสร้างที่ 1 การกระทำครบองค์ประกอบที่กฎหมายบัญญัติ.....	123
โครงสร้างที่ 2 การกระทำมีกฎหมายยกเว้นความผิด.....	133
โครงสร้างที่ 3 การกระทำมีกฎหมายยกเว้นโทษ.....	135
เหตุผลโทษ	144
บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดทางอาญา.....	150
โทษทางอาญา.....	155
บทสรุป.....	165
บทที่ 6 กระบวนการยุติธรรมทางอาญา.....	167
ผู้ต้องหาหรือจำเลย.....	168
พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ.....	171
พนักงานอัยการ.....	199
ศาลยุติธรรม.....	203
กรมราชทัณฑ์.....	204
ทนายความ	205
กรมคุมประพฤติ.....	205
เอกสารอ้างอิง.....	207
บรรณานุกรม.....	208

บทที่ 1

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป

เราทราบกันดีว่ามนุษย์เป็นสัตว์สังคม ในการอยู่ร่วมกันต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันทั้งนี้ การอยู่ร่วมกันในสังคมเพื่อมิให้มีปัญหาเกิดขึ้นหรือมีเหตุกระทบกระทั่งของบุคคล มนุษย์จึงต้องสร้างเงื่อนไขในการใช้ชีวิตร่วมกันขึ้นมา เพื่อกำหนดความประพฤติหรือเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น เงื่อนไขหรือข้อปฏิบัติร่วมกันนั้นเมื่อปฏิบัติสืบทอดกันมาและได้รับการยอมรับเป็นจารีตประเพณี แล้วก็อาจกลายเป็นกฎหมายที่ใช้บังคับคนในสังคมนั้นต่อไป

ความหมายของกฎหมาย

ความหมายของกฎหมายที่จะกล่าวต่อไป เป็นการให้ความหมายของนักกฎหมายหรือนักนิติศาสตร์ที่สำคัญและได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง ดังต่อไปนี้ (วิชญ์ เครื่องงาม, 2540: 9-12)

เพลโต (Plato) อริสโตเติล (Aristotle) และซีเซโร (Cicero) ได้กล่าวว่า กฎหมายเกิดจากธรรมชาติเหมือนกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติอื่นๆของโลก

คาร์ล มาร์ก (Karl Mark) และเลนิน (Lenin) ได้มีความเห็นว่ากฎหมายเกิดขึ้นจากผลสะท้อนทางเศรษฐกิจและการเมือง กล่าวคือ หากประเทศใดมีเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม ก็จะทำให้กฎหมายเป็นไปในแนวทางสังคมนิยมนั้นด้วย

จอห์น ออสติน (John Austin) มีความเห็นว่า กฎหมายคือคำสั่ง หรือคำบัญชาของผู้นำหรือผู้ปกครองที่มีต่อสมาชิกในสังคมนั้นๆ

พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ (กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์) พระบิดาแห่งกฎหมายไทย มีความเห็นว่า กฎหมายคือ คำสั่งทั้งหลายของผู้ปกครองว่าการแผ่นดินที่มีต่อราษฎรทั้งหมด เมื่อไม่ทำตามแล้วย่อมได้รับโทษ

ธีระ ศรีธรรมรักษ์ (2538:9) กฎหมาย คือ บรรดาข้อบังคับของรัฐหรือประเทศ ที่ใช้บังคับความประพฤติทั้งหลายของบุคคลอันเกี่ยวข้องกับเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างกัน ถ้าใครฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามก็จะต้องมีความผิดและถูกลงโทษ

กฎหมาย คือ ระเบียบ ข้อบังคับ หรือกฎเกณฑ์ ซึ่งรัฐอธิปไตยประกาศให้ใช้บังคับในหมู่ประชาชนใต้ความปกครองซึ่งถ้าไม่ปฏิบัติตาม จะเกิดผลร้ายไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่งซึ่งจะตกแก่ผู้ฝ่าฝืน (ยุทธานพูนทอง, 2538: 9)

ประเทศไทยได้รับอิทธิพลของปรัชญากฎหมายฝ่ายบ้านเมือง (School of Positive Law) ที่ว่ากฎหมายคือคำสั่งของรัฐอธิปไตย จึงสามารถสรุปความหมายของกฎหมายได้ว่ากฎหมายคือคำสั่งหรือข้อบังคับของรัฐอธิปไตยซึ่งบัญญัติขึ้นมาเพื่อกำหนดความประพฤติของมนุษย์ มีลักษณะที่ใช้ได้ทั่วไปและใช้บังคับได้เสมอ ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามจะได้รับผลร้ายและถูกลงโทษ(นัยนา เกิดวิชัย, 2549: 7)

สรุปแล้วผู้เขียนเห็นว่ากฎหมาย คือ กฎเกณฑ์ คำสั่ง ข้อบังคับที่ออกโดยรัฐอธิปไตย ออกมาใช้ควบคุมความประพฤติของคนในสังคมเพื่อให้สังคมเกิดความสงบเรียบร้อย ผู้ใดฝ่าฝืนจะมีความผิดและต้องรับโทษ

กฎหมายมีความสำคัญต่อสังคม ดังนี้

1. สร้างความสงบเรียบร้อย เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคมจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันแต่เนื่องจากความแตกต่างไม่ว่าจะเป็นด้านความคิด อุปนิสัย สภาพแวดล้อม สภาพสังคม เพศ ฯลฯ ที่แตกต่างกันไปจึงจำเป็นต้องมีกฎหมายเพื่อใช้ควบคุมให้สังคมมีความสงบเรียบร้อย กฎหมายบางอย่างก็กำหนดขึ้นเป็นขั้นตอนหรือวิธีปฏิบัติเพื่อให้ได้มาซึ่งความสงบเรียบร้อย หรือเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ นอกจากนี้การบัญญัติกฎหมายเพื่อเป็นบรรทัดฐานให้คนในสังคมปฏิบัติตามในแนวทางเดียวกันก็จะสร้างความเป็นระเบียบให้เกิดขึ้นอีกด้วย

2. นำกฎหมายมาใช้แก้ไขข้อขัดแย้งในสังคมเมื่อความขัดแย้งเกิดขึ้น ต้องมีการหาข้อยุติซึ่งในเบื้องต้นก็อาจจะใช้กำลังเข้าต่อสู้กันฝ่ายที่มีสมรรถพรรคพวก หรือมีพลังกำลังซึ่งได้เปรียบก็จะเป็นฝ่ายชนะ ซึ่งเป็นการยากอย่างยิ่งที่เราจะสามารถหาวิธีการที่ดีและถูกต้องที่สุดในการใช้แก้ไขความขัดแย้งต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพ ที่จะตัดสินว่าการกระทำใต้นั้นถูกต้องหรือไม่ ย่อมต้องมีหลักเกณฑ์ ฉะนั้นกฎหมายจึงเป็นกฎเกณฑ์สำคัญที่เป็นหลักของความยุติธรรม

3. เป็นเครื่องมือของรัฐในการพัฒนาและบริหารประเทศ การกำหนดนโยบายพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าไปในทางใด หรือคุณภาพของพลเมืองเป็นอย่างไรจำเป็นต้องมีกฎหมายออกมามีบังคับเพื่อให้ได้ผลตามเป้าหมายของการพัฒนาที่กำหนดไว้ เช่น การที่กฎหมายได้กำหนดให้บุคคลมีสิทธิได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า 12 ปี โดยรัฐเป็นผู้จัดการศึกษาให้แก่

ประชาชนอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่ายนั้น ย่อมส่งผลให้คุณภาพด้านการศึกษาของประชาชนสูงขึ้น ทำให้สังคมและสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนมีมาตรฐานดีขึ้น

4. กำหนดความสัมพันธ์ของบุคคล เช่น ฐานะของเพศชายหญิงในสังคมในอดีตนั้นผู้ชายจะเป็นช้างเท้าหน้าทุกเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการออกรบยามศึกสงคราม การออกไปทำงานนอกบ้าน การมีส่วนร่วมทางการเมืองสามารถแสดงความคิดเห็นทางการเมืองได้อย่างเต็มที่และอิสระ มีโอกาสได้เรียนหนังสือสูงๆ ส่วนผู้หญิงสมัยก่อนไม่ค่อยได้เรียนหนังสือและจะไม่มีโอกาสได้ออกไปทำงานนอกบ้านเหมือนผู้ชาย ต้องอยู่แต่บ้านคอยจัดการเรื่องที่เกี่ยวข้องกับภายในบ้าน เป็นแม่หญิงแม่เรือน ไม่มีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับทางการเมืองเพราะเชื่อว่าเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเมืองต้องเป็นหน้าที่ของผู้ชาย ผู้หญิงไม่จำเป็นต้องเรียนรู้ และการที่ผู้ชายได้เรียนสูงกว่าผู้หญิงเพราะว่าผู้ชายมีความแข็งแรง แข็งแกร่งสามารถออกไปเผชิญกับโลกภายนอกได้ ส่วนผู้หญิงนั้นมีความอ่อนแอถ้าออกไปเผชิญกับโลกภายนอกอาจเกิดอันตรายได้ จะเห็นว่าผู้หญิงและผู้ชายมีความไม่เท่าเทียมกันไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเรียน การทำงาน การได้แสดงความคิดเห็นทางการเมือง แต่ปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงหรือผู้ชายต่างก็ต้องได้รับการปฏิบัติอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน จะเลือกปฏิบัติไม่ได้ และการให้สิทธิ โอกาส และการปฏิบัติต่างๆ จะให้กับผู้หญิงหรือผู้ชาย ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอย่างไม่เท่าเทียมกันนั้นจะกระทำไม่ได้โดยเด็ดขาด เพราะกฎหมายได้บัญญัติไว้ว่าไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชายจะต้องได้รับสิทธิ โอกาส การปฏิบัติและการบริการต่างๆ อย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน เพื่อให้เกิดความสมดุลในสังคม เช่น ผู้ชายลงสมัครเล่นการเมืองได้ ผู้หญิงก็สามารถลงสมัครเล่นการเมืองได้เหมือนกัน เพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกัน แต่ก่อนตำรวจเป็นได้เฉพาะผู้ชาย ปัจจุบันผู้หญิงก็เป็นตำรวจได้ เพราะความเปลี่ยนแปลงในสังคม ทำให้เราต้องพัฒนาผู้หญิงให้เทียบเท่ากับผู้ชายให้ทันต่อสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงในสังคม การที่เราให้สิทธิและโอกาสกับผู้หญิงเพิ่มมากขึ้น

นอกจากจะบัญญัติในเรื่องของการให้สิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค และความเท่าเทียมกันระหว่างผู้หญิงและผู้ชายแล้ว กฎหมายยังให้สิทธิความเท่าเทียมกันระหว่างผู้หญิงและผู้ชายเพิ่มมากขึ้น เช่น การเปลี่ยนนามสกุล เมื่อผู้หญิงและผู้ชายแต่งงานและจดทะเบียนสมรสกัน แต่เดิมผู้หญิงที่แต่งงานและได้จดทะเบียนสมรสแล้ว ผู้หญิงจะต้องใช้นามสกุลผู้ชาย แต่ปัจจุบันผู้หญิงที่แต่งงานและจดทะเบียนสมรสแล้ว ผู้หญิงสามารถเลือกใช้นามสกุลเดิมของตนเองได้ และสิทธิอีกอย่างหนึ่งที่ผู้หญิงได้รับคือแต่ก่อนผู้หญิงที่แต่งงานแล้วค่านำหน้าจะเป็นนาง แต่ปัจจุบันผู้หญิงสามารถเลือกใช้ค่านำหน้าจากนาง เป็น นางสาว ได้ ซึ่งการเพิ่มสิทธิเหล่านี้ทำให้เห็นถึงความเสมอ

ภาคเท่าเทียมกันระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเจริญต่อตัวบุคคลและต่อประเทศชาติทำให้มนุษย์ในสังคมเราอยู่ด้วยกันอย่างสงบสุขและสันติ

จากเหตุผลดังกล่าว กฎหมายจึงถือเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวสังคมให้อยู่รอด ดังคำกล่าวที่ว่า “มีสังคมที่ไหนมีกฎหมายที่นั่น”

ประโยชน์ของกฎหมาย

1. สร้างความเป็นธรรม หรือความยุติธรรมให้แก่สังคมเพราะกฎหมายเป็นหลักกติกาที่ทุกคนจะต้องปฏิบัติเสมอภาค เท่าเทียมกัน เมื่อการปฏิบัติของบุคคลใดบุคคลหนึ่งเอาเปรียบคนอื่นขาดความยุติธรรม กฎหมายก็จะเข้ามาสร้างความยุติธรรม เพื่อยุติข้อพิพาทไม่ให้เกิดการเอาไรต์เอาเปรียบกัน ดังที่เราเรียกกันว่า ยุติธรรม สังคมก็จะได้รับความสุขจากผลของกฎหมายในด้านนี้
2. รู้จักสิทธิหน้าที่ของตนเองที่จะปฏิบัติต่อสังคม
3. ประโยชน์ในการประกอบอาชีพ เช่น การเป็นที่ปรึกษาทางกฎหมาย หนายความ อัยการ ศาล ทั้งจะเป็นประโยชน์ต่อสังคม โดยต่างฝ่ายต่างช่วยกันรักษาความถูกต้อง ความยุติธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม
4. ประโยชน์ในทางการเมืองการปกครอง เพราะถ้าประชาชนรู้กฎหมายก็จะเป็นการเสริมสร้างความมั่นคงของการปกครอง และการบริหารงานทางการเมืองการปกครอง ประโยชน์สุขก็จะตกอยู่กับประชาชน
5. รักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองและศีลธรรมอันดีของประชาชน เพราะกฎหมายที่ดีนั้นจะต้องให้ความคุ้มครองแก่ประชาชนเท่าเทียมกัน ประชาชนก็จะเกิดความผาสุก ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน สร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อครอบครัว ต่อบุคคลอื่น และต่อประเทศชาติ

ประเภทของกฎหมาย

หลักเกณฑ์ในการแบ่งประเภทของกฎหมายนั้นมีอยู่หลายทฤษฎี หรือหลายแนวทางขึ้นอยู่กับว่าจะพิจารณาในแง่มุมซึ่งขอแบ่งแยกประเภทกฎหมายที่นิยมใช้กันมีอยู่ 2 ประเภท คือ

1. การแบ่งแยกประเภทของกฎหมายตามลักษณะแห่งการใช้ (คงสิทธิ์ ศรีทอง, 2545: 10) เป็นการแบ่งแยกโดยพิจารณาถึงลักษณะการใช้กฎหมายเป็นหลัก ได้แก่

1.1 กฎหมายสารบัญญัติ (Substantive law) คือกฎหมายที่บัญญัติถึงเนื้อหาหรือเรื่องต่างๆ ไป เป็นกฎหมายที่ใช้ควบคุมความประพฤติ รวมไปถึงกำหนดสิทธิและหน้าที่ต่างๆ ของพลเมืองไว้ เช่น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประมวลกฎหมายอาญา

1.2 กฎหมายวิธีสบัญญัติ (Adjective Law/Procedural Law) คือกฎหมายที่บัญญัติถึงกระบวนการหรือวิธีการที่จะบังคับหรือดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมายสารบัญญัตินั้นเอง ได้แก่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งหรือประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ฯลฯ ตัวอย่างเช่นในประมวลกฎหมายอาญาบัญญัติว่า ผู้ใดฆ่าผู้อื่นผู้นั้นมีความผิด แต่ไม่ได้กำหนดว่ามีวิธีจะนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษได้อย่างไร ไม่มีขั้นตอนการดำเนินการกำหนดไว้ เราก็ต้องอาศัยบทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ในการจับตัวผู้กระทำความผิด การสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐาน การฟ้องคดี การพิจารณาและตัดสินคดี แล้วนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ การบังคับให้เป็นไปตามกฎหมายสารบัญญัตินี้ก็จะทำได้ยาก เพราะไม่มีแบบแผนและวิธีการแน่นอนขาดความเป็นระเบียบและไร้ประสิทธิภาพ

2. การแบ่งแยกประเภทของกฎหมายตามลักษณะของความสัมพันธ์ของคู่กรณี (คงสิทธิศรีทอง, 2545: 10-11) ได้แก่

2.1 กฎหมายเอกชน เป็นกฎหมายที่กำหนดถึงความสัมพันธ์ระหว่างเอกชนด้วยกันเอง ซึ่งกำหนดถึงสิทธิและหน้าที่ของแต่ละเอกชน รวมไปถึงสิทธิและหน้าที่ของเอกชนที่มีต่อเอกชนด้วยกัน กฎหมายเอกชนก็ได้แก่กฎหมายแพ่งและกฎหมายพาณิชย์ กฎหมายแพ่งจะกำหนดถึงสิทธิและหน้าที่รวมถึงความสัมพันธ์ของบุคคลตั้งแต่เกิดจนตายเช่น กฎหมายลักษณะบุคคล กฎหมายครอบครัว ส่วนกฎหมายพาณิชย์ก็จะกำหนดสิทธิและหน้าที่ ระหว่างบุคคลที่เข้ามามีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจต่อกัน เช่น กำหนดถึงสิทธิและหน้าที่ระหว่างคู่สัญญาซื้อขาย คู่สัญญาจำนอง ฯลฯ

2.2 กฎหมายมหาชน เป็นกฎหมายที่ใช้บังคับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ หน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐด้วยกัน หรือความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ หน่วยงานของรัฐ หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐกับประชาชน เช่น รัฐธรรมนูญ กฎหมายปกครอง กฎหมายอาญา พระธรรมนูญศาลยุติธรรม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

2.3 กฎหมายระหว่างประเทศ เป็นกฎหมายที่กำหนดถึงกฎเกณฑ์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เนื่องจากประเทศต่างๆ ในโลกต้องมีการติดต่อมีความสัมพันธ์กับประเทศอื่นๆ ทั้งในทาง

การค้าเศรษฐกิจ และการประสานงานช่วยเหลือในเรื่องต่างๆ ซึ่งกฎหมายระหว่างประเทศอาจมาในรูปของสนธิสัญญา จารีตประเพณีหรือความตกลงกันระหว่างประเทศ กฎหมายระหว่างประเทศอาจไม่มีสภาพบังคับที่ชัดเจน แต่ก็ถือเป็นกฎหมายได้ เนื่องจากเป็นกฎเกณฑ์ที่ตั้งขึ้นมาเพื่อใช้เป็นเครื่องมือสำหรับดำเนินการให้เป็นไปตามเป้าหมายอย่างหนึ่งอย่างใดของรัฐ โดยกฎหมายระหว่างประเทศนั้นจำแนกแบ่งออกเป็น 3 สาขา คือ กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีเมือง กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคล และกฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีอาญา

วิวัฒนาการกฎหมายในประเทศไทย

เดิมกฎหมายของประเทศไทยนั้นมีที่มาจากจารีตประเพณี ศาสนา รวมไปถึงพระราชโองการของพระมหากษัตริย์ ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเรียกว่า “พระราชศาสตร์” ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงตราขึ้นโดยอาศัยหลักใน “คัมภีร์พระธรรมศาสตร์” (นัยนา เกิดวิชัย, 2549: 59-60) จนกระทั่งการเสียเมืองครั้งที่ 2 ให้แก่ประเทศพม่า เอกสารสำคัญทางกฎหมายได้มีการถูกทำลายและสูญหายไปเป็นจำนวนมากต่อมาในสมัยของรัชการที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ แม้จะมีการรวบรวมกฎหมายขึ้นใหม่แต่ก็เหลือเพียงหนึ่งในสิบของกฎหมายที่มีอยู่เดิมในสมัยกรุงศรีอยุธยา อีกทั้งยังมีเนื้อหาที่ผิดเพี้ยนไปจากเดิมทำให้กฎหมายที่มีอยู่ไม่สามารถตัดสินคดีได้อย่างยุติธรรมรัชกาลที่ 1 จึงทรงชำระสะสางกฎหมายเสียใหม่ (ดิเรก ควรสมาคม, 2552: 58) กลายเป็น “กฎหมายตราสามดวง” ถือเป็นกฎหมายที่มีความสำคัญของประเทศไทยเรา นักวิชาการทั้งหลายถือว่าแม้ความเป็นจริงแล้วกฎหมายตราสามดวงนี้ก็คือกฎหมายในสมัยกรุงศรีอยุธยานั่นเอง

คดีสำคัญที่ก่อให้เกิดกฎหมายตราสามดวงก็คือ “คดีอำแดงป้อม” (อำแดง เป็นคำนำหน้าชื่อของผู้หญิงในสมัยก่อน) คดีนี้มีข้อเท็จจริงคือ นายบุญศรี ช่างเหล็กหลวง ได้ไปร้องทุกข์กล่าวโทษพระเกษมและนายราชาอรธ เนื่องจากอำแดงป้อมภริยาของนายบุญศรีเป็นชู้กับ นายราชาอรธแต่อำแดงป้อมกลับมาฟ้องนายบุญศรี นายบุญศรีไม่ยอมหย่า แต่พระเกษมกลับพิจารณาเข้าข้างอำแดงป้อมแล้วคัดข้อความส่งให้ลูกขุน ณ ศาลหลวง มีคำตัดสินให้อำแดงป้อมกับนายบุญศรีขาดจากการเป็นสามีภริยาตามกฎหมาย เมื่อรัชการที่ 1 ทรงทราบเรื่องจึงตรัสว่าหญิงนอกใจชายแล้วมาฟ้องหย่า ลูกขุนปรึกษาแล้วให้หย่าตามคำฟ้องนั้นไม่เป็นการยุติธรรม จึงมีพระราชโองการตรัสสั่งให้เจ้าพระยาคลังตรวจสอบกฎหมายดังกล่าว ปรากฏได้ความว่าชายไม่ผิดหญิงมาขอหย่าก็สามารถหย่าได้ (ตามทีบันทึกใช้คำว่าชายหาผิดมิได้หญิงขอหย่า ท่านว่าเป็นหญิงหย่าชายหย่าได้) จึงทรงเห็นว่าแม้แต่พระไตรปิฎกก็ผิดเพี้ยนไปก็ยิ่งอาราธนาพระราชาคณะทั้งปวงให้ทำสังคายนาชำระพระไตรปิฎกให้ถูกต้องได้ ดังนั้นเมื่อกฎหมายผิดเพี้ยนไปก็ควรต้องชำระ

สะสางให้ถูกต้อง พระองค์จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมตั้งคณะกรรมการขึ้นมาแก้ไขความคลาดเคลื่อนและความไม่ยุติธรรมที่มีอยู่ในกฎหมายเก่า คณะกรรมการได้ร่วมกันทำการชำระบทกฎหมายให้ถูกต้องโดยอาศัย “คัมภีร์พระธรรมศาสตร์” (เชื่อกันว่าเป็นคัมภีร์ที่ผู้ทรงอิทธิฤทธิ์ หรือผู้มีอำนาจเหนือคนธรรมดาแต่งขึ้น เดิมนั้นเป็นของชาวฮินดูเป็นหนังสือในศาสนาพราหมณ์) เป็นหลักในการบัญญัติกฎหมายเช่นเดียวกับในสมัยกรุงศรีอยุธยาใช้ระยะเวลา 1 ปี จึงตรวจชำระเสร็จ เกิดเป็นกฎหมาย “ตราสามดวง” ขึ้น (นัยนา เกิดวิชัย, 2549: 62) เมื่อคณะกรรมการตรวจชำระเสร็จเรียบร้อยได้เขียนด้วยหมึกลงบนสมุดข่อย 6 ชุด ชุดละ 41 เล่ม 3 ชุดแรกเป็นต้นฉบับแท้เรียกว่าฉบับหลวงปกแต่ละเล่มประทับตรา 3 ดวง คือ ตราราชสีห์ ซึ่งเป็นสัตว์ในวรรณคดีไทย เป็นตราประจำตำแหน่งสมุหนายกต่อมาเป็นตราของกระทรวงมหาดไทย ตราราชสีห์ เป็นสัตว์ในวรรณคดีไทยเช่นกัน ต่างกับราชสีห์ตรงที่มีวงตรงกับคำว่า “คช” แปลว่า ช้าง เป็นตราประจำตำแหน่งสมุพระกลาโหม ต่อมาเป็นตราของกระทรวงกลาโหม และตราบัวแก้ว เป็นตราประจำตำแหน่งโกษาธิบดี ต่อมาเป็นตราของกระทรวงต่างประเทศ

ในเวลาต่อมาเกิดการล่าอาณานิคมจากประเทศซีกโลกตะวันตก เช่น ประเทศฝรั่งเศสและประเทศอังกฤษ ทำให้เกิดเหตุการณ์สำคัญขึ้นก็คือการเสียเอกราชทางศาล เนื่องจากต่างประเทศเห็นว่าประเทศไทยเรากฎหมายป่าเถื่อน ไม่เป็นธรรม เมื่อมีปัญหาหรือคดีเกิดขึ้นก็จะไม่ยอมขึ้นศาลไทยและบีบบังคับให้รัฐบาลของไทยทำสนธิสัญญาซึ่งเรียกว่า “สิทธิสภาพนอกอาณาเขต” ได้มีการจัดตั้งศาลกงสุลและศาลต่างประเทศขึ้นเพื่อใช้ในการพิจารณาคดีสำหรับคนชาตินั้นๆ โดยเฉพาะ ไม่ใช้กฎหมายของไทยและไม่ขึ้นศาลไทย ในสมัยรัชกาลที่ 5 ทรงมีพระราชดำริที่จะนำเอาเอกราชทางศาลกลับคืนมา (นัยนา เกิดวิชัย, 2549: 63) โดยการแก้ไขกฎหมายและพัฒนา ระบบกฎหมายให้ทัดเทียมกับนานาประเทศ จึงได้มีการส่งข้าราชการและพระบรมวงศานุวงศ์ไปศึกษากฎหมายที่ต่างประเทศเพื่อนำความรู้มาพัฒนากฎหมาย รวมถึงจ้างผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายจากต่างประเทศมาเป็นที่ปรึกษา ต่อมาทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการตรวจแก้ไขและปรับปรุงกฎหมายขึ้นใหม่ โดยร่างกฎหมายอาญาขึ้นก่อน ด้วยการร่างเป็นภาษาอังกฤษแล้วจึงแปลเป็นภาษาไทยเรียบร้อยเมื่อ พ.ศ. 2450 จากนั้นก็พิมพ์เป็น 3 ภาษา คือ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาฝรั่งเศส แล้วนำขึ้นทูลเกล้าถวาย และได้ทรงประกาศใช้เมื่อวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2451 เรียกประมวลกฎหมายฉบับแรกนี้ว่า “ประมวลกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127” และได้ใช้บังคับมาจนถึง พ.ศ. 2486 จึงได้มีการปรับปรุงใหม่ เรียกกฎหมายฉบับใหม่นี้ว่า “กฎหมายลักษณะอาญา พ.ศ. 2486” และใช้ต่อมาจนได้มีการปรับปรุงใหม่ให้ทันสมัยอีกครั้งหนึ่ง กฎหมาย

ฉบับนี้คือประมวลกฎหมายอาญาฉบับที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ซึ่งเริ่มใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2500 เป็นต้นมา

ต่อมาในสมัยรัชการที่ 6 ก็ทรงแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นร่างประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์และประกาศใช้ครบทั้ง 6 บรรพ ในปี พ.ศ.2478 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ฉบับนี้มีความยาวถึง 1755 มาตรา ใช้เวลาร่างนานถึง 30 ปีเศษ จึงเสร็จสมบูรณ์ทั้ง 6 บรรพ คือ บรรพ 1 ว่าด้วยบทเบ็ดเสร็จทั่วไป บรรพ 2 ว่าด้วยหนี้ บรรพ 3 เอกเทศสัญญา บรรพ 4 ทรัพย์สิน บรรพ 5 ครอบครัว และบรรพ 6 มรดก (นัยนา เกิดวิชัย, 2549: 64)

ในการปฏิรูประบบกฎหมายจากระบบเดิมที่ล้าสมัยมาเป็นระบบใหม่นั้น ไทยได้รับเอาระบบซีวิลลอว์ มาใช้ซึ่งเป็นระบบเดียวกับที่ฝรั่งเศสและเยอรมันใช้กัน โดยระบบนี้มีต้นกำเนิดมาจากอาณาจักรโรมัน เริ่มแรกเดิมนั้นคณะกรรมการร่างกฎหมายประสงค์ที่จะนำเอาระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ มาใช้บังคับ แต่เนื่องจากระบบกฎหมายนี้เป็นระบบกฎหมายที่ไม่สามารถลอกเลียนแบบได้ เพราะระบบกฎหมายนี้เป็นระบบกฎหมายที่พัฒนามาเป็นเวลายาวนานจากจารีตประเพณีและระบบสังคมโดยเฉพาะ ตัวบทกฎหมายก็ไม่มีกรรวบรวมเอาไว้เป็นหมวดหมู่ทำให้ยากแก่การศึกษา ซึ่งแตกต่างกับระบบซีวิลลอว์ ที่มีการรวบรวมกฎหมายไว้เป็นหมวดหมู่อย่างมีระเบียบทำให้ง่ายแก่การศึกษาและนำมาใช้เป็นแบบอย่าง อีกทั้งประเทศส่วนใหญ่ นอกจากฝรั่งเศสและเยอรมันแล้ว ต่างก็ใช้ระบบกฎหมายนี้ทั้งสิ้น การที่ประเทศไทยใช้ระบบเดียวกับนานาประเทศก็จะทำให้กฎหมายของไทยมีความเป็นสากลและเป็นที่ยอมรับซึ่งก็จะมีผลทำให้ไทยอาจได้รับเอกราชทางศาลคืนได้ง่ายขึ้น

ดังนั้น ประเทศไทยจึงนำเอาระบบซีวิลลอว์ มาใช้โดยนำกฎหมายของประเทศอื่นๆ มาผสมเข้ากันกับกฎหมายไทยดั้งเดิม และมีการปรับปรุงให้ทันสมัยเป็นที่ยอมรับของนานาประเทศ จนในที่สุดก็ได้รับเอกราชทางศาลคืนมา และกฎหมายไทยก็ยังคงมีการพัฒนาขึ้นมาเรื่อยๆ เพื่อสามารถใช้แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมได้จนถึงปัจจุบัน

ที่มาของกฎหมาย

ที่มาของกฎหมาย (SOURCE OF LAW) หมายถึงรูปแบบที่กฎหมายแสดงออกมาในทางนิติศาสตร์นอกจากกฎหมายที่บัญญัติขึ้นแล้ว ยังมีกฎเกณฑ์แบบแผนความประพฤติของคนในสังคม บางอย่างที่มีได้บัญญัติขึ้นแต่มีผลบังคับเป็นกฎหมายได้ เช่น กฎหมายจารีตประเพณี

1. จารีตประเพณี

จารีตประเพณี คือ สิ่งที่มีมนุษย์ปฏิบัติต่อเนื่องกันมา จารีตประเพณีมุ่งถึงสิ่งภายนอกของมนุษย์เท่านั้น เช่น การแต่งตัว วิธีพูด และวิธีติดต่อกับบุคคลอื่น รวมถึงวัฒนธรรมด้วย จารีตประเพณีย่อมเป็นของเฉพาะตัว เพราะเกี่ยวกับว่าเป็นบุคคลชั้นใดชั้นหนึ่ง อยู่ในสังคมใดสังคมหนึ่ง ประกอบอาชีพใดอาชีพหนึ่ง ฯลฯ ฉะนั้น จึงมีจารีตประเพณีในทางต่างๆ เช่น จารีตประเพณีในทางการค้าขาย จารีตประเพณีในทางการทูต ฯลฯ เป็นต้น และจารีตประเพณีอาจแตกต่างกันได้ตามกาลเทศะ โดยเหตุนี้จึงเห็นได้ว่าแม้ชนชาติเดียวกันก็ยังมีจารีตประเพณีแตกต่างกันเพราะอยู่คนละแห่ง (หยุด แสงอุทัย, 2555: 41)

จากความหมายข้างต้น จารีตประเพณี หมายถึงการประพฤติปฏิบัติที่ประชาชนทั่วไปนิยมปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลานานจนเป็นที่ยอมรับว่ามีความศักดิ์สิทธิ์เทียบเท่าเสมอด้วยกฎหมาย กล่าวคือ เมื่อชนรุ่นแรกปฏิบัติกันมาอย่างไร ชนรุ่นหลังก็จะปฏิบัติตามกันมา นานวันเข้าประชาชนทั้งหลายในชุมชนต่างก็ยอมรับนับถือกัน รัฐเองก็เห็นถึงความสำคัญของประเพณีที่สืบทอดกันมาดังกล่าว ทั้งนี้เพราะหากรัฐจะวางระเบียบข้อบังคับที่ขัดแย้งกับจารีตประเพณี ประชาชนทั้งหลายก็จะไม่ยอมรับ ดังนั้นรัฐจึงนำเอาจารีตประเพณีมาวางเป็นหลักกฎหมาย เช่น การชกมวยบนเวที ซึ่งถือเป็นกีฬาอย่างหนึ่ง แม้จะเป็นเหตุให้คู่ต่อสู้อีกฝ่ายหนึ่งต้องบาดเจ็บหรือตาย ก็ยอมไม่มีความผิดฐานทำร้ายร่างกายหรือฆ่าคนตาย เช่นเดียวกับแพทย์ที่จำเป็นต้องตัดขาของผู้ป่วยเพื่อช่วยชีวิตไว้โดยจรรยาบรรณของแพทย์ก็ไม่ถือเป็นความผิดในทางกฎหมาย

จารีตประเพณีที่ศาลนำไปใช้วินิจฉัยคดีในฐานะกฎหมายจารีตประเพณีได้นั้น จะต้องประกอบด้วยหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้ (นัยนา เกิดวิชัย, 2549: 70) คือ

- ก. ต้องเป็นประเพณีซึ่งมีมานาน
- ข. ต้องเป็นประเพณีอันสมควร หมายถึงเป็นประเพณีที่ไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีงามของประชาชน
- ค. ต้องมีการกำหนดแน่นอนโดยสถานที่และบุคคลที่เกี่ยวข้อง กล่าวคือไม่เป็นประเพณีที่เลื่อนลอย และต้องมีประชาชนในท้องถิ่นถือปฏิบัติกันโดยทั่วไป
- ง. ต้องไม่มีกฎหมายบัญญัติห้ามไว้หรือขัดกับกฎหมายเพราะถ้ามีกฎหมายบัญญัติมาขัดกับประเพณีแล้ว ต้องถือว่าประเพณีนั้นถูกยกเลิกไปโดยปริยาย

สำหรับประเทศไทย จารีตประเพณีที่ศาลไทยจะยอมรับมาใช้บังคับแทนกฎหมายนั้นต้องเป็นประเพณีปฏิบัติซึ่งมีมาเป็นเวลานานและกำหนดไว้แน่นอนโดยไม่มีกฎหมายบัญญัติห้ามไว้หรือขัดกับกฎหมาย อย่างไรก็ตามบางครั้งได้มีการนำเอาจารีตประเพณีเข้าไปใช้ประกอบการพิจารณาคดีด้วยแม้จะมีกฎหมายลายลักษณ์อักษรบัญญัติอยู่แล้วก็ตาม เช่น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 1 เรื่องสัญญา มาตรา 368 บัญญัติว่า “สัญญานั้นท่านให้ตีความไปตามความประสงค์ในทางสุจริตโดยพิเคราะห์ถึงปกติประเพณีด้วย” นับว่าเป็นเรื่องที่กฎหมายเปิดช่องให้นำจารีตประเพณีมาใช้ได้ด้วย

นอกจากประเทศไทยจะนำจารีตประเพณีมาใช้บังคับแทนกฎหมายดังกล่าวแล้ว ยังนำจารีตประเพณีมาบัญญัติไว้เป็นกฎหมายเลยทีเดียว เช่น การหมั้น เป็นต้น

2. ศาสนา

ศาสนา คือ กฎข้อบังคับที่ศาสนาต่างๆ ได้กำหนดไว้เพื่อให้มนุษย์ประพฤติคุณงามความดี (หยุด แสงอุทัย, 2555, 38) หรือ เป็นหลักการดำเนินชีวิต ข้อบังคับที่ศาสนาของแต่ละศาสนาบัญญัติขึ้นเพื่อสอนให้คนทุกคนเป็นคนดี เมื่อพูดถึงศาสนาเราก็มักนึกไปถึงศีลธรรมเพราะสองคำนี้มักจะมาคู่กัน แต่คำว่าศีลธรรมจะมีความหมายกว้างกว่าคำว่าศาสนาเพราะศีลธรรมอาจหมายความรวมเอาหลักคำสอนของทุกศาสนา มารวมไว้และความดีงามต่างๆ ไว้ในคำๆ เดียวกัน เมื่อเรากล่าวถึงคำสอนของศาสนาอิสลามนั้น หมายถึงศีลธรรม เมื่อเรากล่าวถึงคำสอนของศาสนาพุทธนั้น หมายถึงเรากล่าวถึงศีลธรรมเช่นกัน กฎหมายของแต่ละประเทศก็จะบัญญัติขึ้นโดยอาศัยศาสนาเป็นรากฐานด้วย เช่นในประเทศไทยเราในทางอาญาก็จะนำศีล 5 มาใช้ในการบัญญัติกฎหมาย เช่น ห้ามฆ่าผู้อื่น ห้ามลักทรัพย์ ห้ามประพฤตินิโคตม ฯลฯ

ศาสนานั้นเป็นกฎข้อบังคับที่เกิดจากความเชื่อถือของมนุษย์โดยมุ่งจะปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นคุณงามความดี ศาสนาทั้งหลายต่างก็มีหลักเกณฑ์และคำสอนที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือละเว้นการกระทำความชั่ว ประพฤติแต่ความดี ขณะเดียวกันกฎหมายเองก็ประสงค์จะไม่ให้บุคคลประพฤตินิโคตมเช่นกัน ดังนั้นเพื่อไม่ให้เป็นการขัดแย้งกับความเชื่อถือทางศาสนาหรือในพระผู้เป็นเจ้าที่มนุษย์ให้ความเคารพศรัทธา กฎหมายจึงนำหลักเกณฑ์บางประการของศาสนาที่กำหนดไว้เป็นความผิดและกำหนดบทลงโทษไว้ เช่น กฎหมายของประเทศที่นับถือศาสนาอิสลาม อินดู เป็นต้น ดังนั้นศาสนาจึงถือเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดกฎหมาย และกฎหมายจะดีได้นั้นก็ต้องเห็นความสำคัญของศาสนาที่มีต่อสังคมเช่นกัน ดังสุภาษิตกฎหมายที่ว่า “ข้อบัญญัติอันดีที่สุดย่อมส่งเสริมศาสนา” (summaratio est cruce pro religione facit)

3. หลักกฎหมายทั่วไป

หลักกฎหมายทั่วไปมีรากฐานมาจากความเห็นของนักปราชญ์กฎหมายหรือนักนิติศาสตร์ซึ่งมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ถึงแนวปรัชญาหรือแนวความคิดในทางกฎหมายต่างๆ ในแต่ละสมัยมีลักษณะเป็นสุภาชิตกฎหมาย เริ่มตั้งแต่สมัยกรีก โรมัน และยุโรปสมัยกลาง ทำให้มีการยอมรับนับถือกันเรื่อยมาจนในที่สุดได้นำแนวความคิดนั้นมาบัญญัติขึ้นเป็นกฎหมายมีปัญหว่าเราจะหาหลักกฎหมายทั่วไปซึ่งเป็นกฎหมายที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรนี้ได้จากที่ไหน เรื่องนี้มีแนวความคิดเห็นของศาสตราจารย์ ดร. ปรีดี เกษมทรัพย์ อธิบายดังนี้

ความเห็นที่หนึ่ง เห็นว่าหลักกฎหมายที่มีอยู่ทั่วไปไม่จำกัดว่าอยู่ที่ใดขอให้เป็นหลักกฎหมายที่เอามาตัดสินได้ก็แล้วกัน เช่น สุภาชิตกฎหมาย ตัวอย่างสุภาชิตกฎหมายที่ศาลนำมาเป็นที่มาของกฎหมาย เช่น "กรรมเป็นเครื่องชี้เจตนา" "ความยินยอมไม่ทำให้เป็นละเมิด" "ผู้รับโอนไม่มีสิทธิดีกว่าผู้โอน" "ในระหว่างผู้สุจริตด้วยกันผู้ประมาทเลินเล่อย่อมเป็นผู้เสียเปรียบ" เป็นต้น

ข้อวิจารณ์ความเห็นที่หนึ่งนี้เป็นความเห็นที่ไม่มีขอบเขตทำให้หลักเกณฑ์ที่นำมาปรับคดีเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอน ซึ่งขัดต่อวิสัยของวิชานิติศาสตร์ที่พยายามทำให้กฎหมายมีความแน่นอนเพื่อเป็นเครื่องชี้ว่าอะไรผิดอะไรถูก อีกประการหนึ่งความเห็นนี้เปิดโอกาสให้นำเอาหลักกฎหมายหรือบทบัญญัติของระบบกฎหมายอื่นมาใช้และหลักกฎหมายหรือบทบัญญัตินั้นๆ อาจมีลักษณะขัดแย้งกับหลักหรือเจตนารมณ์ของกฎหมายก็ได้ หากเป็นเช่นนั้นก็จะก่อให้เกิดความสับสนในระบบกฎหมายนั้นได้ความเห็นนี้จึงไม่น่าจะเป็นความเห็นที่ถูกต้อง เช่น นำหลักผู้รับโอนไม่มีสิทธิดีกว่าผู้โอนมาใช้กับกฎหมาย ทั้งที่ตัวบทบัญญัติ มาตรา 1303 บัญญัติว่า "ถ้าบุคคลหลายคนเรียกเอาสังหาริมทรัพย์เดียวกันโดยอาศัยหลักกรรมสิทธิ์ไซ้ร้ ท่านว่าทรัพย์สินตกอยู่ในครอบครองของบุคคลใดบุคคลนั้นมีสิทธิยิ่งกว่าบุคคลอื่นๆ แต่ต้องได้ทรัพย์นั้นมาโดยมีค่าตอบแทน และได้การมีครอบครองโดยสุจริต" ซึ่งเป็นบทบัญญัติคุ้มครองผู้รับโอนที่เสียหายและสุจริต และบัญญัติไปในทางตรงกันข้ามกับหลักผู้รับโอนไม่มีสิทธิดีกว่าผู้โอน

ความเห็นที่สอง เห็นว่าหลักกฎหมายทั่วไป หมายถึงหลักกฎหมายที่มีอยู่ในระบบกฎหมายของประเทศนั้นโดยค้นหาได้จากกฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษรของประเทศนั้นเอง เช่น ประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายแพ่ง หรือกฎหมายลายลักษณ์อักษรอื่น ที่มีหลักใหญ่พอที่จะทำเป็นหลักอ้างอิงได้ บทบัญญัติที่มีอยู่มากมายโดยปกติเกิดจากหลักทั่วไปเพียงไม่กี่หลัก หากได้ศึกษาประวัติความเป็นมาของหลักกฎหมายและการศึกษาพิเคราะห์ที่ตัวบทหลายๆ มาตรา

ให้ตีจริงๆ ก็จะมีหลักใหญ่ที่อยู่เบื้องหลังบทบัญญัติเหล่านั้น หลักใหญ่นี้เป็นหลักกฎหมายทั่วไปที่นำมาปรับคดีได้

ตัวอย่าง ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เรื่องนิติกรรมสัญญา มีหลักว่า"บุคคลต้องปฏิบัติตามสัญญา" ภาษาลาติน เรียกว่า "PACTA SUNT SERVANDA" หลักอันนี้เกิดจากหลักทางศีลธรรมที่ว่า"เมื่อพูดให้สัญญาแล้วต้องรักษาคำพูด เป็นหลักกฎหมายทั่วไปที่อยู่เบื้องหลังมาตราต่างๆ ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เรื่องนิติกรรมสัญญา หรือหลักปฏิเสธไม่ต้องผูกพันตามสัญญาเพราะเหตุการณเปลี่ยนแปลงไป ภาษาลาติน เรียกว่า "CLAUSULA REBUS SIC STANIBIS"และถ้าหากศึกษา ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1303 1329 1330 1331 1332 ก็จะพบว่ามาตราเหล่านี้มีหลักร่วมกันอยู่คือ "หลักคุ้มครองบุคคลที่สามผู้กระทำการโดยสุจริต" ดังนี้ (นัยนา เกิดวิชัย, 2549: 71-72)

มาตรา 1303 "ถ้าบุคคลหลายคนเรียกเอาสิ่งหาทรัพย์เดียวกันโดยอาศัยหลักกรรมสิทธิ์ต่างกันไซ้ ท่านว่าทรัพย์สินตกอยู่ในครอบครองของบุคคลใดบุคคลนั้นมีสิทธิยิ่งกว่าบุคคลอื่น ๆ แต่ต้องได้ทรัพย์นั้นมาโดยมีค่าตอบแทนและได้การครอบครองโดยสุจริต นั้นท่านว่ามีเสียไปถึงแม้ว่าผู้โอนทรัพย์สินให้จะได้รับทรัพย์สินนั้นมาโดยนิติกรรมอันเป็นโมฆียะ และนิติกรรมนั้นได้ถูกบอกกล่าวภายหลัง"

มาตรา 1330 "สิทธิของบุคคลผู้ซื้อทรัพย์สินโดยสุจริตในการขายทอดตลาดตามคำสั่งศาลหรือ คำสั่งเจ้าพนักงานรักษาทรัพย์ในคดีล้มละลายนั้นท่านว่ามีเสียไปถึงแม้ภายหลังจะพิสูจน์ได้ว่าทรัพย์สินนั้นมีไซ้ของจำเลยหรือลูกหนี้โดยคำพิพากษาหรือผู้ล้มละลาย"

มาตรา 1331 "สิทธิของบุคคลผู้ได้เงินตรามาโดยสุจริตนั้น ท่านว่ามีเสียไปถึงแม้ภายหลังจะพิสูจน์ได้ว่าเงินนั้นมีไซ้ของบุคคลซึ่งได้ออนให้มา"

มาตรา 1332 "บุคคลซื้อทรัพย์สินมาโดยสุจริตในการขายทอดตลาดหรือในท้องตลาดหรือจากพ่อค้าซึ่งขายของชนิดนั้นไม่จำต้องคืนให้แก่เจ้าของแท้จริง เว้นแต่เจ้าของจะชดใช้ราคาที่ซื้อมา"

มีปัญหาว่าถ้าหากกฎหมายทั่วไปในตัวบทกฎหมายลายลักษณ์อักษรมาปรับคดีไม่ได้ ศาลจะหากกฎหมายจากที่ไหนมาตัดสิน เพราะมีหลักอยู่ว่าศาลจะปฏิเสธไม่พิจารณาโดยอ้างว่าไม่มีกฎหมายหรือกฎหมายไม่สมบูรณ์ไม่ได้ ในกรณีเช่นนี้ต้องค้นหาหลักกฎหมายทั่วไปจากหลักความยุติธรรมตามธรรมชาติ (Natural Justice) ซึ่งได้แก่ความเป็นธรรมหรือความรู้สึกชอบชั่วดีที่มีอยู่ใน

จิตใจของมนุษย์ (Reason of man) และจากหลักเหตุผลของเรื่อง (Nature of things) (นัยนา เกิดวิชัย, 2549: 72)

อย่างไรก็ตาม สุภาชิตกฎหมายมิได้เป็นบ่อเกิดหรือที่มาของกฎหมายเสียทุกบทยกเว้นแต่เพียงแง่คิดในการดำรงไว้ซึ่งความยุติธรรมหรือให้แนวคิดแก่นักกฎหมาย ผู้พิพากษาตุลาการในอันที่จะศึกษาค้นคว้าตัวบทกฎหมายที่บัญญัติขึ้นไว้แล้วนำมาใช้ปรับกับข้อพิพาทจึงหาใช้ตัวบทกฎหมายที่แท้จริงไม่ แต่ในวงการนิติศาสตร์มักจะทำอย่างสุภาชิตกฎหมายเสมือนหนึ่งเป็นกฎหมายที่ใช้บังคับได้ ตัวอย่างของสุภาชิตกฎหมาย ได้แก่

ก. ไม่มีโทษ โดยไม่มีกฎหมาย “Nulla poena, sine lege” (There must be no punishment except in accordance with the law)

“ไม่มีโทษ โดยไม่มีกฎหมาย” หมายถึงจะลงโทษบุคคลใดไม่ได้ถ้าไม่มีกฎหมายกำหนดไว้ให้ลงโทษ สุภาชิตกฎหมายบทนี้มีวัตถุประสงค์ในอันที่จะให้หลักประกันสิทธิเสรีภาพแก่ประชาชน เพราะมนุษย์เกิดมามีสิทธิเสรีภาพโดยกฎแห่งธรรมชาติ (Natural Law) รัฐจึงต้องคุ้มครองป้องกันสิทธิเสรีภาพของบุคคลโดยการบัญญัติไว้ในกฎหมายภายในของรัฐ ตัวอย่าง เช่น ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 2 วรรคแรก บัญญัติไว้ว่า “บุคคลจักต้องรับโทษทางอาญาต่อเมื่อได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้ในขณะกระทำนั้น บัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดนั้นต้องเป็นโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย” ดังนั้น สุภาชิตที่ว่า “ไม่มีโทษ โดยไม่มีกฎหมาย” จึงมีอิทธิพลต่อการบัญญัติกฎหมายของประเทศต่างๆ เรื่อยมานับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ถือเป็นการดำรงไว้ซึ่งความยุติธรรมตลอดมา

ข. ความไม่รู้กฎหมายไม่เป็นข้อแก้ตัว “Ignorantia juris non excusat” (Ignorance of the law, excuses on man)

“ความไม่รู้กฎหมายไม่เป็นข้อแก้ตัว” หมายถึงบุคคลจะแก้ตัวว่าตนไม่รู้กฎหมายจึงไม่ต้องรับผิดชอบในการกระทำของตนไม่ได้

สุภาชิตกฎหมายนี้ตรงกับประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 64 ซึ่งบัญญัติไว้ว่า “บุคคลจะแก้ตัวว่าไม่รู้กฎหมายเพื่อให้พ้นจากความรับผิดชอบในทางอาญาไม่ได้ แต่ถ้าศาลเห็นว่าตามสภาพและพฤติการณ์ ผู้กระทำความผิดอาจจะไม่รู้ว่าการกระทำนั้นเป็นความผิดศาลอาจอนุญาตให้แสดงพยานหลักฐานต่อศาลและถ้าศาลเชื่อว่าผู้กระทำไม่รู้ว่ากฎหมายบัญญัติไว้เช่นนั้น ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้”

มาตรา 64 ดังกล่าวไม่ยอมให้ยกเอาความไม่รู้กฎหมายขึ้นเป็นข้อแก้ตัว เพราะกฎหมายประสงค์ให้ประชาชนได้ศึกษาและเรียนรู้ล่วงหน้าว่าการกระทำหรือไม่กระทำของตนมีกฎหมายบัญญัติเป็นความผิดหรือไม่ เหตุผลที่กฎหมายอาญาต้องบัญญัติความผิดไว้อย่างชัดเจนแน่นอนอนปราศจากความคลุมเครือก็เพราะต้องการให้ประชาชนได้รู้ล่วงหน้าและเมื่อถือว่าประชาชนต้องรู้ล่วงหน้าจึงไม่ยอมให้ปฏิเสธว่าไม่รู้กฎหมาย

อย่างไรก็ตาม หากไม่ยอมรับฟังความไม่รู้กฎหมายในทุกกรณีก็อาจเป็นการไม่ยุติธรรมจนเกินไป มาตรา 64 จึงยอมให้มีการแก้ตัวได้บ้างเมื่อพิจารณาถึงสภาพแห่งความผิด หมายความว่ากรณีที่เป็นความผิดเพราะกฎหมายห้าม (mala prohibita) มิใช่ความผิดในตัวเอง(mala in se) โดยพฤติการณ์หมายถึงกรณีเฉพาะตัวผู้กระทำผิด เช่น คนต่างด้าวเพิ่งเดินทางเข้ามาในประเทศไทย หรือผู้ที่อยู่ห่างไกลมากไม่สามารถทราบถึงกฎหมายที่ประกาศใช้ใหม่ เมื่อพิจารณาถึงสภาพความผิดและพฤติการณ์แล้ว ศาลอาจอนุญาตให้แสดงพยานหลักฐาน และเมื่อมีการแสดงพยานหลักฐานแล้วถ้าศาลเชื่อความไม่รู้กฎหมาย ศาลอาจลดโทษให้แก่ผู้กระทำผิดได้ หรือไม่ลดโทษก็ได้ แต่ศาลจะไม่ลดโทษไม่ได้ แต่มีข้อสังเกตอยู่ว่าความไม่รู้กฎหมายตามมาตรา 64 หมายถึงผู้ไม่รู้ว่ามีความผิดอาญาบัญญัติว่าการกระทำนั้นเป็นความผิด หากเป็นความไม่รู้กฎหมายอื่นๆ เช่น กฎหมายแพ่งเช่นนี้ไม่เกี่ยวกับมาตรา 64 แต่เป็นการสำคัญผิดในข้อเท็จจริงอันสืบเนื่องมาจากการเข้าใจในกฎหมายแพ่งผิดไป อันอาจทำให้ผู้กระทำไม่ผิด โดยอ้างว่าไม่มีเจตนาได้

ค. ผู้ซื้อต้องระวัง “Caveat emptor: qui ignorare non debuit quod jus alienumemit” (Let a purchaser beware: no one ought in ignorance to buy that which is the right of another)

“ผู้ซื้อต้องระวัง” หมายถึงผู้ซื้อที่มีหน้าที่ต้องตรวจสอบทรัพย์สินที่ซื้อในขณะที่ทำการซื้อขายให้ถูกต้องตรงตามที่ผู้ซื้อต้องการเสียก่อนทั้งปริมาณและคุณภาพไม่ชำรุดบกพร่องหรือเสียหายประการอื่นใด เมื่อรับมอบมาแล้วต้องสันนิษฐานว่าผู้ซื้อได้ตรวจสอบถูกต้องแล้ว ซึ่งตรงกับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 473 ซึ่งบัญญัติว่า “ผู้ขายย่อมไม่ต้องรับผิดชอบในกรณีต่อไปนี้

(1) ถ้าผู้ซื้อได้รู้อยู่แล้วแต่ในเวลาซื้อขายว่ามีความชำรุดบกพร่องหรือควรจะได้รู้เช่นนั้น หากใช้ความระมัดระวังอันพึงคาดหมายได้แต่วิญญูชน

(2) ถ้าความชำรุดบกพร่องนั้นเป็นอันเห็นประจักษ์แล้วในเวลาส่งมอบและผู้ซื้อรับเอาทรัพย์สินนั้นไว้โดยมิได้อิดเอื้อน

(3) ถ้าทรัพย์สินนั้นได้ขายทอดตลาด”

ง. ผู้ขายต้องระวัง “Caveat venditor” (Let the seller beware)

“ผู้ขายต้องระวัง” หมายถึงผู้ขายมีหน้าที่ต้องส่งมอบสินค้าที่ขายให้ตรงตามตัวอย่างหรือคำพรรณนาที่ได้โฆษณาสินค้าไว้และตรงตามที่ได้ตกลงไว้กับผู้ซื้อ ดังเช่นตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 503 บัญญัติว่า “ในการขายตามตัวอย่างนั้น ผู้ขายต้องส่งมอบทรัพย์สินให้ตรงตามตัวอย่าง” กล่าวคือในการขายที่ผู้ขายมีตัวอย่างเสนอให้แก่ผู้ซื้อเมื่อผู้ซื้อตกลงซื้อตามตัวอย่างนั้นผู้ขายมีหน้าที่ต้องส่งมอบทรัพย์สินให้ตรงตามตัวอย่างที่ตกลงซื้อขายกัน

คำพิพากษาศาลฎีกา 113/2519 คดีนี้จำเลยโฆษณาขายเครื่องสี่ล้อว่าดี สามารถแยกขาได้ ข้าวที่ 1, 2 และ 3 ออกมาได้โดยไม่มีปลายขาติดไปกับแกลบเลย โจทก์ก็ซื้อเครื่องสี่ล้อนั้นแต่ไม่สามารถแยกขาออกได้ตามคำพรรณนาจึงขอคืน ศาลฎีกาวินิจฉัยข้อกฎหมายว่าเมื่อได้พิเคราะห์ใบโฆษณาของจำเลยที่ว่าสามารถ “แยกขาได้ที่ 1, 2 และ 3 รับรองจะไม่มีปลายขาติดไปกับแกลบเลยและไม่มีกาคัดขาด” แล้ว และโจทก์มีเครื่องสี่ล้ออยู่แล้ว แต่ไม่สามารถแยกขาที่ 1, 2 และ 3 ได้ จึงตกลงซื้อเครื่องสี่ล้อตามคำพรรณนาของจำเลย ดังนั้นหากเครื่องสี่ล้อที่โจทก์ซื้อไม่มีคุณสมบัติดังกล่าวของจำเลยจริง โจทก์ย่อมบอกเลิกสัญญาได้ (เท่ากับว่าผู้ขายต้องรับผิดชอบเพราะส่งมอบเครื่องสี่ล้อไม่ตรงตามที่ตนพรรณนาไว้)

4. คำพิพากษาของศาล

มีเฉพาะบางประเทศเท่านั้นที่ถือเอาคำพิพากษาของศาลมาจัดทำเป็นกฎหมาย เช่น ประเทศอังกฤษซึ่งไม่มีตัวบทกฎหมายลายลักษณ์อักษรเป็นหลัก คือใช้จารีตประเพณีมาเป็นหลักในการพิจารณาพิพากษาคดีผลของคำพิพากษาที่ศาลได้พิพากษาไปแล้วจึงกลายเป็นหลักที่ศาลจะต้องยึดถือในคดีต่อไป หากคดีที่เกิดขึ้นภายหลังมีข้อเท็จจริงอันเป็นสาระสำคัญเหมือนคดีที่เคยตัดสินไปแล้ว ศาลย่อมนำคำพิพากษาในคดีก่อนมาตัดสินคดีหลังให้ผลคดีออกมาเช่นเดียวกัน และเพื่อไม่ให้มีกรณีเดียวกันนี้เกิดขึ้นซ้ำอีกก็จะนำคำพิพากษานั้นมาจัดทำเป็นกฎหมายเพื่อให้ทุกคนปฏิบัติตามต่อมานานวันเข้าคำพิพากษาที่มีมาแล้วจำนวนมากจึงกลายเป็นที่มาประการสำคัญของระบบกฎหมายไม่เป็นลายลักษณ์อักษร จึงเห็นได้ว่าอังกฤษได้ให้ความสำคัญแก่คำพิพากษาของศาลมากเพราะถือเป็นหลักเกณฑ์ว่าคำพิพากษาของศาลสูงเป็นกฎหมายที่ยึดถือกันตลอดมา แต่ในหลายๆ ประเทศคำพิพากษาเป็นเพียงแนวทางในการพิจารณาพิพากษาของศาลและมีผล

ผูกพันเฉพาะคู่ความเท่านั้นศาลอาจใช้ดุลพินิจพิจารณาพิพากษาต่างจากคดีก่อนๆ ได้จึงไม่ถือคำพิพากษาของศาลเป็นกฎหมาย เช่น ประเทศไทยเราเป็นต้น

5. หลักความยุติธรรม (Equity)

หลักความยุติธรรมนี้จะต้องมาควบคู่กับกฎหมายเสมอเพียงแต่ความยุติธรรมของแต่ละคนก็อาจไม่เท่ากัน แต่อย่างไรก็ดีผู้บัญญัติและผู้ใช้กฎหมายก็ต้องคำนึงถึงหลักความยุติธรรมด้วยและความยุติธรรมนี้ควรจะอยู่ในระดับที่คนในสังคมส่วนใหญ่ยอมรับ เพราะถ้าเป็นความยุติธรรมโดยคำนึงถึงคนส่วนน้อยมากกว่า ก็จะเป็นการเอื้อประโยชน์ให้คนเพียงบางกลุ่มเท่านั้น ทำให้ไม่เกิดความยุติธรรมแก่สังคมโดยแท้จริง ตัวอย่างที่สำคัญคือในอังกฤษนั้นแต่ก่อนการฟ้องเรียกค่าเสียหายนั้น จะฟ้องเรียกได้เฉพาะจำนวนเงินเท่านั้นจะฟ้องให้ปฏิบัติตามสัญญาที่ตกลงกันไม่ได้ จึงทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่ผู้เสียหาย เนื่องจากในบางรายผู้เสียหายไม่ได้ต้องการเงินค่าเสียหาย แต่ต้องการให้คู่สัญญาปฏิบัติตามข้อตกลงที่ทำต่อกัน ดังนั้นจึงได้มีการนำเอาหลักความยุติธรรมมาใช้โดยอนุญาตให้มีการชำระหนี้โดยการปฏิบัติตามสัญญาที่ตกลงกันไว้ตามความมุ่งหมายของผู้ที่เสียหายได้ ทำให้เกิดความเป็นธรรมในการพิจารณาพิพากษาคดียิ่งขึ้น

6. ความคิดเห็นของนักปราชญ์

นักปราชญ์ ก็คือผู้ทรงความรู้ในทางกฎหมายนั่นเอง อาจจะเป็นนักวิชาการ หรืออาจารย์สอนกฎหมายหรือนักนิติศาสตร์ผู้เชี่ยวชาญในแต่ละสาขา (นัยนา เกิดวิชัย, 2549: 68) ซึ่งได้แสดงความคิดเห็นต่อแนวทางของกฎหมายและเป็นผู้สนใจใฝ่รู้และค้นคว้าวิจัยศึกษาถึงกระบวนการของกฎหมายซึ่งข้อคิดเห็นและข้อโต้แย้งอันมีต่อตัวบทกฎหมาย คำวินิจฉัยหรือคำพิพากษาของศาลความคิดเห็นบางเรื่องเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางทำให้เกิดหลักการหรือทฤษฎีใหม่ๆ ที่เป็นแนวทางในการปฏิบัติจนในที่สุดรัฐได้นำมาบัญญัติหรือแก้ไขตัวบทกฎหมายต่างๆ ตัวอย่าง เช่น ในประวัติศาสตร์ประเทศไทยตามหลักฐานที่ปรากฏ (อุมาพร กาพแสน, 2554: 18-19) เมื่อครั้งการประกาศใช้กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 การถืออาวุธในถนนหลวงไม่มีข้อบัญญัติให้ลงโทษได้ พระบิดาแห่งกฎหมายไทย กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ได้ทรงเขียนความเห็นและคำอธิบายเรื่องอาวุธในถนนหลวงว่าควรมีข้อบัญญัติห้าม ต่อมารัฐจึงได้ประกาศแก้ไขเพิ่มเติมในกฎหมายลักษณะอาญาดังกล่าวตามที่ได้ทรงทำความเห็นไว้จนกระทั่งปัจจุบันก็ยังเป็นข้อห้ามที่ปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 371 “ผู้ใดพาอาวุธไปในเมือง หมู่บ้าน หรือทางสาธารณะโดยเปิดเผยหรือโดยไม่มีเหตุสมควร หรือพาไปในชุมนุมชนที่ได้จัดให้มีขึ้นเพื่อนมัสการ การรื่นเริงหรือการอื่นใด ต้องระวางโทษปรับไม่เกินหนึ่งพันบาท และให้ศาลมีอำนาจสั่ง

ให้รับอาวูรนั้น” ดังนั้นจึงเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าความคิดเห็นของนักปราชญ์กฎหมายเป็นที่มาของกฎหมายได้เช่นกัน

ที่มาของกฎหมายของแต่ละประเทศมีความแตกต่างกันไป ในระบบกฎหมายไทยเมื่อพิจารณาจากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 4 วรรคสอง บัญญัติว่า"เมื่อไม่มีบทกฎหมายที่จะยกมาปรับคดีได้ให้วินิจฉัยคดีนั้นตามจารีตประเพณีท้องถิ่น ถ้าไม่มีจารีตประเพณี เช่นว่านั้นให้วินิจฉัยคดีอาศัยเทียบบทกฎหมายที่ใกล้เคียงอย่างยิ่ง และถ้าบทกฎหมายเช่นนั้นก็ไม่มีด้วย ให้วินิจฉัยตามหลักกฎหมายทั่วไป" จะเห็นว่าที่มาของกฎหมายประเทศไทยสามารถแยกได้ 2 ประเภท คือกฎหมายที่บัญญัติขึ้นและกฎหมายที่มีได้บัญญัติขึ้น

1. กฎหมายที่บัญญัติขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษร หรือระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร(Civil Law System) หรือที่เรียกว่าระบบกฎหมายภาคพื้นยุโรปหรือระบบประมวลกฎหมายเป็นระบบกฎหมายที่มีต้นกำเนิดมาจากกฎหมายโรมัน (ปกรณ มณีปกรณ์, 2550: 105) ซึ่งยึดหลักกฎหมายลายลักษณ์อักษรเป็นสำคัญ ลักษณะของ “กฎหมายลายลักษณ์อักษร” คือการนำเอาข้อกฎหมายเรื่องต่างๆ มาบันทึกเป็นกฎเกณฑ์ไว้ในลักษณะเป็นประโยคข้อความอย่างชัดเจน กฎหมายลายลักษณ์อักษรจึงสะดวกแก่การนำไปใช้และประชาชนสามารถอ่านข้อความในกฎหมายเพื่อความเข้าใจและปฏิบัติตามได้โดยง่าย เพราะเป็นหลักเกณฑ์ที่แน่นอนและสามารถอ้างอิงกันได้ทุกฝ่าย ดังนั้นที่มาสำคัญของกฎหมายในระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษรจึงได้แก่กฎหมายลายลักษณ์อักษรที่ได้บัญญัติขึ้นมาใช้ นอกจากนี้จารีตประเพณีซึ่งเป็นแนวปฏิบัติอันเป็นที่ยอมรับกันมาเป็นเวลานานจนเป็นเสมือนกฎหมายในสังคมตลอดจนหลักกฎหมายทั่วไปที่เป็นสุภาษิตกฎหมายก็ยังยอมรับมาเป็นกฎหมายสำหรับนำมาใช้ปรับแก้คดีความด้วย

2. ระบบกฎหมายไม่เป็นลายลักษณ์อักษร (Common Law System) หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าระบบกฎหมายจารีตประเพณี ที่มาของกฎหมายในระบบนี้ที่สำคัญคือจารีตประเพณี เนื่องจากประเทศอังกฤษเป็นต้นกำเนิดของระบบกฎหมายนี้ได้ยึดถือจารีตประเพณีเป็นหลักในการตัดสินคดี ครั้นเมื่อตัดสินคดีไปแล้วย่อมกลายเป็นคำพิพากษา ก็นำคำพิพากษานั้นมาใช้เป็นกฎหมาย ขณะเดียวกันความคิดเห็นของนักปราชญ์กฎหมายก็ใช้เป็นหลักในการตัดสินคดีด้วยโดยอาศัยความยุติธรรมเป็นพื้นฐานนอกจากนี้ นโยบายของรัฐบาลก็เป็นที่มาของกฎหมายด้วย เช่นเดียวกับความเชื่อในหลักศาสนาซึ่งกฎหมายของบางประเทศก็ได้นำเอาหลักศาสนาเข้ามาบัญญัติไว้เป็นกฎหมายด้วย

ลักษณะของกฎหมาย

เราสามารถแยกลักษณะของกฎหมายออกได้เป็น 5 ประการ (อุมาพร ภาพแสน, 2554: 14-16) คือ

1. กฎหมายต้องเป็นคำสั่งหรือข้อบังคับ ซึ่งจะแตกต่างกับการเชื่อเชิญหรือขอความร่วมมือให้ปฏิบัติตามคำสั่งหรือข้อบังคับนั้น มีลักษณะให้เราต้องปฏิบัติตาม แต่ถ้าเป็นการเชื่อเชิญหรือขอความร่วมมือเราจะปฏิบัติตามหรือไม่ก็ได้ เช่นนี้เราก็จะไม่ถือว่าเป็นกฎหมาย เช่น การรณรงค์ให้เลิกสูบบุหรี่หรือช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ฯลฯ

คำสั่งหรือข้อบังคับมีอยู่ 2 ประการ คือคำสั่งให้กระทำการ คำสั่งให้งดเว้นกระทำการ

2. กฎหมายต้องมาจากรัฐอธิปัตย์หรือผู้ที่มีกฎหมายให้อำนาจไว้ รัฐอธิปัตย์คือผู้มีอำนาจสูงสุดของประเทศ ในระบอบเผด็จการหรือระบอบการปกครองที่อำนาจการปกครองประเทศอยู่ในมือของบุคคลใดบุคคลหนึ่งก็ถือว่าผู้นั้นเป็นผู้มีอำนาจสูงสุด มีอำนาจออกกฎหมายได้ เช่น ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ซึ่งพระมหากษัตริย์เป็นผู้มีอำนาจสูงสุด พระบรมราชโองการหรือคำสั่งของพระมหากษัตริย์ก็ถือเป็นกฎหมาย ส่วนในระบอบประชาธิปไตยของเราถือว่าอำนาจสูงสุดเป็นของประชาชน กฎหมายจึงต้องออกโดยประชาชน คำถามมีอยู่ว่าประชาชนออกกฎหมายได้อย่างไร ก็ออกโดยที่ประชาชนเลือกตัวแทนเข้าไปทำหน้าที่ในการออกกฎหมาย ซึ่งก็คือสมาชิกวุฒิสภา (ส.ว.) และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) นั่นเอง ดังนั้นการเลือก ส.ส. ในการเลือกทั่วไปนั้น นอกจากจะเป็นการเลือกคนเข้ามาบริหารประเทศแล้วยังเป็นการเลือกตัวแทนของประชาชนเพื่อทำหน้าที่ในการออกกฎหมายด้วย

นอกจากดังกล่าวมาข้างต้นอาจมีบางกรณีที่กฎหมายให้อำนาจเฉพาะแก่บุคคลในการออกกฎหมายไว้ เช่น พระราชกฤษฎีกาหรือกฎกระทรวงที่ออกโดยฝ่ายบริหาร (คณะรัฐมนตรี) ฯลฯ

3. กฎหมายต้องใช้บังคับได้โดยทั่วไป คือเมื่อมีการประกาศใช้แล้ว บุคคลทุกคนต้องอยู่ภายใต้กฎหมายโดยเสมอภาคจะมีใครอยู่เหนือกฎหมายไม่ได้หรือทำให้เสียประโยชน์หรือเอื้อประโยชน์ให้แก่บุคคลใดโดยเฉพาะเจาะจงไม่ได้ แต่อาจมีข้อยกเว้นในบางกรณี เช่น กรณีของทูตต่างประเทศซึ่งเข้ามาประจำในประเทศไทยอาจได้รับการยกเว้นไม่ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายภาษีอากร หรือหากได้กระทำความผิดอาญา ก็อาจได้รับเอกสิทธิ์ตามกฎหมายระหว่างประเทศไม่ต้องถูกดำเนินคดีในประเทศไทยโดยต้องให้ประเทศซึ่งส่งทูตนั้นมาประจำการดำเนินคดีแทน ฯลฯ

4. กฎหมายต้องใช้บังคับได้จนกว่าจะมีการยกเลิกหรือเปลี่ยนแปลง เมื่อมีการประกาศใช้แล้วแม้กฎหมายนั้นจะไม่ได้ใช้มานานก็ถือว่ากฎหมายนั้นยังมีผลใช้บังคับได้อยู่ตลอด กฎหมายจะสิ้นผลก็ต่อเมื่อมีการยกเลิกกฎหมายนั้นหรือมีการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นเท่านั้น

5. กฎหมายจะต้องมีสภาพบังคับ ถ้ามว่าอะไรคือสภาพบังคับ นั่นก็คือการดำเนินการลงโทษหรือกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดต่อผู้ที่ฝ่าฝืนกฎหมายเพื่อให้เกิดความเช็ดหลาบหรือหลาบจำ ไม่กล้ากระทำการฝ่าฝืนกฎหมายอีก และรวมไปถึงการเยียวยาต่อความเสียหายที่เกิดจากการฝ่าฝืนกฎหมายนั้นด้วย

ตามกฎหมายอาญา สภาพบังคับก็คือการลงโทษตามกฎหมายมีอยู่ด้วยกัน 5 ประการคือ ประหารชีวิต จำคุก กักขัง ปรับ ริบทรัพย์สิน เช่น การจำคุกหรือการประหารชีวิต ซึ่งมุ่งหมายเพื่อจะลงโทษผู้กระทำความผิดให้เช็ดหลาบ

แต่ตามกฎหมายแพ่ง นั้น สภาพบังคับมี 2 ประการ คือการชดใช้ค่าเสียหาย และการชดใช้สินไหมทดแทน โดยจะมุ่งหมายไปที่การเยียวยาให้แก่ผู้เสียหายเพื่อให้เกิดความเสียหายน้อยที่สุด หรือการบังคับให้กระทำการตามสัญญาที่ตกลงกันไว้ ฯลฯ ซึ่งบางกรณีผู้ที่ฝ่าฝืนกฎหมายก็อาจต้องถูกบังคับทั้งทางอาญาและทางแพ่ง ในคราวเดียวกันก็ได้

แต่กฎหมายบางอย่างก็อาจไม่มีสภาพบังคับก็ได้ เนื่องจากไม่ได้มุ่งหมายให้ผู้คนต้องปฏิบัติตาม แต่อาจบัญญัติขึ้นเพื่อรับรองสิทธิให้แก่บุคคลหรือทำให้เสียสิทธิอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น กฎหมายกำหนดให้ผู้ที่บรรลุนิติภาวะแล้วสามารถทำนิติกรรมได้เองโดยไม่ต้องได้รับความยินยอมจากผู้แทนโดยชอบธรรม หรือบุคคลที่มีอายุ 15 ปีแล้วสามารถทำพินัยกรรมได้ ฯลฯ หรือออกมาเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในประเทศซึ่งกฎหมายประเภทนี้จะไม่มิโทษทางอาญาหรือทางแพ่งแต่อย่างใด

การจัดทำกฎหมาย

ประเทศไทยเริ่มใช้ระบบประมวลกฎหมายมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงปัจจุบันโดยกฎหมายที่ใช้บังคับอยู่นั้นมีขั้นตอนและวิธีการแตกต่างกัน ดังนี้

1. กฎหมายแม่บทที่มีศักดิ์สูงสุด ได้แก่รัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดที่ใช้ในการปกครองประเทศเป็นกฎหมายที่กำหนดรูปแบบการปกครอง กำหนดโครงสร้างในการจัดตั้งองค์กรบริหารของรัฐ และระเบียบการบริหาร

ประเทศกำหนดสิทธิและหน้าที่ของประชาชนรวมไปถึงให้ความคุ้มครองสิทธิและหน้าที่ดังกล่าว กฎหมายอื่นๆ ที่ออกมาจะต้องออกให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ กฎหมายใดที่ขัดกับรัฐธรรมนูญจะ ก็จะไม่มีผลใช้บังคับได้

ผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศขณะนั้น ไม่ว่าจะได้อำนาจมาโดยวิธีใดก็ตาม อาจจะเป็นประมุขของประเทศ หรือหัวหน้าคณะปฏิวัติหรือรัฐประหาร ที่ต้องการเปลี่ยนการ ปกครองจากการใช้กำลัง มาเป็นการปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญในสถานการณ์ที่มีการปฏิวัติ รัฐประหารยึดอำนาจการปกครองจะเป็นผู้จัดทำรัฐธรรมนูญซึ่งอาจกระทำอย่างรวบรัดตั้งแต่การ ยกร่างการพิจารณาโดยไม่เปิดเผย แล้วประกาศใช้เลยก็ได้ แต่โดยหลักการแล้วเท่าที่ผ่านมา หัวหน้าคณะปฏิวัติจะถวายอำนาจการตรารัฐธรรมนูญแก่พระมหากษัตริย์โดยนำขึ้นทูลเกล้าให้ทรง ลงพระปรมาภิไธยโดยมีหัวหน้าคณะปฏิวัติเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการประกาศใช้ เช่น พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามฉบับชั่วคราว พ.ศ. 2475 ซึ่งเป็น รัฐธรรมนูญฉบับแรกของประเทศไทย ธรรมนูญปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2502 และ พ.ศ. 2520 เป็นต้น แต่ในสถานการณ์ปกติการจัดทำรัฐธรรมนูญจะมีการแต่งตั้งหรือเลือกตั้งคณะบุคคล ขึ้นมาทำหน้าที่ยกร่างและพิจารณาอาจเรียกว่าสภานิติบัญญัติแห่งชาติ สภาร่างรัฐธรรมนูญ หรือ อาจมีชื่อเรียกเป็นอย่างอื่นก็ได้ เมื่อยกร่างและพิจารณาเสร็จแล้วก็จะนำขึ้นทูลเกล้าให้ พระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธยและประกาศใช้โดยมีสภาดังกล่าวเป็นผู้รับสนองพระบรม ราชโองการ เช่น การจัดทำรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2511 และรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540

ส่วนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 เป็นรัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย ฉบับที่ 20 ซึ่งจัดร่างโดยคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญในระหว่าง พ.ศ. 2557– 2560 ภายหลังกการรัฐประหารในประเทศโดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 โดยรัฐธรรมนูญฉบับนี้ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพ ยวรางกูร ทรงลงพระปรมาภิไธยเมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2560 ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม พระราชวังดุสิตกรุงเทพมหานคร และมี พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี เป็นผู้รับ สอนองพระราชโองการสืบเนื่องจากรัฐประหารในประเทศไทย พ.ศ. 2557 และการยกเลิก รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ทำให้มีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ โดย เมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2557 ได้มีการตั้งคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญชุดแรก จำนวน 36 คน ซึ่งสมาชิกมาจากการแต่งตั้งทั้งหมด มีนายบวรศักดิ์ อุวรรณโณ เป็นประธาน แต่ในวันที่ 6 กันยายน พ.ศ. 2558 สภาปฏิรูปแห่งชาติ มีมติไม่รับร่างรัฐธรรมนูญของคณะกรรมการฯ ทำให้มี

การตั้งคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญขึ้นใหม่ จำนวน 21 คน เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม พ.ศ. 2558 และมีนายชัย ฤชุพันธุ์ เป็นประธาน (อาสาสมัครวิกิพีเดีย, 2561)

2. กฎหมายที่บัญญัติขึ้นโดยฝ่ายนิติบัญญัติ (รัฐสภา) ได้แก่ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ประมวลกฎหมาย พระราชบัญญัติ พระราชกำหนด กฎหมายเหล่านี้ถือว่ามีศักดิ์เป็นลำดับที่สองรองจากรัฐธรรมนูญ

2.1 พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ (ORGANIC LAW) คือ กฎหมายที่อธิบาย ขยายความเพื่อประกอบเนื้อความในรัฐธรรมนูญให้สมบูรณ์ละเอียดชัดเจนขึ้นทั้งนี้ภายใต้เงื่อนไขและเงื่อนไขตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด ขั้นตอนในการตราและพิจารณาพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญกำหนดขั้นตอนในการตราและพิจารณาพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญก็เหมือนกับพระราชบัญญัติทั่วไปจะมีลักษณะพิเศษแตกต่างจากพระราชบัญญัติทั่วไปดังนี้

ประการแรก การเรียกชื่อกฎหมายต้องเรียกว่าพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วย...พ.ศ....จะเรียกพระราชบัญญัติ เหมือนกฎหมายธรรมดาทั่วไปไม่ได้

ประการที่สอง พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญแม้จะมีเนื้อหาเข้าข่ายเป็นกฎหมายเกี่ยวกับการเงินซึ่งปกติแล้วสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจะเสนอได้ต่อเมื่อมีคำรับรองของนายกรัฐมนตรี แต่ในกรณีของพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการคณะกรรมการเลือกตั้งและพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมืองซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการเงินสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเสนอได้โดยไม่ต้องมีคำรับรองของนายกรัฐมนตรี

ประการที่สาม ร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญใดที่มีการเสนอต่อสภาผู้แทนราษฎร หากปรากฏว่าสภาผู้แทนราษฎรไม่ให้ความเห็นชอบและคะแนนเสียงที่ไม่ให้ความเห็นชอบมีจำนวนไม่ถึงกึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ คณะรัฐมนตรีอาจขอให้รัฐสภาประชุมร่วมกันเพื่อมีมติอีกครั้งหนึ่งก็ได้ ซึ่งปกติแล้วถ้าสภาผู้แทนราษฎรไม่ให้ความเห็นชอบของร่างพระราชบัญญัติใดร่างพระราชบัญญัตินั้นจะตกไปทันที

ประการที่สี่ การควบคุมร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญมิให้ขัดกับรัฐธรรมนูญนั้น สมาชิกรัฐสภาจำนวนเพียงไม่น้อยกว่า 20 คนก็เสนอได้ แต่สำหรับร่างพระราชบัญญัติทั่วไป สมาชิกรัฐสภาไม่น้อยกว่า 1 ใน 10 สามารถเสนอเรื่องให้ประธานสภาส่งไปให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยได้ ทั้งนี้เหตุที่ทำให้การควบคุมร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญกระทำได้ง่าย ก็

เพราะรัฐธรรมนูญต้องการให้ตรวจสอบและควบคุมดูแลความถูกต้องสามารถกระทำได้ง่ายและคล่องตัวกว่าการตรวจสอบร่างพระราชบัญญัติทั่วไป

2.2 ประมวลกฎหมาย เป็นการรวบรวมเอาหลักกฎหมายในเรื่องใหญ่ๆ ซึ่งเป็นเรื่องทั่วไป มาจัดเป็นหมวดหมู่ให้เป็นระเบียบ เช่น ประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประมวลรัษฎากร ฯลฯ ประมวลกฎหมายต่างๆ ถือเป็นกฎหมายที่เป็นหลักทั่วไป ที่กล่าวถึงสิทธิและหน้าที่ของบุคคลแต่ละคนบุคคลในสังคมต้องประพฤติปฏิบัติตนอย่างไรและห้ามประพฤติปฏิบัติตนอย่างไรบ้างและรวมไปถึงการให้ความคุ้มครองต่อสิทธิต่างๆ ของบุคคลแต่ละคนด้วย ซึ่งทั้งหมดนี้อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ต่างๆ ที่รัฐธรรมนูญวางไว้

2.3 พระราชบัญญัติ คือกฎหมายที่พระมหากษัตริย์ตราขึ้นโดยคำแนะนำและยินยอมของรัฐสภา เนื้อหาของพระราชบัญญัตินั้นจะกำหนดเนื้อหาในเรื่องใดก็ได้ แต่ต้องไม่ขัดหรือแย้งกับบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญหรือหลักกฎหมายรัฐธรรมนูญทั่วไป เรียกว่าประเพณีการปกครองของประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตย นอกจากนี้เนื้อหาของพระราชบัญญัตียังมีลักษณะกำหนดกฎเกณฑ์เป็นการทั่วไปในการก่อตั้ง เปลี่ยนแปลง กำหนดขอบเขตแห่งสิทธิและหน้าที่ของบุคคล ตลอดจนจำกัดสิทธิเสรีภาพของบุคคลได้ตามที่รัฐธรรมนูญให้อำนาจไว้หรือเป็นกฎหมายเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่ง คือเป็นกฎหมายที่ออกมาใช้เพื่อวัตถุประสงค์อย่างหนึ่งอย่างใด เช่น พระราชบัญญัติล้มละลาย ก็จะเป็นเรื่องเฉพาะเกี่ยวกับการล้มละลาย หรือพระราชบัญญัติสัญชาติ ก็จะเกี่ยวข้องเฉพาะกับเรื่องสัญชาติของบุคคล ฯลฯ ซึ่งพระราชบัญญัตินี้จะมีส่วนเกี่ยวข้องกับฝ่ายบริหารหรือก็คือรัฐบาลค่อนข้างมาก เพราะฝ่ายบริหารจะเป็นผู้กำหนดนโยบายในการบริหารประเทศและเสนอกฎหมายเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับนโยบายนั้นๆ ให้สภานิติบัญญัติทำการออกนั่นเองและกฎหมายที่ออกมานั้นแม้จะมีการเปลี่ยนฝ่ายบริหารหรือฝ่ายรัฐบาลแล้ว ก็จะมีผลใช้บังคับอยู่จนกว่ากฎหมายนั้นจะถูกยกเลิกหรือมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลง

สำหรับกระบวนการในการตราพระราชบัญญัตินั้นมีสาระสำคัญและขั้นตอนดังต่อไปนี้

ร่างพระราชบัญญัตินี้มี 2 ประเภท คือร่างพระราชบัญญัติทั่วไป และร่างพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการเงิน

การเสนอร่างพระราชบัญญัติกระทำได้ 3 ทางคือ

(1) โดยคณะรัฐมนตรี

(2) โดยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งต้องให้พรรคการเมืองที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสังกัดนั้นมีมติให้เสนอและต้องมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวนไม่น้อยกว่า 20 คน รับรองแต่ถ้าเป็นร่างพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการเงินจะเสนอได้ต้องมีคำรับรองของนายกรัฐมนตรี

(3) โดยผู้มีสิทธิเลือกตั้งไม่น้อยกว่า 10,000 คน เข้าชื่อร้องขอต่อประธานรัฐสภาเพื่อให้รัฐสภาพิจารณากฎหมายตามที่กำหนดไว้ในหมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย และหมวด 5 แผนนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ

ผู้มีอำนาจพิจารณาร่างพระราชบัญญัติคือรัฐสภาซึ่งเป็นองค์กรที่ใช้อำนาจนิติบัญญัติโดยแบ่งการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติออกเป็น 2 ส่วน คือ 1. โดยสภาผู้แทนราษฎร 2. โดยวุฒิสภา

การพิจารณาร่างพระราชบัญญัติโดยสภาผู้แทนราษฎร สภาผู้แทนราษฎรจะพิจารณาร่างพระราชบัญญัติ 3 วาระตามลำดับดังนี้

วาระที่ 1 รับหลักการ สภาจะพิจารณาและลงมติว่าจะรับหลักการหรือไม่รับหลักการแห่งพระราชบัญญัตินั้น ถ้าสภาไม่รับหลักการร่างพระราชบัญญัตินั้นก็ตกไป แต่หากสภารับหลักการ สภาก็จะพิจารณาร่างพระราชบัญญัติในลำดับต่อไป

วาระที่ 2 พิจารณาเรียงลำดับมาตรา (แปรญัตติ) เป็นการพิจารณาในรายละเอียดปกติจะพิจารณาโดยกรรมาธิการที่สภาตั้งขึ้นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรคนใดเห็นว่าข้อความหรือถ้อยคำใดในร่างพระราชบัญญัตินั้นควรแก้ไขเพิ่มเติมก็ให้เสนอคำแปรญัตติต่อประธานคณะกรรมาธิการภายในเวลาที่กำหนดไว้ เมื่อคณะกรรมาธิการพิจารณาเสร็จแล้วก็จะเสนอสภาพิจารณาต่อไปโดยเริ่มตั้งแต่ชื่อร่าง คำปรารภแล้วพิจารณาเรียงลำดับมาตรา จะมีการอภิปรายได้เฉพาะที่มีการแก้ไขหรือที่มีการสงวนคำแปรญัตติหรือสงวนความเห็นไว้เท่านั้น

วาระที่ 3 ลงมติ เมื่อสภาพิจารณาวาระที่ 2 เสร็จแล้ว สภาจะลงมติในวาระที่ 3 ว่าเห็นชอบหรือไม่เห็นชอบเท่านั้น โดยไม่มีการอภิปรายหากสภาไม่เห็นชอบร่างพระราชบัญญัติ ร่างพระราชบัญญัตินั้นก็ตกไป แต่หากสภาเห็นชอบประธานสภาผู้แทนราษฎรก็จะเสนอร่างพระราชบัญญัตินั้นต่อวุฒิสภาเพื่อพิจารณาต่อไป

การพิจารณาร่างพระราชบัญญัติโดยวุฒิสภา วุฒิสภาจะพิจารณาร่างพระราชบัญญัติที่สภาผู้แทนราษฎรส่งมาให้ 3 วาระเช่นเดียวกัน

วาระที่ 1 รับไว้พิจารณา วุฒิสภาจะพิจารณาและลงมติว่าจะรับไว้พิจารณาหรือไม่รับแห่งพระราชบัญญัตินั้น ถ้าวุฒิสภาไม่รับไว้พิจารณา ร่างพระราชบัญญัตินั้นก็ตกไป แต่หากวุฒิสภารับไว้พิจารณา วุฒิสภาก็จะพิจารณาร่างพระราชบัญญัติในวาระลำดับต่อไป

วาระที่ 2 พิจารณาเรียงลำดับมาตรา (แปรญัตติ) เป็นการพิจารณาในรายละเอียดลักษณะเหมือนกับสภาผู้แทนราษฎร พิจารณาเสร็จแล้วก็จะเข้าสู่วาระที่ 3

วาระที่ 3 ลงมติ เมื่อสภาพิจารณาวาระที่ 2 เสร็จแล้ว สภาจะลงมติในวาระที่ 3 ว่าเห็นชอบหรือไม่เห็นชอบเท่านั้น โดยไม่มีการอภิปราย

กรณีที่วุฒิสภาเห็นชอบด้วยกับสภาผู้แทนราษฎรโดยไม่มีการแก้ไขก็ถือว่าร่างพระราชบัญญัตินั้นได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภาแล้ว นายกรัฐมนตรีจะนำร่างพระราชบัญญัตินั้นขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายเพื่อพระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธย และเมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้ว ให้ใช้บังคับเป็นกฎหมายได้

กรณีที่วุฒิสภาไม่เห็นชอบด้วยกับสภาผู้แทนราษฎร ถ้าวุฒิสภาลงมติในวาระที่ 1 หรือวาระที่ 2 ไม่เห็นชอบด้วยกับสภาผู้แทนราษฎร ก็ให้ยับยั้งร่างพระราชบัญญัตินั้นไว้ก่อน และส่งร่างพระราชบัญญัตินั้นคืนไปยังสภาผู้แทนราษฎร สภาผู้แทนราษฎรจะยกขึ้นพิจารณาใหม่ได้ต่อเมื่อเวลา 180 วัน ได้ล่วงพ้นไปนับแต่วันที่วุฒิสภาส่งร่างพระราชบัญญัตินั้นคืนไปยังสภาผู้แทนราษฎร แต่ถ้าร่างพระราชบัญญัติที่ต้องยับยั้งไว้เป็นร่างพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการเงิน สภาผู้แทนราษฎรออาจกร่างพระราชบัญญัตินั้นขึ้นพิจารณาใหม่ได้ทันที และถ้าสภาผู้แทนราษฎรลงมติดี้นั้นร่างพระราชบัญญัติเดิมด้วยคะแนนเสียงมากกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีของสภาผู้แทนราษฎรแล้วให้ถือร่างพระราชบัญญัตินั้นได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภาให้นายกรัฐมนตรีนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายเพื่อพระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธยและเมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้ว ให้ใช้บังคับเป็นกฎหมายได้

กรณีวุฒิสภาแก้ไขเพิ่มเติม ถ้าวุฒิสภาได้แก้ไขเพิ่มเติมร่างพระราชบัญญัติที่สภาผู้แทนราษฎรได้ให้ความเห็นชอบแล้ว ก็ให้ส่งร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมนั้นไปยังสภาผู้แทนราษฎร ถ้าสภาผู้แทนราษฎรเห็นว่าเป็นการแก้ไขมากในกรณีเช่นนี้ให้สภาทั้งสองแต่งตั้งบุคคลที่เป็นหรือมิได้เป็นสมาชิกแห่งสภานั้นๆ มีจำนวนเท่ากันตามที่สภาผู้แทนราษฎรกำหนดประกอบเป็นคณะกรรมการร่วมกันเพื่อพิจารณาร่างพระราชบัญญัตินั้นและให้คณะกรรมการร่วมกันรายงานและเสนอร่างพระราชบัญญัติที่ได้ร่วมกันพิจารณาแล้วต่อสภาทั้งสอง ถ้าสภาทั้ง

สองต่างเห็นชอบด้วยแสดงว่าร่างพระราชบัญญัตินั้นได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภาให้นายกรัฐมนตรีนำขึ้นทูลเกล้าถวายเพื่อพระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธยและเมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับเป็นกฎหมายได้

แต่ถ้าสภาใดสภาหนึ่งไม่เห็นด้วยกับร่างพระราชบัญญัติที่คณะกรรมการร่วมกันพิจารณาเสร็จแล้ว ก็ให้ยับยั้งร่างพระราชบัญญัตินั้นไว้ก่อน สภาผู้แทนราษฎรจะยกขึ้นพิจารณาใหม่ได้ต่อเมื่อเวลา 180 วันได้ล่วงพ้นไป นับแต่วันที่สภาใดสภาหนึ่งไม่เห็นชอบด้วย ถ้าร่างพระราชบัญญัติที่ต้องยับยั้งไว้เป็นร่างพระราชบัญญัติที่เกี่ยวกับการเงิน สภาผู้แทนราษฎรอัจยกวางพระราชบัญญัตินั้นขึ้นพิจารณาใหม่ได้ทันที ถ้าสภาผู้แทนราษฎรลงมติยืนยันร่างเดิมหรือร่างที่คณะกรรมการร่วมกันพิจารณาด้วยเสียงมากกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของสภาผู้แทนราษฎรแล้วก็ให้ถือร่างพระราชบัญญัตินั้นได้รับความเห็นชอบของรัฐสภาให้นายกรัฐมนตรีนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายเพื่อพระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธยและเมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับเป็นกฎหมายได้

กรณีที่พระมหากษัตริย์ไม่ทรงเห็นชอบด้วยร่างพระราชบัญญัติใดที่พระมหากษัตริย์ไม่ทรงเห็นชอบด้วยและพระราชทานคืนมา รัฐสภาจะต้องพิจารณาร่างพระราชบัญญัตินั้นใหม่ถ้ารัฐสภามีมติยืนยันตามเดิมคะแนนเสียงไม่น้อยกว่า 2 ใน 3 ของ จำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของทั้งสองสภาแล้ว ให้นายกรัฐมนตรีนำร่างพระราชบัญญัตินั้นขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายอีกครั้งหนึ่งเมื่อพระมหากษัตริย์มิได้ทรงลงพระปรมาภิไธยพระราชทานคืนมาภายในสามสิบวันให้นายกรัฐมนตรีนำร่างพระราชบัญญัตินั้นประกาศในราชกิจจานุเบกษาให้ใช้บังคับเป็นกฎหมายได้เสมือนหนึ่งว่าพระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธยแล้ว

ผู้มีอำนาจตราพระราชบัญญัติได้แก่พระมหากษัตริย์

การใช้บังคับเป็นกฎหมาย กฎหมายนั้นจะมีผลต่อเมื่อประกาศให้ประชาชนทราบแล้ว
ในราชกิจจานุเบกษา (ROYAL THAI GOVERNMENT GAZETTE)

3. กฎหมายที่บัญญัติโดยฝ่ายบริหาร (คณะรัฐมนตรี)

3.1 พระราชกำหนด เป็นกฎหมายที่ตราขึ้นโดยพระมหากษัตริย์โดยคำแนะนำและยินยอมของคณะรัฐมนตรีตราขึ้นโดยอำนาจที่รัฐธรรมนูญให้ไว้เป็นกฎหมายที่ออกใช้ไปพลางก่อนในกรณีที่มีความจำเป็นเร่งด่วน หลังจากมีการใช้ไปพลางก่อนแล้วในภายหลังพระราชกำหนดนั้นก็อาจกลายเป็นพระราชบัญญัติซึ่งจะมีผลบังคับเป็นการถาวรได้ถ้าสภานิติบัญญัติให้การอนุมัติ แต่

ถ้าสภาไม่อนุมัติพระราชกำหนดนั้นก็ตกไป แต่จะไม่กระทบกระเทือนถึงกิจการที่ได้กระทำไปในระหว่างใช้พระราชกำหนดนั้นซึ่งพระราชกำหนดจะออกได้เฉพาะกรณีต่อไปนี้เท่านั้น คือกรณีที่มีความจำเป็นเร่งด่วนเพื่อรักษาความปลอดภัยของประเทศ หรือความปลอดภัยสาธารณะ หรือเพื่อรักษาความมั่นคงในทางเศรษฐกิจของประเทศ หรือเพื่อจะป้องกันภัยพิบัติสาธารณะ และกรณีที่ตราพระราชกำหนดเกี่ยวกับภาษีอากรหรือเงินตรา ซึ่งต้องได้รับการพิจารณาโดยด่วนและลับเพื่อรักษาประโยชน์ของแผ่นดินในระหว่างสมัยประชุมสภา

ผู้มีอำนาจพิจารณาร่างพระราชกำหนด คือคณะรัฐมนตรี

ผู้มีอำนาจตราพระราชกำหนด คือพระมหากษัตริย์

การใช้บังคับเป็นกฎหมายต่อเมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา

การอนุมัติพระราชกำหนด โดยหลักแล้วอำนาจในการตรากฎหมายเป็นอำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติตามหลักการการใช้อำนาจอธิปไตย แต่บางกรณีมีความจำเป็นรีบด่วนที่ไม่อาจตรากฎหมายโดยรัฐสภาได้ รัฐธรรมนูญจึงแบ่งอำนาจนิติบัญญัติไปให้ฝ่ายบริหารใช้ชั่วคราว ดังนั้นเมื่อเป็นเรื่องชั่วคราวเพื่อจะให้เป็นการถาวรรัฐธรรมนูญจึงกำหนดให้ต้องมีการเสนอพระราชกำหนดที่ตราออกมาเป็นกฎหมายแล้วให้รัฐสภาอนุมัติอีกครั้งหนึ่ง

3.2 พระราชกฤษฎีกา คือกฎหมายที่ตราขึ้นโดยพระมหากษัตริย์โดยคำแนะนำของคณะรัฐมนตรีตามรัฐธรรมนูญการตราพระราชกฤษฎีกาจะเกิดขึ้นใน 3 กรณี คือ

1) รัฐธรรมนูญกำหนดให้ตราพระราชกฤษฎีกา ในกิจการที่สำคัญอันเกี่ยวกับฝ่ายบริหาร และฝ่ายนิติบัญญัติ เช่น พระราชกฤษฎีกาเรียกประชุมรัฐสภา พระราชกฤษฎีกายุบสภาผู้แทนราษฎรหรือพระราชกฤษฎีกาให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

2) โดยอาศัยอำนาจตามมาตรา 221 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 เป็นการตราพระราชกฤษฎีกาเพื่อใช้กับฝ่ายบริหาร ไม่ใช่บังคับแก่ประชาชนทั่วไป อนึ่งกรณีนี้จะไม่มียกเว้นมาตราใดในรัฐธรรมนูญให้อำนาจไว้โดยเฉพาะ เช่น พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยเบี้ยประชุมกรรมการ พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการเบิกค่าเช่าบ้านของข้าราชการ

3) โดยอาศัยอำนาจตามกฎหมายแม่บท (พระราชบัญญัติหรือพระราชกำหนด) ที่ให้อำนาจตราพระราชกฤษฎีกาได้ผู้มีอำนาจเสนอร่างพระราชกฤษฎีกาคือบุคคลที่เกี่ยวข้องหรือได้

รักษาการตามกฎหมายแม่บทที่บัญญัติให้ออกพระราชกฤษฎีกานั้นๆ ผู้มีอำนาจตราพระราชกฤษฎีกา คือพระมหากษัตริย์การใช้บังคับเป็นกฎหมายต่อเมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา

3.3 กฎกระทรวง เป็นกฎหมายที่รัฐมนตรีผู้รักษาการตามกฎหมายแม่บทออกเพื่อดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมายแม่บทข้อสำคัญคือจะต้องอ้างอิงพระราชบัญญัติที่ให้อำนาจไว้ในกฎกระทรวงเสมอว่าอาศัยอำนาจตามความในพระราชบัญญัติฉบับใด มาตราใด ดังนั้นในพระราชบัญญัติจึงต้องมีบทมาตรากำหนดให้อำนาจออกกฎกระทรวงไว้โดยเฉพาะด้วยเช่นกัน เช่น เรื่องค่าธรรมเนียม เรื่องหลักเกณฑ์และวิธีการในการขออนุญาตเรื่องต่างๆ ผู้มีอำนาจเสนอร่างกฎกระทรวงได้แก่รัฐมนตรีผู้รักษาการตามกฎหมายแม่บทซึ่งให้อำนาจออกกฎกระทรวงนั้นๆ

3.4 ประกาศกฎกระทรวง เป็นกฎหมายลำดับรองของฝ่ายปกครอง ซึ่งรัฐมนตรีเจ้าของกระทรวงเป็นผู้ออกโดยอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติฉบับใดฉบับหนึ่งเพื่อปฏิบัติการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้ และมีผลใช้บังคับแก่ประชาชนเป็นการทั่วไปเช่นเดียวกับกฎกระทรวงแต่มีข้อแตกต่างคือการออกประกาศกระทรวงนั้น รัฐมนตรีเจ้ากระทรวงมีอำนาจออกเองได้โดยลำพังโดยไม่จำเป็นต้องขอความเห็นชอบในหลักการจากคณะรัฐมนตรีก่อนเหมือนเช่นกฎกระทรวง เพื่อให้รัฐมนตรีมีความอิสระและความคล่องตัวในการปฏิบัติหน้าที่ตามพระราชบัญญัติที่ให้อำนาจไว้ ตัวอย่าง เช่น พระราชบัญญัติสุขภาพป.ศ. 2495 มาตรา 5 บัญญัติว่า “การจัดตั้งสุขภาพให้ทำโดยประกาศของกระทรวงมหาดไทย” เป็นต้น

4. กฎหมายที่บัญญัติโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

เป็นกฎหมายที่ออกมาใช้บังคับโดยเฉพาะในแต่ละองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อให้เป็นไปตามหน้าที่ขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของประเทศไทย ปัจจุบันมีอยู่ 5 รูปแบบ คือ องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล กรุงเทพมหานคร เมืองพัทยา ต่างก็มีกฎหมายจัดตั้งองค์กรแต่ละประเภทให้อำนาจองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการออกข้อบัญญัติเพื่อเป็นเครื่องมือในการจัดทำบริการสาธารณะ

ข้อบัญญัติท้องถิ่นมี 3 ประเภท คือ ข้อบัญญัติท้องถิ่นประเภททั่วไป ข้อบัญญัติท้องถิ่นประเภทชั่วคราว และข้อบัญญัติท้องถิ่นประเภทการคลัง

4.1 ข้อบัญญัติท้องถิ่นประเภททั่วไปและข้อบัญญัติท้องถิ่นประเภทชั่วคราว

4.1.1 ข้อบัญญัติจังหวัด เป็นกฎหมายที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดตราขึ้นเพื่อใช้บังคับในเขตจังหวัด นอกเขตเทศบาล และเขตองค์การบริหารส่วนตำบล

ข้อบัญญัติจังหวัดจะตราขึ้นได้ในกรณีดังต่อไปนี้

1) เพื่อปฏิบัติการให้เป็นไปตามหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนจังหวัด พ.ศ.2540 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนจังหวัด (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2542

2) เมื่อมีกฎหมายบัญญัติให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดตราข้อบัญญัติหรือให้มีอำนาจตราข้อบัญญัติ

3) การดำเนินกิจการขององค์การบริหารส่วนจังหวัดที่มีลักษณะเป็นการพาณิชย์ ในข้อบัญญัติจะกำหนดโทษผู้ละเมิดข้อบัญญัติไว้ด้วยก็ได้แต่ห้ามมิให้กำหนดโทษจำคุกเกิน 6 เดือนและหรือปรับเกินหนึ่งหมื่นบาท เว้นแต่จะมีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น

ผู้เสนอร่างข้อบัญญัติ ได้แก่ นายกององค์การบริหารส่วนจังหวัด สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด หรือราษฎรผู้มีสิทธิเลือกตั้งในเขตองค์การบริหารส่วนจังหวัดตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการเข้าชื่อเสนอข้อบัญญัติท้องถิ่น พ.ศ.2542

ร่างข้อบัญญัติเกี่ยวกับการเงินจะเสนอได้ก็ต่อเมื่อมีคำรับรองของนายกององค์การบริหารส่วนจังหวัด

ผู้พิจารณา ได้แก่ สภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด

ผู้อนุมัติ ได้แก่ ผู้ว่าราชการจังหวัด

ผู้ตรา ได้แก่ นายกององค์การบริหารส่วนจังหวัด

การประกาศใช้ให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดและกระทรวงมหาดไทยจัดให้มีข้อบัญญัติที่ประกาศใช้บังคับแล้วไว้ ณ ที่ทำการขององค์การบริหารส่วนจังหวัดและกรมการปกครองเพื่อให้ประชาชนเข้าตรวจดูได้

ในกรณีฉุกเฉินซึ่งจะเรียกประชุมสภาจังหวัดให้ทันท่วงที่ไม่ได้ นายกององค์การบริหารส่วนจังหวัดจะออกข้อบัญญัติชั่วคราวได้ เมื่อได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการสามัญประจำสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด และเมื่อได้ประกาศไว้โดยเปิดเผย ณ ที่ทำการขององค์การบริหารส่วน

จังหวัดแล้วให้ใช้บังคับได้ ในการประชุมสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดคราวต่อไปให้นำข้อบัญญัติ
 ชั่วคราวนั้นเสนอต่อสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดเพื่ออนุมัติและเมื่อสภาองค์การบริหารส่วน
 จังหวัดอนุมัติแล้ว ให้ใช้ข้อบัญญัติชั่วคราวเป็นข้อบัญญัติต่อไป แต่ถ้าสภาองค์การบริหารส่วน
 จังหวัดไม่อนุมัติ ให้ข้อบัญญัติชั่วคราวนั้นเป็นอันตกไป

4.1.2 ข้อบัญญัติตำบล คือกฎหมายที่องค์การบริหารส่วนตำบลออกเพื่อใช้บังคับใน
 ตำบล ทั้งนี้อาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537

ผู้เสนอร่างข้อบัญญัติตำบล ได้แก่นายกองค์การบริหารส่วนตำบล หรือสมาชิก
 สภาองค์การบริหารส่วนตำบล หรือราษฎรในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลตามพระราชบัญญัติว่า
 ด้วยการเข้าชื่อเสนอข้อบัญญัติท้องถิ่น พ.ศ.2542

ในข้อบัญญัติจะกำหนดค่าธรรมเนียมที่จะเรียกเก็บและกำหนดโทษด้วยก็ได้แต่มี
 ให้กำหนดโทษปรับเกินห้าร้อยบาท

ผู้พิจารณา ได้แก่สภาองค์การบริหารส่วนตำบล

ผู้อนุมัติ ได้แก่นายกอำเภอ

ผู้ตรา ได้แก่นายกองค์การบริหารส่วนตำบล

การประกาศใช้ ณ ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบล

4.1.3 เทศบัญญัติ คือกฎหมายที่เทศบาลออกเพื่อใช้บังคับในเขตเทศบาล ทั้งนี้อาศัย
 อำนาจตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496

ผู้เสนอร่างเทศบัญญัติ ได้แก่นายกเทศมนตรี สมาชิกสภาเทศบาล หรือราษฎรผู้
 มีสิทธิเลือกตั้งในเขตเทศบาลตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการเข้าชื่อเสนอข้อบัญญัติท้องถิ่นพ.ศ.
 2542

ร่างเทศบัญญัติเกี่ยวกับการเงินจะเสนอได้ก็ต่อเมื่อมีคำรับรองของ
 นายกเทศมนตรี

ผู้พิจารณา ได้แก่สภาเทศบาล

ผู้อนุมัติ ได้แก่ผู้ว่าราชการจังหวัด

ผู้ตรา ได้แก่ นายกเทศมนตรี

ในกรณีฉุกเฉินซึ่งจะเรียกประชุมสภาเทศบาลให้ทันท่วงทีมิได้ ให้คณะเทศมนตรีมีอำนาจออกเทศบัญญัติเพื่อพิจารณาอนุมัติในการประชุมสภาเทศบาลคราวต่อไป ถ้าสภาเทศบาลอนุมัติเทศบัญญัติชั่วคราวนั้นก็จะเป็นเทศบัญญัติต่อไป ถ้าสภาเทศบาลไม่อนุมัติเทศบัญญัติชั่วคราวก็เป็นอันตกไป แต่ทั้งนี้ไม่กระทบกระเทือนถึงกิจการที่ได้เป็นไประหว่างใช้เทศบัญญัติชั่วคราวนั้น

การประกาศใช้ ณ ที่ทำการสำนักงานเทศบาล

4.1.4 ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร คือกฎหมายที่กรุงเทพมหานครออกเพื่อใช้บังคับในเขตกรุงเทพมหานคร เหตุที่จะตราข้อบัญญัติกรุงเทพมหานครเป็นไปตาม มาตรา 97 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2528

ผู้เสนอร่างข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร ได้แก่ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครหรือสมาชิกสภากรุงเทพมหานคร หรือราษฎรผู้มีสิทธิเลือกตั้งในเขตกรุงเทพมหานครตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการเข้าชื่อเสนอข้อบัญญัติท้องถิ่น พ.ศ. 2542 โดยกรณีสมาชิกสภากรุงเทพมหานครจะเสนอได้ต้องมีสมาชิกสภากรุงเทพมหานครลงนามรับรองไม่น้อยกว่าหนึ่งในห้าของจำนวนสมาชิกสภากรุงเทพมหานครทั้งหมด

ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานครนั้นจะกำหนดโทษผู้ละเมิดข้อบัญญัติไว้ด้วยก็ได้ แต่ได้ห้ามกำหนดโทษจำคุกเกิน 6 เดือน หรือปรับไม่เกิน 10,000 บาท

ผู้พิจารณา ได้แก่สภากรุงเทพมหานคร

ผู้ตรา ได้แก่ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร

ในระหว่างที่ไม่มีสภากรุงเทพมหานครหรือในกรณีฉุกเฉินที่มีความจำเป็นเร่งด่วนในอันจะรักษาความปลอดภัยสาธารณะให้ทันท่วงทีมิได้ ผู้ว่าราชการจังหวัดกรุงเทพมหานคร โดยอนุมัติรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย จะออกข้อกำหนดกรุงเทพมหานครใช้บังคับข้อบัญญัติและเมื่อประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับได้

4.1.5 ข้อบัญญัติเมืองพัทยา คือกฎหมายที่เมืองพัทยาก่อร่างบังคับใช้ในเมืองพัทยาตาม มาตรา 70 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการเมืองพัทยา พ.ศ. 2542

ข้อบัญญัติเมืองพัทยาจะกำหนดโทษจำคุกหรือปรับหรือทั้งจำทั้งปรับผู้ละเมิด ข้อบัญญัติไว้ด้วยก็ได้แต่ห้ามกำหนดโทษจำคุกเกิน 6 เดือน และโทษปรับเกิน 10,000 บาท

ผู้เสนอร่างข้อบัญญัติให้แก่นายกเมืองพัทยา สมาชิกสภาเมืองพัทยาหรือราษฎรผู้มีสิทธิเลือกตั้งในเขตเมืองพัทยาทามพระราชบัญญัติว่าด้วยการเข้าชื่อเสนอกฎหมายพ.ศ. 2542 และหากเป็นร่างข้อบัญญัติเกี่ยวกับการเงิน สมาชิกสภาเมืองพัทยาจะเสนอได้ก็ต่อเมื่อมีคำรับรองของนายกเมืองพัทยา

ผู้พิจารณา ได้แก่สภาเมืองพัทยา

ผู้อนุมัติ ได้แก่ผู้ว่าราชการจังหวัดชลบุรี

ผู้ตรา ได้แก่นายกเมืองพัทยา

การประกาศใช้ ณ ศาลาว่าการเมืองพัทยา

4.2 ข้อบัญญัติประเภทการคลัง

กฎหมายจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละรูปแบบ ต่างก็กำหนดถึงอำนาจในการออกข้อบัญญัติทางด้านการคลังขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของแต่ละแห่งไว้หลายกรณีด้วยกัน เช่น การจัดทำงบประมาณรายจ่ายประจำปี การดำเนินการพาณิชย์ได้แก่การจัดตั้งสถานบริการน้ำมัน กิจการโรงแรม ที่พักตากอากาศ เพื่อหารายได้เข้ามาสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของตนเองได้นอกเหนือจากรายได้หลักขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ยังรวมถึงรายได้จากการเก็บภาษีอากรค่าธรรมเนียม ภาษีมูลค่าเพิ่ม และค่าบริการบางประเภท การจัดหาผลประโยชน์จากทรัพย์สิน การจำหน่ายพันธบัตร และเงินกู้ เป็นต้น

ลำดับชั้น (ลำดับศักดิ์) ของกฎหมายในประเทศไทย

ลำดับชั้น (ลำดับศักดิ์) ของกฎหมายมีไว้เพื่อบ่งบอกถึงระดับสูงต่ำและความสำคัญของกฎหมายแต่ละประเภทรวมไปถึงภาพรวมของกฎหมายที่ใช้กัน ในการจัดชั้นความสูงต่ำนั้น พิจารณาจากองค์กรที่มีอำนาจในการออกกฎหมายเมื่อกฎหมายแต่ละฉบับถูกบัญญัติโดยองค์กรที่มีอำนาจในการออกกฎหมายแตกต่างกันผลทำให้กฎหมายแต่ละฉบับมีศักดิ์หรือชั้นของกฎหมายไม่เท่ากันโดยลำดับชั้นของกฎหมายที่ไม่เท่าเทียมกันนี้ มีผลให้กฎหมายที่มีลำดับชั้นต่ำกว่าจะมีเนื้อหาขัดหรือแย้งต่อกฎหมายที่มีลำดับชั้นสูงกว่าไม่ได้และหากกฎหมายที่มีลำดับชั้นต่ำกว่ามี

เนื้อหาขัดหรือแย้งกับกฎหมายที่อยู่สูงกว่ากฎหมายที่มีลำดับชั้นต่ำกว่าใช้บังคับไม่ได้ การจัดลำดับชั้นของกฎหมายเรียงลำดับลดหลั่นกันไปได้ ดังต่อไปนี้ (นัยนา เกิดวิชัย, 2549: 99)

1. รัฐธรรมนูญ
2. พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ, พระราชบัญญัติ, ประมวลกฎหมาย, พระราชกำหนด
3. พระราชกฤษฎีกา
4. กฎกระทรวง
5. ข้อบัญญัติจังหวัด เทศบัญญัติ ข้อบัญญัติตำบล ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร และ ข้อบัญญัติเมืองพัทยา

รัฐธรรมนูญ เป็นกฎหมายสูงสุดที่กำหนดรูปแบบการปกครองและระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน ตลอดจนสิทธิต่างๆ ของประชาชนทั้งประเทศ นอกจากนี้รัฐธรรมนูญยังเป็นกฎหมายแม่บทของกฎหมายทุกฉบับ ดังนั้นรัฐธรรมนูญจึงเป็นกฎหมายที่มีความสำคัญมากกว่ากฎหมายฉบับใดกฎหมายฉบับอื่นจะบัญญัติโดยมีเนื้อหาขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญไม่ได้ หากขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญกฎหมายฉบับนั้นจะถือว่าไม่มีผลบังคับใช้บังคับ (ทัชชฌัย ฤกษ์สุต, 2551: 79)

พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ หมายถึงกฎหมายที่เกี่ยวกับกฎเกณฑ์การปกครองประเทศซึ่งแยกออกมาบัญญัติรายละเอียดต่างหากออกไปจากรัฐธรรมนูญเพื่อช่วยขยายบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญให้มีความสมบูรณ์ครบถ้วนยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะหลักในการเขียนรัฐธรรมนูญที่ตีนั้นรัฐธรรมนูญจะกำหนดถึงหลักการใหญ่ๆ อันเป็นแม่บทของการปกครองประเทศเท่านั้น เพื่อให้รัฐธรรมนูญมีความกะทัดรัด รัดกุม สั้น และเข้าใจง่ายส่วนรายละเอียดในทางปฏิบัติหรือวิธีการปลีกย่อยลงไปนั้น ก็ไปออกกฎหมายว่ากันอีกทีในกฎหมายฉบับอื่น เช่น รัฐธรรมนูญจะกำหนดหลักการในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา ส่วนวิธีการในรายละเอียดรัฐธรรมนูญให้ตราออกมาเป็นพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา (ภูมิชัย สุวรรณดี, มานิต จุมปาและชิตาพร พิศลย บุตรโตะวิเศษกุล, 2549: 33-34)

พระราชบัญญัติ เป็นกฎหมายลำดับชั้นรองลงมาจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย เพราะพระราชบัญญัติออกมาเป็นกฎหมายโดยอาศัยอำนาจของรัฐธรรมนูญโดยตรงซึ่งองค์กรที่ทำ

หน้าที่ในการตราพระราชบัญญัติคือรัฐสภา ดังนั้นรัฐสภาจะตราพระราชบัญญัติที่มีเนื้อหาขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญไม่ได้ (ทัชชมัย ฤกษ์สุต, 2551: 80)

ประมวลกฎหมาย คือกฎหมายที่บัญญัติรวมเรื่องเดียวกันไว้ในกฎหมายฉบับเดียวกันโดยได้ร้อยเรียงจัดเป็นระบบขึ้นใหม่และแบ่งเป็นหมวดหมู่เรียบร้อยมีการกล่าวข้อความทั่วถึงซึ่งกันและกันอย่างประมวลกฎหมายอาญาก็มีการแบ่งออกเป็น 3 ภาค คือภาค 1 กล่าวถึงข้อความทั่วไปอันได้แก่ เจตนา ประมาท พยายามกระทำความผิด ฯลฯ ซึ่งโดยปกติใช้ได้แก่บรรดาความผิดอาญาทั้งปวง ภาค 2 ได้บัญญัติถึงความผิดสามัญเฉพาะความผิด ภาค 3 ว่าด้วยความผิดลหุโทษ การประมวลกฎหมาย (Codification) จึงต่างกับการนำพระราชบัญญัติซึ่งมีการแก้ไขเพิ่มเติมหลายครั้งมาบัญญัติรวมไว้ด้วยกัน ซึ่งเป็นวิธีการของกฎหมายอังกฤษเรียกว่า Consolidation (หยุด แสงอุทัย, 2535: 64)

พระราชกำหนด เป็นกฎหมายที่รัฐธรรมนูญมอบอำนาจในการบัญญัติให้แก่ฝ่ายบริหาร คือคณะรัฐมนตรีโดยคณะรัฐมนตรีจะมีอำนาจในการออกพระราชกำหนดเพื่อใช้บังคับดัง เช่น พระราชบัญญัติได้ในกรณีพิเศษตามที่รัฐธรรมนูญมอบอำนาจไว้เป็นการชั่วคราวเพื่อแก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้า ที่ต้องการดำเนินการที่จำเป็นและเร่งด่วนเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติ โดยส่วนรวม ในอันจะรักษาความปลอดภัยของประเทศหรือความปลอดภัยสาธารณะ หรือเพื่อจะรักษาความมั่นคงในทางเศรษฐกิจของประเทศ หรือเพื่อจะป้องกันภัยพิบัติสาธารณะ หรือมีความจำเป็นต้องมีกฎหมายเกี่ยวกับภาษีอากรหรือเงินตรา (ทัชชมัย ฤกษ์สุต, 2551: 80)

หลังจากมีการประกาศใช้พระราชกำหนดนั้นแล้ว จะต้องนำพระราชกำหนดมาให้รัฐสภาพิจารณาเพื่อขอความเห็นชอบ ถ้ารัฐสภาให้ความเห็นชอบพระราชกำหนดก็จะกลายเป็นกฎหมายถาวรแต่ถ้ารัฐสภาไม่ให้ความเห็นชอบพระราชกำหนดก็จะสิ้นผลไป ประเด็นที่สำคัญคือการดำเนินการใดๆ ก่อนที่พระราชกำหนดจะสิ้นผล ถือว่าชอบด้วยกฎหมาย แม้ภายหลังจะปรากฏว่าพระราชกำหนดสิ้นผลไป ดังนั้นการที่คณะรัฐมนตรีจะใช้อำนาจในการออกพระราชกำหนดควรต้องคำนึงถึงความชอบธรรมและผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ

พระราชกฤษฎีกา เป็นกฎหมายที่กำหนดรายละเอียดซึ่งเป็นหลักการย่อยๆ ของพระราชบัญญัติหรือของพระราชกำหนด คือพระราชบัญญัติ พระราชกำหนด ได้กำหนดหลักการใหญ่ๆไว้ซึ่งเป็นสาระสำคัญโดยรวมและให้ออกพระราชกฤษฎีกาโดยอาศัยอำนาจพระราชบัญญัติ พระราชกำหนด เพื่ออธิบายรายละเอียดต่างๆ ตามหลักการใหญ่ในพระราชบัญญัติ พระราชกำหนดนั้น (ทัชชมัย ฤกษ์สุต, 2551: 81)

กฎกระทรวง เป็นกฎหมายที่ออกโดยฝ่ายบริหารและไม่ต้องผ่านการพิจารณาเห็นชอบจากรัฐสภา ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับพระราชกฤษฎีกาแต่กฎกระทรวงมีศักดิ์ของกฎหมายที่ต่ำกว่าพระราชกฤษฎีกา ทั้งนี้เพราะกฎกระทรวงนั้นผู้ออกคือรัฐมนตรีผู้รักษาการตามกฎหมายแม่บทเพื่อดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมายแม่บทส่วนพระราชกฤษฎีกาผู้ตรากฎหมายคือพระมหากษัตริย์ (ทัชชหัยยุภะสุต, 2551: 81) ส่วนในทางปฏิบัตินั้นก็ต้องผ่านความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรี

กฎหมายที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นบัญญัติ เป็นกฎหมายที่ให้องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นมีอำนาจในทางนิติบัญญัติ คือมีอำนาจในการออกกฎหมายได้ด้วยตนเอง จึงถือว่าเป็นการกระจายอำนาจในการบัญญัติกฎหมายไปสู่องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นและโดยทั่วไปองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นมีอำนาจในการบัญญัติกฎหมายต่างๆ ได้ดังนี้ คือข้อบัญญัติตำบล เทศบัญญัติ ข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนจังหวัด ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร และข้อบัญญัติเมืองพัทยา (ทัชชหัย ยุภะสุต, 2551: 81-82) อำนาจในการที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใช้ในการตรากฎหมายเพื่อบังคับใช้ในท้องถิ่นนั้นจะเป็นอำนาจที่ได้รับมาจากพระราชบัญญัติจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้นๆ เช่น พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 ให้อำนาจตราข้อบังคับตำบลได้ ดังนั้นโดยทั่วไปกฎหมายที่ตราโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีศักดิ์ต่ำกว่าพระราชบัญญัติ

การจัดทำกฎหมายลายลักษณ์อักษรของประเทศไทยโดยปกติเป็นอำนาจหน้าที่ของฝ่ายนิติบัญญัติ หรือองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นที่ฝ่ายนิติบัญญัติมอบอำนาจให้จัดทำกฎหมายได้ แต่ในกรณีที่มีการปฏิวัติ (Revolution) หรือรัฐประหาร (Coup d'Etat) เพื่อยึดอำนาจในการปกครองประเทศอำนาจในการจัดทำกฎหมายจึงตกเป็นของคณะปฏิวัติหรือรัฐประหารในฐานะที่เป็นรัฐอธิปัตย์ คือผู้มีอำนาจสูงสุดในรัฐขณะนั้น การจัดทำกฎหมายลายลักษณ์อักษรในกรณีเช่นนี้ จึงถือได้ว่าเป็นการจัดทำกฎหมายลายลักษณ์อักษรในกรณีพิเศษ ซึ่งมีดังนี้ (นัยนา เกิดวิชัย, 2549: 96-97)

ก. ประกาศของคณะปฏิวัติเป็นข้อความซึ่งคณะปฏิวัติได้ออกประกาศให้ประชาชนในประเทศได้ทราบว่าการปฏิวัติได้ทำการปฏิวัติยึดอำนาจการปกครองประเทศจากรัฐบาลได้แล้ว อำนาจอันชอบธรรมในการปกครองประเทศ อันได้แก่อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร อำนาจตุลาการ จึงเป็นของคณะปฏิวัติโดยสิ้นเชิง คณะปฏิวัติในฐานะผู้ใช้อำนาจบริหารประเทศจึงมีอำนาจออกประกาศคณะปฏิวัติและถือเป็นกฎหมายตามสภาพบังคับเท่านั้นมิใช่กฎหมายตามหลักนิติธรรม

ข. กฎอัยการศึก หมายถึงพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พ.ศ. 2457 และกฎหมายแก้ไขเพิ่มเติมจัดอยู่ในประเภทกฎหมายลายลักษณ์อักษรที่ออกโดยฝ่ายนิติบัญญัติในรูปแบบของพระราชบัญญัติ กฎหมายนี้ตราขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 หลักสำคัญในการใช้กฎอัยการศึกก็เพื่อกดใช้กฎหมายบางฉบับและดำเนินการปกครองประเทศหรือดินแดนบางส่วนโดยทหารและใช้อำนาจหน้าที่ทางทหารเหนือพลเรือน ตามพระราชบัญญัติกฎอัยการศึกมิได้มีผลใช้บังคับเต็มตามกฎหมายในทันทีเพราะกฎหมายนี้เพียงแต่ให้อำนาจล่วงหน้าว่าอาจมีการประกาศใช้กฎอัยการศึกได้แต่เมื่อต้องการจะใช้กฎอัยการศึกจริงเมื่อใดต้องมีการประกาศอีกชั้นหนึ่งการประกาศใช้กฎอัยการศึกทำได้ 2 กรณี คือการประกาศใช้ที่วราชอาณาจักรกับการประกาศใช้ในบางท้องที่ (นัยนาเกิดวิชัย, 2549: 97)

ผลการจัดลำดับชั้น(ศักดิ์) ของกฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษร

1. การออกกฎหมายที่มีศักดิ์ของกฎหมายต่ำกว่าจะออกได้โดยอาศัยอำนาจจากกฎหมายที่มีศักดิ์สูงกว่าหรือตามที่กฎหมายศักดิ์สูงกว่าให้อำนาจไว้
2. กฎหมายที่มีศักดิ์ต่ำกว่าซึ่งออกโดยอาศัยอำนาจของกฎหมายศักดิ์สูงกว่าจะออกมาโดยมีเนื้อหาเกินกว่าขอบเขตอำนาจที่กฎหมายศักดิ์สูงกว่าให้ไว้มิได้มิฉะนั้นจะใช้บังคับมิได้เลย
3. หากเนื้อหาของกฎหมายมีความขัดแย้งกันต้องใช้กฎหมายที่มีศักดิ์สูงกว่าบังคับไม่ว่ากฎหมายศักดิ์สูงกว่านั้นจะออกก่อนหรือหลังกฎหมายศักดิ์ต่ำกว่านั้น (ทัชชณีย์ ฤกษ์สุต, 2551:82)

บทสรุป

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไปนั้น คือการศึกษา ความหมาย ที่มา ประเภท ลักษณะของกฎหมาย รวมถึงประโยชน์ของกฎหมาย การจัดทำกฎหมาย ลำดับชั้นหรือลำดับศักดิ์ของกฎหมาย เพื่อให้ผู้เรียนได้ทำความเข้าใจพื้นฐานกฎหมายที่บังคับใช้กับคนในสังคม ความจำเป็นของกฎหมายต่อสังคมเกิดเป็นความเคารพต่อกฎหมายที่บังคับใช้อยู่เพื่อให้กฎหมายที่มีนั้น บังคับต่อคนในสังคมให้เกิดประสิทธิภาพมากที่สุด

บทที่ 2

หลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

กฎหมายแต่ละฉบับที่ผู้มีอำนาจได้บัญญัติขึ้นมานั้น หากอยากรบว่าบัญญัติขึ้นมาเพื่อใช้บังคับใช้กับอะไร ในการค้นคว้าหาคำตอบต้องพิจารณาวัตถุประสงค์ในการตรากฎหมายซึ่งจะเห็นได้ว่ากฎหมายที่ตราขึ้นนั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อบังคับใช้กับบุคคลมิใช่เพื่อบังคับกับสิ่งอื่นใดโดยประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้กำหนดประเภทบุคคลไว้ 2 ประเภท คือบุคคลธรรมดาและนิติบุคคล ซึ่งบุคคลทั้งสองประเภทนี้กฎหมายได้บัญญัติเกี่ยวกับสิทธิหน้าที่ต่อกันไว้ไม่ว่าจะเป็นหน้าที่ของบิดามารดา ผู้ซื้อ ผู้ขาย ลูกหนี้ เจ้าหนี้ เป็นต้น นอกเหนือจากนั้นแล้วในการดำรงชีวิตประจำวันของบุคคลจะเกี่ยวข้องกับทรัพย์และทรัพย์สิน อาทิ เงิน ทอง บ้าน อาหาร ที่อยู่อาศัย รถยนต์ โทรศัพท์ เป็นต้น ซึ่งทรัพย์สินเหล่านี้ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับบุคคลในเรื่องของการใช้สอย การเป็นเจ้าของ การทำนิติกรรมสัญญา ดังนั้นการทราบถึงความหมายของทรัพย์ ประเภทของทรัพย์ ซึ่งเป็นเรื่องที่จำเป็น ทั้งนี้เพื่อบังคับให้ถูกต้องตามกฎหมายเพราะในการทำนิติกรรมเกี่ยวกับทรัพย์บางประเภทกฎหมายได้กำหนดหลักเกณฑ์ไว้เฉพาะต่างกัน อาทิ การซื้อขายที่ดินซึ่งต้องทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ แต่หากเป็นการซื้อขายสังหาริมทรัพย์เพียงแต่มีการส่งมอบทรัพย์สินแก่กันกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินก็โอนไปยังผู้ซื้อแล้ว ดังนั้นจะเห็นได้ว่าทั้งเรื่องบุคคลและเรื่องทรัพย์ย่อมมีความเกี่ยวพันกัน การศึกษาและการมีความรู้ในเรื่องดังกล่าวจึงเป็นเรื่องที่จำเป็น

ความหมายของบุคคล

บุคคล หมายถึงสิ่งซึ่งสามารถที่จะมีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายเรียกว่า “บุคคลธรรมดา” ส่วนกลุ่มบุคคลหรือองค์กรซึ่งกฎหมายกำหนดให้เป็นบุคคลอีกประเภทหนึ่งที่ไม่ใช่บุคคลธรรมดาและให้มีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายเรียกว่า “นิติบุคคล” (ราชบัณฑิตยสถาน , 2542)

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้แบ่งบุคคลออกเป็น 2 ประเภท คือบุคคลธรรมดาและนิติบุคคลสามารถอธิบายได้ดังนี้ (มานิตย์ จุมปา, 2552:155)

1. บุคคลธรรมดา (Natural person)

1.1 การเริ่มสภาพบุคคลของบุคคลธรรมดา

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 15 บัญญัติว่า “สภาพบุคคลย่อมเริ่มแต่เมื่อคลอดแล้วอยู่รอดเป็นทารกและสิ้นสุดลงเมื่อตาย” จากบทบัญญัติดังกล่าวจะเห็นได้ว่าองค์ประกอบของสภาพบุคคลประกอบไปด้วย “การคลอด” และ “การอยู่รอดเป็นทารก” อธิบายได้ดังนี้

1.1.1 การคลอด คือการที่ทารกหลุดออกจากครรภ์มารดาทั้งตัวโดยไม่ต้องคำนึงว่าทารกจะมีอวัยวะครบหรือมีการตัดสายสะดือแล้วหรือไม่ ทั้งนี้เพราะในทางกฎหมายถือว่าทารกนั้นได้คลอดแล้ว ซึ่งหลักการดังกล่าวรวมไปถึงการคลอดด้วยวิธีการผ่าตัดด้วย

1.1.2 การอยู่รอดเป็นทารก คือการที่ทารกมีชีวิตรอดซึ่งเห็นได้จากการที่ทารกส่งเสียงร้อง การเต้นของชีพจร การหายใจโดยไม่ต้องคำนึงว่าหายใจกี่ครั้งแม้หายใจเพียงช่วงเวลาแค่ 1 นาทีก็ถือว่าสภาพบุคคลแล้ว หรือการตรวจดูลักษณะทั่วไปของปอด ทดสอบการลอยน้ำของปอด ตรวจปอดทางกล้องจุลทรรศน์ การตรวจลมทางกล้องจุลทรรศน์ เป็นต้น

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการมีสภาพบุคคลของบุคคลธรรมดา ต้องประกอบไปด้วย การคลอดและการอยู่รอดเป็นทารก

เมื่อมีสภาพบุคคลแล้วย่อมเกิดสิทธิในทางกฎหมายโดยแยกพิจารณาสิทธิดังกล่าวตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และกฎหมายอาญา ในทางกฎหมายแพ่งเห็นได้ว่าบุตรมีสิทธิใช้ชื่อสกุลของบิดา สิทธิในการฟ้องคดีขอให้รับเป็นบุตร สิทธิในการฟ้องคดีกรณีมีการทำละเมิดต่อตัวทารกเองหรือต่อตัวผู้เป็นบิดามารดาของตนและสิทธิที่สำคัญอีกประการคือสิทธิในการรับมรดกของผู้เป็นบิดามารดา เป็นต้น

ในทางกฎหมายอาญา การมีสภาพบุคคลหรือไม่ถือเป็นเรื่องที่สำคัญในการวินิจฉัยองค์ประกอบของความรับผิดว่าบุคคลนั้นได้กระทำความผิดตามองค์ประกอบของกฎหมายแล้วหรือไม่ ตัวอย่าง เช่น ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 288 “บัญญัติว่า ผู้ใดฆ่าผู้อื่น ต้องระวางโทษประหารชีวิต จำคุกตลอดชีวิต หรือจำคุกตั้งแต่สิบห้าปีถึงยี่สิบปี” คำว่าผู้อื่นตามกฎหมายอาญานั้นถือตามกฎหมายแพ่งในเรื่องสภาพบุคคล กล่าวคือ การจะเป็นผู้อื่นได้ต้องปรากฏว่าบุคคลนั้นต้องมีสภาพบุคคลก่อน ซึ่งหมายความว่าต้องมีการคลอดและการอยู่รอดเป็นทารก หากยังไม่มี การคลอดและการอยู่รอดเป็นทารก กฎหมายอาญายังไม่ถือว่าสภาพบุคคลย่อมไม่ถือว่าเป็นผู้อื่น โดยพิจารณา ตัวอย่างต่อไปนี้ กรณีแรก นายดำเอาขี้เถ้ายัดปากเด็กทารกที่เพิ่งคลอดได้

ประมาณ 20 นาที จนเด็กทารกแน่นิ่งไป กรณีที่สอง นายดำใช้ไม้ตีสางเขียวที่ตั้งครรภ์ได้เก้าเดือน จนนางเขียวปวดท้องและคลอดทารกออกมาแต่ทารกไม่มีชีวิตแล้ว จากตัวอย่างทั้งสองกรณีแยกพิจารณาความผิดของนายดำได้ดังนี้

กรณีแรก นายดำมีความผิดฐานฆ่าผู้อื่น (ทารก) ตายโดยเจตนา ทั้งนี้เพราะทารกมีสภาพบุคคลแล้วแม้จะมีชีวิตรอดอยู่เพียง 20 นาที ก็ถือว่าทารกนั้นมีสภาพบุคคลและเป็นบุคคลอื่นตามกฎหมายอาญามาตรา 288 แล้ว

กรณีที่สอง นายดำไม่มีความผิดฐานฆ่าผู้อื่น (ทารก) ทั้งนี้ เพราะเป็นการกระทำกับทารกที่อยู่ในครรภ์ซึ่งตามกฎหมายแล้วถือว่ายังไม่มีสภาพบุคคล นายดำจึงไม่มีความผิดฐานฆ่าผู้อื่นแต่การกระทำของนายดำเป็นความผิดฐานทำให้หญิงอื่นแท้งลูกตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 302 ทั้งนี้เพราะคำว่า“แท้งลูก” หมายถึงการที่ทารกในครรภ์คลอดออกมาในลักษณะที่ไม่มีชีวิตถ้าเด็กคลอดออกมามีชีวิต แต่ตายภายหลังไม่เป็นการทำให้แท้งลูก (ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ, 2544:365)

นอกจากนั้นยังมีความผิดฐานอื่นที่นำเอาเรื่องสภาพบุคคลเป็นตัวกำหนดความรับผิดชอบของบุคคล อย่างเช่น ความผิดฐานข่มขืน บุคคลที่จะถูกข่มขืนได้จะต้องมีสภาพบุคคลเสียก่อนมิฉะนั้นจะไม่เข้าองค์ประกอบของกฎหมาย เช่น สัปหระหรือเกิดอารมณ์หื่นกระทำชำเรากับศพ ถ้ามว่า สัปหระมีความผิดฐานข่มขืนหรือไม่ จากตัวอย่าง เห็นได้ว่าศพไม่มีสภาพบุคคลสัปหระจึงไม่มีความผิดฐานข่มขืนเพราะขาดองค์ประกอบแต่อาจมีความผิดฐานอื่นซึ่งต้องพิเคราะห์ต่อไป ฉะนั้น จะเห็นว่าเรื่องสภาพบุคคลเป็นเรื่องที่สำคัญทั้งในกฎหมายแพ่งและกฎหมายอาญาในประการต่อไปจะกล่าวถึงเรื่องการสิ้นสภาพบุคคลของบุคคลธรรมดา

1.2 การสิ้นสภาพบุคคลของบุคคลธรรมดา

การสิ้นสภาพบุคคลของบุคคลธรรมดาแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1.2.1 การตายโดยธรรมชาติ หมายถึงการที่บุคคลนั้นสิ้นลมหายใจและหัวใจหยุดการทำงาน เช่น การแก่ตาย การป่วยตาย การประสบอุบัติเหตุตาย เป็นต้น

แต่ในปัจจุบันการวิเคราะห์ว่าใครตายหรือไม่ตามหลักการแพทย์ใช้กระบวนการวินิจฉัยโดยพิจารณาถึงกลไกการทำงานของมนุษย์ซึ่งมีระบบที่สำคัญ 3 ระบบ ได้แก่ (มานิตย์ จุมปา, 2552:161)

- 1) ระบบประสาทส่วนกลางได้แก่สมอง
- 2) ระบบไหลเวียน ได้แก่หัวใจและหลอดเลือด
- 3) ระบบหายใจ ได้แก่หลอดลมและปอด

ทั้งนี้ เนื่องจากการทำงานของทั้ง 3 ระบบ มีความสัมพันธ์กันหากระบบใดระบบหนึ่งเกิดความผิดปกติจะทำให้การทำงานของระบบอื่นเสียหายไปด้วย อาทิ สมองเป็นอวัยวะที่ทำหน้าที่ควบคุมการทำงานของ ปอด หัวใจ หากสมองถูกทำลายจะทำให้การหายใจหยุดชะงักเป็นต้น ซึ่งในปัจจุบันได้เกิดแนวคิดในการวิเคราะห์การตายอีกแบบหนึ่งโดยการพิจารณาการทำงานของสมองซึ่งภาวะดังกล่าวทางการแพทย์เรียกว่า “สมองตาย” (Brain Death) หมายความว่าก้านสมองเสียหายอย่างถาวรเนื่องจากได้รับความเสียหายอย่างมากจนไม่สามารถกลับคืนมาได้แม้จะมีการใช้เครื่องช่วยหายใจเพื่อให้หายใจต่อไปได้ก็ตาม ซึ่งในทางการแพทย์ถือว่าบุคคลนั้นตายหรือเสียชีวิตแล้ว แต่ทั้งนี้ในการรับรองว่าบุคคลนั้นได้ตายแล้วต้องเป็นไปตามประกาศของแพทย์สภา เรื่องประกาศการกำหนดเกณฑ์การวินิจฉัยให้ถือปฏิบัติกำหนดให้สมองตายเท่ากับว่าบุคคลนั้นได้ถึงแก่ความตายแล้วและเมื่อได้มีการประกาศให้ก้านสมองตายจึงสามารถหยุดเครื่องช่วยหายใจได้ ทั้งนี้ในปัจจุบันการวิเคราะห์การตายนั้นได้อาศัยหลักการทางการแพทย์ในการวิเคราะห์ด้วย

1.2.2 การตายโดยผลของกฎหมาย ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 61 บัญญัติว่า “ถ้าบุคคลใดได้ไปจากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ และไม่มีใครรู้แน่ชัดว่าบุคคลนั้นยังมีชีวิตอยู่หรือไม่ตลอดระยะเวลาห้าปี เมื่อผู้มีส่วนได้เสียหรือพนักงานอัยการร้องขอ ศาลจะสั่งให้บุคคลนั้นเป็นคนสาบสูญก็ได้”

ระยะเวลาตามวรรคหนึ่งให้ลดเหลือสองปี

(1) นับแต่วันที่การรบหรือสงครามสิ้นสุดลง ถ้าบุคคลนั้นอยู่ในการรบหรือสงคราม และหายไปในการรบหรือสงครามดังกล่าว

(2) นับแต่วันที่ยานพาหนะที่บุคคลนั้นเดินทาง อับปาง ถูกทำลายหรือสูญหายไป

(3) นับแต่วันที่เหตุอันตรายเป็นเหตุอันตายนอกจากที่ระบุไว้ใน (1) หรือ (2) ได้ผ่านพ้นไปถ้าบุคคลนั้นตกอยู่ในอันตรายเช่นว่านั้น” หรือเรียกว่า “การสาบสูญ” ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 61 วรรคหนึ่งบัญญัติว่า “ถ้าบุคคลใดไปเสียจากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่โดยไม่มีใครรู้แน่ชัดว่ามีชีวิตอยู่หรือไม่เป็นระยะเวลา 5 ปี เมื่อพนักงานอัยการหรือผู้มีส่วนได้เสียร้องขอต่อศาล

ศาลจะสั่งให้บุคคลนั้นเป็นคนสาบสูญก็ได้ วรรคสองบัญญัติว่า ระยะเวลาตามวรรคหนึ่งให้ลดเหลือ 2 ปี

- (1) นับแต่วันที่การรบหรือการสงครามสิ้นสุดลง
- (2) นับแต่วันที่ยานพาหนะที่บุคคลนั้นเดินทางอัปปางถูกทำลายหรือสูญหายไป
- (3) นับแต่วันที่เหตุอันตรายแก่ชีวิตนอกจากที่ระบุไว้ใน (1) หรือ (2) ได้ผ่านพ้นไป

จากหลักกฎหมายในมาตรา 61 สามารถแยกหลักเกณฑ์การเป็นคนสาบสูญออกเป็น 2 กรณี ดังนี้

กรณีที่หนึ่ง การเป็นคนสาบสูญกรณีธรรมดา ใช้ระยะเวลา 5 ปี ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 61 วรรคหนึ่ง กล่าวคือบุคคลนั้นต้องไปจากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ตลอดระยะเวลา 5 ปี และไม่มีใครทราบข่าวคราวหรือพบเห็นและต้องมีการร้องขอจากผู้มีส่วนได้เสียหรือพนักงานอัยการต่อศาล ตัวอย่างเช่น นายดำออกจากบ้านไปทำงานวันที่ 3 มีนาคม 2560 และหายไปการนับระยะเวลา 5 ปี ต้องปรากฏข้อเท็จจริงว่าได้หายไปครบ 5 ปี ซึ่งจากข้อเท็จจริงระยะเวลา 5 ปี จะครบในวันที่ 3 มีนาคม 2565 ดังนั้นผู้มีส่วนได้เสียหรือพนักงานอัยการสามารถร้องขอต่อศาลเพื่อให้สั่งให้นายดำเป็นคนสาบสูญได้ในวันที่ 4 มีนาคม 2565 เป็นต้นไป หรือกรณีการไปทำงานต่างประเทศและขาดการติดต่อโดยไม่มีใครทราบข่าวคราวเป็นระยะเวลา 5 ปี บุคคลผู้มีส่วนได้เสียหรือพนักงานอัยการสามารถร้องขอให้เป็นคนสาบสูญได้เช่นกันและเมื่อศาลมีคำสั่งให้บุคคลใดเป็นคนสาบสูญแล้ว กฎหมายถือว่าบุคคลนั้นได้ถึงแก่ความตายโดยผลของกฎหมายหรืออาจกล่าวได้ว่ากฎหมายบังคับให้บุคคลนั้นตาย แต่ในทางกลับกันแม้บุคคลนั้นได้หายสาบสูญไปเป็นเวลานานเท่าใดแต่ทราบโดยยังไม่มีคำสั่งจากศาลว่าเป็นคนสาบสูญ บุคคลนั้นจึงเป็นเพียงผู้ไม่อยู่เท่านั้น

กรณีที่สอง การเป็นคนสาบสูญกรณีพิเศษ ทั้งนี้ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 61 วรรคสอง ซึ่งใช้ระยะเวลา 2 ปี นับแต่การรบหรือสงครามสิ้นสุดลงหรือนับแต่ยานพาหนะอัปปางหรือถูกทำลายหรือสูญหายไป ตัวอย่างเช่น นายแดงไปร่วมทำสงคราม แล้วหายสาบสูญไปหรือนายแดงเดินทางไปกับเรือแล้วเรือล่ม เช่น การไปร่วมรบในสงครามและเรืออัปปาง

ทั้งนี้ ในเรื่องการนับระยะเวลา 2 ปี ต้องเป็นกรณีที่หายไปโดยขาดการติดต่อหรือไม่มีใครทราบข่าวคราวว่าหายไปอยู่ที่ไหนตลอดระยะเวลา 2 ปี ตัวอย่างเช่น นายดำไปร่วมรบ

ในสงคราม วันที่ 1 มกราคม 2560 และสงครามยุติวันที่ 2 มีนาคม 2560 การนับระยะเวลา 2 ปี ต้องนับแต่วันที่ 2 มีนาคม 2560 เป็นต้นไปซึ่งเป็นวันที่สงครามยุติแล้ว ไม่ใช่นับวันที่ออกไปร่วมรบในสงครามและจะครบกำหนด 2 ปี ในวันที่ 2 มีนาคม 2562 ผู้มีส่วนได้เสียหรือพนักงานอัยการเริ่มร้องขอให้ศาลสั่งให้นายดำเป็นคนسابสูญได้ในวันที่ 3 มีนาคม 2562 เป็นต้นไป นอกจากการเป็นคนسابสูญเนื่องจากการไปรบหรือการไปสงครามหรือไปกับยานพาหนะไม่ว่าจะเป็นเรือ อับปาง เครื่องบินตก แล้ว หากมีอันตรายแก่ชีวิตอื่นนอกจากเหตุที่ระบุไว้ใน มาตรา 61 (1) และ (2) ได้ผ่านพ้นไปแล้ว กฎหมายได้ระบุเหตุอันตรายแก่ชีวิตอื่นนั้นไว้ในมาตรา 61 (3) ซึ่งบทบัญญัติดังกล่าวต้องการให้ครอบคลุมเหตุการณ์นอกเหนือจาก (1) และ (2) ตัวอย่างเช่น การเกิดแผ่นดินไหวหรือการเกิดน้ำท่วมหรือน้ำป่าไหลหลากถือว่าเป็นอันตรายแก่ชีวิตในมาตรา 61 (3) เป็นต้น แต่ทั้งนี้ระยะเวลา 2 ปี ไม่ให้นำมาใช้กับเหตุการณ์ธรณีพิบัติคลื่นยักษ์สึนามิที่เกิดในจังหวัดทางภาคใต้ของประเทศไทย ได้แก่จังหวัดพังงา กระบี่ ระนอง ภูเก็ต ตรังและสตูล เพราะเหตุการณ์ดังกล่าวมีกฎหมายเฉพาะอยู่แล้วคือ พระราชบัญญัติการยกเว้นการนำระยะเวลาตาม มาตรา 61 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาใช้กับเหตุการณ์ธรณีพิบัติคลื่นยักษ์สึนามิในปี พ.ศ. 2548 ซึ่งพระราชบัญญัตินี้มีความแตกต่างจากมาตรา 61 กล่าวคือตามพระราชบัญญัตินี้ได้ยกเว้นการนำระยะเวลาและเงื่อนไขตาม มาตรา 61 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาใช้บังคับแก่ผู้สูญหายจากกรณีธรณีพิบัติ พ.ศ. 2548 นั้น ทายาทหรือผู้มีส่วนได้เสียหรือพนักงานอัยการสามารถร้องขอต่อศาลเพื่อให้ศาลสั่งให้บุคคลดังกล่าวเป็นคนسابสูญได้โดยไม่ต้องรอให้ครบกำหนดระยะเวลาตามหลักทั่วไป คือครบ 2 ปี ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 61 และกฎหมายดังกล่าวให้ถือว่าผู้สูญหายจากเหตุการณ์ดังกล่าวถึงแก่ความตายในวันที่เกิดคลื่นยักษ์สึนามิคือ วันที่ 26 ธันวาคม 2547 ตัวอย่างเช่น เกิดคลื่นยักษ์สึนามิขึ้นวันที่ 20 มกราคม 2550 และนายดำตกหายสาบสูญไปในเหตุการณ์ดังกล่าว นั้น กรณีนี้ญาติของนายดำไม่ต้องรอให้ครบปี 2552 ก่อนถึงจะร้องให้นายดำเป็นคนسابสูญได้ตามมาตรา 61 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ แต่ญาติของนายดำสามารถร้องขอให้นายดำเป็นคนسابสูญได้เลยในปี 2550 และให้ถือว่านายดำตายในวันที่ 20 มกราคม 2550 ในวันที่เกิดเหตุการณ์คลื่นยักษ์สึนามิ ทั้งนี้เป็นไปตามกฎหมายเฉพาะต่างหากจากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

กล่าวโดยสรุปการตกเป็นบุคคลسابสูญมีหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

1) บุคคลนั้นได้ไปจากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่โดยไม่ทราบข่าวคราวเป็นระยะเวลาติดต่อกันห้าปีกรณีธรรมดาหรือสองปีกรณีพิเศษ

- 2) ผู้มีส่วนได้เสียหรือพนักงานอัยการร้องขอต่อศาลให้บุคคลนั้นเป็นคนسابสูญ
- 3) ศาลมีคำสั่งให้บุคคลนั้นเป็นคนسابสูญ
- 4) มีการประกาศในราชกิจจานุเบกษา

เมื่อครบเงื่อนไขของการเป็นคนسابสูญดังที่กล่าวมาแล้ว ให้ถือว่าบุคคลที่หายไปเป็นคนسابสูญส่วนระยะเวลาในการเริ่มต้นเป็นคนسابสูญเป็นไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 62 ซึ่งบัญญัติว่า “บุคคลซึ่งศาลได้มีคำสั่งให้เป็นคนسابสูญให้ถือว่าถึงแก่ความตายเมื่อครบกำหนดระยะเวลาดังกล่าวก่อนที่ระบุไว้ในมาตรา 61 กล่าวคือให้ถือว่าถึงแก่ความตายเมื่อครบกำหนดระยะเวลาห้าปีหรือสองปี เช่น นายดำหายไปจากบ้านตั้งแต่วันที่ 2 มกราคม พ.ศ. 2560 โดยไม่มีใครทราบข่าวว่านายดำหายไปไหนจนกระทั่งถึงวันที่ 2 มกราคม พ.ศ. 2565 ก็ยังไม่ทราบข่าวคราวของนายดำ จากข้อเท็จจริงดังกล่าวถือว่านายดำเข้าสู่หลักเกณฑ์การเป็นคนسابสูญ ทั้งนี้ผู้มีส่วนได้เสียซึ่งอาจจะเป็นญาติหรือพนักงานอัยการสามารถร้องขอต่อศาลเพื่อให้ศาลสั่งให้นายดำเป็นคนسابสูญได้หากศาลได้มีคำสั่งให้นายดำเป็นคนسابสูญเมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ. 2565 ตามกฎหมายถือว่านายดำตายโดยผลของกฎหมายแล้ว แต่การที่จะถือว่านายดำตายในวันใดนั้นตามกฎหมายให้ถือว่านายดำตายเมื่อครบกำหนดระยะเวลาที่หายไป กล่าวคือครบกำหนดในวันใดถือว่าตายในวันนั้น จึงถือว่านายดำถึงแก่ความตายวันที่ 2 มกราคม พ.ศ. 2565 ไม่ใช่วันที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ. 2565 ซึ่งโดยสรุปแล้วการเป็นคนسابสูญตามกฎหมายนอกจากครบตามเงื่อนไขเวลาที่กฎหมายกำหนดแล้วต้องมีคำสั่งศาลให้เป็นคนسابสูญและประกาศคำสั่งนั้นในราชกิจจานุเบกษาด้วยถึงจะถือว่าบุคคลนั้นเป็นคนسابสูญแล้ว

เมื่อบุคคลที่سابสูญถึงแก่ความตายแล้วให้นำบทบัญญัติในเรื่องครอบครัวและมรดกมาใช้บังคับด้วย ซึ่งแยกความแตกต่างในเรื่องดังกล่าวได้หลายประการ ดังนี้

ประการที่หนึ่ง ในด้านทรัพย์สิน เมื่อบุคคลใดถูกศาลสั่งให้เป็นคนسابสูญบุคคลนั้นต้องถือว่าถึงแก่ความตายโดยผลของกฎหมายย้อนไปในเวลาที่ครบกำหนดทำให้บรรดาทรัพย์สิน สิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบของคนسابสูญเป็นมรดกตกทอดไปยังทายาทของคนسابสูญนั้นตามมาตรา 1602 กล่าวคือ “เมื่อบุคคลใดต้องถือว่าถึงแก่ความตายตามความในมาตรา 62 แห่งประมวลกฎหมายนี้มรดกของบุคคลนั้นตกทอดแก่ทายาท” แต่ทั้งนี้ทายาทต้องรอให้ครบระยะเวลาที่หายไปคือครบ 2 ปี หรือ 5 ปีก่อนถึงจะถือว่าบุคคลนั้นถึงแก่ความตาย

ประการที่สอง ในด้านครอบครัวคำสั่งศาลที่ให้เป็นคนสาบสูญไม่เป็นเหตุให้การสมรสสิ้นสุดลง ตามมาตรา 1501 ซึ่งบัญญัติว่า“การสมรสย่อมสิ้นสุดลงด้วยความตาย การหย่า หรือ ศาลพิพากษาให้เพิกถอน”แต่การสาบสูญเป็นเพียงเหตุในการฟ้องหย่าเท่านั้น ทั้งนี้ตามมาตรา 1516 (5) ซึ่งบัญญัติว่า“สามีหรือภริยาถูกศาลสั่งให้เป็นคนสาบสูญหรือไปจากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่เป็นเวลาเกิน 3 ปี โดยไม่มีใครทราบแน่ชัดว่าเป็นตายร้ายดีอย่างไรอีกฝ่ายฟ้องหย่าได้”

ประการที่สาม ในด้านอำนาจปกครองบุตร อำนาจปกครองของบิดาหรือมารดาที่สาบสูญย่อมสิ้นสุดลงและตกอยู่กับฝ่ายที่ยังมีชีวิตอยู่ตามมาตรา 1566(1) ซึ่งบัญญัติว่า“บุตรซึ่งยังไม่บรรลุนิติภาวะต้องอยู่ใต้อำนาจปกครองของบิดามารดา อำนาจปกครองอยู่กับบิดาหรือมารดาในกรณีดังต่อไปนี้

- (1) มารดาหรือบิดาตาย
- (2) ไม่แน่นอนว่ามารดาหรือบิดามีชีวิตอยู่หรือตาย”

แต่หากเป็นกรณีการตายโดยธรรมชาติ ในด้านทรัพย์สินให้เป็นมรดกตกสู่ทายาทต่อไป เพียงแต่การตายโดยธรรมชาติไม่ต้องรอรระยะเวลาให้ครบ 2 ปี หรือ 5 ปี เหมือนกับกรณีการเป็นคนสาบสูญ กล่าวคือตายในปีใดมรดกตกสู่ทายาททันทีในปีนั้น ในด้านกฎหมายครอบครัวการตายโดยธรรมชาติไม่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาสิ้นสุดลง ส่วนเรื่องอำนาจในการปกครองบุตรเหมือนกับกรณีการเป็นคนสาบสูญ

1.3 การถอนคำสั่งแสดงการสาบสูญ

การถอนคำสั่งให้เป็นคนสาบสูญ เป็นเพียงการสันนิษฐานว่าบุคคลนั้นตายแต่หากปรากฏว่าบุคคลนั้นยังมีชีวิตอยู่ กฎหมายให้มีการเพิกถอนคำสั่งให้เป็นคนสาบสูญได้ทั้งนี้ปฏิบัติตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 63 ซึ่งบัญญัติไว้ว่า“เมื่อบุคคลผู้ถูกศาลสั่งให้เป็นคนสาบสูญนั้นเองหรือผู้มีส่วนได้เสียหรือพนักงานอัยการร้องขอต่อศาลและพิสูจน์ได้ว่าบุคคลผู้ถูกศาลสั่งให้เป็นคนสาบสูญนั้นยังมีชีวิตอยู่ก็ดีหรือว่าตายในเวลาอื่นผิดไปจากเวลาที่ระบุไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 62 ก็ดี ให้ศาลถอนคำสั่งให้เป็นคนสาบสูญนั้นซึ่งการถอนคำสั่งให้เป็นคนสาบสูญนั้นต้องมีการประกาศในราชกิจจานุเบกษา ทั้งนี้เพราะถือว่าคำสั่งดังกล่าวเกี่ยวข้องกับสถานะของบุคคลต้องประกาศในเอกสารราชการตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 64 แต่การถอนคำสั่งนี้ย่อมไม่กระทบกระเทือนถึงความสมบูรณ์แห่งการทั้งหลายอันได้ทำไปโดยสุจริตในระหว่างเวลาตั้งแต่ศาลมีคำสั่งให้เป็นคนสาบสูญ ตัวอย่าง เช่น

นายตั้งถูกศาลสั่งให้เป็นคนสาบสูญและได้มีการแบ่งมรดกของตั้งให้แก่ทายาทโดยธรรมไปแล้ว ต่อมานายตั้งกลับมาถามว่ากรณีนี้มรดกของนายตั้งที่แบ่งไปแล้วนายตั้งจะเรียกร้องเอากลับมาได้หรือไม่จากข้อเท็จจริงที่ให้นายตั้งถูกศาลสั่งให้เป็นคนสาบสูญซึ่งตามกฎหมายแล้วถือว่านายตั้งถึงแก่ความตายโดยผลของกฎหมาย ดังนั้นทรัพย์สินของนายตั้งต้องนำเอากฎหมายลักษณะมรดกมาใช้บังคับโดยให้ทรัพย์สินนั้นตกทอดแก่ทายาทของนายตั้งไปเมื่อมีการแบ่งทรัพย์สินไปแล้วต้องถือว่าทายาทแบ่งทรัพย์สินไปโดยสุจริตโดยเข้าใจว่านายตั้งได้ตายแล้ว ดังนั้นในเรื่องการคืนทรัพย์สินของทายาทแก่นายตั้งกฎหมายให้นำหลักลามาภิไธยมาใช้บังคับ หมายความว่าทรัพย์สินที่ทายาทของนายตั้งได้รับมานั้นเหลืออยู่เท่าใดก็ให้คืนนายตั้งเท่านั้นถ้าไม่เหลือเลยก็ไม่ต้องคืนทั้งนี้ขึ้นอยู่กับหลักของบุคคลผู้ได้ทรัพย์สินมาเนื่องแต่การที่ศาลสั่งให้บุคคลใดเป็นคนสาบสูญ แต่ต้องเสียสิทธิของตนไปเพราะศาลสั่งถอนคำสั่งให้บุคคลนั้นเป็นคนสาบสูญให้นำบทบัญญัติว่าด้วยลามาภิไธยมาใช้บังคับ

กล่าวโดยสรุปเกี่ยวกับการถอนคำสั่งแสดงการเป็นคนสาบสูญตามมาตรา 63 มีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาดังต่อไปนี้

ประการที่หนึ่ง มีเหตุที่จะขอให้ศาลถอนคำสั่งกล่าวคือมีการติดต่อกลับมาไม่ว่าจะเป็นทางจดหมายหรือทางโทรศัพท์ เป็นต้น

ประการที่สอง พิสูจน์ได้ว่าบุคคลนั้นยังคงมีชีวิตอยู่ เช่น มีคนพบเห็นบุคคลดังกล่าว

ประการที่สาม พิสูจน์ได้ว่าบุคคลนั้นตายในเวลาอื่นที่ผิดไปจากเวลาที่ครบ 5 ปี

ประการที่สี่ ผู้มีส่วนได้เสียร้องขอให้ศาลสั่งถอนคำสั่งแสดงความเป็นคนสาบสูญซึ่งบุคคลดังกล่าวนั้นอาจเป็นคนสาบสูญนั่นเองหรือเป็นสามี ภรรยา บุตรหรือพนักงานอัยการก็ได้

ประการที่ห้า เมื่อมีการเพิกถอนคำสั่งให้เป็นคนสาบสูญย่อมมีผลลบล้างคำสั่งเดิมคือไม่ถือว่าตายในเวลาครบ 5 ปี หรือ 2 ปี แต่ถ้าพิสูจน์ได้ว่าบุคคลนั้นยังคงมีชีวิตอยู่ก็ต้องถือว่าเขายังไม่ตาย ทรัพย์สินมรดกทั้งหลายที่ทายาทได้รับไว้ย่อมถือว่าเป็นลามิไธยจะต้องส่งคืนให้แก่บุคคลนั้นตามมาตรา 63 วรรคสอง ถ้าพิสูจน์ได้ว่าบุคคลนั้นตายผิดไปจากเวลาที่ครบ 5 ปี หรือ 2 ปี ต้องถือว่าบุคคลนั้นตายในเวลาพิสูจน์ได้ซึ่งศาลจะต้องแก้ไขคำสั่งเดิมแต่อย่างไรก็ตามการถอนคำสั่งให้เป็นคนสาบสูญไม่กระทบกระเทือนถึงความสมบูรณ์แห่งการทั้งหลายอันได้ทำไปโดยสุจริตในระหว่างเวลาตั้งแต่ศาลมีคำสั่งให้เป็นคนสาบสูญจนถึงเวลาถอนคำสั่งนั้น ซึ่งคำว่า “สุจริต” คือไม่รู้ในขณะที่ทำการนั้นๆ ว่าผู้นั้นมีชีวิตอยู่หรือไม่รู้ว่ามีพบเห็นผู้นั้นหรือไม่รู้ว่ามีผู้นั้นหายไปผิดไปจาก

เวลาที่สาบสูญเดิม ถ้ารู้ถือว่าไม่สุจริต ตัวอย่าง เช่น นายเอกถูกศาลสั่งให้เป็นคนสาบสูญนางโทผู้เป็นทายาทจึงนำเงินมรดกจำนวน 10,000 บาท ของนายเอกไปใช้จ่ายซื้อเครื่องครัวไป 6,000 บาท โดยไม่ทราบจริง ๆ ว่านายเอกยังไม่ตายต่อมานายเอกถูกศาลเพิกถอนคำสั่งให้เป็นคนสาบสูญ นายเอกจะเรียกคืนเงินจำนวน 10,000 บาท ของตนได้หรือไม่ จากข้อเท็จจริงดังกล่าวต้องถือว่านางโทใช้จ่ายเงินไปโดยสุจริตไม่ทราบว่านายเอกยังไม่ตาย ดังนั้นเงินจำนวน 6,000 บาท ที่ใช้ไปนั้นถือว่าใช้จ่ายโดยสุจริตการถอนคำสั่งให้เป็นคนสาบสูญไม่กระทบกระเทือนถึงความสมบูรณ์แห่งการทั้งหลายอันได้ทำไปโดยสุจริตในระหว่างเวลาตั้งแต่ศาลมีคำสั่งให้เป็นคนสาบสูญจนถึงเวลาถอนคำสั่งนั้น ดังนั้นนายเอกจะเรียกเงินในส่วนนี้คืนไม่ได้แต่เงินอีกจำนวน 4,000 บาท ที่นางโทยังไม่ได้ใช้ต้องคืนให้แก่ นายเอกในฐานะลูกหนี้ได้

1.4 สิ่งซึ่งประกอบกับสภาพบุคคล

เมื่อบุคคลเกิดมามีชื่อที่ได้รับสิทธิหน้าที่ต่างๆ ตามกฎหมายในฐานะที่เป็นพลเมืองของรัฐ แต่ละบุคคลย่อมมีลักษณะที่แตกต่างกันตามที่กฎหมายกำหนดสิ่งที่กฎหมายกำหนดให้ประกอบกับสภาพบุคคลหรือมาพร้อมกับสภาพบุคคลคือ

1.4.1. ชื่อ เป็นสิ่งที่ใช้เรียกขานและจำแนกตัวบุคคล ปัจจุบันมีพระราชบัญญัติชื่อสกุล พ.ศ. 2505 มาตรา 5 ซึ่งบัญญัติว่า “ผู้มีสัญชาติไทยต้องมีชื่อตัวและชื่อสกุลและจะมีชื่อรองก็ได้” จากบทบัญญัติดังกล่าว ชื่อประกอบด้วย

- 1) ชื่อตัว ได้แก่ชื่อประจำตัวบุคคล
- 2) ชื่อรอง ได้แก่ชื่อที่ถัดจากชื่อตัว

นอกจากนั้นแล้ว ชื่อตัวและชื่อรองต้องไม่พ้องหรือมุ่งหมายให้คล้ายกับพระปรมาภิไธยหรือพระนามของพระราชินีหรือราชทินนาม ต้องไม่เป็นคำหยาบหรือมีความหมายหยาบคายต้องไม่มีเจตนาในทางทุจริตผู้ได้รับหรือเคยได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ โดยมิได้ถูกถอดจะใช้ราชทินนามตามบรรดาศักดิ์เป็นชื่อจริง ชื่อรองก็ได้ ซึ่งชื่อรอง คือชื่อประกอบถัดจากชื่อตัว ซึ่งชื่อรองนั้น กฎหมายไม่ได้บังคับว่าจะต้องมี ทั้งนี้บุคคลจะมีชื่อรองหรือไม่ก็ได้ตามความต้องการ โดยชื่อรองมักจะนำมาใช้เมื่อบุคคลมีชื่อและชื่อสกุลซ้ำกัน เช่น นางเอียง พรหมมี ทำการสมรสกับ นายอ้วน รักกิน นางเอียงประสงค์จะเปลี่ยนชื่อสกุลตามสามี แต่บังเอิญว่า นายอ้วนมีพี่สาวชื่อเอียง ที่ใช้ชื่อสกุล “รักกิน” เหมือนกัน ดังนั้นหาก นางเอียง พรหมมี เปลี่ยนชื่อสกุลตามสามี ก็จะทำให้มี “นางเอียง รักกิน” 2 คน ซึ่งอาจทำให้เกิดความสับสนได้ ดังนั้นนางเอียง พรหมมี ก็อาจ

เอาชื่อรอง ที่ชื่อว่า“เอย”มาใช้เป็น“นางเอียง เอย รักกิน” หรือจะเอาชื่อสกุลเดิมมาเป็นชื่อรอง เช่น “นางเอียง พรหมมี รักกิน” ก็ได้เช่นกัน

1.4.2 ชื่อสกุล ได้แก่ชื่อประจำวงศ์สกุลหรือเรียกชื่อนามสกุล ตามพระราชบัญญัติชื่อสกุล พ.ศ. 2505 มาตรา 8 บัญญัติว่า“ชื่อสกุลต้อง

- 1) ต้องไม่ฟ้องหรือมุ่งหมายให้คล้ายกับพระปรมาภิไธยหรือพระนามของพระราชินี
- 2) ต้องไม่ฟ้องหรือมุ่งหมายให้คล้ายกับราชทินนาม เว้นแต่ราชทินนามของตนของบุพการีหรือของผู้สืบสันดาน
- 3) ไม่ซ้ำกับชื่อสกุลที่ได้รับพระราชทานจากพระมหากษัตริย์หรือชื่อสกุลที่ได้จดทะเบียนไว้แล้ว
- 4) ไม่มีคำหรือความหมายหยาบคาย
- 5) มีพยัญชนะไม่เกินสิบพยัญชนะ เว้นแต่กรณีที่ใช้ราชทินนามเป็นชื่อสกุล”

กรณีที่ได้อิทธิในชื่อสกุลโดยการเกิดนั้น เด็กที่เกิดมามีสิทธิที่จะใช้ชื่อสกุลของบิดา ในกรณีที่บิดาไม่ปรากฏชื่อบิดา ก็สามารถใช้ชื่อสกุลของมารดาได้ (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1561) นอกจากนั้นหากเป็นกรณีที่เด็กนั้นไม่ได้เป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของชายผู้เป็นบิดา กรณีเช่นนี้เด็กมีสิทธิเพียงใช้ชื่อสกุลของมารดา เนื่องจากหญิงที่ให้กำเนิดบุตรจะเป็นมารดาที่ชอบด้วยกฎหมายเสมอในกรณีที่มีการสมรสกันชายหญิงที่ทำการสมรสจะมีสิทธิในชื่อสกุลตามหลักการใน มาตรา 6 ซึ่งบัญญัติว่า“คู่สมรสมีสิทธิใช้ชื่อสกุลของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งตามที่ตกลงกัน หรือต่างฝ่ายต่างใช้ชื่อสกุลเดิมของตนการตกลงกันตามวรรคหนึ่งจะกระทำเมื่อมีการสมรสหรือในระหว่างสมรสก็ได้ข้อตกลงตามวรรคหนึ่ง คู่สมรสจะตกลงเปลี่ยนแปลงภายหลังก็ได้”

1.4.3 ภูมิลำเนา คือถิ่นอันเป็นที่อยู่ของบุคคลตามกฎหมายกำหนดภูมิลำเนาเพื่อประโยชน์ในการติดต่อกับบุคคลผู้นั้นเป็นแหล่งสำคัญใช้เป็นที่ กิน อยู่ นอนหลับ ทำงาน เช่น บ้าน ตึก ห้องเช่า เรือนแพ กระโจม เป็นต้น นอกจากนั้นภูมิลำเนาของบุคคลเป็นเรื่องที่เชื่อมโยงกับสิทธิหน้าที่ของบุคคลภูมิลำเนาจึงมีประโยชน์ในหลายๆ กรณี เช่น การส่งคำคู่ความต้องส่งไปยังภูมิลำเนาของผู้รับคำคู่ความ การชำระหนี้ในกรณีที่ไม่ได้มีการกำหนดถึงสถานที่ชำระหนี้ ก็ต้อง

ชำระ ณ ภูมิลำเนาของเจ้าหนี้ หรือในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสมาชิกผู้แทนราษฎรโดยหลัก แล้วผู้มีสิทธิลงคะแนนต้องลงคะแนนในพื้นที่ที่เป็นภูมิลำเนาของตน เป็นต้น

ภูมิลำเนาของบุคคลตามกฎหมาย มีดังต่อไปนี้

1) ภูมิลำเนาของสามีและภรรยา ได้แก่ถิ่นที่อยู่ที่อยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยาทั้งนี้ เป็นไปตามมาตรา 43 ซึ่งบัญญัติว่า “ภูมิลำเนาของสามีและภรรยาได้แก่ถิ่นที่อยู่ซึ่งสามีและภรรยาอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยา เว้นแต่สามีหรือภรรยาได้แสดงเจตนาให้ปรากฏว่ามีภูมิลำเนาแยกต่างหากจากกัน” ตัวอย่าง เช่น นางสมศรีสมรสกับนายสมชาย โดยทั้งคู่อยู่กินด้วยกันที่จังหวัดยะลากรณีเช่นนี้ เห็นได้ว่าภูมิลำเนาของทั้งคู่จะอยู่ที่จังหวัดยะลา อย่างไรก็ตามหากนางสมศรีแสดงเจตนาเพื่อให้บุคคลทั่วไปรับรู้ได้ว่าทั้งคู่ประสงค์ที่จะแยกภูมิลำเนาออกจากกันก็ได้ เช่น นายสมชายผู้เป็นสามีไปประกอบอาชีพอยู่จังหวัดสงขลาเป็นการถาวร กรณีอย่างนี้ให้ภูมิลำเนาของสามีภริยาแยกกันได้เป็นต้น

2) ภูมิลำเนาของผู้เยาว์ ได้แก่ภูมิลำเนาของผู้แทนโดยชอบธรรม ทั้งนี้เป็นไปตามมาตรา 44 ซึ่งบัญญัติว่า “ภูมิลำเนาของผู้เยาว์ ได้แก่ภูมิลำเนาของผู้แทนโดยชอบธรรมซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองหรือผู้ปกครองในกรณีที่ผู้เยาว์อยู่ใต้อำนาจปกครองของบิดามารดา ถ้าบิดาและมารดามีภูมิลำเนาแยกต่างหากจากกัน ภูมิลำเนาของผู้เยาว์ได้แก่ภูมิลำเนาของบิดาหรือมารดาซึ่งตนอยู่ด้วย” ตัวอย่าง เช่น บิดาของ ด.ช. เขียด มีภูมิลำเนาอยู่ที่จังหวัดยะลา ส่วนมารดามีภูมิลำเนาอยู่ที่จังหวัดสงขลา กรณีอย่างนี้ต้องดูว่า ด.ช. เขียด อาศัยอยู่กับบิดาหรือมารดา โดยให้ใช้หลักว่าอาศัยอยู่กับใครให้ถือที่นั่นเป็นภูมิลำเนาของผู้เยาว์

3) ภูมิลำเนาของคนไร้ความสามารถ ได้แก่ภูมิลำเนาของผู้อนุบาล ทั้งนี้เป็นไปตามมาตรา 45 ซึ่งบัญญัติว่า “ภูมิลำเนาของคนไร้ความสามารถได้แก่ภูมิลำเนาของผู้อนุบาล” ทั้งนี้ เพื่อให้บุคคลไร้ความสามารถได้มีผู้คอยดูแลจึงกำหนดให้ใช้ภูมิลำเนาเดียวกับผู้อนุบาล

4) ภูมิลำเนาของข้าราชการ ได้แก่ถิ่นอันเป็นที่ทำการตามตำแหน่งหน้าที่ ทั้งนี้เป็นไปตามมาตรา 46 ซึ่งบัญญัติว่า “ภูมิลำเนาของข้าราชการได้แก่ถิ่นอันเป็นที่ทำการตามตำแหน่งหน้าที่หากมิใช่เป็นตำแหน่งหน้าที่ชั่วคราวชั่วคราวระยะเวลาหรือเป็นเพียงแต่งตั้งไปเฉพาะการครั้งเดียวคราวเดียว” ตัวอย่าง เช่น นางสาวสุดสวย เป็นข้าราชการครูได้รับการบรรจุแต่งตั้งให้ไปประจำอยู่ที่จังหวัดยะลา กรณีเช่นนี้ ต้องถือว่าจังหวัดยะลาเป็นภูมิลำเนาของนางสาวสุดสวย แต่หากเวลาต่อมานางสาวสุดสวยได้รับคำสั่งให้ไปช่วยราชการเพียงชั่วคราวที่จังหวัดสงขลา ดังนี้จะ

เห็นได้ว่าจังหวัดสงขลาเป็นเพียงถิ่นที่อยู่ของข้าราชการเพียงชั่วคราวจึงไม่ใช่ภูมิลำเนาของข้าราชการคนนั้นภูมิลำเนาของนางสาวสุดสวยข้าราชการครูยังอยู่ที่จังหวัดยะลาเหมือนเดิม

5) ภูมิลำเนาของผู้ที่ถูกจำคุก ได้แก่เรือนจำ หรือทัณฑสถาน ทั้งนี้เป็นไปตามมาตรา 47 ซึ่งบัญญัติว่า“ ภูมิลำเนาของผู้ที่ถูกจำคุกตามคำพิพากษาถึงที่สุดของศาลหรือตามคำสั่งที่ชอบด้วยกฎหมาย ได้แก่เรือนจำหรือทัณฑสถานที่ถูกจำคุกอยู่จนกว่าจะได้รับการปล่อยตัว ” ตัวอย่าง เช่น นายเดี่ยวอาศัยอยู่จังหวัดยะลาถูกศาลพิพากษาให้จำคุก 10 ปี โดยถูกจำคุกอยู่ที่เรือนจำจังหวัดสงขลา กรณีนี้ภูมิลำเนาของนายเดี่ยวอยู่ที่จังหวัดสงขลาจนกว่าจะพ้นโทษ

1.4.4 สัญชาติของบุคคล เนื่องจากสัญชาติเป็นเครื่องมือในการกำหนดหรือผูกพันบุคคลไว้กับประเทศ บุคคลผู้มีสัญชาติของประเทศใด จึงย่อมผูกพันกับประเทศที่ตนสังกัดอยู่เป็นไปตามพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 ซึ่งการได้สัญชาติไทยให้เป็นไปตามมาตรา 7 และมาตรา 7 ทวิ ของพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 ดังนี้

มาตรา 7 บัญญัติว่า บุคคลดังต่อไปนี้ย่อมได้สัญชาติไทยโดยการเกิด

- (1) ผู้เกิดโดยบิดาหรือมารดาเป็นผู้มีสัญชาติไทยไม่ว่าจะเกิดในหรือนอกราชอาณาจักรไทย
- (2) ผู้เกิดในราชอาณาจักรไทย ยกเว้นบุคคลตามมาตรา 7 ทวิ วรรคหนึ่ง

มาตรา 7 ทวิ บัญญัติว่า ผู้เกิดในราชอาณาจักรไทยโดยบิดาและมารดาเป็นคนต่างด้าวย่อมไม่ได้รับสัญชาติไทย ถ้าในขณะที่เกิดบิดาตามกฎหมายหรือบิดาซึ่งมิได้มีการสมรสกับมารดาหรือมารดาของผู้นั้นเป็น

- (1) ผู้ที่ได้รับการผ่อนผันให้พักอาศัยอยู่ในราชอาณาจักรไทยเป็นกรณีพิเศษเฉพาะราย
- (2) ผู้ที่ได้รับอนุญาตให้เข้าอยู่ในราชอาณาจักรไทยเพียงชั่วคราวหรือ
- (3) ผู้ที่เข้ามาอยู่ในราชอาณาจักรไทยโดยไม่ได้รับอนุญาตตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมือง

ในกรณีที่เห็นสมควรรัฐมนตรีจะพิจารณาและสั่งเฉพาะรายให้บุคคลตามวรรคหนึ่งได้สัญชาติไทยก็ได้ตามหลักเกณฑ์ที่คณะรัฐมนตรีกำหนด

1.4.5 สถานะของบุคคล คือฐานะหรือตำแหน่งซึ่งบุคคลดำรงอยู่ในประเทศชาติหรือในครอบครัว เพื่อเป็นเครื่องบอกให้ทราบถึงความสามารถในการใช้สิทธิและปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายกำหนด เช่น เมื่อมีการเกิดต้องไปแจ้งเกิดต่อนายทะเบียนเมื่อตายต้องมีการไปแจ้งตาย การบรรลุนิติภาวะ การหมั้น การสมรส การหย่า เป็นต้น

1.5 ความสามารถของบุคคล

ความสามารถของบุคคล (Competence of person) ในทางกฎหมาย ได้แก่ ความสามารถสองประการ คือ ความสามารถที่จะมีสิทธิและความสามารถที่จะใช้สิทธิ (สมทบท สุวรรณสุทธิ, 2510: 80 และจิตติ ดิงศัทพ์, 2530: 46) นอกจากนั้นแล้วยังมีผู้ทรงคุณวุฒิได้จัดประเภทความสามารถของบุคคลไว้แตกต่างกันดังนี้

อรพินธ์ ขจร อ าไพสุข (2551: 190 - 191) ความสามารถของบุคคล คือความสามารถที่จะมีสิทธิและความสามารถที่จะใช้สิทธิ กล่าวคือความสามารถที่จะมีสิทธิ คือการที่บุคคลสามารถมีสิทธิหน้าที่ตามกฎหมายนับตั้งแต่เกิดย้อนหลังไปถึงตอนที่ปฏิสนธิ จนกระทั่งตายไม่ว่าบุคคลนั้นจะเป็น เด็ก คนแก่ หรือ คนพิการ ล้วนย่อมมีความสามารถที่จะมีสิทธิหน้าที่ตามกฎหมาย ส่วนความสามารถที่จะใช้สิทธิ คือการที่บุคคลสามารถจะกระทำการใดๆ ได้ ต้องมีกฎหมายกำหนดไว้

กิตติศักดิ์ ปรกติ (2552: 123) ความสามารถของบุคคล คือความสามารถในการทำนิติกรรม กล่าวคือความสามารถที่ตัวผู้กระทำก่อนนิติสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ด้วยความสมัครใจเพื่อที่จะใช้ เปลี่ยนแปลง โอน จำหน่าย ซึ่งสิทธิ ความสามารถในการทำละเมิด คือการกระทำที่กระทำโดยจงใจ หรือประมาทก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่นและความสามารถจะกระทำการอื่นๆ อันมีผลทางกฎหมาย คือความสามารถที่จะกระทำการอื่นที่ไม่ใช่นิติกรรมแต่ก่อให้เกิดผลทางกฎหมาย

กล่าวโดยสรุป ความสามารถของบุคคล คือความสามารถในการที่จะมีสิทธิและความสามารถที่จะใช้สิทธิ ทั้งความสามารถที่จะมีสิทธิและความสามารถที่จะใช้สิทธิต้องเป็นกรณีที่มีกฎหมายรับรองและคุ้มครองให้บุคคลนั้นถึงจะมีความสามารถในการที่จะใช้สิทธิของตนได้แต่ทั้งนี้ความสามารถในการใช้สิทธิของบุคคลอาจไม่เท่าเทียมกันซึ่งอาจเนื่องมาจากข้อจำกัดทางธรรมชาติ เช่น ทารกที่เพิ่งเกิดมาย่อมไม่มีความสามารถในการใช้สิทธิต่างๆ แต่มีความสามารถในการมีสิทธิตามกฎหมายในการเกิดมาเป็นคน หรืออาจมีข้อจำกัดทางกฎหมายบุคคลซึ่งกฎหมายได้จำกัดความสามารถไว้ เรียกว่าผู้หย่อนความสามารถ บุคคลประเภทนี้ได้แก่ผู้เยาว์ คนไร้

ความสามารถ คนเสมือนไร้ความสามารถ ทั้งนี้เป็นไปตามหลักกฎหมายเรื่องความสามารถซึ่งบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 153 บัญญัติว่า “การใดมิได้เป็นไปตามบทบัญญัติของกฎหมายว่าด้วยความสามารถของบุคคล การนั้นเป็นโมฆียะ” วัตถุประสงค์ของกฎหมายดังกล่าวมุ่งคุ้มครองบุคคลเหล่านี้ไม่ให้เสียเปรียบในการทำนิติกรรมต่าง ๆ อันนำมาสู่ความเสียหายแก่ตนเอง ผู้หย่อนความสามารถในปัจจุบัน มีอยู่ 3 ประเภทได้แก่

1.5.1 ผู้เยาว์ (Minor) คือบุคคลที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ คำว่า “นิติภาวะ” (lawful age) คือภาวะที่บุคคลนั้นมีความสามารถที่จะใช้สิทธิตามกฎหมายได้ด้วยตนเอง (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, 2555) ทั้งนี้การบรรลุนิติภาวะของผู้เยาว์ปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 19 บัญญัติว่า “บุคคลย่อมพ้นจากภาวะผู้เยาว์และบรรลุนิติภาวะเมื่อมีอายุครบยี่สิบปีบริบูรณ์” และมาตรา 20 บัญญัติว่า “ผู้เยาว์ย่อมบรรลุนิติภาวะเมื่อทำการสมรสหากการสมรสนั้นได้ทำตามบทบัญญัติมาตรา 1448” จึงกล่าวได้ว่าผู้เยาว์บรรลุนิติภาวะได้ 2 กรณี คือการบรรลุนิติภาวะโดยอายุ และการบรรลุนิติภาวะโดยการสมรสในเรื่องการบรรลุนิติภาวะโดยการสมรส กฎหมายกำหนดให้ชายและหญิงที่จะสมรสกันต้องมีอายุครบ 17 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป แต่ทั้งนี้บทบัญญัติดังกล่าวก็มีข้อยกเว้นให้ชายและหญิงที่อายุยังไม่ครบตามเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนดสามารถสมรสกันได้แต่ต้องเป็นกรณีที่มีเหตุอันสมควรและได้รับอนุญาตจากศาลให้ทำการสมรสก่อนอายุครบ 17 ปี ก็ได้ เช่น หญิงตั้งครรภ์ก่อนอายุครบ 17 ปีบริบูรณ์ เป็นต้น

ดังนั้น ในการเป็นผู้เยาว์นั้น ต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนดไว้ทั้งนี้โดยไม่ต้องพิจารณาจากรูปร่างหน้าตา แต่ให้พิจารณาจากอายุที่กฎหมายกำหนดและพิจารณาจากการสมรสเป็นสำคัญหากบุคคลนั้นมีอายุเพียง 7 หรือ 8 เดือน หรือมีอายุเพียง 18 หรือ 19 ปี กฎหมายยังถือว่าบุคคลนั้นเป็นผู้เยาว์อยู่ซึ่งในการนับอายุของบุคคลนั้นกฎหมายให้เริ่มนับแต่วันที่เกิดเป็นต้นไป

1) หลักทั่วไปในการทำนิติกรรมของผู้เยาว์

ในเรื่องการทำนิติกรรมของผู้เยาว์นั้น กฎหมายได้กำหนดเงื่อนไขไว้ว่าในกรณีที่ผู้เยาว์จะทำนิติกรรมต้องได้รับความยินยอมจากผู้แทนโดยชอบธรรมก่อน ทั้งนี้เนื่องจากกฎหมายยังเห็นว่าผู้เยาว์เป็นบุคคลที่ไร้เดียงสา อ่อนด้อยประสบการณ์ เป็นผลให้ถูกหลอกได้ง่าย และนำมาซึ่งความเสียหายต่อผู้เยาว์เอง ดังนั้นในการทำนิติกรรมของผู้เยาว์จึงต้องให้ผู้ที่มีประสบการณ์คอยตักเตือนและให้คำแนะนำแก่ผู้เยาว์ซึ่งโดยมากบุคคลนั้น ได้แก่บิดามารดาของตัวผู้เยาว์เอง เว้นแต่ผู้เยาว์ไม่มีบุคคลดังกล่าวหรือมีแต่ไม่อาจให้ความยินยอมได้กฎหมายจึงจะเปิดโอกาสให้ตั้ง

ผู้ปกครองขึ้นมาดูแลผู้เยาว์แทนซึ่งปัญหาในเรื่องความสามารถของผู้เยาว์นั้นไม่ได้มีแต่เฉพาะในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เท่านั้นในประมวลกฎหมายอาญาได้มีการบัญญัติหลักเกณฑ์เรื่องอายุของบุคคลที่กระทำความผิดไว้ด้วยไม่ว่าจะเป็นการกระทำความผิดของบุคคลอายุไม่เกิน 10 ปี หรือกว่า 10 ปี แต่ไม่เกิน 15 ปี ซึ่งปรากฏในมาตรา 73 และ 74 ของประมวลกฎหมายอาญาหากบุคคลดังกล่าวกระทำการตามที่กฎหมายบัญญัติให้บุคคลนั้นได้รับการยกเว้นโทษ ทั้งนี้เพราะกฎหมายยังเห็นว่าในช่วงอายุประมาณนั้น ความรับผิดชอบหรือความรู้สึกนึกคิดยังไร้เดียงสาอยู่ หากมีการลงโทษที่รุนแรงย่อมไม่เกิดผลดีต่อเด็ก ในส่วนประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้บัญญัติเกี่ยวกับการทำนิติกรรมของผู้เยาว์ไว้ใน มาตรา 21 บัญญัติซึ่งว่า “ผู้เยาว์จะทำนิติกรรมใดๆ ต้องได้รับความยินยอมของผู้แทนโดยชอบธรรมก่อน การใดๆ ที่ผู้เยาว์ได้ทำลงโดยปราศจากความยินยอม เช่น ว่านั้นเป็นโมฆียะ เว้นแต่จะมีบทบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น” คำศัพท์ที่ต้องทำความเข้าใจ คือคำว่า “นิติกรรม” และคำว่า “ผู้แทนโดยชอบธรรม” คำว่านิติกรรมปรากฏใน มาตรา 149 ซึ่งบัญญัติว่า “นิติกรรมหมายความว่า การใด ๆ อันทำลงโดยชอบด้วยกฎหมายและด้วยใจสมัครมุ่งโดยตรงต่อการผูกนิติสัมพันธ์ขึ้นระหว่างบุคคล เพื่อจะก่อ เปลี่ยนแปลง โอน สงวน หรือระงับซึ่งสิทธิ” ดังนั้นคำว่านิติกรรมจึงสรุปได้ว่า คือการกระทำที่มุ่งให้เกิดผลทางกฎหมาย อาทิ การทำสัญญาซื้อขาย การทำสัญญาจ้างทำของ การทำสัญญาหมั้น เป็นต้น คำว่าผู้แทนโดยชอบธรรมของผู้เยาว์ คือผู้มีอำนาจในการให้ความยินยอมในการที่ผู้เยาว์ทำนิติกรรมซึ่งได้แก่บุคคลดังต่อไปนี้

1.1) ผู้ใช้อำนาจปกครอง คือบิดาและมารดา กรณีมีทั้งบิดาและมารดาบิดาหรือมารดากรณีที่ยกฝ่ายไม่อาจให้ความยินยอมได้อาจเพราะไม่ทราบว่ามีชีวิตอยู่หรือไม่ หรือถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ หรือเด็กที่เกิดจากหญิงที่ไม่ได้มีการสมรสกับชาย เด็กนั้นย่อมเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายของหญิงเพียงผู้เดียว ผู้เยาว์ขอความยินยอมจากหญิงเพียงผู้เดียวเพราะถือว่าอำนาจปกครองตกอยู่กับหญิงมารดาผู้เดียว

1.2) ผู้ปกครอง คือบุคคลที่ศาลตั้งให้ในกรณีที่ผู้เยาว์ไม่มีบิดามารดาหรือมีแต่ไม่อาจขอความยินยอมได้ เช่น บิดามารดาเป็นบุคคลวิกลจริตทั้งคู่หรือไปทำงานต่างประเทศและไม่ทราบว่าจะไปอยู่ประเทศใด ติดต่อกันไม่ได้ เป็นต้น ซึ่งบุคคลเหล่านี้ อาจเป็น ลุง ป้า น้า อา ก็ได้ ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าการทำนิติกรรมของผู้เยาว์นั้นต้องได้รับความยินยอมจากผู้แทนโดยชอบธรรมก่อน มิฉะนั้นแล้ว กฎหมายให้นิติกรรมที่ทำนั้นนับตกเป็นโมฆียะ ยกเว้นในเรื่องของการทำพินัยกรรมที่กฎหมายกำหนดให้เป็นโมฆะตามมาตรา 25 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ซึ่งบัญญัติว่า “ผู้เยาว์อาจทำพินัยกรรมได้เมื่ออายุสิบห้าปีบริบูรณ์”

จากบทบัญญัติดังกล่าวหากผู้เยาว์อายุยังไม่ครบ 15 ปี บริบูรณ์ ผืนทำพินัยกรรม พินัยกรรมย่อมตกเป็นโมฆะ ตัวอย่าง เช่น เด็กชายเชียดอายุ 14 ปี ทำพินัยกรรมยกเงินสด 10,000 บาท ให้แก่นางสะอิ่นแม่บ้านประจำตึกอาคาร 20 มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา กรณีนี้ พินัยกรรมที่สร้างขึ้นตกเป็นโมฆะเพราะตัวผู้ทำพินัยกรรมมีอายุเพียง 14 ปีเท่านั้น ไม่เป็นไปตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนดไว้ในส่วนคำว่าโมฆะกรรม หมายความว่านิติกรรมนั้นสมบูรณ์อยู่ จนกว่าจะถูกบอกล้าง หรือมีการให้สัตยาบัน ยกตัวอย่าง เช่น นายเอียง ชายรยนต์ให้ ด.ช. อ่าง อายุ 18 ปีบริบูรณ์ ซึ่งเป็นผู้เยาว์สัญญาซื้อขายที่ทำระหว่างกันนั้นมีผลสมบูรณ์ใช้บังคับกันได้ตามกฎหมาย แต่หากบิดามารดาของ ด.ช. อ่าง ทราบเรื่องและไม่เห็นด้วยบิดามารดาของ ด.ช. อ่าง มีสิทธิยกเลิกการซื้อขายรยนต์ดังกล่าวได้ซึ่งเรียกว่าการบอกล้างนิติกรรมที่เป็นโมฆะกรรม คู่สัญญาต้องกลับคืนสู่ฐานะเดิมแต่ก่อนเริ่มเข้าทำสัญญา หรือบิดามารดาของ ด.ช. อ่าง อาจให้การรับรองนิติกรรมนั้นก็ได้ ซึ่งเรียกว่าการให้สัตยาบันแก่นิติกรรมนั่นเอง

2) นิติกรรมที่ผู้เยาว์สามารถทำได้ด้วยตนเอง

2.1) นิติกรรมที่ผู้เยาว์สามารถทำได้เองเฉพาะตัว หมายความว่าผู้เยาว์สามารถทำนิติกรรมได้เองโดยไม่ต้องได้รับความยินยอมจากผู้แทนโดยชอบธรรมได้แก่การทำพินัยกรรมโดยกฎหมายกำหนดให้ผู้เยาว์สามารถทำพินัยกรรมเองได้เมื่ออายุครบ 15 ปีบริบูรณ์ การจดทะเบียนรับรองบุตร เป็นต้น

2.2) นิติกรรมที่สมควรแก่ฐานะารูปและจำเป็นต่อการเลี้ยงชีพพอสมควรเช่น การซื้อสมุด ปากกา ดินสอ อาหาร เสื้อผ้า เครื่องใช้ที่จำเป็น โดยพิจารณาจากฐานะของผู้เยาว์ด้วย

2.3) นิติกรรมที่ทำให้ผู้เยาว์ได้สิทธิหรือหลุดพ้นจากหน้าที่อันใดอันหนึ่งได้แก่ การได้รับการปลดหนี้ การรับการให้โดยเสน่หา แต่ต้องไม่ไม่เงื่อนไขให้ผู้เยาว์ต้องทำอะไรตอบแทน

3) นิติกรรมที่ผู้เยาว์ต้องได้รับความยินยอมจากผู้แทนโดยชอบธรรมและต้องได้รับอนุญาตจากศาลก่อน

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1574 ผู้แทนโดยชอบธรรมของผู้เยาว์นั้นนอกจากจะมีอำนาจให้ความยินยอมแก่ผู้เยาว์ในการทำนิติกรรมแล้วผู้แทนโดยชอบธรรมยังมีอำนาจทำนิติกรรมแทนผู้เยาว์ได้อีกด้วย ดังนั้นผู้แทนโดยชอบธรรมจึงมีอำนาจอยู่ 2 ประการคืออำนาจในการให้ความยินยอมแก่ผู้เยาว์ในการทำนิติกรรมและอำนาจในฐานะเป็นตัวแทนของผู้เยาว์ในการทำนิติกรรมซึ่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1574 ได้บัญญัติอำนาจของ

ผู้แทนโดยชอบธรรมในฐานะที่เป็นตัวแทนของผู้เยาว์ในการทำนิติกรรมว่านิติกรรมใดอันเกี่ยวกับทรัพย์สินของผู้เยาว์ดังต่อไปนี้ผู้ใช้อำนาจปกครองจะกระทำมิได้เว้นแต่ศาลจะอนุญาต

(1) ขาย แลกเปลี่ยน ขายฝาก ให้เช่าซื้อ จำนอง ปลดจำนองหรือโอนสิทธิจำนองซึ่งสังหาริมทรัพย์หรือสังหาริมทรัพย์ที่อาจจำนองได้

(2) กระทำให้สูญสิ้นลงทั้งหมดหรือบางส่วนซึ่งทรัพย์สินของผู้เยาว์อันเกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์

(3) ก่อตั้งการจำยอม สิทธิอาศัย สิทธิเหนือพื้นดิน สิทธิเก็บกิน ภาระติดพันในอสังหาริมทรัพย์หรือทรัพย์สินอื่นใดในอสังหาริมทรัพย์

(4) จำหน่ายไปทั้งหมดหรือบางส่วนซึ่งสิทธิเรียกร้องที่จะให้ได้มาซึ่งทรัพย์สินในอสังหาริมทรัพย์หรือสังหาริมทรัพย์ที่อาจจำนองได้หรือสิทธิเรียกร้องที่จะให้ทรัพย์สินเช่นว่านั้นของผู้เยาว์ปลอดจากทรัพย์สินที่มีอยู่เหนือทรัพย์สินนั้น

(5) ให้เช่าอสังหาริมทรัพย์เกินกว่า 3 ปี

(6) ก่อข้อผูกพันใดๆ ที่มุ่งให้เกิดผลตาม (1) (2) หรือ (3)

(7) ให้กู้ยืมเงิน

(8) ให้โดยเสนหาเว้นแต่จะเอาเงินได้ของผู้เยาว์ให้แทนผู้เยาว์เพื่อการกุศลสาธารณะเพื่อการสังคมหรือตามหน้าที่ธรรมจรรยาทั้งนี้พอสมควรแก่ฐานะานุรูปของผู้เยาว์

(9) รับการให้โดยเสนหาที่มีเงื่อนไขหรือค่าการติดพันหรือไม่รับการให้โดยเสนหา

(10) ประกันโดยประการใดๆ อันอาจมีผลให้ผู้เยาว์ต้องถูกบังคับชำระหนี้หรือทำนิติกรรมอื่นที่มีผลให้ผู้เยาว์ต้องรับเป็นผู้รับชำระหนี้ของบุคคลอื่นหรือแทนบุคคลอื่น

(11) นำทรัพย์สินไปแสวงหาผลประโยชน์นอกจากในกรณีที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1598/4 (1) (2) หรือ (3) ซึ่งได้แก่ (1) ซื้อพันธบัตรรัฐบาลไทยหรือพันธบัตรที่รัฐบาลไทยค้ำประกัน (2) รับขายฝากหรือรับจำนองอสังหาริมทรัพย์ในลำดับแรกแต่จำนวนเงินที่รับขายฝากหรือรับจำนองต้องไม่เกินครึ่งราคาตลาดของอสังหาริมทรัพย์นั้นและ (3) ฝากประจำในธนาคารที่ได้ตั้งขึ้นโดยกฎหมายหรือที่ได้รับอนุญาตให้ประกอบกิจการในราชอาณาจักร

(12) ประนีประนอมยอมความ

(13) มอบข้อพิพาทให้อนุญาตตุลาการวินิจฉัย

ดังนั้น นิติกรรมใดที่เกี่ยวกับทรัพย์สินของผู้เยาว์ตั้งที่ระบุไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1574 (1) ถึง (13) จะต้องได้รับอนุญาตจากศาลก่อนเท่านั้น ศาลจะเป็นผู้ทำหน้าที่กลั่นกรองคำขอ เพื่อรักษาประโยชน์ทางทรัพย์สินของผู้เยาว์โดยเป็นผู้มีอำนาจพิจารณาในการให้อนุญาตแก่ผู้แทนโดยชอบธรรม นิติกรรมใดๆ ที่ผู้แทนโดยชอบธรรมทำลงไปโดยปราศจากคำอนุญาตของศาล นิติกรรมดังกล่าวไม่มีผลผูกพันผู้เยาว์และผู้แทนโดยชอบธรรมต้องรับผิดชอบต่อการส่วนตัวต่อบุคคลภายนอกเอง ส่วนลักษณะของการให้ความยินยอมของผู้แทนโดยชอบธรรมต้องเป็นการให้ความยินยอมก่อนหรือขณะที่ผู้เยาว์เข้าทำนิติกรรม การให้ความยินยอมภายหลังไม่ถือเป็นการให้ความยินยอมและการให้ความยินยอมไม่จำเป็นต้องให้เป็นลายลักษณ์อักษรก็ได้ ผู้แทนโดยชอบธรรมอาจให้ความยินยอมด้วยวาจา หรือโดยปริยายก็ได้ในกรณีที่ผู้แทนโดยชอบธรรมไม่ให้ออมยินยอมโดยปราศจากเหตุอันสมควร ผู้เยาว์สามารถร้องขอต่อศาลเพื่อให้ศาลอนุญาตก็ได้

1.5.2 คนไร้ความสามารถ (incompetent person) คือบุคคลวิกลจริตซึ่งถูกศาลสั่งให้เป็นไร้ความสามารถเพราะเหตุเป็นผู้มีความบกพร่องทางจิต เป็นโรคจิต จิตฟั่นเฟือนขาดความรู้สึกผิดชอบ ถึงขนาดไม่มีทางดูแลตัวเอง หรือผลประโยชน์ของตนเองได้และรวมไปถึงคนที่มีจิตไม่ปกติไม่มีสติสัมปชัญญะหรือสมองพิการซึ่งคนทั่วไปมักจะเรียกว่า “คนบ้า” นั้นเอง นอกจากนั้นแล้วยังมีคำพิพากษาฎีกาที่ 490/2509 (ประชุมใหญ่) และพิพากษาฎีกาที่ 74/2527 แล้วได้ความว่าคนวิกลจริต หมายถึงบุคคลที่มีอาการผิดปกติ เช่น ขาดความรำลึกขาดความรู้สึกผิดชอบถึงขนาดไม่สามารถประกอบกิจการงานได้และหมายถึงคนชราที่มีอาการไม่รู้ตัวพูดจาไม่รู้เรื่องเดินทางไปไหนมาไหนไม่ได้อาการดังกล่าว ต้องเป็นอย่างมาก ปัจจุบันผู้ที่มีอาการสมองพิการหรือป่วยเป็นโรคอัลไซเมอร์ ก็อาจมีการร้องขอให้เป็นคนไร้ความสามารถได้อย่างไรก็ตาม การจะเป็นคนไร้ความสามารถหรือไม่ขึ้นขึ้นอยู่กับคำสั่งของศาลถ้าคู่สมรส ผู้บุพการี ผู้สืบสันดาน หรือผู้ปกครอง หรือผู้พิทักษ์ หรือพนักงานอัยการ ร้องขอต่อศาลให้สั่งให้บุคคลวิกลจริตผู้นั้น เป็นคนไร้ความสามารถโดยคำสั่งของศาลต้องมีการประกาศในราชกิจจานุเบกษา

1) ผลของการที่ศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ

1.1) บุคคลที่ศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถต้องอยู่ในความดูแลของผู้อนุบาลซึ่งผู้อนุบาลในทางปฏิบัติก็คือบิดามารดา สามีหรือภริยา ผู้สืบสันดาน

1.2) คนไร้ความสามารถกระทำการใดๆ การนั้นกฎหมายให้ตกเป็นโมฆียะการทำนิติกรรมของคนไร้ความสามารถต้องกระทำผ่านทางผู้อนุบาลหรือเรียกได้ว่าผู้อนุบาลเป็นผู้ทำนิติกรรมแทนคนไร้ความสามารถ มิฉะนั้นนิติกรรมที่ทำก็ตกเป็นโมฆียะ ยกเว้นเรื่องการทำพินัยกรรมของคนที่ศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถแล้ว กฎหมายให้พินัยกรรมฉบับนั้นตกเป็นโมฆะ (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1704) อย่างไรก็ตามการเป็นคนไร้ความสามารถย่อมสิ้นสุดลงเมื่อศาลได้สั่งให้เพิกถอนคำสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ

2) คนวิกลจริตที่ศาลยังไม่ได้สั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ ในทางกฎหมายถือว่าบุคคลนั้นทำนิติกรรมได้เหมือนกับบุคคลธรรมดา แต่มีข้อยกเว้นเพื่อเป็นการคุ้มครองบุคคลเหล่านี้ไม่ให้ต้องถูกเอาเปรียบ โดยปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 30 ซึ่งบัญญัติว่า “การใดๆ อันบุคคลวิกลจริตซึ่งศาลยังไม่ได้สั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถได้กระทำการนั้นจะเป็นโมฆียะต่อเมื่อได้กระทำในขณะที่บุคคลนั้นวิกลจริตอยู่และคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งได้รู้แล้วด้วยว่าผู้กระทำเป็นคนวิกลจริต”

1.5.3 คนเสมือนไร้ความสามารถ (quasi-incompetent person) คือคนที่มีเหตุบกพร่องบางอย่าง อาทิ ภายพิการ จิตฟั่นเฟือน ประพฤติสุรุ่ยสุร่าย เสเพลเป็นอาจिनไม่อาจจัดการงานของตนเองได้ หรือจัดกิจการไปในทางที่อาจจะเสื่อมเสียแก่ทรัพย์สินของตนเองหรือครอบครัว แต่ไม่ถึงขนาดเป็นบุคคลวิกลจริต ทั้งนี้เป็นไปตามมาตรา 32 ซึ่งบัญญัติว่า “บุคคลใดมีภายพิการหรือมีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบหรือประพฤตสุรุ่ยสุร่ายเสเพลเป็นอาจिन หรือติดสุรายาเมา หรือมีเหตุอื่นใดทำนองเดียวกันนั้นจนไม่สามารถจะจัดทำกรงานโดยตนเองได้ หรือจัดกิจการไปในทางที่อาจจะเสื่อมเสียแก่ทรัพย์สินของตนเองหรือครอบครัว เมื่อบุคคลตามที่ระบุไว้ในมาตรา 28 ร้องขอต่อศาล ศาลจะสั่งให้บุคคลนั้นเป็นคนเสมือนไร้ความสามารถก็ได้ บุคคลซึ่งศาลได้สั่งให้เป็นคนเสมือนไร้ความสามารถตามวรรคหนึ่งต้องจัดให้อยู่ในความดูแลของผู้พิทักษ์ การแต่งตั้งผู้พิทักษ์ให้เป็นไปตามบทบัญญัติ บรรพ 5 แห่งประมวลกฎหมายนี้ให้นำบทบัญญัติว่าด้วยการสิ้นสุดของความเป็นผู้ปกครองใน บรรพ 5 แห่งประมวลกฎหมายนี้มาใช้บังคับแก่การสิ้นสุดของการเป็นผู้พิทักษ์โดยอนุโลมคำสั่งของศาลตามมาตรา ๓๓ ให้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา”

จากบทบัญญัติของกฎหมายสามารถสรุปหลักเกณฑ์ในการเป็นคนเสมือนไร้ความสามารถได้ 5 ประการดังนี้ (มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2555)

1) **กายพิการ** หมายถึงอาการไม่สมประกอบ หรือพิการทางร่างกาย เช่น ตาบอด หูหนวก ขาแขนขาด อัมพาต หรือเป็นง่อยจนเดินไม่ได้ ซึ่งอาการเหล่านี้ไม่ว่าจะเป็นมาโดยกำเนิดหรือโดยอุบัติเหตุหรือจากการเจ็บป่วยก็ตาม

2) **มีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ** หมายถึงอาการทางจิตที่ไม่ปกติแต่ไม่ถึงขั้นวิกลจริต เพราะยังสามารถมีความรู้สึกผิดชอบชั่วดีได้มากกว่าอาการฟั่นเฟือนของคนวิกลจริต

3) **มีความประพฤติสุรุ่ยสุร่าย เสเพลเป็นอาฉิม** หมายถึงการใช้จ่ายทรัพย์สินเงินทองโดยไม่ยั้งคิดไร้ประโยชน์หรือเป็นไปในทางที่ไม่ควรจนบางครั้งอาจถึงขั้นเกินตัวจนกลายเป็นหนี้เป็นสินและการใช้จ่ายแบบนี้ต้องเป็นเรื่องที่ทำเป็นประจำ เช่น ไปอาบอบนวดทุกวัน หรือไปเล่นการพนัน 2 - 3 ครั้งต่ออาทิตย์ เป็นต้น

4) **เป็นคนติดสุรายาเมา** หมายถึงการเป็นบุคคลที่ดื่มสุราหรือเสพยาเสพติดจนไม่สามารถจะหยุดหรือเลิกได้

5) **มีเหตุอื่นใดทำนองเดียวกัน** สำหรับเหตุบกพร่องในข้อสุดท้ายนี้ไม่ได้ระบุชัดเจนว่าเป็นอะไร เพราะเป็นการบัญญัติกฎหมายไว้ล่วงหน้าให้หมายถึงทุกเหตุบกพร่องไว้ก่อนเนื่องด้วยผู้บัญญัติไม่อาจทราบได้ว่าในอนาคตหลังจากได้บัญญัติ

เมื่อครบเงื่อนไขดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้วบิดามารดา สามีหรือภริยาผู้สืบสันดาน หรือพนักงานอัยการ สามารถร้องขอต่อศาลให้บุคคลนั้นเป็นคนเสมือนไร้ความสามารถได้หากศาลมีคำสั่งให้บุคคลนั้นเป็นคนเสมือนไร้ความสามารถให้ตกอยู่ในความดูแลของผู้พิทักษ์ซึ่งในทางปฏิบัติคือบิดามารดา สามีหรือภริยา ผู้สืบสันดาน นั้นเอง ในส่วนการทำนิติกรรมของคนเสมือนไร้ความสามารถ คนเสมือนไร้ความสามารถยังนิติกรรมได้ด้วยตนเองได้ ยกเว้นนิติกรรมตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 34 ที่ต้องได้รับความยินยอมจากผู้พิทักษ์ก่อนจึงจะทำการอย่างใดอย่างหนึ่งได้ มิฉะนั้นผลตกเป็นโมฆียะซึ่งนิติกรรม ตามมาตรา 34 ซึ่งกฎหมายบัญญัติว่า “คนเสมือนไร้ความสามารถนั้น ต้องได้รับความยินยอมของผู้พิทักษ์ก่อนแล้วจึงจะทำการอย่างหนึ่งอย่างใดดังต่อไปนี้ได้

- (1) นำทรัพย์สินไปลงทุน
- (2) รับคืนทรัพย์สินที่ไปลงทุนต้นเงินหรือเงินลงทุนอย่างอื่น
- (3) กู้ยืมหรือให้กู้ยืมเงิน ยืมหรือให้ยืมสังหาริมทรัพย์อันมีค่า

- (4) รับประกันโดยประการใดๆ อันมีผลให้ตนต้องถูกบังคับชำระหนี้
- (5) เช่าหรือให้เช่าสังหาริมทรัพย์เกินกว่าหกเดือน หรืออสังหาริมทรัพย์เกินกว่าสามปี
- (6) ให้โดยเสน่หา เว้นแต่การให้ที่พอควรแก่ฐานะานุรูปเพื่อการกุศลการสังคมหรือตามหน้าที่ธรรมจรรยา
- (7) รับการให้โดยเสน่หาที่มีเงื่อนไขหรือค่าภาระติดพัน
- (8) ทำการอย่างหนึ่งอย่างใดเพื่อจะได้มาหรือปล่อยไป ซึ่งสิทธิในอสังหาริมทรัพย์หรือในสังหาริมทรัพย์อันมีค่า
- (9) ก่อสร้างหรือดัดแปลงโรงเรือนอย่างใหญ่
- (10) เสนอคดีหรือดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีใดๆ เว้นแต่การร้องขอถอนผู้พิทักษ์
- (11) ประนีประนอมยอมความหรือมอบข้อพิพาทให้อนุญาตตุลาการ”

ถ้าเป็นกรณีอื่นนอกจากที่กล่าวมาถ้าคนเสมือนไร้ความสามารถจัดการไปในทางเสื่อมเสียแก่ทรัพย์สินของตนเองและครอบครัว ผู้พิทักษ์สามารถร้องขอต่อศาลให้ผู้พิทักษ์เป็นผู้กระทำการแทนได้” ในส่วนการสิ้นสุดการเป็นคนไร้ความสามารถ สามารถสิ้นสุดได้ 2 ประการดังนี้

ประการที่หนึ่ง เมื่อศาลมีคำสั่งถอนคำสั่งให้เป็นคนเสมือนไร้ความสามารถ

ประการที่สอง ศาลมีคำสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ

เห็นได้ว่า ในทางกฎหมายผู้หย่อนความสามารถมีอยู่ 3 ประเภท ได้แก่ผู้เยาว์ คนไร้ความสามารถ คนเสมือนไร้ความสามารถ ในส่วนของผู้เยาว์และคนเสมือนไร้ความสามารถนั้น ยังสามารถทำนิติกรรมบางเรื่องตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนดได้ แต่ถ้าบุคคลใดตกเป็นคนไร้ความสามารถแล้วตามคำสั่งศาลแล้วต้องให้อยู่ในความดูแลของผู้อนุบาลและไม่สามารถทำนิติกรรมใดๆ ได้

ความหมายของนิติบุคคล

นิติบุคคล (Juristic Persons) คือกลุ่มบุคคลหรือองค์กรซึ่งกฎหมายบัญญัติให้เป็นบุคคลอีกประเภทหนึ่งที่ไม่ใช่บุคคลธรรมดาและให้มีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมาย เรียกว่านิติบุคคล (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542) นอกจากนั้นตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 65 ยังได้

กล่าวถึงนิติบุคคล ดังนี้ "นิติบุคคลจะมีขึ้นได้ก็แต่โดยอาศัยอำนาจแห่งประมวลกฎหมายนี้หรือกฎหมายอื่น" ดังนั้นจึงสรุปได้ว่านิติบุคคล หมายถึงกลุ่มบุคคลที่ถูกสมมติขึ้นตามกฎหมาย ทั้งนี้เพื่อรวมตัวกันทำกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่ตั้งใจไว้เพื่อรวมทุน รวมความคิด โดยให้มีสภาพคล้ายบุคคลเพราะต้องมีการก่อตั้ง การดำเนินงานและเลิกไปในที่สุดเช่นเดียวกับบุคคล ดังนั้นหากกลุ่มบุคคลใดหรือกองทรัพย์สินใดไม่มีกฎหมายแพ่งและพาณิชย์หรือกฎหมายอื่นได้กล่าวรับรองไว้แล้วกลุ่มบุคคลหรือกองทรัพย์สินเหล่านั้นย่อมไม่สามารถที่จะมีสภาพบุคคลเป็นนิติบุคคลและเมื่อกลุ่มบุคคลหรือกองทรัพย์สินใดมีกฎหมายแพ่งและพาณิชย์หรือกฎหมายอื่นๆ รองรับให้สามารถเป็นนิติบุคคลได้แล้ว กลุ่มบุคคลหรือกองทรัพย์สินนั้นย่อมมีสภาพเป็นนิติบุคคลได้ทันทีและเมื่อมีสภาพเป็นนิติบุคคลแล้วย่อมที่จะมีสิทธิและหน้าที่ต่างๆ เช่นเดียวกับบุคคลธรรมดาแต่ต้องใช้สิทธิและหน้าที่ภายใต้ขอบวัตถุประสงค์ที่กำหนดขึ้นในแต่ละนิติบุคคลนั้นซึ่งในการศึกษานิติบุคคลนั้นขอกล่าวเป็นแต่ละหัวข้อตามลำดับดังนี้

1. การเริ่มสภาพบุคคลของนิติบุคคล

นิติบุคคลเป็นบุคคลที่ถูกสมมติขึ้นตามกฎหมายให้มีสิทธิหน้าที่เช่นเดียวกับบุคคลธรรมดาหรือกล่าวได้ว่าการที่จะเป็นนิติบุคคลได้ต้องมีกฎหมายรับรองให้ซึ่งการเป็นนิติบุคคลนั้นอาจเกิดขึ้นจากกฎหมายหลายฉบับแตกต่างกันไป ทั้งนี้เห็นได้จากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 65 ซึ่งบัญญัติว่านิติบุคคลจะมีขึ้นได้ต่อด้วยอาศัยอำนาจแห่งประมวลกฎหมายนี้หรือกฎหมายอื่น บทบัญญัติดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่านิติบุคคลจะเกิดขึ้นได้ต้องมีกฎหมายรับรองการเกิดให้ ซึ่งอาจเป็นการรับรองโดยประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ อาทิ ห้างหุ้นส่วน หรือบริษัท หากมีการจดทะเบียนแล้ว ท่านให้จัดว่าเป็นนิติบุคคล บทบัญญัติของกฎหมายดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการที่จะเป็นนิติบุคคลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ประเภทห้างหุ้นส่วนหรือบริษัท ต้องมีการจดทะเบียนจัดตั้ง

ดังนั้นการเกิดของนิติบุคคลจึงแตกต่างจากบุคคลธรรมดาที่การเกิดนั้นต้องอาศัยการคลอดของหญิงผู้เป็นมารดา ประการต่อไปจะขอยกตัวอย่างนิติบุคคลตามกฎหมายดังนี้

1.1 นิติบุคคลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ได้แก่ห้างหุ้นส่วนที่จดทะเบียนแล้ว บริษัทจำกัด สมาคม มูลนิธิ เป็นต้น

1.1.1 ห้างหุ้นส่วนที่จดทะเบียนแล้วมี 2 ประเภท คือห้างหุ้นส่วนสามัญกล่าวคือ ห้างหุ้นส่วนประเภทซึ่งผู้เป็นหุ้นส่วนหมดทุกคนต้องรับผิดชอบร่วมกันเพื่อหนี้ทั้งปวงของหุ้นส่วนโดยไม่มีจำกัดตามมาตรา 1025 และห้างหุ้นส่วนจำกัด คือห้างหุ้นส่วนซึ่งมีหุ้นส่วน 2 จำพวก คือ

1) ผู้เป็นหุ้นส่วนคนเดียวหรือหลายคน ซึ่งจำกัดความรับผิดชอบเพียงไม่เกินจำนวนเงินที่ตนได้รับและลงหุ้นส่วนจำพวกหนึ่งและ

2) ผู้เป็นหุ้นส่วนคนเดียวหรือหลายคน ซึ่งต้องรับผิดชอบร่วมกันในบรรดาหนี้ของห้างหุ้นส่วนไม่มีจำกัดอีกจำพวกหนึ่ง ตามมาตรา 1077 ห้างหุ้นส่วนจำกัด กฎหมายบังคับว่าต้องจดทะเบียน ตามมาตรา 1078 ฉะนั้นห้างหุ้นส่วนจำกัด จึงเป็นนิติบุคคลเสมอ ห้างหุ้นส่วนสามัญจะจดทะเบียนหรือไม่ก็ได้แต่ถ้าจดทะเบียนก็มีฐานะเป็นนิติบุคคล

1.1.2 บริษัทจำกัด คือการที่คณะบุคคลตกลงเข้ากันเพื่อจะกระทำการกิจการร่วมกันด้วยประสงค์จะแบ่งปันกำไรอันจะพึงได้แก่กิจการที่ทำนั้นเช่นเดียวกับห้างหุ้นส่วนต่างกันตรงที่ว่า การจัดตั้งบริษัทจำกัดต้องมีบุคคลตั้งแต่สามคนขึ้นไป เป็นผู้เริ่มก่อการโดยเข้าชื่อกันทำหนังสือบริคณห์สนธิและต้องแบ่งทุนเป็นหุ้นมีมูลค่าเท่าๆ กันผู้ถือหุ้นต่างรับผิดชอบจำกัดเพียงไม่เกินจำนวนเงินที่ตนยังส่งใช้ไม่ครบมูลค่าของหุ้นที่ตนถือเท่านั้น ตามมาตรา 1095 และมาตรา 1097 ซึ่งบริษัทจำกัด กฎหมายบังคับให้ต้องจดทะเบียน ฉะนั้นบริษัทจำกัดจึงมีฐานะเป็นนิติบุคคลเสมอ ปัจจุบันมีบริษัท 2 ประเภท คือบริษัทเอกชนและมหาชน จำกัด

1.1.3 สมาคม คือการที่บุคคลหลายคนตกลงเข้ากันเพื่อทำการอันใดอันหนึ่งร่วมกันอันมิใช่เป็นการหาผลกำไรแบ่งปันกัน ตามมาตรา 78 สมาคมจะต้องจดทะเบียนจึงเป็นนิติบุคคลอีกประเภทหนึ่ง ตามมาตรา 83

1.1.4 มูลนิธิ ได้แก่ทรัพย์สินอันจัดสรรไว้สำหรับวัตถุประสงค์เพื่อการกุศลสาธารณะ การศาสนา ศิลป วิทยาศาสตร์ วรรณคดี การศึกษา หรือเพื่อสาธารณประโยชน์อื่นๆ โดยมีได้มุ่งหาประโยชน์มาแบ่งปันกัน ตามมาตรา 111 มูลนิธิมีฐานะเป็นนิติบุคคล เมื่อจดทะเบียนแล้วตามมาตรา 122

1.2 นิติบุคคลตามกฎหมายมหาชน ตามพระราชบัญญัติบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534 ได้กำหนดให้องค์กรต่อไปนี้เป็นนิติบุคคลตามกฎหมายมหาชน โดยได้จัดระเบียบการบริหารราชการแผ่นดินดังนี้

1.2.1 ระเบียบบริหารราชการส่วนกลาง (Central Administration) ได้แก่ กระทรวง ทบวง กรม เป็นต้น

1.2.2 ระเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาค (Regional Administration) ได้แก่ จังหวัดกับอำเภอแต่ตามพระราชบัญญัติดังกล่าวอำเภอไม่ได้มีฐานะเป็นนิติบุคคลเหมือนดังเช่น จังหวัด

1.2.3 ระเบียบบริหารราชการส่วนท้องถิ่น (Local Administration) ได้แก่ กรุงเทพมหานคร เมืองพัทยา องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาลนคร เทศบาลเมือง ตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 เทศบาลตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล ตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 และที่แก้ไขเพิ่มเติมจนถึงฉบับที่ 6 พ.ศ. 2552 เป็นต้น

1.3 นิติบุคคลตามพระราชบัญญัติอื่น

1.3.1 สถาบันอุดมศึกษาของรัฐในสังกัดของทบวงมหาวิทยาลัย ได้แก่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยตามพระราชบัญญัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2522 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยมหาสารคาม (ประสิทธิ์ โฆวิไลกุล, 2543: 34) มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา ตามพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. 2547 มาตรา 4 ให้มหาวิทยาลัยราชภัฏแต่ละแห่งเป็นนิติบุคคลและเป็นสวนราชการ ตามกฎหมายว่าด้วยวิธีการงบประมาณในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา เป็นต้น

1.3.2 รัฐวิสาหกิจ ได้แก่การประปาส่วนภูมิภาค การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ธนาคารออมสิน ธนาคารอาคารสงเคราะห์ สำนักงานสลากกินแบ่งของรัฐบาล เป็นต้น

1.3.3 กองทุนต่าง ๆ ได้แก่กองทุนสำรองเลี้ยงชีพที่ได้จดทะเบียนแล้ว

1.3.4 สภาวิชาชีพ ได้แก่เนติบัณฑิตยสภา ตามพระราชบัญญัติเนติบัณฑิตยสภา พ.ศ. 2507 สภานายความ เป็นต้น

1.3.5 นิติบุคคลที่มีพระราชบัญญัติจัดตั้งขึ้นเฉพาะ ได้แก่พระราชบัญญัติสถาบันอุดมศึกษาเอกชน พ.ศ. 2522 ที่กำหนดให้สถาบันอุดมศึกษาเอกชนเป็นนิติบุคคล

1.3.6 พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2511 กำหนดให้สหกรณ์ที่ได้จดทะเบียนแล้วให้มีฐานะเป็นนิติบุคคล

1.3.7 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พ.ศ. 2535 กำหนดให้วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล เป็นต้น

ในส่วนของวัดนั้นจะมีเจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป โดยวัดตามพระราชบัญญัติสงฆ์ พ.ศ. 2505 มี 2 ประเภท คือวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาและสำนักสงฆ์วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาคือวัดที่ได้ทำการจัดตั้งเรียบร้อยแล้วและได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ทำการก่อสร้างโบสถ์เพื่อทำสังฆกรรม ส่วนสำนักสงฆ์ คือวัดที่ได้ทำการจัดตั้งตาม พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 โดยวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาให้มีฐานะเป็นนิติบุคคลมีเจ้าอาวาสเป็นผู้แทน ทั้งนี้ดังปรากฏตามคำพิพากษาฎีกาที่ 6065/2554 วินิจฉัยโดยสรุปว่า วัดป่ามหาไชยเป็นโจทก์ฟ้องคดีนี้เพื่อใช้โฉนดที่ดินประกอบการขอพระราชทานวิสุงคามสีมา ประกอบกับโจทก์ไม่ได้นำสืบว่าขณะฟ้องคดีโจทก์ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาแล้ว จึงแสดงให้เห็นว่าโจทก์ยังไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาในขณะที่ยื่นฟ้องดังนั้นวัดโจทก์จึงไม่มีฐานะเป็นนิติบุคคลที่มีอำนาจฟ้องคดีได้เนื่องจากตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 31 บัญญัติว่าวัดมีสองอย่าง (1) วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา และ (2) สำนักสงฆ์โดยให้วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคลซึ่งตามบทบัญญัติดังกล่าวแสดงว่าวัดที่จะมีฐานะเป็นนิติบุคคลได้ต้องได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาแล้วเมื่อวัดโจทก์แม้กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศตั้งวัดแล้วก็ตาม แต่ยังไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาจึงยังไม่มีฐานะเป็นนิติบุคคลที่จะมีอำนาจฟ้องคดีนี้ได้ พิพากษากลับให้ยกฟ้อง ส่วนสำนักสงฆ์นั้นตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 31 (2) กำหนดให้สำนักสงฆ์เป็นวัดประเภทหนึ่ง แต่เป็นวัดที่ยังไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาจึงยังไม่ได้มีฐานะเป็นนิติบุคคล

2. การสิ้นสุดของนิติบุคคล

2.1 สิ้นสุดสภาพตามทีระบุไว้ในข้อบังคับ หรือตราสารจัดตั้ง เช่น กำหนดไว้ในตราสารจัดตั้งว่าจะดำเนินการจนกว่าจะครบ 5 ปี เมื่อครบ 5 ปีแล้วนิติบุคคลนั้นย่อมสิ้นสุดสภาพไป

2.2 โดยสมาชิกตกลงเลิก คือการที่สมาชิกยินยอมร่วมกันที่จะทำการเลิกนิติบุคคลนั้น

2.3 โดยผลของกฎหมาย คือมีกฎหมายกำหนดไว้ว่านิติบุคคลย่อมเลิกกันเมื่อเกิดเหตุอย่างหนึ่งอย่างใดขึ้น เช่น กฎหมายกำหนดให้ห้างหุ้นส่วนสามัญจดทะเบียนเลิกกันเมื่อผู้เป็น

หุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งตายหรือล้มละลาย (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1055) หรือเมื่อห้างหุ้นส่วนนั้นล้มละลาย (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1069)

2.4 โดยคำสั่งศาล เช่น ศาลอาจสั่งให้เลิกห้างหุ้นส่วนสามัญได้ ถ้าผู้เป็นหุ้นส่วนร้องขอ (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1057)

3. ความสามารถของนิติบุคคล

3.1 นิติบุคคลมีความสามารถภายในขอบอำนาจหน้าที่หรือวัตถุประสงค์ตามที่กฎหมายกำหนด เช่น สมาคมที่จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการกีฬาจะไปดำเนินการเกี่ยวกับเรื่องการเมืองไม่ได้ เป็นต้น

3.2 สิทธิหน้าที่ของนิติบุคคล นิติบุคคลย่อมมีสิทธิและหน้าที่เช่นเดียวกับบุคคลธรรมดา เช่น การเป็นโจทก์ เป็นจำเลยในศาล เว้นแต่สิทธิและหน้าที่ซึ่งโดยสภาพจะพึงมีพึงเป็นได้เฉพาะแก่บุคคลธรรมดาเท่านั้น เช่น การสมรส การรับราชการทหาร สิทธิทางการเมือง เป็นต้น

3.3 ความรับผิดชอบของนิติบุคคล นิติบุคคลมีความรับผิดชอบทั้งทางแพ่งและทางอาญาเหมือนกับบุคคลธรรมดา เช่น นิติบุคคลเป็นเจ้าของหนี้เป็นลูกหนี้ได้ ทำละเมิดได้ ส่วนความรับผิดทางอาญานิติบุคคลถูกจำกัดโดยสภาพของนิติบุคคลเอง เช่น โทษประหารชีวิต จำคุก กักขัง

ดังที่กล่าวมาจะเห็นว่าบุคคลธรรมดาและนิติบุคคลมีความแตกต่างกันหลายประการแสดงดังตาราง

ตารางเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างบุคคลธรรมดาและนิติบุคคล

เรื่อง	บุคคลธรรมดา	นิติบุคคล
สภาพบุคคล	เริ่มเมื่อคลอด+การอยู่รอดเป็นทารก	ก่อตั้งขึ้นโดยอาศัยอำนาจของกฎหมาย
สิทธิหน้าที่	1.สิทธิในการรับมรดก 2.สิทธิในการฟ้องคดี 3.สิทธิในการมีชื่อ สกุล สัญชาติ 4.สิทธิในการทำพินัยกรรม	มีสิทธิเช่นเดียวกับบุคคลธรรมดา ยกเว้น 1.สิทธิในการท าการหมั้น การสมรส 2.สิทธิการรับบุตรบุญธรรม
เรื่อง	บุคคลธรรมดา	นิติบุคคล

	5.หน้าที่ในการรับใช้ชาติ 6.สิทธิในการท ากการหมั้น การสมรส 7.สิทธิการรับบุตรบุญธรรม 8.สิทธิและหน้าที่ในครอบครัว เช่น การอุปการะเลี้ยงดู การให้การศึกษา แก่บุตร 9.สิทธิในการทำพินัยกรรม 10.การนับถือศาสนา 11.การได้รับการศึกษา 12.การเข้ารับราชการทหาร 13.การเข้ารับราชการ 14.การใช้สิทธิทางการเมือง 15.การรับโทษในทางอาญา	3.สิทธิและหน้าที่ในครอบครัว เช่น การอุปการะเลี้ยงดู การให้การศึกษาแก่บุตร 4.สิทธิในการทำพินัยกรรม 5.การนับถือศาสนา 6.การได้รับการศึกษา 7.การเข้ารับราชการทหาร 8.การเข้ารับราชการ 9.การใช้สิทธิทางการเมือง 10.การรับโทษในทางอาญา เฉพาะโทษปรับ และริบทรัพย์สิน
ข้อจำกัด สิทธิทาง กฎหมาย	เป็นผู้เยาว์ เป็นคนไร้ความสามารถ เป็นคนเสมือนไร้ความสามารถ	นิติบุคคลถูกจำกัดโดยข้อบังคับหรือขอบ วัตถุประสงค์ของนิติบุคคลนั้น
การสิ้น สภาพบุคคล	การตายตามธรรมชาติ (Death) การตายโดยผลของกฎหมาย หรือ การสาบสูญ (Disappearance)	สิ้นสภาพตามที่ระบุไว้ใน ข้อบังคับ หรือ ตราสารจัดตั้ง

ทรัพย์สินและทรัพย์สิน

1. ความหมายของทรัพย์สินและทรัพย์สิน

ทรัพย์สิน หมายถึง วัตถุมีรูปร่าง วัตถุมีรูปร่างคือสามารถมองเห็นด้วยตาจับต้องสัมผัสได้

เช่น ปากกา ดินสอ โตะ เก้าอี้ เป็นต้น (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 137)

ทรัพย์สิน หมายความรวมถึงวัตถุที่มีรูปร่างและไม่มีรูปร่าง ซึ่งอาจมีราคาและอาจถือเอาได้ (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 138)

คำว่า “วัตถุไม่มีรูปร่าง” คือสิ่งที่มองไม่เห็นด้วยตาจับต้องสัมผัสไม่ได้ เช่น ลิขสิทธิ์ สิทธิบัตร เครื่องหมายการค้า เป็นต้น

คำว่า “อาจมีราคา” คือมีคุณค่า มีราคาในตัวเอง ซึ่งอาจเพื่อประโยชน์ในการใช้สอยหรือจิตใจก็ได้ เช่น ตุ๊กตา ของจดหมายเก่า แสตมป์เก่าที่สะสมไว้ เป็นต้น

คำว่า “อาจถือเอาได้” คือการที่สามารถเข้าหวงกันไว้เพื่อตนเอง

ในการให้ความหมายของคำว่าทรัพย์สินจะต้องพิจารณาทั้งมาตรา 137 และมาตรา 138 เพราะ มาตรา 138 ให้ความหมายคำว่าทรัพย์สินว่าอาจมีราคาและถือเอาได้และมาตรา 137 กำหนดให้ทรัพย์สินเป็นส่วนหนึ่งของมาตรา 138 ดังนั้นทรัพย์สินจึงเป็นวัตถุที่มีรูปร่าง ซึ่งอาจมีราคาและอาจถือเอาได้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 137 ทรัพย์สิน หมายความว่า วัตถุที่มีรูปร่าง

2. ลักษณะของทรัพย์สินและทรัพย์สิน

ลักษณะของทรัพย์สินและทรัพย์สินมี 2 ประการกล่าวคือทรัพย์สินคือวัตถุที่มีรูปร่าง ส่วนทรัพย์สินคือทั้งวัตถุที่มีรูปร่างและไม่มีรูปร่าง ในส่วนคำว่าวัตถุที่มีรูปร่างหรือไม่มีรูปร่างนั้นต้องอาจมีราคาและต้องอาจถือเอาได้จะเห็นได้ว่าทรัพย์สินและทรัพย์สินต้องประกอบไปด้วยเกณฑ์ 2 ประการ หากขาดข้อใดข้อหนึ่งย่อมไม่เป็นทรัพย์สินหรือเป็นทรัพย์สิน เช่น มนุษย์ แม้จะมีรูปร่าง แต่หากนำมาพิจารณาตามความหมายของคำว่าทรัพย์สินและทรัพย์สินแล้ว เห็นได้ว่าขาดองค์ประกอบในเรื่องของอาจมีราคาเพราะมนุษย์นั้นไม่สามารถที่จะประเมินค่าได้และขัดกับหลักของกฎหมายอาญา มาตรา 312 ที่มีข้อห้ามเอาคนลงเป็นทาสห้ามซื้อ จำหน่าย รับหรือหวางเหนี่ยวจึงเห็นได้ว่ามนุษย์ไม่ใช่ทรัพย์สินและทรัพย์สิน แต่หากมีการแยกชิ้นส่วนของมนุษย์ออกไป ย่อมอาจมีราคาและอาจถือเอาได้ เช่น เส้นผมที่ตัดขาย ดวงตาที่อุทิศให้แก่โรงพยาบาล ศพที่มีการดองไว้เพื่อศึกษา หากเป็นพวก ดวงดาว ดวงจันทร์ ก้อนเมฆ อากาศ ทะเล ย่อมไม่เข้าลักษณะที่จะเป็นทรัพย์สินหรือทรัพย์สินเพราะไม่อาจถือเอาได้ เป็นต้น

ในส่วนวัตถุที่มีรูปร่าง คือสิ่งที่สามารถมองเห็นด้วยตาเปล่าจับต้องสัมผัสได้ อาทิ บ้าน รถยนต์ ตุ๊กตา เป็นต้น แต่ในคำพิพากษาฎีกา 877/2501 ในเรื่องการลักรະแสงไฟฟ้าให้เป็นความผิดฐานลักทรัพย์สินตามมาตรา 334 ซึ่งคำพิพากษาดังกล่าวไม่ได้ให้เหตุผลว่าเหตุใดการลักรະแสงไฟฟ้าจึงเป็นความผิดฐานลักทรัพย์สิน ทั้งนี้อาจเป็นการตัดสินตามคำพิพากษาฎีกาเดิม ตามกฎหมายลักษณะอาญามาตรา 6 (10) ซึ่งได้อธิบายว่า “ทรัพย์สิน” หมายถึงบรรดาสิ่งของอันบุคคลสามารถมีกรรมสิทธิ์หรือเป็นเจ้าของได้ ดังนั้นกระแสไฟฟ้าจึงเป็นทรัพย์สิน หรืออาจพิจารณาได้ว่า

กระแสไฟฟ้าแม้จะเห็นด้วยตาเปล่าไม่ได้ แต่ก็ประกอบด้วยพลังงานอนุตต่าง ๆ ซึ่งอาจเป็นวัตถุที่มีรูปร่างได้ ส่วนวัตถุไม่มีรูปร่างนั้น คือสิ่งที่ไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่าสัมผัสไม่ได้ เช่น แก๊ส พลังงาน และรวมไปถึงทรัพย์สินและสิทธิที่กฎหมายรับรอง เช่น กรรมสิทธิ์ สิทธิครอบครอง ภาระจำยอม จำน่า จำนอง เป็นต้น ส่วนคำว่าอาจมีราคาและอาจถือเอาได้นั้น อาจมีราคา คือมีคุณค่าในตัวของสิ่งนั้นซึ่งไม่ใช่ราคาซื้อขายกันตามท้องตลาดทั่วไป เช่น จดหมายรัก แสตมป์ เป็นต้น อาจถือเอาได้คือสามารถที่จะเข้าครอบครองหรือหวงแหนได้ เช่น ปลาที่อยู่ในโปะเป็นต้น

3. ประเภทของทรัพย์สิน

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์แบ่งทรัพย์สินออกเป็น 5 ประเภทดังนี้

3.1 อสังหาริมทรัพย์ หมายความว่า ที่ดินและทรัพย์สินอันติดอยู่กับที่ดินอันมีลักษณะเป็นการถาวรหรือประกอบเป็นอันเดียวกับที่ดินนั้น และหมายความรวมถึงทรัพย์สินอันเกี่ยวกับที่ดินหรือทรัพย์สินอันติดอยู่กับที่ดินหรือประกอบเป็นอันเดียวกับที่ดินนั้นด้วยในส่วนที่ดินทรัพย์สินอันติดอยู่กับที่ดินอันมีลักษณะเป็นถาวร เช่น บ้าน ตึก สะพาน เจริญ อนุสาวรีย์ หอนาฬิกา ทรัพย์สินซึ่งประกอบเป็นอันเดียวกับที่ดิน เช่น กรวดทราย แร่โลหะต่างๆ ห้วยหนองคลองบึง ทะเลสาบ ไม้ยืนต้นที่มีอายุกว่า 3 ปี ขึ้นไป เช่น ต้นพลู ต้นจามจุรี ต้นขนุน เป็นต้น นอกจากนั้นแล้วยังรวมถึงทรัพย์สินอันเกี่ยวกับที่ดินหรือทรัพย์สินอันติดอยู่กับที่ดินหรือประกอบเป็นอันเดียวกับที่ดินด้วย ทรัพย์สินคือทรัพย์สินที่กฎหมายก่อตั้งไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 4 ไม่ว่าจะป็นกรรมสิทธิ์ในที่ดิน สิทธิอาศัยในโรงเรียน สิทธิครอบครองในที่ดิน เป็นต้น ทั้งนี้สรุปได้ว่า อสังหาริมทรัพย์คือทรัพย์สินที่เคลื่อนที่ไม่ได้

3.2 สสังหาริมทรัพย์ มาตรา 140 บัญญัติว่า สสังหาริมทรัพย์ หมายความว่าทรัพย์สินอื่นนอกจากอสังหาริมทรัพย์ และหมายความรวมถึงสิทธิอันเกี่ยวกับทรัพย์สินนั้นด้วย เช่น หนังสือ โตะ แก้วปากกา ดินสอ รถยนต์ ช่าง ม้า โค กระบือ เป็นต้น

3.3 ทรัพย์สินแบ่งได้ หมายความว่า ทรัพย์สินอันอาจแยกออกจากกันเป็นส่วนๆ ได้ และแต่ละส่วนได้รูปทรงบริบูรณ์ลำพังตัวของมันเอง เช่น ผ้าเป็นพับๆ ข้าวสาร น้ำตาล ที่ดิน เป็นต้น

3.4 ทรัพย์สินที่แบ่งไม่ได้ หมายความว่า ทรัพย์สินอันจะแยกออกจากกันไม่ได้นอกจากเปลี่ยนแปลงภาวะของทรัพย์สิน และหมายความรวมถึงทรัพย์สินที่มีกฎหมายบัญญัติว่าแบ่งไม่ได้ด้วย สามารถสรุปได้ ดังนี้

ทรัพย์สินแบ่งไม่ได้มี 2 ลักษณะ คือ

3.4 1 ทรัพย์สินที่แบ่งไม่ได้โดยสภาพ คือโดยสภาพของตัวทรัพย์สินนั่นเองถ้าแบ่งแล้วจะทำให้เปลี่ยนแปลงสถานะของทรัพย์สินนั้นไป เช่น อาคารสำนักงาน บ้านพักอาศัย สัตว์ต่างๆ รถยนต์ สะพาน อนุสาวรีย์ เป็นต้น

3.4 2 ทรัพย์สินที่แบ่งไม่ได้โดยอำนาจของกฎหมาย หมายความว่าถึงทรัพย์สินหรือทรัพย์สินที่กฎหมายบัญญัติว่าแบ่งไม่ได้ เช่น หุ้นในบริษัทมหาชนหรือเอกชน ทรัพย์สินที่เป็นส่วนควบ เป็นต้น

3.5 ทรัพย์สินนอกพาณิชย์ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 143 บัญญัติว่า ทรัพย์สินนอกพาณิชย์หมายความว่า ทรัพย์สินที่ไม่อาจถือเอาได้และทรัพย์สินที่โอนแก่กันมิได้โดยชอบด้วยกฎหมาย สามารถสรุปได้ดังนี้

3.5.1 ทรัพย์สินที่ไม่อาจถือเอาได้ เช่น ดวงดาว, ดวงจันทร์, เมฆบนฟ้า, สายลม

3.5.2 ทรัพย์สินที่โอนแก่กันมิได้โดยชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งเป็นกรณีที่กฎหมายระบุไว้ชัดเจนว่าห้ามโอน หรือทรัพย์สินที่จะนำมาจำหน่ายจ่ายโอนไม่ได้ เช่น ทรัพย์สินต่างๆ ไป โอนกันมิได้ เว้นแต่จะโอนโดยอาศัยอำนาจแห่งกฎหมายโดยเฉพาะ เช่น สาธารณะสมบัติของแผ่นดิน ที่ธรณีสงฆ์ สิทธิได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดู เป็นต้น

โดยสรุป ประเภทของทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้จำแนกเป็น อสังหาริมทรัพย์ สงหาริมทรัพย์ ทรัพย์สินนอกพาณิชย์ ทรัพย์สินแบ่งได้ และทรัพย์สินแบ่งไม่ได้

เมื่อได้ทราบความหมายและประเภทของทรัพย์สินแล้ว ในหัวข้อต่อไปจะกล่าวถึงความสัมพันธ์ของทรัพย์สินนั้น อันได้แก่ส่วนควบ อุปกรรม และดอกผลของทรัพย์สิน

4. ส่วนควบของทรัพย์สิน

4.1 ความหมายของส่วนควบ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 144 บัญญัติว่า “ส่วนควบของทรัพย์สิน หมายความว่า ส่วนซึ่งโดยสภาพแห่งทรัพย์สิน หรือโดยจารีตประเพณีแห่งท้องถิ่นเป็นสาระสำคัญในความเป็นอยู่ของทรัพย์สินนั้น และไม่อาจแยกออกจากกันได้นอกจากจะทำลายทำให้บุบสลาย หรือทำให้ทรัพย์สินนั้นเปลี่ยนแปลงรูปทรงหรือสภาพไป”

สรุปได้ว่า ส่วนควบของทรัพย์สิน คือส่วนของทรัพย์สินที่นำมาประกอบกันขึ้นเป็นทรัพย์สินใหม่ และแต่ละส่วนถือว่ามีความสำคัญไม่สามารถที่จะแยกออกจากกันได้ นอกจากจะทำลายหรือทำให้

ทรัพย์นั้นเปลี่ยนแปลงรูปทรงหรือรูปร่างไป ดังนั้นทรัพย์ใดจะเป็นส่วนควบหรือไม่ต้องพิจารณา ลักษณะดังต่อไปนี้

1) ต้องเป็นวัตถุที่มีรูปร่าง 2 ชิ้นขึ้นไปนำมารวมกันเพื่อให้เป็นวัตถุชิ้นใหม่ แต่คงสภาพเป็นชิ้นเดียวกัน เช่น นำเลนส์แว่นตามาประกอบกับขาแว่นให้ได้ตัวแว่นตา หากมีการแยกเลนส์และขาออกจากกันก็ไม่ถือว่าเป็นแว่นตา

2) ทรัพย์ที่นำมารวมกันไม่จำกัดว่าต้องเป็นประเภทเดียวกันอาจรวมกันระหว่างอสังหาริมทรัพย์กับสังหาริมทรัพย์ หรือสังหาริมทรัพย์กับสังหาริมทรัพย์ก็ได้ เช่น บ้านประกอบด้วยหลังคา ประตู หน้าต่าง หลังคา กับ ประตูถือเป็นสังหาริมทรัพย์ ตัวบ้านถือเป็นอสังหาริมทรัพย์ หรือลิฟต์กับตัวตึก ล้อรถกับตัวรถยนต์ เป็นต้น

3) ทรัพย์ที่นำมารวมกันอาจเป็นเจ้าของคนเดียวหรือต่างกันได้ เช่น นำหลังคาบ้านของนายดำมารวมกับตัวบ้านของนายขาว ส่วนการพิจารณาเรื่องความเป็นเจ้าของต้องใช้หลักเจ้าของรวม

4) ทรัพย์ที่นำมารวมกันจะมีทรัพย์ประธานหรือไม่ก็ได้ เช่น รถยนต์คันหนึ่งประกอบด้วยโครงรถกับล้อ ทรัพย์ประธานคือ ตัวโครงรถ บ้านกับหลังคา ตัวบ้านคือทรัพย์ประธานอย่างไรก็ตามอะไรจะเป็นทรัพย์ประธานหรือไม่ ต้องพิจารณาเป็นกรณีไป

5) ส่วนในเรื่องกรรมสิทธิ์ในส่วนควบ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 144 วรรคสอง กำหนดว่าเจ้าของทรัพย์ ย่อมมีกรรมสิทธิ์ในส่วนควบของทรัพย์นั้น หมายความว่าผู้ใดเป็นเจ้าของทรัพย์ประธานย่อมเป็นเจ้าของส่วนควบด้วย เช่น เป็นเจ้าของโต๊ะตัวหนึ่งย่อมเป็นเจ้าของลิ้นชักและขาโต๊ะด้วย เว้นแต่กรณีที่ทรัพย์ที่นำมารวมกันนั้นแยกไม่ออกว่าอะไรเป็นทรัพย์ประธานอะไรเป็นส่วนควบ เจ้าของทรัพย์ที่นำมารวมกันทั้งหมดย่อมเป็นเจ้าของทรัพย์ด้วย

4.2 ข้อยกเว้นเรื่องส่วนควบ

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 145 กำหนดว่าไม้ยืนต้นเป็นส่วนควบกับที่ดินที่ไม้นั้นขึ้นอยู่ ไม้ล้มลุกหรือธัญชาติอันจะเก็บเกี่ยวรวงผลได้คราวหนึ่ง หรือหลายคราวต่อปีไม่เป็นส่วนควบกับที่ดิน

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 146 กำหนดว่าทรัพย์ที่ติดกับที่ดินหรือติดกับโรงเรือนเพียงชั่วคราวไม่ถือว่าเป็นส่วนควบกับที่ดินหรือโรงเรือนนั้น ความข้อนี้ให้ใช้บังคับแก่

โรงเรือนหรือสิ่งปลูกสร้างอย่างอื่นซึ่งผู้มีสิทธิในที่ดินของผู้อื่นใช้สิทธินั้นปลูกสร้างไว้ในที่ดินนั้นด้วย จากบทบัญญัติดังกล่าวสามารถสรุปได้ดังนี้ บทบัญญัติของมาตรา 145 วรรคสอง กล่าวถึง ไม้ล้มลุก กับธัญชาติไม่ถือว่าเป็นส่วนควบกับที่ดิน ทั้งนี้เพื่อเป็นการคุ้มครองประโยชน์ของบุคคลผู้เช่าที่ดินของผู้อื่นทำการเกษตร เพราะหากไม่มีการบัญญัติไว้ ผู้เช่าย่อมเสียเปรียบเจ้าของที่ดิน สำหรับคำว่า ไม้ยืนต้น กฎหมายไม่ได้ให้คำนิยามไว้ แต่ตามหลักพฤกษศาสตร์ไม้ยืนต้น คือพืชที่มีอายุยืนนานได้มากกว่าสามปี เช่น มะม่วง มะขาม ฝรั่ง ส่วนไม้ล้มลุก คือพืชที่มีอายุได้ไม่เกินสามปี เช่น พริก มะเขือแตงกวา เป็นต้น ส่วนธัญชาติในทางพฤกษศาสตร์ หมายถึงพืชที่ใช้ประโยชน์จากเมล็ด เช่น ข้าวเปลือก ข้าวสาลี ลูกเดือย และถั่ว เป็นต้น

ส่วนทรัพย์สินที่ติดกับที่ดินหรือโรงเรือนเป็นเพียงชั่วคราว หรือซึ่งผู้อื่นมีสิทธิในที่ดินผู้อื่นใช้สิทธินั้นปลูกลงบนที่ดินดังกล่าว ตามกฎหมายแล้วไม่ถือเป็นส่วนควบ เช่น ลูกเขยปลูกบ้านลงในที่ดินของพ่อตาโดยได้รับอนุญาต ดังนี้บ้านไม่เป็นส่วนควบกับที่ดิน หรือแผงลอยขายสินค้าช่วงเทศกาล เมื่อหมดช่วงเทศกาลก็รื้อออก

5. อุปกรณ์ของทรัพย์

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 147 กำหนดว่าอุปกรณ์ หมายความว่า สंहาริมทรัพย์ซึ่งโดยปกตินิยมเฉพาะถิ่น หรือโดยเจตนาชัดแจ้งของเจ้าของทรัพย์ที่เป็นประธาน เป็นของใช้ประจำอยู่กับทรัพย์ที่เป็นประธานเป็นอาจิมเพื่อประโยชน์แก่การจัดการดูแลใช้สอย หรือรักษาทรัพย์ที่เป็นประธานและเจ้าของทรัพย์ได้นำมาสู่ทรัพย์ที่เป็นประธานโดยการนำมาติดต่อหรือปรับเข้าไว้ หรือทำโดยประการอื่นใดในฐานะเป็นของใช้ประกอบกับทรัพย์ที่เป็นประธานนั้น

อุปกรณ์ที่แยกออกจากทรัพย์ที่เป็นประธานเป็นการชั่วคราวก็ยังไม่ถือว่าเป็นขาดจากการเป็นอุปกรณ์ของทรัพย์ที่เป็นประธานนั้น อุปกรณ์ย่อมตกติดไปกับทรัพย์ที่เป็นประธาน เว้นแต่จะมีการกำหนดไว้เป็นอย่างอื่น

5.1 ลักษณะของอุปกรณ์

5.1.1 อุปกรณ์ต้องเป็นสังหาริมทรัพย์เสมอ กล่าวคือต้องเป็นทรัพย์ที่สามารถเคลื่อนที่ได้

5.1.2 อุปกรณ์ต้องมีไว้เพื่อประโยชน์แก่ทรัพย์สินประธาน ไม่ว่าจะเป็นการใช้สอยหรือรักษาทรัพย์สินประธาน เช่น เรือกับไม้พาย ไม้พายมีไว้เพื่อประโยชน์แก่ตัวเรือในการเคลื่อนที่ ปลอกแวนตามีไว้เพื่อดูแลรักษาตัวแวนตา ล้ออะไหล่มีไว้เพื่อสำรองกรณีล้อจริงเกิดรั่วหรือระเบิด เป็นต้น

5.1.3 อุปกรณ์สามารถแยกออกจากทรัพย์สินประธานได้ โดยไม่เสียรูปทรงหรือรูปร่างไป เช่น แยกล้ออะไหล่ออกจากตัวรถยนต์ ปลอกแวนตาแยกออกจากตัวแวนตาได้ ซึ่งต่างจากส่วนควบที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้นอกจากทำลายหรือทำให้เสียรูปทรงหรือรูปร่างไป

5.1.4) อุปกรณ์ต้องมีการใช้อยู่เป็นประจำอยู่กับทรัพย์สินประธาน โดยเจ้าของทรัพย์สินประธานเป็นผู้นำมาติดหรือปรับเข้าไว้ หรือกระทำโดยประการอื่นเพื่อประกอบกับทรัพย์สินประธาน เช่น เจ้าของเรือเป็นคนซื้อไม้พายมาไว้เพื่อใช้กับเรือของตนเอง หรือเจ้าของรถซื้อแม่แรงมาไว้ประจำกับตัวรถเพื่อใช้งาน เป็นต้น

5.1.5 อุปกรณ์ที่มีการแยกออกจากทรัพย์สินประธานเพียงชั่วคราว ไม่ถือว่าขาดจากการเป็นอุปกรณ์ เช่น ลูกกุญแจกับแม่กุญแจ

6. ดอกผลของทรัพย์สิน

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 148 บัญญัติว่า ดอกผลของทรัพย์สิน ได้แก่ ดอกผลธรรมดาและดอกผลนิตินัย ดอกผลธรรมดา หมายความว่า สิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติของทรัพย์สิน ซึ่งได้มาจากตัวทรัพย์สิน โดยการมีหรือใช้ทรัพย์สินนั้นตามปกตินิยมและสามารถถือเอาได้เมื่อขาดจากตัวทรัพย์สินนั้น ส่วนดอกผลนิตินัย หมายความว่า ทรัพย์สินหรือประโยชน์อย่างอื่นที่ได้มาเป็นครั้งคราวแก่เจ้าของทรัพย์สินจากผู้อื่นเพื่อการที่ได้ใช้ทรัพย์สินนั้นและสามารถคำนวณและถือเอาได้เป็นรายวัน หรือตามระยะเวลาที่กำหนดไว้จากหลักกฎหมายดังกล่าวสามารถแยกอธิบายลักษณะของดอกผลธรรมดากับดอกผลโดยนิตินัยได้ดังนี้

6.1 ดอกผลธรรมดา ตามมาตรา 148 วรรคสอง คือทรัพย์สินที่เกิดหรือองงเงยจากแม่ทรัพย์สินโดยธรรมชาติ หรือโดยการใช้แม่ทรัพย์สินตามปกติ และสามารถถือเอาได้เมื่อขาดจากแม่ทรัพย์สินนั้นซึ่งหมายถึงเมื่อทรัพย์สินที่เกิดหรือองงเงยนั้น หากแยกขาดหรือหลุดออกจากตัวแม่ทรัพย์สินแล้วสามารถถือกรรมสิทธิ์ หรือถือการครอบครองแยกต่างหากจากตัวแม่ทรัพย์สินได้ เช่น ผลกระทอนที่ติดอยู่กับต้นเมื่อลูกกระทอนหลุดจากต้นแล้วก็กลายเป็นผลกระทอนที่แยกต่างหากจากต้น และสามารถเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในผลกระทอนนั้นได้ หรือแม่โคตกลูกได้ ลูกโคออกมาลูกโคถือเป็น

ทรัพย์ที่งอกเงยมาจากแม่โคตามธรรมชาติ ถือเป็นดอกผลธรรมดา น้ำยางพาราที่กรีตออกจากต้น ถือเป็นดอกผลธรรมดาของต้นยางพารา เป็นต้น

6.2 ดอกผลนิตินัย เป็นดอกผลที่กฎหมายให้การรับรองดอกผลชนิดนี้ไม่ได้เกิดขึ้นตามธรรมชาติเหมือนดอกผลธรรมดา ดอกผลนิตินัยในระหว่างเวลาที่แม่ทรัพย์ไปอยู่กับผู้อื่นและผู้อื่นได้ใช้แม่ทรัพย์นั้นแต่ดอกผลนิตินัยจะไม่เกิดขึ้นหากแม่ทรัพย์ยังคงอยู่กับเจ้าของทรัพย์ การถือเอาดอกผลนิตินัยให้คำนวณและถือเอาได้รายวันหรือภายในระยะเวลาที่กำหนดจึงต่างจากกรณีของดอกผลธรรมดาที่ต้องรอให้ทรัพย์หลุดหรือแยกออกจากตัวแม่ทรัพย์สำหรับดอกผลนิตินัยนั้นแม้ตัวแม่ทรัพย์จะยังอยู่กับผู้อื่นแต่เจ้าของทรัพย์ก็อาจเข้าถือดอกผลนิตินัยได้ ตัวอย่างดอกผลนิตินัย เช่น ดอกเบี้ย กำไรจากลงทุนเข้าหุ้นเพื่อดำเนินกิจการ ค่าเช่า ค่าปันผล เป็นต้น

บทสรุป

ในเรื่องของบุคคลและทรัพย์ถือเป็นเรื่องที่มีความสำคัญต่อมนุษย์เพราะเกี่ยวข้องกับดำรงชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งถึงแก่ความตาย ดังจะเห็นได้จากการให้คำนิยามของคำว่า “บุคคล” หมายถึงสิ่งซึ่งมีสิทธิหน้าที่ตามกฎหมายโดยกฎหมายจำแนกบุคคลออกเป็น 2 ประเภทคือบุคคลธรรมดา และนิติบุคคล กรณีบุคคลธรรมดากฎหมายได้จำกัดความสามารถในการทำนิติกรรมไว้ กล่าวคือผู้เยาว์ คนไร้ความสามารถ และคนเสมือนไร้ความสามารถ หากจะทำนิติกรรมต้องได้รับความยินยอมจากผู้แทนโดยชอบธรรม ผู้อนุบาล และผู้พิทักษ์ ตามลำดับ ส่วนในเรื่องของทรัพย์สินถือเป็นเรื่องที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากันเพราะการทราบความหมายของทรัพย์และทรัพย์สินเพื่อให้สามารถทำนิติกรรมให้ถูกต้องตามกฎหมายได้ เช่น ทรัพย์ประเภทที่เป็นอสังหาริมทรัพย์ อสังหาริมทรัพย์ ในการทำนิติกรรมตามกฎหมายจะแตกต่างกันออกไป หากเป็นอสังหาริมทรัพย์ ส่วนใหญ่ต้องทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ ส่วนสังหาริมทรัพย์เพียงแต่ส่งมอบกรรมสิทธิ์ก็โอนไปยังอีกฝ่ายหนึ่งแล้ว ดังนั้นการมีความรู้ในเรื่องบุคคลและทรัพย์จะทำให้รู้จักรักษาสิทธิของตนเองและปฏิบัติต่อผู้อื่นได้อย่างถูกต้องตามที่กฎหมายกำหนด นอกจากนั้นแล้วในเรื่องการทำสัญญาเช่าทรัพย์ เช่าซื้อ กู้ยืมเงิน ถือเป็นกฎหมายที่มีความสำคัญในชีวิตประจำวันเช่นกันเพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในเรื่องที่จำเป็นในการดำเนินชีวิตเช่นกันไม่ว่าจะเป็นในฐานะผู้เช่า ผู้ให้เช่า ผู้เช่าซื้อ ผู้ให้เช่าซื้อ ผู้กู้ หรือผู้ให้กู้ การศึกษาและทำความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวให้ถ่องแท้จะได้ปฏิบัติตามกฎหมายได้อย่างถูกต้อง

บทที่ 3

กฎหมายครอบครัวเบื้องต้น

การหมั้น

การหมั้น คือการที่ฝ่ายชายและหญิงทำสัญญาว่าจะสมรสเพื่ออยู่กินกันฉันสามีภริยาแต่อย่างไรก็ตามชายและหญิงจะทำการสมรสกันโดยไม่ต้องมีการหมั้นก่อนก็ได้

1. เงื่อนไขของการหมั้น

เงื่อนไขของการหมั้นกฎหมายได้กำหนดไว้เพียง 2 ประการ คือ

1) ชายและหญิงทั้งสองฝ่ายจะต้องมีอายุครบ 17 ปีบริบูรณ์เป็นอย่างน้อยไม่เช่นนั้นการหมั้นจะตกเป็นโมฆะ

2) ผู้เยาว์ทำการหมั้นจะต้องได้รับความยินยอมจากบุคคลดังต่อไปนี้ไม่เช่นนั้นการหมั้นจะตกเป็นโมฆะ

(1) บิดาและมารดาในกรณีที่มิทั้งบิดามารดา

(2) บิดาหรือมารดาในกรณีที่มารดาหรือบิดาตายหรือถูกถอนอำนาจปกครองหรือไม่อยู่ในสภาพหรือฐานะที่อาจให้ความยินยอมหรือโดยพฤติการณ์ผู้เยาว์ไม่อาจขอความยินยอมจากมารดาหรือบิดาได้

(3) ผู้รับบุตรบุญธรรมในกรณีที่ผู้เยาว์เป็นบุตรบุญธรรม

(4) ผู้ปกครองในกรณีที่ไม่มีบุคคลซึ่งอาจให้ความยินยอมตาม (1) (2) และ (3) หรือมีแต่บุคคลดังกล่าวถูกถอนอำนาจปกครอง

2. แบบของการหมั้น

กฎหมายไม่ได้กำหนดแบบหรือวิธีการทำสัญญาหมั้นเอาไว้ ดังนั้นการหมั้นจะตกลงทำสัญญากันด้วยวาจาหรือจะทำสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษรก็ได้ แต่อย่างไรก็ตามกฎหมายกำหนดถึงความสมบูรณ์ของสัญญาหมั้นไว้ว่าการหมั้นจะสมบูรณ์เมื่อฝ่ายชายได้ส่งมอบหรือโอนทรัพย์สิน

อันเป็นของหมั้นให้แก่หญิง ฉะนั้นสิ่งที่สำคัญที่สุดในการทำสัญญาหมั้นคือการส่งมอบของหมั้น หากในวันที่ตกลงทำสัญญาหมั้นไม่มีการส่งมอบทรัพย์สินที่เป็นของหมั้นให้แก่หญิงแม้จะมีการจัดทำเอกสารใดๆ ขึ้นมาเพื่อให้เป็นสัญญาหมั้นที่เป็นลายลักษณ์อักษรก็ตาม ก็ไม่ถือว่ามิสัญญาหมั้นเกิดขึ้นตามกฎหมายแต่อย่างใด

3. ของหมั้น

ของหมั้นเป็นทรัพย์สินที่ฝ่ายชายได้ส่งมอบหรือโอนให้แก่หญิงเพื่อเป็นหลักฐานว่าจะสมรสของหมั้นถือเป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่จะทำให้สัญญาหมั้นเกิดขึ้นและมีผลสมบูรณ์ตามกฎหมาย

ลักษณะสำคัญของของหมั้นมีดังนี้

- 1) เป็นทรัพย์สินประเภทใดก็ได้ เช่น เงินสด ทองคำ ที่ดิน หุ่น สัตว์เลี้ยง
- 2) จะต้องเป็นของที่ฝ่ายชายเป็นผู้ให้หญิงสิ่งที่เป็นของหมั้นคือทรัพย์สินที่ฝ่ายชายมอบให้ฝ่ายหญิงเท่านั้น ดังนั้นทรัพย์สินใด ๆ ที่ฝ่ายหญิงเป็นคนมอบให้ฝ่ายชายจึงไม่ใช่ของหมั้น
- 3) ต้องส่งมอบทันทีขณะที่ทำการหมั้นสัญญาหมั้นจะมีผลสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อมีการส่งมอบของหมั้นกันทันทีในขณะที่ทำการหมั้นจะตกลงกันนำของหมั้นมามอบให้ในอนาคตไม่ได้ หากไม่มีการส่งมอบของหมั้นกันถือว่าไม่มีสัญญาหมั้นเกิดขึ้น
- 4) ต้องให้ก่อนมีการสมรสเนื่องจากการสัญญาหมั้นเป็นสัญญาที่ชายและหญิงจะมาสมรสกันในอนาคต ดังนั้นหากชายและหญิงได้สมรสกันแล้วสัญญาหมั้นก็ไม่อาจมีขึ้นได้
- 5) ชายและหญิงจะต้องมีเจตนาที่จะสมรสกันตามกฎหมายด้วย การสมรสที่จะมีผลสมบูรณ์ตามกฎหมายคือการจดทะเบียนสมรส ดังนั้นชายและหญิงต้องมีเจตนาที่จะจดทะเบียนสมรสตามกฎหมาย หากทั้งสองฝ่ายมีเจตนาเพียงจะอยู่กินกันตามประเพณีเท่านั้นสัญญาหมั้นก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้เพราะสัญญาหมั้นคือสัญญาที่ชายและหญิงจะมาสมรสกันตามกฎหมายกันในอนาคตนั่นเอง
- 6) เมื่อหมั้นแล้วของหมั้นตกเป็นกรรมสิทธิ์แก่หญิงทันทีของหมั้นเป็นทรัพย์สินที่ฝ่ายชายมอบให้หญิงเพื่อเป็นหลักฐานในการทำสัญญาหมั้น ดังนั้นเมื่อส่งมอบของหมั้นให้แก่หญิงแล้วจึงตกเป็นกรรมสิทธิ์แก่หญิงทันที ทั้งนี้ต่อมาหากทั้งสองฝ่ายสมรสกันของหมั้นยังจัดเป็นส่วนส่วนตัวของฝ่ายหญิงอีกด้วย

4. สินสอด

สินสอด คือทรัพย์สินที่ฝ่ายชายมอบให้แก่บิดามารดา ผู้รับบุตรบุญธรรม หรือผู้ปกครองของฝ่ายหญิงแล้วแต่กรณีเพื่อตอบแทนการที่หญิงยอมสมรส

ลักษณะสำคัญของสินสอดมีดังนี้

- 1) เป็นทรัพย์สินประเภทใดก็ได้ เช่น เงินสด ทองคำ ที่ดิน หุ่น สัตว์เลี้ยง
 - 2) เป็นทรัพย์สินที่ฝ่ายชายมอบให้แก่บิดามารดา ผู้รับบุตรบุญธรรม หรือผู้ปกครอง ของฝ่ายหญิงเช่นเดียวกับกรณีของหมั้นที่ฝ่ายชายจะต้องเป็นฝ่ายจัดหามอบให้ แต่ต่างกันที่ของหมั้นเป็นกรณีที่ฝ่ายชายมอบให้แก่ตัวหญิง แต่สินสอดเป็นกรณีที่ฝ่ายชายมอบให้แก่บิดามารดา ผู้รับบุตรบุญธรรม หรือผู้ปกครอง ของฝ่ายหญิงแทน
 - 3) ให้เพื่อตอบแทนการที่หญิงยอมสมรสด้วย วัตถุประสงค์ของการให้สินสอดตามกฎหมายนั้นเป็นการให้เพื่อตอบแทนการที่หญิงยินยอมสมรสกับชายไม่ได้เป็นการให้เพื่อเป็นค่าน้ำนมตามที่กล่าวกันโดยทั่วไปแต่อย่างใด
 - 4) ส่งมอบเมื่อใดก็ได้หากวันที่ตกลงเรื่องสินสอดยังไม่มีทรัพย์สินใดมอบให้สามารถนำมามอบให้ในอนาคตก็ได้สัญญาจะให้สินสอดมีผลสมบูรณ์สามารถฟ้องร้องกันในอนาคตได้
 - 5) สินสอดเป็นกรรมสิทธิ์ของบิดามารดา ผู้รับบุตรบุญธรรม หรือผู้ปกครองของฝ่ายหญิง
- ในกรณีของการให้สินสอดถ้าฝ่ายชายได้ตกลงที่จะมอบสินสอดให้แก่บิดามารดา ผู้รับบุตรบุญธรรม หรือผู้ปกครองของฝ่ายหญิงเป็นทรัพย์สินอย่างใดแล้ว หากในอนาคตฝ่ายชายผิดสัญญาหมั้นหรือมีเหตุสำคัญอันเป็นความผิดของฝ่ายชายเกิดขึ้น ฝ่ายชายยังคงมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบสัญญาให้สินสอด บิดามารดา ผู้รับบุตรบุญธรรม หรือผู้ปกครองของฝ่ายหญิงสามารถฟ้องร้องเรียกเอาสินสอดตามที่ตกลงกันได้

5. การสิ้นสุดสัญญาหมั้น

กฎหมายกำหนดเหตุที่จะทำให้สัญญาหมั้นสิ้นสุดลงและเหตุที่จะเลิกสัญญาหมั้นได้ไว้ต่อไปนี้

เหตุแห่งการสิ้นสุดสัญญาหมั้น	ผลของการสิ้นสุดสัญญาหมั้น
1. ทั้งสองฝ่ายตกลงกันเลิกสัญญาเป็นกรณี	ฝ่ายหญิงคืนของหมั้นและสินสอดให้ฝ่ายชาย

ทั้งสองฝ่ายยินยอมพร้อมใจกันในการเลิกสัญญาหมั้น	
2. ชายหรือหญิงคู่หมั้นตายก่อนสมรสความตายที่จะเป็นเหตุให้สัญญาหมั้นสิ้นสุดลงจะต้องเป็นกรณีของการตายโดยธรรมชาติเท่านั้นไม่รวมการตายโดยผลของกฎหมายหรือการสาบสูญ	ฝ่ายหญิงไม่ต้องคืนของหมั้นและสินสอด
3. บอกลีกสัญญาหมั้นเมื่อมีเหตุสำคัญที่จะกระทบต่อการสมรสในอนาคตเกิดขึ้นการบอกลีกสัญญาหมั้นฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะสามารถบอกลีกได้ก็ต่อเมื่อมีเหตุสำคัญเกิดขึ้นและเหตุสำคัญนั้นต้องสำคัญถึงขนาดที่จะกระทบต่อการสมรสในอนาคต เช่น คู่หมั้นอีกฝ่ายพิการวิกลจริต หรืออาจนำเหตุหย่ามาเป็นตัวอย่างในการใช้พิจารณา เช่น การทำร้ายร่างกายคบชู้	หากเหตุสำคัญที่จะกระทบต่อการสมรสในอนาคตเกิดจากฝ่ายชายฝ่ายหญิงไม่ต้องคืนของหมั้นและสินสอดหากเหตุสำคัญที่จะกระทบต่อการสมรสในอนาคตเกิดจากฝ่ายหญิงฝ่ายหญิงต้องคืนของหมั้นและสินสอด
4. เมื่อทั้งชายและหญิงต่างละเลยไม่ไปจดทะเบียนสมรสในกรณีนี้ชายและหญิงต้องมีเจตนาที่จะสมรสกันตามกฎหมายตั้งแต่แรกเพียงแต่ตลอดระยะเวลาที่อยู่กินกันมาจนกระทั่งเลิกกันทั้งสองฝ่ายละเลยไม่ไปจดทะเบียนสมรสกันเท่านั้น	ห้ามไม่ให้ฝ่ายชายเรียกของหมั้นและสินสอดคืน
5. บอกล้างสัญญาหมั้นที่เป็นโมฆียะ	ฝ่ายหญิงคืนของหมั้นและสินสอดให้ฝ่ายชาย

6. การคืนของหมั้นและสินสอด

ในกรณีที่ต้องมีการคืนของหมั้นและสินสอดให้แก่ฝ่ายชายกฎหมายให้นำบทบัญญัติว่าด้วยการคืนลามิควรรได้มาบังคับใช้โดยอนุโลม กล่าวคือให้คืนของหมั้นและสินสอดในสภาพและจำนวนที่เหลือหรือเป็นอยู่ในขณะเรียกคืนเท่านั้นหรือหากทรัพย์สินนั้นได้สูญหายบุบสลายไปก็ไม่จำเป็นต้องมีการชดใช้เป็นเงินหรือชดใช้ค่าเสียหายแต่อย่างใด

7. สิทธิเรียกค่าทดแทนในกรณีผิดสัญญาหมั้น

ค่าทดแทนในกรณีที่มีการผิดสัญญาหมั้นจะสามารถเรียกได้ก็ต่อเมื่อมีเหตุสำคัญที่จะกระทบต่อการสมรสในอนาคตเกิดขึ้นและเหตุสำคัญนั้นจะต้องเป็นการกระทำชั่วอย่างร้ายแรงเท่านั้นจึงจะสามารถเรียกเอาค่าทดแทนได้ เช่น คบชู้ ทำร้ายร่างกาย โดยฝ่ายที่มีสิทธิเรียกเอาค่าทดแทนคือคู่หมั้นฝ่ายที่มีได้กระทำชั่วอย่างร้ายแรง

ค่าทดแทนมีดังต่อไปนี้

1) ค่าทดแทนความเสียหายต่อกายหรือชื่อเสียงแห่งชายหรือหญิงนั้นค่าเสียหายต่อกาย เช่น ในขณะที่เป็นคู่หมั้นกันอาจมีการร่วมประเวณีหรือมีการกอดจูบกันค่าเสียหายต่อชื่อเสียงเป็นกรณีที่ได้รับความอับอายเสียหายที่ไม่ได้สมรสจะเห็นได้ว่ากฎหมายกำหนดค่าเสียหายไว้เพียง 2 ประการเท่านั้น คือค่าทดแทนความเสียหายต่อกายหรือชื่อเสียงเท่านั้น ส่วนค่าเสียหายต่อจิตใจ เช่น ความเศร้าโศกเสียใจไม่สามารถเรียกค่าทดแทนได้

2) ค่าทดแทนความเสียหายเนื่องจากการที่คู่หมั้น บิดามารดา หรือบุคคลผู้กระทำการ ในฐานะเช่น บิดามารดาได้ใช้จ่ายหรือต้องตกเป็นลูกหนี้เนื่องในการเตรียมการสมรสโดยสุจริตและตามสมควร เช่น ค่าตัดชุดแต่งงาน ค่าตกแต่งซ่อมแซมเรือนหอ

3) ค่าทดแทนความเสียหายเนื่องจากการที่คู่หมั้นได้จัดการทรัพย์สินหรือการอื่น อันเกี่ยวแก่อาชีพหรือทางทำมาหาได้ของตนไปโดยสมควรด้วยการคาดหมายว่าจะได้มีการสมรส เช่น การที่ฝ่ายหญิงลาออกจากงานประจำเพื่อที่จะมาค้าขายกับฝ่ายชายหลังแต่งงาน

8. สิทธิเรียกเอาค่าทดแทนจากบุคคลภายนอก

1) ชายหรือหญิงคู่หมั้นอาจเรียกค่าทดแทนจากผู้ซึ่งได้ร่วมประเวณีกับคู่หมั้นของตนโดยรู้หรือควรจะรู้ถึงการหมั้นนั้น เมื่อได้บอกเลิกสัญญาหมั้นแล้ว

ในกรณีที่มิบุคคลอื่นได้มีเพศสัมพันธ์กับคู่หมั้นอีกฝ่ายโดยที่บุคคลนั้นรู้หรือควรจะได้รู้ว่าบุคคลที่ตนมีเพศสัมพันธ์ด้วยนั้นมีคู่หมั้นอยู่แล้ว คู่หมั้นอีกฝ่ายหนึ่งสามารถเรียกเราค่าทดแทนจากบุคคลภายนอกนั้นได้ แต่ค่าทดแทนจะเรียกเอาจากบุคคลภายนอกได้ก็ต่อเมื่อมีการบอกเลิกสัญญาหมั้นก่อนเท่านั้น

2) ชายหรือหญิงคู่หมั้นอาจเรียกค่าทดแทนจากผู้ซึ่งได้ข่มขืนกระทำชำเราหรือพยายามข่มขืนกระทำชำเราคู่หมั้นของตนโดยรู้หรือควรจะรู้ถึงการหมั้นนั้นได้โดยไม่ต้องบอกเลิกสัญญาหมั้น

หากมีบุคคลอื่นได้ข่มขืนหรือพยายามข่มขืนคู่มือนีกฝ่ายหนึ่งโดยที่บุคคลนั้นรู้หรือควร จะได้ว่าบุคคลที่ตนได้ข่มขืนหรือพยายามจะข่มขืนนั้นมีคู่มือนั้นแล้ว คู่มือนีกฝ่ายสามารถเรียกเอา ค่าทดแทนจากบุคคลที่กระทำผิดนั้นได้ ซึ่งกรณีนี้จะแตกต่างจากกรณีข้างต้นคือสามารถเรียกเอา ค่าทดแทนได้ทันทีโดยไม่ต้องมีการบอกเลิกสัญญาหมั้นก่อน

9. ลักษณะพิเศษของสัญญาหมั้น

สัญญาหมั้นมีลักษณะที่พิเศษแตกต่างจากสัญญาทั่วไป กล่าวคือเมื่อคู่มือนีกฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ไม่ยอมปฏิบัติตามสัญญาหมั้น คู่มือนีกฝ่ายหนึ่งไม่สามารถฟ้องร้องขอให้ศาลบังคับให้มีการสมรส ได้อีกทั้งหากมีการกำหนดเบี้ยปรับไว้ในสัญญาหมั้นว่าหากฝ่ายใดผิดสัญญาจะมีการคิดเบี้ยปรับ เป็นอัตราใด ๆ ข้อตกลงเรื่องเบี้ยปรับนั้นเป็นโมฆะ

การสมรส

การสมรส คือการที่ชายและหญิงตกลงที่จะมาใช้ชีวิตร่วมทุกข์ร่วมสุขกันและอยู่กินกันฉัน สามีภรรยา อนึ่งการสมรสตามกฎหมายไทยจำกัดอยู่เฉพาะการสมรสระหว่างเพศชายและเพศหญิง โดยกำเนิดเท่านั้น การสมรสระหว่างเพศเดียวกันแม้จะมีการแปลงเพศแล้วกฎหมายไทยยังไม่ให้ การรับรองจึงไม่สามารถทำได้

หมายเหตุ : สำคัญ 9 ข้อ ของร่างพระราชบัญญัติคู่ชีวิต

1. “คู่ชีวิต” หมายความว่า บุคคลสองคนซึ่งเป็นเพศเดียวกันโดยกำเนิดและได้จดทะเบียน คู่ชีวิตตาม พ.ร.บ. นี้
2. กำหนดให้ศาลที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีเยาวชนและครอบครัวมีอำนาจพิจารณา พิพากษาคดีตาม พ.ร.บ. นี้
3. กำหนดให้การจดทะเบียนคู่ชีวิตจะทำได้ต่อเมื่อบุคคลทั้งสองฝ่ายยินยอมมีอายุ 17 ปี บริบูรณ์และทั้งสองฝ่ายมีสัญชาติไทยหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีสัญชาติไทย
4. กำหนดให้ในกรณีที่ผู้เยาว์จะจดทะเบียนคู่ชีวิตต้องได้รับความยินยอมของบิดามารดา ผู้รับบุตรบุญธรรมผู้ปกครองหรือศาลรวมทั้งกำหนดให้ผู้เยาว์ยอมบรรลุนิติภาวะเมื่อจดทะเบียน คู่ชีวิต

5.กำหนดให้คู่ชีวิตมีอำนาจจัดการแทนผู้เสียหายเช่นเดียวกับสามีหรือภรรยา (มาตรา 3 และ 5 (2) และมีอำนาจดำเนินคดีต่างผู้ตายต่อไปเช่นเดียวกับสามีหรือภรรยา (มาตรา 29 วรรคหนึ่ง) ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

6.กำหนดบทบัญญัติเกี่ยวกับทรัพย์สินระหว่างคู่ชีวิตโดยแบ่งเป็นสินส่วนตัวและทรัพย์สินร่วมกัน

7.คู่ชีวิตสามารถรับบุตรบุญธรรมได้ รวมทั้งคู่ชีวิตฝ่ายหนึ่งจะจดทะเบียนรับผู้เยาว์ซึ่งเป็นบุตรบุญธรรมของคู่ชีวิตอีกฝ่ายหนึ่งมาเป็นบุตรบุญธรรมของตนด้วยก็ได้

8.เมื่อคู่ชีวิตฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งตายให้คู่ชีวิตอีกฝ่ายหนึ่งมีสิทธิและหน้าที่ เช่นเดียวกับคู่สมรส ตามบทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยมรดก

9.กำหนดให้นำบทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยคู่สมรส (มาตรา 1606 1652 1563) ครอบคลุมและบุตรบุญธรรมมาใช้บังคับแก่คู่ชีวิตด้วยโดยอนุโลม

ขณะที่ร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่..) พ.ศ. มีสาระสำคัญเป็นการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติบางประการในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เพื่อให้สอดคล้องกับร่างพระราชบัญญัติคู่ชีวิต พ.ศ. ดังนี้

- 1.กำหนดให้ชายหรือหญิงจะทำการสมรสในขณะที่ตนมีคู่สมรสหรือคู่ชีวิตอยู่ไม่ได้
- 2.กำหนดให้เหตุฟ้องหย่ารวมถึงกรณีสามีหรือภรรยาอุปการะเลี้ยงดูหรือยกย่องผู้อื่นฉันท่ คู่ชีวิต
- 3.กำหนดให้สิทธิรับค่าเลี้ยงชีพในกรณีหย่าหมดไปถ้าฝ่ายที่รับค่าเลี้ยงชีพสมรสใหม่หรือจดทะเบียนคู่ชีวิต

1. เงื่อนไขของการสมรส

กฎหมายกำหนดเงื่อนไขของการสมรสไว้ดังนี้

เงื่อนไขของการสมรส	ผลทางกฎหมายของการฝ่าฝืนเงื่อนไข
1. ชายและหญิงต้องมีอายุครบ 17 ปีบริบูรณ์ทั้งสองฝ่าย	โมฆียะ
2. ชายหรือหญิงต้องไม่เป็นบุคคลวิกลจริตหรือบุคคลไร้	โมฆะ

ความสามารถ	
3. ชายหรือหญิงต้องไม่เป็นญาติสืบสายโลหิตโดยตรงหรือเป็นพี่น้องร่วมบิดามารดาหรือเป็นพี่น้องร่วมแต่บิดาหรือมารดา	โมฆะ
4. ผู้รับบุตรบุญธรรมกับบุตรบุญธรรมจะสมรสกันไม่ได้	การรับบุตรบุญธรรมสิ้นสุดลง การสมรสสมบูรณ์
5. ชายหรือหญิงจะทำการสมรสในขณะที่ตนหรืออีกฝ่ายหนึ่งมีคู่สมรสตามกฎหมายอยู่ก่อนแล้วไม่ได้	การสมรสครั้งหลังเป็นโมฆะ
6. หญิงที่สามีตายหรือเพิกหย่า จะสมรสใหม่ได้เมื่อผ่านไปแล้ว 310 วัน นับแต่หย่าหรือสามีตายเว้นแต่คลอดบุตรแล้ว ในระหว่างนั้น สมรสกับคู่สมรสเดิม มีใบรับรองแพทย์ว่ามีได้มีครรภ์ มีคำสั่งของศาลให้สมรสได้	การสมรสสมบูรณ์
7. ผู้เยาว์จะสมรสได้ต้องได้รับความยินยอมจากบิดามารดาหรือผู้รับบุตรบุญธรรม หรือผู้ปกครองแล้วแต่กรณี	โมฆียะ
8. ชายและหญิงต้องยินยอมเป็นสามีภรรยา	โมฆะ

2. แบบของการสมรส

กฎหมายได้กำหนดแบบของการสมรสไว้ว่าการสมรสโดยชอบด้วยกฎหมายจะต้องมีการจดทะเบียนสมรสเท่านั้น การจัดงานแต่งงานหรือการอยู่กินกันตามจารีตประเพณีไม่ถือว่าเป็นการสมรสตามกฎหมายและไม่ก่อให้เกิดสิทธิหน้าที่ความสัมพันธ์ใด ๆ ในทางกฎหมายครอบครัว

ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา

กฎหมายได้กำหนดหน้าที่และความสัมพันธ์ที่สามีภรรยาจะต้องปฏิบัติต่อกันดังนี้

1. สามีภรรยาต้องอยู่กินกันฉันสามีภรรยา คือต้องใช้ชีวิตในการเป็นสามีภริยาร่วมทุกข์ร่วมสุขกันรวมไปถึงจะต้องมีการร่วมประเวณีกันด้วย
2. สามีภรรยาต้องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกันตามความสามารถและฐานะของตน
3. ในกรณีที่ศาลสั่งให้สามีหรือภริยาเป็นคนไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถ ภริยาหรือสามีย่อมเป็นผู้อนุบาลหรือผู้พิทักษ์

ทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา

ทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่สินส่วนตัวและสินสมรส

1) สินส่วนตัว

สินส่วนตัว คือทรัพย์สินที่เป็นกรรมสิทธิ์ของสามีภริยาแต่ละฝ่ายอาจมีมาก่อนสมรสหรือได้มาภายหลังสมรสก็ได้

สินส่วนตัวมีดังต่อไปนี้

1. ทรัพย์สินที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีอยู่ก่อนสมรสทรัพย์สินทุกชนิดที่สามีภริยาแต่ละฝ่ายมีอยู่ก่อนสมรสเป็นสินส่วนตัว
2. ทรัพย์สินที่เป็นเครื่องใช้สอยส่วนตัว เครื่องแต่งกาย หรือเครื่องประดับกาย ตามควรแก่ฐานะ หรือเครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นในการประกอบอาชีพหรือวิชาชีพของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ทรัพย์สินประเภทดังกล่าวต่อให้ได้มาภายหลังการสมรสก็ยังถือว่าเป็นสินส่วนตัว เช่น สามีตัดแว่นสายตาใหม่ ภริยาซื้อกระเป๋าสตางค์ใหม่ แม้ทรัพย์สินทั้งสองอย่างจะได้มาหลังจากสมรสก็เป็นสินส่วนตัวของแต่ละฝ่าย
3. ทรัพย์สินที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้มาระหว่างสมรสโดยการรับมรดกหรือโดยการให้โดยเสน่หา ทรัพย์สินประเภทนี้กฎหมายกำหนดชัดเจนว่าแม้จะได้มาในระหว่างสมรสก็เป็นสินส่วนตัว หากเป็นการได้รับมรดกมาไม่ว่าจะในฐานะทายาทโดยธรรมหรือทายาทโดยพินัยกรรมหรือเป็นทรัพย์สินที่มีผู้ให้มาโดยเสน่หาคือการให้เปล่าโดยไม่มีค่าตอบแทนใด ๆ
4. ทรัพย์สินที่เป็นของหมั้น ของหมั้นเป็นสินส่วนตัวของหญิง

สินส่วนตัวนั้นหากได้แลกเปลี่ยนเป็นทรัพย์สินอื่นหรือนำเงินที่เป็นสินส่วนตัวไปซื้อทรัพย์สินอื่นมาหรือนำสินส่วนตัวไปขายได้เป็นเงินมาก็ดี ทรัพย์สินอื่นหรือเงินที่ได้มานั้นยังคงเป็นสินส่วนตัวอยู่เช่นเดิม นอกเหนือไปจากนั้นหากสินส่วนตัวถูกทำลายไปทั้งหมดหรือแต่บางส่วน เช่น มีคนมาเผารถยนต์ที่เป็นสินส่วนตัว หากได้เงินหรือทรัพย์สินอื่นมาทดแทนทรัพย์สินอื่นหรือเงินที่ได้มานั้นเป็นสินส่วนตัว

อำนาจในการจัดการสินส่วนตัวเมื่อสินส่วนตัวเป็นกรรมสิทธิ์ของคู่สมรสแต่ละฝ่าย ดังนั้นสินส่วนตัวของคู่สมรสฝ่ายใดให้ฝ่ายนั้นเป็นผู้มีอำนาจจัดการ

2) สินสมรส

สินสมรส คือทรัพย์สินที่สามีภริยามีกรรมสิทธิ์ร่วมกัน มีดังต่อไปนี้

1. ทรัพย์สินที่คู่สมรสได้มาระหว่างสมรสทรัพย์สินทุกชนิดที่ได้มาในระหว่างสมรสเป็นสินสมรสทั้งสิ้น เช่น เงินเดือน เงินโบนัสจากการทำงาน เงินจากการถูกรางวัลสลากกินแบ่งของรัฐบาล

2. ทรัพย์สินที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้มาระหว่างสมรสโดยพินัยกรรมหรือโดยการให้เป็นหนังสือเมื่อพินัยกรรมหรือหนังสือยกให้**ระบุว่าเป็นสินสมรส**การได้มาซึ่งทรัพย์สินในระหว่างสมรสหากเป็นกรณีที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้รับมรดกมาจะต้องเป็นกรณีที่ได้มาในฐานะทายาทโดยพินัยกรรมและในพินัยกรรมนั้นระบุชัดเจนว่ายกทรัพย์สินให้เป็นสินสมรสทรัพย์สินดังกล่าวจึงจะเป็นสินสมรสเช่นเดียวกับการได้ทรัพย์สินมาโดยเสน่หาทรัพย์สินนั้นจะเป็นสินสมรสก็ต่อเมื่อมีการทำหนังสือยกทรัพย์สินให้และในหนังสือต้องระบุว่าให้ในฐานะสินสมรสด้วย

3. ทรัพย์สินที่เป็นดอกผลของสินส่วนตัว สินส่วนตัวของฝ่ายใดฝ่ายนั้นย่อมมีกรรมสิทธิ์เด็ดขาดเพียงฝ่ายเดียวแต่บรรดาดอกผลที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นดอกผลธรรมดาหรือดอกผลดินนัยเป็นสินสมรส เช่น ค่าเช่าตึก แมตีกจะเป็นสินส่วนตัวของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่ค่าเช่าตึกเป็นสินสมรส

อำนาจในการจัดการสินสมรสโดยหลักแล้วกฎหมายอนุญาตให้สามีหรือภริยาสามารถจัดการสินสมรสได้โดยลำพังโดยไม่จำเป็นต้องขอความยินยอมจากคู่สมรสอีกฝ่ายแต่อย่างใด เว้นแต่จะเป็นการจัดการสินสมรสดังต่อไปนี้ ที่กฎหมายกำหนดให้สามีและภริยาต้องจัดการสินสมรสร่วมกันหรือได้รับความยินยอมจากอีกฝ่ายหนึ่งก่อน ไม่เช่นนั้นคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งอาจฟ้องให้ศาลเพิกถอนการทำนิติกรรมนั้นได้

การจัดการสินสมรสกฎหมายกำหนดให้สามีและภริยาต้องจัดการสินสมรสร่วมกันหรือได้รับความยินยอมจากอีกฝ่ายหนึ่งก่อนได้แก่

1. ขาย แลกเปลี่ยน ขายฝาก ให้เช่าซื้อ จำนอง ปลดจำนอง หรือโอนสิทธิจำนองซึ่งอสังหาริมทรัพย์หรือสังหาริมทรัพย์ที่อาจจำนองได้

2. ก่อตั้งหรือกระทำให้สุดสิ้นลงทั้งหมดหรือบางส่วนซึ่งภาระจำยอม สิทธิอาศัย สิทธิเหนือพื้นดิน สิทธิเก็บกิน หรือภาระติดพันในอสังหาริมทรัพย์

3. ให้เช่าอสังหาริมทรัพย์เกินสามปี
4. ให้กู้ยืมเงิน
5. ให้โดยเสน่หา เว้นแต่การให้ที่พอควรแก่ฐานะานุรูปของครอบครัวเพื่อการกุศล เพื่อการสังคม หรือตามหน้าที่ธรรมจรรยา
6. ประนีประนอมยอมความ
7. มอบข้อพิพาทให้อนุญาตตุลาการวินิจฉัย
8. นำทรัพย์สินไปเป็นประกันหรือหลักประกันต่อเจ้าพนักงานหรือศาล

หนี้สินของสามีภริยาที่มีต่อบุคคลภายนอก

หนี้สินของสามีภริยาที่มีต่อบุคคลภายนอกถูกแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1) หนี้ส่วนตัว

หนี้ส่วนตัว คือหนี้ที่สามีภริยาก่อขึ้นเพื่อประโยชน์ของตนฝ่ายเดียว เช่น ภริยาซื้อเครื่องสำอาง หรือสามีซื้อที่โกนหนวดไฟฟ้าหรืออาจเป็นหนี้ที่แต่ละฝ่ายมีมาก่อนที่จะทำการสมรส เช่น หนี้กองทุน ก.ย.ศ. หนี้ส่วนตัวนี้แต่ละฝ่ายจะต้องรับผิดชอบเป็นการส่วนตัวคู่สมรสอีกฝ่ายไม่ได้มีหน้าที่จะต้องมาร่วมรับผิดชอบด้วย

ในกรณีที่มีหนี้หรือภริยาต้องรับผิดชอบในหนี้ที่เป็นหนี้ส่วนตัว กฎหมายกำหนดลำดับของการนำทรัพย์สินเพื่อไปชำระหนี้ไว้ว่าให้ชำระหนี้ด้วยทรัพย์สินที่เป็นสินส่วนตัวของฝ่ายนั้นก่อน ถ้าไม่พอจึงให้ชำระด้วยทรัพย์สินที่เป็นสินสมรสเท่าที่เป็นส่วนของฝ่ายนั้น

2) หนี้ร่วม

หนี้ร่วม คือหนี้ที่สามีภริยาก่อขึ้นร่วมกันและมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบชำระหนี้ร่วมกัน นอกจากนั้นกฎหมายยังให้รวมไปถึงหนี้ที่สามีหรือภริยาแต่ละฝ่ายก่อให้เกิดขึ้นในระหว่างสมรสแต่ทั้งสองฝ่ายจะต้องรับผิดชอบในหนี้นั้นร่วมกัน ดังต่อไปนี้

1. หนี้เกี่ยวกับการจัดการบ้านเรือนและจัดหาสิ่งจำเป็นสำหรับครอบครัว การอุปการะเลี้ยงดูตลอดถึงการรักษาพยาบาลบุคคลในครอบครัวและการศึกษาของบุตรตามสมควรแก่อัธยาศัย เช่น หนี้ค่าซ่อมหลังคาบ้าน หนี้การศึกษาบุตร

2. หนี้ที่เกี่ยวข้องกับสินสมรส สินสมรสเป็นทรัพย์สินที่สามีภริยาร่วมกัน ดังนั้นสินสมรสนั้นก่อให้เกิดหนี้ได้ขึ้นมาทั้งสองฝ่ายจึงต้องร่วมกันรับผิดชอบ เช่น หนี้ค่าเปลี่ยนยางรถยนต์ที่เป็นสินสมรสเป็นหนี้ร่วม

3. หนี้ที่เกิดขึ้นเนื่องจากการงานซึ่งสามีภริยาทำด้วยกัน เช่น สามีภริยาร่วมกันเปิดร้านกาแฟหากร้านประสบภาวะขาดทุนทั้งสองต้องร่วมกันรับผิดชอบ

4. หนี้ที่สามีหรือภริยาก่อขึ้นเพื่อประโยชน์ตนฝ่ายเดียวแต่อีกฝ่ายหนึ่งได้ให้สัตยาบันหนี้ประเภทนี้โดยสภาพแล้วเป็นหนี้ที่ฝ่ายที่ก่อขึ้นจะต้องรับผิดชอบเป็นการส่วนตัวแต่คู่สมรสอีกฝ่ายกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นว่าเป็นการเห็นชอบหรือเห็นดีเห็นงามด้วยซึ่งทางกฎหมายเรียกว่าการให้สัตยาบันทำให้หนี้ดังกล่าวกลายเป็นหนี้ที่ทั้งสองฝ่ายจะต้องร่วมกันรับผิดชอบ เช่น สามีลงชื่อเป็นพยานในสัญญากู้ที่ภริยาเป็นผู้กู้

ในกรณีของหนี้ร่วมกฎหมายไม่ได้กำหนดลำดับของการนำทรัพย์สินออกชำระหนี้เหมือนกับกรณีของหนี้ส่วนตัวกฎหมายกำหนดเพียงว่าถ้าสามีภริยาเป็นลูกหนี้ร่วมกันให้ชำระหนี้จากสินสมรสและสินส่วนตัวของทั้งสองฝ่าย

การสิ้นสุดการสมรส

กฎหมายได้กำหนดเหตุแห่งการสิ้นสุดการสมรสไว้ 3 ประการ ได้แก่

1) คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งถึงแก่ความตายการถึงแก่ความตายในที่นี้หมายถึงเฉพาะการถึงแก่ความตายโดยธรรมชาติเท่านั้น ไม่รวมการถึงแก่ความตายโดยผลของกฎหมาย หากคู่สมรสฝ่ายใดถึงแก่ความตายย่อมเป็นผลให้การสมรสสิ้นสุดลงทันที

2) ศาลมีคำพิพากษาให้เพิกถอนการสมรส การเพิกถอนการสมรสโดยคำพิพากษาของศาลจะใช้ในกรณีที่การสมรสนั้นเป็นโมฆะหรือโมฆียะ

การสมรสที่เป็นโมฆะได้แก่

1. คู่สมรสฝ่ายหนึ่งเป็นบุคคลวิกลจริตหรือบุคคลไร้ความสามารถ
2. คู่สมรสเป็นญาติสืบสายโลหิตโดยตรง หรือเป็นพี่น้องร่วมบิดามารดา หรือร่วมแต่บิดาหรือมารดา

3. ชายหรือหญิงทำการสมรสในขณะที่ตนหรืออีกฝ่ายมีคู่สมรสอยู่ตามกฎหมายอยู่ก่อนแล้ว

4. การสมรสที่ไม่ได้เกิดจากความยินยอมพร้อมใจของหญิงและชายที่ต้องการจะอยู่กินกันฉันสามีภรรยา เช่น สมรสเพื่อต้องการให้ได้สัญชาติไทย

การสมรสที่เป็นโมฆียะได้แก่

1. ชายหรือหญิงสมรสกันในขณะที่อายุของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายยังไม่ครบ 17 ปี บริบูรณ์

2. ผู้เยาว์ทำการสมรสโดยไม่ได้รับความยินยอมจากบิดามารดา หรือผู้รับบุตรบุญธรรม หรือผู้ปกครองแล้วแต่กรณี

3. การสมรสที่ได้กระทำไปโดยคู่สมรสฝ่ายหนึ่งสำคัญผิดตัวคู่สมรส

4. คู่สมรสฝ่ายหนึ่งได้ทำการสมรสเพราะถูกคู่สมรสอีกฝ่ายทำกลฉ้อฉลอันถึงขนาดซึ่งถ้ามิได้มีกลฉ้อฉลนั้นจะไม่ทำการสมรส

5. คู่สมรสฝ่ายหนึ่งได้ทำการสมรสเพราะถูกคู่สมรสอีกฝ่ายข่มขู่อันถึงขนาดซึ่งถ้ามิได้มีการข่มขู่ นั้นจะไม่ทำการสมรส

3) การหย่า

การหย่าขาดจากการเป็นสามีภริยากันนั้นแบ่งได้เป็น 2 กรณีคือ

1. การหย่าโดยความยินยอม การหย่าโดยความยินยอมต้องทำเป็นหนังสือและมีพยานลงลายมือชื่ออย่างน้อย 2 คน การหย่าโดยความยินยอมจะมีผลสมบูรณ์ก็เมื่อสามีและภริยาได้ทำการจดทะเบียนการหย่าแล้ว

2. การหย่าโดยคำพิพากษาของศาล หากคู่สมรสไม่สามารถตกลงหย่าโดยความยินยอมของทั้งสองฝ่ายได้ อีกวิธีการหนึ่งที่กฎหมายเปิดโอกาสให้ทำการหย่าได้คือจะต้องหย่าโดยอาศัยคำพิพากษาของศาล แต่การหย่าโดยอาศัยคำพิพากษาของศาลนี้ไม่ใช่เป็นการหย่าตามอำเภอใจของคู่สมรส การหย่าโดยอาศัยคำพิพากษาของศาลจะต้องปรากฏเหตุอย่าเหตุใดเหตุหนึ่งหรือหลายเหตุตามที่กฎหมายกำหนดไว้เท่านั้น

เหตุหย่า มีดังต่อไปนี้

1. สามีหรือภริยาอุปกักระเลียงดูหรือยกย่องผู้อื่นฉ้นภริยาหรือสามีเป็นชู้หรือมีชู้หรือร่วมประเวณีกับผู้อื่นเป็นอาจิดน
2. สามีหรือภริยาประพฤติชั่วไม่ว่าความประพฤติชั่วนั้นจะเป็นความผิดอาญาหรือไม่ถ้าเป็นเหตุให้อีกฝ่ายหนึ่งได้รับความอับอายขายหน้าอย่างร้ายแรง หรือได้รับความดูถูกเกลียดชังเพราะเหตุที่คงเป็นสามีหรือภริยาของฝ่ายที่ประพฤติชั่วอยู่ต่อไป หรือได้รับความเสียหายหรือเดือนร้อนเกินควร ในเมื่อเอาสภาพฐานะและความเป็นอยู่ร่วมกันฉ้นสามีภริยามาคำนี้งประกอบ
3. สามีหรือภริยาทำร้ายหรือทรมาณร่างกายหรือจิตใจหรือหมิ่นประมาทหรือเหยียดหยามอีกฝ่ายหนึ่งหรือบุพการีของอีกฝ่ายหนึ่งเป็นการร้ายแรง
4. สามีหรือภริยาจงใจละทิ้งร้างอีกฝ่ายหนึ่งไปเกินหนึ่งปี
5. สามีหรือภริยาต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก และได้ถูกจำคุกเกินหนึ่งปีในความผิดที่อีกฝ่ายหนึ่งมิได้มีส่วนก่อให้เกิด การกระทำความผิดหรือยินยอมหรือรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดนั้นด้วย และการเป็นสามีภริยากันต่อไปจะเป็นเหตุให้อีกฝ่ายหนึ่งได้รับความเสียหาย หรือเดือนร้อนเกินควร
6. สามีและภริยาสมัครใจแยกกันอยู่เพราะเหตุที่ไม่อาจอยู่ร่วมกันฉ้นสามีภริยาได้โดยปกติสุขตลอดมาเกินสามปี หรือแยกกันอยู่ตามคำสั่งของศาลเป็นเวลาเกินสามปี
7. สามีหรือภริยาถูกศาลสั่งให้เป็นคนสาบสูญ หรือไปจากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่เป็นเวลาเกินสามปีโดยไม่มีใครทราบแน่ว่าเป็นตายร้ายดีอย่างไร
8. สามีหรือภริยาไม่ให้ความช่วยเหลืออุปกักระเลียงดูอีกฝ่ายหนึ่งตามสมควรหรือทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อการที่เป็นสามีหรือภริยากันอย่างร้ายแรง ทั้งนี้ถ้าการกระทำนั้นถึงขนาดที่อีกฝ่ายหนึ่งเดือนร้อนเกินควรในเมื่อเอาสภาพฐานะและความเป็นอยู่ร่วมกันฉ้นสามีภริยามาคำนี้งประกอบ
9. สามีหรือภริยาวิกลจริตตลอดมาเกินสามปีและความวิกลจริตนั้นมีลักษณะยากจะหายได้กับทั้งความวิกลจริตถึงขนาดที่จะทนอยู่ร่วมกันฉ้นสามีภริยาต่อไปไม่ได้
10. สามีหรือภริยาผิดทัณฑ์บนที่ทำให้ไว้เป็นหนังสือในเรื่องความประพฤติ

11. สามีหรือภริยาเป็นโรคติดต่ออย่างร้ายแรง

12. สามีหรือภริยามีสภาพร่างกาย ทำให้สามีหรือภริยานั้นไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาล

อย่างไรก็ตามแม้จะมีเหตุหย่าเกิดขึ้นแต่ถ้าคู่สมรสฝ่ายที่มีสิทธิฟ้องหย่าได้กระทำการอันแสดงให้เห็นว่าได้ให้อภัยในการกระทำของอีกฝ่ายแล้ว ถือว่าสิทธิในการที่จะนำเหตุหย่านั้นมาฟ้องหย่าหมดสิ้นลง เช่น ภริยาด่าทอแม่สามีด้วยถ้อยคำหยาบคายรุนแรงแต่ทั้งสองฝ่ายก็ยังคงอยู่กินกันเรื่อยมา เช่นนี้ภายหลังสามีจะนำเรื่องราวที่เกิดขึ้นมาฟ้องหย่าภริยาไม่ได้

ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและบุตร

บุตรตามกฎหมายมี 2 ประเภท คือบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายและบุตรนอกกฎหมายหรือบุตรนอกสมรส

1. บุตรโดยชอบด้วยกฎหมาย

ข้อเท็จจริง	ข้อสันนิษฐานและผลตามกฎหมาย
1. เด็กซึ่งเกิดจากหญิงที่มีได้สมรสกับชาย	เด็กเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของหญิงเพียงคนเดียว
2. เด็กเกิดขณะหญิงเป็นภริยาชายหรือภายใน 310 วัน นับแต่วันที่การสมรสสิ้นสุดลง	เด็กเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของชายผู้เป็นสามี หรือเคยเป็นสามี
3. เด็กที่เกิดจากการสมรสที่เป็นโมฆะหรือโมฆียะ	เด็กเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของคู่สามีภริยาที่การสมรสเป็นโมฆะหรือโมฆียะนั้น
4. เด็กเกิดจากหญิงหม้ายที่สมรสใหม่ในเวลาไม่เกิน 310 วัน นับแต่ขาดจากการสมรสเดิม	เด็กเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของสามีคนใหม่

2. บุตรนอกกฎหมาย

บุตรนอกกฎหมายหรือบุตรนอกสมรส คือบุตรที่เกิดจากบิดามารดาที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสกัน ถือว่าเด็กนั้นเป็นบุตรนอกกฎหมายของชายผู้เป็นบิดาเพียงคนเดียวแต่เป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของหญิงผู้เป็นมารดาเสมอ

วิธีการทำให้บุตรนอกกฎหมายกลายเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของบิดา มี 3 วิธี คือ

1. บิดามารดาจดทะเบียนสมรสกันในภายหลัง
2. บิดาได้จดทะเบียนรับว่าเด็กเป็นบุตรหรือจดทะเบียนรับรองบุตร
3. มีคำพิพากษาของศาลว่าเด็กเป็นบุตรของชาย

3. สิทธิ หน้าที่ ของบุตรต่อบิดามารดา

1. บุตรจะฟ้องบุพการีของตนเป็นคดีแพ่งหรือคดีอาญาไม่ได้ แต่บุตรบุญธรรมสามารถฟ้องผู้รับบุตรบุญธรรมได้ คดีที่บุตรฟ้องบุพการีของตนนี้เรียกว่าคดีอุทลุม
2. บุตรมีสิทธิได้สัญชาติไทยตามบิดาหรือมารดาตามหลักการได้สัญชาติโดยสืบสายโลหิต
3. บุตรมีสิทธิใช้นามสกุลของบิดามารดา
4. บุตรมีหน้าที่ต้องอุปการะเลี้ยงดูบิดามารดา
5. บุตรมีสิทธิรับมรดกของบิดามารดาในฐานะทายาทโดยธรรมลำดับที่ 1

4. สิทธิ หน้าที่ ของบิดามารดาต่อบุตร

1. บิดามารดาต้องอุปการะเลี้ยงดูและให้การศึกษาบุตรตามสมควรจนกว่าบุตรจะบรรลุนิติภาวะหรือในกรณีที่บรรลุนิติภาวะแล้วแต่ทุพพลภาพหรือหาเลี้ยงตนเองไม่ได้
2. บิดามารดาเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองบุตรและเป็นผู้แทนโดยชอบธรรมในขณะที่บุตรยังไม่บรรลุนิติภาวะ
3. บิดามารดามีสิทธิจัดการทรัพย์สินของบุตรในขณะที่เป็นผู้เยาว์ได้
4. บิดามารดามีสิทธิทำโทษบุตรตามสมควรเพื่อว่ากล่าวสั่งสอน
5. บิดามารดามีสิทธิให้บุตรทำงานตามสมควรแก่ความสามารถและฐานะานุรูป
6. บิดามารดามีสิทธิรับมรดกของบุตรในฐานะทายาทโดยธรรมลำดับที่ 2

บุตรบุญธรรม

บุตรบุญธรรม เป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายประเภทหนึ่งเกิดจากการที่บุคคลหนึ่งทำสัญญาในทางกฎหมายครอบครัวยกกับอีกบุคคลหนึ่งว่าจะผูกพันกันในฐานะของการเป็นบิดามารดากับบุตรและได้จดทะเบียนตามกฎหมาย บุตรบุญธรรมนี้มีสิทธิหน้าที่สถานะเช่นเดียวกันกับบุตรที่เกิดโดยธรรมชาติทุกประการ

1. คุณสมบัติของผู้รับบุตรบุญธรรมและบุตรบุญธรรม

ผู้รับบุตรบุญธรรมจะต้องมีอายุไม่ต่ำกว่า 25 ปี บริบูรณ์และจะต้องมีอายุห่างจากบุตรบุญธรรมอย่างน้อย 15 ปี

2. หลักเกณฑ์และเงื่อนไขการรับบุตรบุญธรรม

1. การรับผู้เยาว์เป็นบุตรบุญธรรมจะกระทำได้อต่อเมื่อได้รับความยินยอมของบิดาและมารดาของผู้จะเป็นบุตรบุญธรรม
2. ถ้าผู้ที่จะเป็นบุตรบุญธรรมมีอายุไม่ต่ำกว่าสิบห้าปี ผู้นั้นต้องให้ความยินยอมด้วย
3. ผู้จะรับบุตรบุญธรรมหรือผู้จะเป็นบุตรบุญธรรม ถ้ามีคู่สมรสอยู่ต้องได้รับความยินยอมจากคู่สมรสก่อน
4. ผู้เยาว์ที่เป็นบุตรบุญธรรมของบุคคลใดอยู่จะเป็นบุตรบุญธรรมของบุคคลอื่นอีกในขณะเดียวกันไม่ได้ เว้นแต่เป็นบุตรบุญธรรมของคู่สมรสของผู้รับบุตรบุญธรรม
5. การรับบุตรบุญธรรมจะสมบูรณ์ต่อเมื่อได้จดทะเบียนตามกฎหมาย

3. สิทธิ หน้าที่ ของบุตรบุญธรรม

1. บุตรบุญธรรมย่อมมีฐานะอย่างเดียวกับบุตรชอบด้วยกฎหมายของผู้รับบุตรบุญธรรมนั้น
2. บุตรบุญธรรมต้องอุปการะเลี้ยงดูผู้รับบุตรบุญธรรม
3. บุตรบุญธรรมไม่สูญเสียสิทธิและหน้าที่ในครอบครัวที่ตนได้กำเนิดมา

4. สิทธิ หน้าที่ ของผู้รับบุตรบุญธรรม

1. ผู้รับบุตรบุญธรรมมีสิทธิใช้อำนาจปกครองต่อบุตรบุญธรรม

2. ผู้รับบุตรบุญธรรมต้องอุปการะเลี้ยงดูบุตรบุญธรรมเช่นเดียวกับบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของตน

3. ผู้รับบุตรบุญธรรมไม่มีสิทธิได้รับมรดกของบุตรบุญธรรมในฐานะทายาทโดยธรรม

5. การเลิกรับบุตรบุญธรรม

1. จดทะเบียนเลิกรับบุตรบุญธรรม ในกรณีดังกล่าวนี้หากบุตรบุญธรรมยังไม่บรรลุนิติภาวะการจดทะเบียนเลิกรับบุตรบุญธรรมจะต้องได้รับความยินยอมจากบิดามารดาผู้ให้กำเนิดเสียก่อน

2. ผู้รับบุตรบุญธรรมกับบุตรบุญธรรมสมรสกัน

3. เลิกการรับบุตรบุญธรรมโดยอาศัยคำสั่งศาล

บทที่ 4

กฎหมายมรดก

กฎหมายมรดก

ตามกฎหมายไทยเมื่อบุคคลใดตาย มรดกของบุคคลนั้นตกแก่ทายาท (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1599) ไม่ว่าจะการตายนั้นจะเป็นการตายโดยธรรมชาติหรือตายโดยผลของกฎหมาย (สาบสูญ) ซึ่งกรณีสาบสูญถือว่าถึงแก่ความตายเมื่อครบกำหนดระยะเวลาดังที่ระบุไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 61 กล่าวคือถ้าบุคคลใดได้ไปจากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ และไม่มีใครรู้แน่ชัดว่าบุคคลนั้นยังมีชีวิตอยู่หรือไม่ตลอดระยะเวลาห้าปี เมื่อผู้มีส่วนได้เสียหรือพนักงานอัยการร้องขอศาลจะสั่งให้บุคคลนั้นเป็นคนสาบสูญก็ได้ แต่อย่างไรก็ตามระยะเวลาดังกล่าวให้ลดเหลือสองปีหาก (กรณีพิเศษ)

- (1) นับแต่วันที่การรบหรือสงครามสิ้นสุดลงถ้าบุคคลนั้นอยู่ในการรบหรือสงครามและหายไปในการรบหรือสงครามดังกล่าว
- (2) นับแต่วันที่ยานพาหนะที่บุคคลนั้นเดินทาง อับปาง ถูกทำลาย หรือสูญหายไป
- (3) นับแต่วันที่เหตุอันตรายแก่ชีวิตนอกจากที่ระบุไว้ใน (1) หรือ (2) ได้ผ่านพ้นไป ถ้าบุคคลนั้นตกอยู่ในอันตรายเช่นนั้น

ตัวอย่างคำพิพากษาฎีกาที่ 5513/2552 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 62 บัญญัติว่า บุคคลซึ่งศาลได้มีคำสั่งให้เป็นคนสาบสูญ ให้ถือว่าถึงแก่ความตายเมื่อครบกำหนดระยะเวลาดังที่ระบุไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 61 ดังนั้นผลแห่งความตายเพราะสาบสูญจึงมีเช่นเดียวกับการตายธรรมดา คือสิ้นสภาพบุคคลและเกิดผลตามมาในเรื่องทรัพย์สินที่เป็นทรัพย์สินมรดกตกได้แก่ทายาท รวมตลอดถึงสิทธิหน้าที่ความรับผิดชอบที่ผู้ตายจะต้องได้รับนับแต่มีคำสั่งศาลแสดงว่าเป็นคนสาบสูญ

ส่วนกองมรดกนั้นได้แก่ทรัพย์สินทุกชนิดที่ผู้ตายมีอยู่ “ก่อน” ถึงแก่ความตายตลอดจนทั้งสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบอื่นๆ ที่ผู้ตายมีอยู่ก่อนถึงแก่ความตายด้วยเช่นกัน เว้นแต่สิทธิหน้าที่

และความรับผิดชอบนั้นจะเป็นการเฉพาะตัวของผู้ตายโดยแท้ (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1600) ตัวอย่าง เช่น ความรับผิดชอบทางอาญาหรือความเป็นนายจ้างลูกจ้างเป็นต้น และมรดกของผู้ตายนี้ย่อมตกทอดแก่ทายาททันทีที่เจ้ามรดกถึงแก่ความตายโดยทายาทไม่ต้องแสดงเจตนาสนองรับ ดังนั้นหากเป็นทรัพย์สินที่ได้มา “หลัง” เจ้ามรดกถึงแก่ความตาย ทรัพย์สินที่ได้มานั้นไม่ถือเป็นมรดกไม่จำเป็นต้องแบ่งให้แก่ทายาท เช่น เงินที่ได้จากการประกันชีวิต หรือเงินค่าทำศพที่ได้จากองค์กรต่างๆ เป็นต้น ในกรณีนี้ทายาทไม่มีสิทธิเรียกร้องเงินประกันชีวิตได้ในฐานะที่เป็นทรัพย์สินมรดก ส่วนบุคคลใดจะได้เงินจากประกันชีวิตนั้นย่อมเป็นไปตามที่ระบุไว้ในกรมธรรม์

กองมรดก

กองมรดกของผู้ตายได้แก่ทรัพย์สินทุกชนิดของผู้ตายตลอดทั้งสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบต่างๆ เว้นแต่ตามกฎหมายหรือว่าโดยสภาพแล้วเป็นการเฉพาะตัวของผู้ตายโดยแท้ (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1600)

1. ทรัพย์สินและสิทธิ

คำว่า “ทรัพย์สิน” มีความหมายตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 137 และมาตรา 138 คือวัตถุที่มีรูปร่างรวมทั้งวัตถุไม่มีรูปร่างซึ่งอาจมีราคาและถือเอาได้ อย่างไรก็ตามการทำพินัยกรรมอุทิศศพของเจ้ามรดกให้แก่โรงพยาบาลนั้นถือว่าเป็นการกำหนดการเผื่อตายในการต่างๆ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1646 ซึ่งแม้ไม่เกี่ยวกับทรัพย์สินก็ใช้บังคับได้

ทรัพย์สินและสิทธิต้องเป็นของผู้ตายระหว่างมีชีวิตเมื่อผู้ตายถึงแก่ความตายจึงตกทอดเป็นมรดก ถ้าทรัพย์สินนั้นไม่เป็นของผู้ตายแล้วก่อนตายย่อมไม่เป็นมรดก ดังตัวอย่างคำพิพากษาฎีกาต่อไปนี้

คำพิพากษาฎีกาที่ 2604/2516 บิดาเปิดบัญชีเงินฝากประจำที่ธนาคารให้บุตรผู้เยาว์โดยมอบหมายให้มารดาเป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ถอนเงินจากธนาคารมาใช้จ่ายเพื่อการศึกษาของบุตรแล้วบิดามารดาต่างได้นำเงินเข้าฝากในบัญชีดังกล่าวระคนปนกับเงินได้ของบุตรโดยมีเจตนาเงินที่นำเข้าฝากนั้นให้แก่บุตร ดังนั้นเงินในบัญชีเงินฝากจึงเป็นของบุตรทั้งสิ้นหาใช่เป็นเงินที่บิดามารดาฝากไว้เป็นของตนเองไม่ โดยฝากไว้ในนามของบุตรทำนองลงชื่อบุตรเป็นนามแฝงไม่ แม้จะมีข้อตกลงกับธนาคารว่าผู้ใดจะเป็นผู้ลงชื่อถอนเงินจากธนาคารได้นั้นก็เป็นเรื่องระเบียบและวิธีการตามธรรมดาของธนาคารซึ่งเป็นอีกเรื่องหนึ่งต่างหาก (ฎ.244/2522)

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 370/2506 ลูกม้าเกิดจากพ่อและแม่ซึ่งเลี้ยงไว้ในระหว่างเจ้ามรดกยังมีชีวิตอยู่ แต่เกิดเมื่อเจ้ามรดกตาย ลูกม้าและเงินที่ขายลูกม้าได้ก็เป็นสินสมรสระหว่างเจ้ามรดกกับภริยา ส่วนของเจ้ามรดกตกเป็นมรดกด้วย ทายาทมีส่วนแบ่งในม้าพ่อและแม่ม้าอย่างไร ก็มีส่วนแบ่งในลูกม้าหรือเงินที่ขายได้อย่างนั้น

หน้าที่และความรับผิดชอบต่างๆ ทายาทต้องรับเอาไปทั้งหน้าที่และความรับผิดชอบต่างๆ ด้วย เว้นแต่ทรัพย์สิน สิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบนั้นโดยสภาพแล้วเป็นการเฉพาะตัวของผู้ตายตั้งตัวอย่างต่อไป

สิทธิอาศัย ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1404 บัญญัติว่า จะโอนกันไม่ได้แม้โดยทางมรดก แต่สิทธิเหนือพื้นดินประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1411 บัญญัติว่า ถ้ามิได้กำหนดไว้เป็นอย่างอื่นในนิติกรรมอันก่อให้เกิดสิทธิเหนือพื้นดิน สิทธินั้นอาจโอนได้และรับมรดกกันได้ (ฎ.1180/2538)

สิทธิเก็บกิน ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1418 วรรคท้าย บัญญัติว่า ถ้าผู้ทรงสิทธิเก็บกินถึงแก่ความตายท่านว่าสิทธินั้นย่อมสิ้นไปเสมอ การติดพันในอสังหาริมทรัพย์เป็นการเฉพาะตัวของผู้ตายตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1431 จึงไม่ใช่มรดก

สิทธิตามสัญญาเช่าทรัพย์สินเป็นสิทธิเฉพาะตัว จึงไม่อาจโอนกันได้ตามกฎหมายลักษณะมรดก ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 544 เว้นแต่จะมีข้อสัญญายอมให้โอนกันได้ ดังนั้นเมื่อผู้เช่าตายทายาทไม่มีสิทธิบังคับให้ผู้ให้เช่ายอมให้ทายาทของผู้เช่า เช่าทรัพย์สินนั้นสืบแทนผู้เช่าเดิมต่อไป (ฎ.6048/2539 ป.)

เช่าทรัพย์สินตามสัญญาเช่าต่างตอบแทนพิเศษยิ่งกว่าการสัญญาเช่าธรรมดา เมื่อคู่สัญญาฝ่ายผู้เช่าตายก่อนกำหนดสัญญาสิทธินี้เป็นมรดกตกทอดไปยังทายาทของผู้เช่าที่จะเรียกร้องได้ ผู้ขายฝากตาย ทายาทใช้สิทธิไถ่ถอนได้โดยไม่ต้องรอให้ได้รับโอนมรดกก่อน (ฎ.919/2495) ผู้ค้าประกันตาย หน้าที่ตามสัญญาตกทอดแก่ทายาทในฐานะผู้รับมรดกของผู้ค้าประกันจึงต้องรับผิดชอบ (ฎ.978/2510)

สิทธิในเงินทดแทน หลักในการวินิจฉัยว่าเงินที่ทางราชการหรือนายจ้างจะจ่ายให้นั้น ถ้าข้าราชการหรือลูกจ้างไม่มีสิทธิเรียกร้องเงินนั้นระหว่างมีชีวิต แต่ทางราชการหรือนายจ้างจะจ่ายให้เป็นบำเหน็จความชอบต่อเมื่อข้าราชการหรือลูกจ้างถึงแก่ความตาย ดังนั้นเงินจำนวนนั้นไม่ใช่ทรัพย์สินมรดกของผู้ตาย เช่น เงินทดแทนตาม พ.ร.บ.คุ้มครองแรงงาน, บำเหน็จบำนาญไม่ใช่มรดก

ของผู้ตายแต่ถ้าข้าราชการผู้ใดขอลาออกโดยขอรับบำเหน็จที่ทางราชการจะจ่ายให้ตาม พ.ร.บ. บำเหน็จบำนาญแล้วตายลงก่อนที่จะรับเงินบำเหน็จนั้น ดังนั้นสิทธิเรียกร้องเงินบำเหน็จเกิดขึ้นแล้วนับแต่วันที่ลาออกจากราชการ เงินนี้จึงเป็นมรดกของข้าราชการผู้ตาย

ค่าชดเชย สิทธิเรียกร้องค่าชดเชยเป็นทรัพย์สินหากลูกจ้างมีสิทธิได้รับค่าชดเชยตามกฎหมายแล้วตายค่าชดเชยนี้ย่อมเป็นมรดกตกทอดแก่ทายาทมิใช่สิทธิเฉพาะตัว

เงินสะสมและเงินช่วยพิเศษ ซึ่งราชการหักเก็บไว้จากเงินเดือนข้าราชการทุกเดือนนั้น หากข้าราชการผู้นั้นถึงแก่ความตายเงินสะสมย่อมเป็นมรดกของผู้ตาย

แต่อย่างไรก็ตามทายาทไม่ต้องรับผิดชอบเกินกว่าทรัพย์สินมรดกที่ตกได้แก่ตนตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1601 เนื่องจากทายาทต้องรับไปทั้งสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบของเจ้ามรดก ดังนั้นเจ้าหนี้จึงฟ้องทายาทคนใดก็ได้ ทายาทจะยกข้อต่อสู้ว่าตนไม่ได้รับทรัพย์สินมรดกไม่ได้เพราะเป็นเรื่องที่ต้องว่ากันในชั้นบังคับคดีว่าตนไม่ต้องรับผิดชอบเกินกว่าทรัพย์สินมรดกที่ได้ ดังตัวอย่างคำพิพากษากฎีกาต่อไปนี้

คำพิพากษากฎีกาที่ 809/2545 ดำ.เป็นหนี้โจทก์อยู่และถึงแก่ความตายลง จำเลยทั้งสามซึ่งเป็นทายาทโดยธรรมของ ดำ. ย่อมรับไปทั้งสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบต่อโจทก์ โจทก์มีสิทธิเรียกร้องบังคับชำระหนี้เอาจากจำเลยทั้งสามในฐานะทายาทโดยธรรมได้เท่าที่ไม่เกินทรัพย์สินมรดกที่ตนได้รับตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1601 ส่วนการที่จำเลยได้รับทรัพย์สินมรดกของ ดำ. และดำ.จะมีในทรัพย์สินมรดกหรือไม่ เป็นเรื่องที่ต้องว่ากล่าวในชั้นบังคับคดี

ทายาทที่มีสิทธิได้รับมรดกตามกฎหมาย

ทายาท ได้แก่บุคคลที่จะมีสิทธิได้รับกองมรดกของเจ้ามรดกซึ่งทายาทจะต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

1. บุคคลที่จะเป็นทายาทจะต้องมีสภาพบุคคลอยู่ในเวลาที่เจ้ามรดกถึงแก่ความตาย ทั้งนี้เพราะการรับมรดกเป็นสิทธิประการหนึ่ง ผู้ที่จะมีสิทธิรับมรดกต้องเป็นผู้ทรงสิทธิตามกฎหมายซึ่งจะต้องมีสภาพบุคคลในขณะที่เจ้ามรดกถึงแก่ความตาย ดังนั้นบุคคลต่อไปนี้จึงไม่มีคุณสมบัติเป็นทายาท

1.1 บุคคลที่ตายก่อนเจ้ามรดกหรือสิ้นสภาพบุคคลก่อนเจ้ามรดกถึงแก่ความตาย ไม่ว่าจะเป็นการตายโดยธรรมชาติหรือตายโดยผลของกฎหมาย สำหรับการตายโดยผลของกฎหมาย

หรือตายโดยการสาบสูญนั้นจะถือว่าทายาทผู้นั้นถึงแก่ความตายเมื่อศาลได้มีคำสั่งให้เป็นคนสาบสูญ แต่ผลของการสิ้นสภาพบุคคลจะมีผลย้อนหลังไปถึงวันที่ครบกำหนดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 62 “บุคคลซึ่งศาลได้มีคำสั่งให้เป็นคนสาบสูญให้ถือว่าถึงแก่ความตายเมื่อครบกำหนดระยะเวลาดังที่ระบุไว้ในมาตรา 61”

1.2 บุคคลที่ตายพร้อมกับเจ้ามรดก เนื่องจากในขณะที่เจ้ามรดกถึงแก่ความตาย บุคคลดังกล่าวก็ถึงแก่ความตายเช่นเดียวกัน ดังนั้นบุคคลดังกล่าวก็ไม่มีฐานะเป็นทายาทในขณะที่เจ้ามรดกถึงแก่ความตาย

1.3 บุคคลที่มีสภาพบุคคลภายหลังที่เจ้ามรดกถึงแก่ความตายย่อมไม่มีสภาพบุคคลในขณะที่เจ้ามรดกถึงแก่ความตาย แต่ทั้งนี้มีข้อยกเว้นแต่ 2 กรณีคือ

กรณีที่ 1 ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1604 วรรคสอง “เพื่อประโยชน์แห่งมาตรานี้ ให้ถือว่าเด็กที่เกิดมารอดอยู่ภายในสามร้อยสิบวันนับแต่เวลาที่เจ้ามรดกถึงแก่ความตายนั้น เป็นทารกในครรภ์มารดาอยู่ในเวลาที่เจ้ามรดกถึงแก่ความตาย”

กรณีที่ 2 ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1678 “เมื่อมูลนิธิใดซึ่งก่อตั้งขึ้นโดยพินัยกรรมได้ตั้งขึ้นเป็นนิติบุคคลแล้ว ให้ถือว่าทรัพย์สินซึ่งผู้ทำพินัยกรรมจัดสรรไว้เพื่อการนั้น ตกเป็นของนิติบุคคลนั้นตั้งแต่เวลาซึ่งพินัยกรรมมีผลเว้นแต่จะมีข้อกำหนดไว้ในพินัยกรรมเป็นอย่างอื่น”

2. บุคคลที่เป็นทายาทจะต้องมีฐานะเป็นทายาทประเภทหนึ่งประเภทใดดังต่อไปนี้หรือทั้งสองประเภทก็ได้

2.1 ทายาทโดยธรรม หรือทายาทโดยผลของกฎหมายตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1629

ทายาทโดยธรรม เป็นทายาทที่เกิดขึ้นโดยผลของกฎหมายบุคคลใดจะมีฐานะเป็นทายาทโดยธรรมต้องเป็นบุคคลที่กฎหมายกำหนดไว้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1629 ซึ่งแบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่

ก. ทายาทโดยธรรมประเภทคู่สมรส

บุคคลซึ่งจะมีฐานะเป็นทายาทโดยธรรมประเภทคู่สมรสของเจ้ามรดกให้แก่บุคคลซึ่ง จดทะเบียนสมรสกับเจ้ามรดกซึ่งยังคงมีชีวิตอยู่ โดยไม่ต้องพิจารณาผลของการสมรสยกเว้นแต่เป็น คู่สมรสซึ่งเกิดจากการสมรสซ้อน ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1499 วรรคสอง

ข. ทายาทโดยธรรมประเภทญาติ มี 6 ลำดับดังต่อไปนี้

1. **ผู้สืบสันดาน** ผู้สืบสันดานหลายชั้นด้วยกัน ได้แก่ชั้นบุตร ชั้นหลาน ชั้นเหลน เป็นต้น กรณีที่เจ้ามรดกมีผู้สืบสันดานชั้นบุตร หลาน เหลน อยู่ในขณะที่ถึงแก่ความตายเฉพาะ ผู้สืบสันดานชั้นบุตรเท่านั้นที่จะมีสิทธิได้รับมรดก ส่วนชั้นหลาน เหลน ไม่มีสิทธิได้รับ เว้นแต่เจ้า มรดกไม่มีผู้สืบสันดานชั้นบุตร ชั้นหลาน จึงจะมีสิทธิได้รับนัยเช่นเดียวกันนั้น ชั้นเหลน จะได้รับ มรดกของผู้ตายต่อเมื่อเจ้ามรดกไม่มีผู้สืบสันดานชั้นบุตร และชั้นหลาน ซึ่งยังคงมีชีวิตอยู่ในขณะที่ ถึงแก่ความตาย โดยผู้สืบสันดานชั้นบุตร ได้แก่บุคคลดังต่อไปนี้

1.1 บุตรชอบด้วยกฎหมาย

การเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของมารดานั้นเนื่องจากกฎหมาย ครอบครัวกำหนดว่าเด็กอันเกิดจากหญิงเด็คนั้นย่อมเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของหญิงเสมอ ดังนั้น การเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของมารดาจึงไม่ต้องพิจารณาว่ามารดาของเด็กจะได้สมรส กับชายใดหรือไม่

ส่วนการเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของบิดา กฎหมายครอบครัวกำหนดว่า เด็กอันเกิดจากหญิงในขณะที่สมรสกับชายกฎหมายให้สันนิษฐานว่าเด็กนั้นเป็นบุตรชอบด้วย กฎหมายของชายหรือที่เรียกว่า “บุตรที่เกิดระหว่างสมรส” การเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของบิดา ต้องอาศัยการจดทะเบียนสมรสระหว่างบิดามารดา เด็กที่เกิดจากหญิงในขณะที่มิได้สมรสกับชาย จึงมิใช่บุตรชอบด้วยกฎหมายของบิดา ไม่มีฐานะเป็นผู้สืบสันดานที่จะรับมรดกของบิดาได้ ยกเว้น บิดาจะได้รับรองโดยพฤติณัย

เด็กที่เกิดจากหญิงในขณะที่สมรสกับชายเด็คนั้นกฎหมายสันนิษฐานว่าเป็น บุตรชอบด้วยกฎหมายของชาย โดยไม่ต้องพิจารณาถึงการสมรสระหว่างบิดามารดาของเด็กกว่าจะมี ผลเป็นโมฆะหรือโมฆียะ ตราบใดที่ศาลยังมิได้เพิกถอนการสมรสหรือมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดว่า การสมรสเป็นโมฆะเด็คนั้นย่อมเป็นผู้สืบสันดานของบิดา

อนึ่งบุตรที่เกิดระหว่างสมรสนี้ย่อมหมายความถึงบุตรที่เกิดภายในสามร้อยสิบวันนับแต่การสมรสของบิดามารดาสิ้นสุดลงด้วย ไม่ว่าจะสิ้นสุดด้วยเหตุการณืหย่า ตาย ศาลมีคำพิพากษาเพิกถอนการสมรสหรือพิพากษาว่าการสมรสเป็นโมฆะ โดยเด็กนั้นจะเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของชายผู้เป็นอดีตสามีของมารดาเด็ก แต่หากมารดาเด็กสมรสภายในสามร้อยสิบวันเด็กนั้นจะเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของสามีใหม่ของมารดาเด็ก

1.2 บุตรไม่ชอบด้วยกฎหมายหรือบุตรนอกสมรส (ของบิดา)

ได้แก่บุตรอันเกิดจากหญิงในขณะที่มีได้สมรสกับชาย หรือเรียกสั้นๆว่า “บุตรนอกสมรส” บุตรไม่ชอบด้วยกฎหมายไม่มีฐานะเป็นผู้สืบสันดานของบิดาจึงไม่มีสิทธิรับมรดกของบิดา เว้นแต่บิดาจะได้ทำให้เป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายในภายหลัง ด้วยวิธีหนึ่งวิธีใดดังต่อไปนี้

1.2.1 บิดามารดาได้จดทะเบียนสมรสกัน (ภายหลังเด็กเกิด)

1.2.2 บิดาได้จดทะเบียนรับรองว่าเด็กเป็นบุตร

1.2.3 ศาลมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดว่าชายเป็นบิดา

การเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายทั้งสามกรณีข้างต้นกฎหมายให้มีผลย้อนหลังในไปในวันที่เกิด ซึ่งทำให้เด็กนั้นมีฐานะเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของบิดาตั้งแต่วันที่เด็กเกิด การเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายวิธีแรกกับวิธีที่สองนั้นต้องกระทำก่อนบิดาถึงแก่ความตายดังนั้นบุตรจึงมีฐานะเป็นผู้สืบสันดานในขณะที่บิดาถึงแก่ความตายไม่มีปัญหาว่าเป็นผู้สืบสันดานหรือไม่ ส่วนการเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายในภายหลังโดยวิธีที่สามนั้นอาจก่อให้เกิดปัญหาขึ้นได้หากการฟ้องคดีว่าชายเป็นบิดากระทำภายหลังที่บิดาถึงแก่ความตาย เพราะในขณะที่บิดาถึงแก่ความตายเด็กยังมีได้มีฐานะเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของบิดาจึงไม่มีฐานะเป็นผู้สืบสันดานจึงยังไม่มีสิทธิได้รับมรดกซึ่งเครือญาติของบิดาอาจจะไม่แบ่งมรดกให้แก่เด็กก็เป็นได้เพราะไม่รู้ว่าเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายจริงหรือไม่ ดังนั้นกฎหมายจึงกำหนดว่าถ้าการฟ้องคดีได้กระทำภายในอายุความมรดกคือภายใน 1 ปี นับแต่บิดาเด็กได้ถึงแก่ความตาย แม้ว่าศาลจะมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดว่าชายเป็นบิดาภายหลังก็ตาม กฎหมายก็ให้สิทธิเด็กในการได้รับมรดกของบิดาได้ เพราะถือเสมือนหนึ่งว่าเครือญาติของบิดาได้รู้แล้วที่กำลังมีการฟ้องคดีไม่ควรที่จะแบ่งมรดกไปโดยไม่รอผลของคำพิพากษาของศาลหากเครือญาติของบิดาไม่รอผลของคำพิพากษาของศาลก็แบ่งมรดกไป ถ้าต่อมาศาลได้มีคำพิพากษาอันถึงที่สุดว่าเด็กเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของบิดาเจ้ามรดก เด็กนั้นสามารถ

เรียกร่องมรดกส่วนของตนจากเครือญาติของบิดาได้ โดยถือว่าเครือญาติของบิดาแบ่งมรดกไปโดยมิชอบด้วยกฎหมายเป็นลาภมิควรได้ซึ่งรับไว้โดยไม่สุจริต

1.3 บุตรบุญธรรม กฎหมายถือว่าบุตรบุญธรรมนั้นมีฐานะเป็นผู้สืบสันดานของผู้รับบุตรบุญธรรมเช่นเดียวกับบุตรชอบด้วยกฎหมายของเจ้ามรดกดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1627 “บุตรนอกกฎหมายที่บิดาได้รับรองแล้วและบุตรบุญธรรมนั้นให้ถือว่าเป็นผู้สืบสันดานเหมือนกับบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายตามความหมายแห่งประมวลกฎหมายนี้” แต่ทั้งนี้บุตรบุญธรรมจะมีฐานะเป็นผู้สืบสันดานหรือเป็นทายาทเฉพาะแต่ผู้รับบุตรบุญธรรมเท่านั้น

1.4 บุตรนอกสมรสที่บิดาได้รับรองโดยพฤตินัย การรับรองโดยพฤตินัย ได้แก่การรับรองตามความเป็นจริงว่าเด็กนั้นเป็นบุตรโดยมิได้จดทะเบียนรับเด็กเป็นบุตร เช่น พามารดาเด็กไปโรงพยาบาลขณะตั้งครรภ์ บิดาไปแจ้งทะเบียนคนเกิดว่าเป็นบุตร ให้ใช้นามสกุลของตนเอง ยอมรับในวงสังคมว่าเด็กนั้นเป็นบุตรของตนเอง บิดายอมให้บุตรเรียกว่าบิดา

2. บิดามารดา บุคคลซึ่งจะมีฐานะเป็นบิดาของเจ้ามรดก ได้แก่บุคคลซึ่งมีฐานะดังต่อไปนี้

ก) ชายที่จดทะเบียนสมรสกับมารดาของเจ้ามรดก

ข) ชายที่จดทะเบียนรับเด็ก เป็นบุตรตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1547

ค) ชายที่ศาลพิพากษาว่ามีฐานะเด็กเป็นบุตร

มารดา นั้นกฎหมายกำหนดว่ามารดาที่ให้กำเนิดเจ้ามรดกยอมเป็นมารดาโดยชอบด้วยกฎหมายเสมอโดยไม่ต้องจดทะเบียนกับบิดาของเจ้ามรดกหรือจดทะเบียนรับรองเจ้ามรดกอีก

อนึ่งบิดามารดาบุญธรรมของเจ้ามรดกกฎหมายไม่ถือว่ามีฐานะเป็นทายาทโดยธรรมในฐานะบิดามารดา ดังนั้นจึงไม่มีสิทธิรับมรดกของบุตรซึ่งเป็นเจ้ามรดก

3. พี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกับเจ้ามรดก หมายถึงบุคคลที่เกิดจากบิดามารดาเดียวกันกับเจ้ามรดก

4. พี่น้องร่วมแต่บิดา หรือมารดากับเจ้ามรดก หมายถึงบุคคลที่เกิดจากบิดาหรือมารดาคนเดียวกัน

5. ปู่ ย่า ตา ยาย

6. ลุง ป้า น้า อา

ทายาทโดยธรรมประเภทญาติที่จะมีสิทธิได้รับมรดกของผู้ตาย ได้แก่ทายาทที่อยู่ในลำดับต้นเท่านั้นทายาทลำดับที่อยู่ในลำดับถัดลงมาไม่มีสิทธิได้รับมรดก อาทิ เช่น ถ้าเจ้ามรดกมีบุตร ซึ่งเป็นลำดับที่ 1 พี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกับเจ้ามรดกไม่มีสิทธิได้รับมรดก นัยเดียวกัน ลุง ป้า น้า อา ซึ่งเป็นทายาทลำดับที่ 6 ของเจ้ามรดกจะมีสิทธิได้รับมรดกต่อเมื่อ เจ้ามรดกไม่มีทายาทตั้งแต่ลำดับที่ 1 ผู้สืบสันดาน จนถึงลำดับที่ 5 ปู่ ย่า ตา ยาย แต่ทั้งนี้มีข้อยกเว้นเดียวคือกรณีที่เจ้ามรดกมีทายาทลำดับที่ 1 ผู้สืบสันดาน และทายาทลำดับที่ 2 บิดามารดา เช่นนี้ บิดามารดาของเจ้ามรดกกับผู้สืบสันดานของเจ้ามรดกจะมีสิทธิได้รับมรดกพร้อมกันโดยกฎหมายให้บิดามารดาแต่ละคนมีสิทธิได้รับส่วนแบ่งมรดกเท่ากับบุตรหนึ่งคน

2.2 ทายาทโดยพินัยกรรมหรือทายาทโดยเจตนาของเจ้ามรดก

พินัยกรรม หมายถึงการแสดงเจตนากำหนดการเผื่อตายซึ่งให้มีผลบังคับได้เมื่อถึงแก่ความตาย พินัยกรรมหรือคำสั่งเสียของผู้ตายซึ่งจะมีผลบังคับได้ตามกฎหมายนั้นจะต้องทำตามรูปแบบของกฎหมายที่กำหนดไว้มิเช่นนั้นคำสั่งเสียของผู้ตายจะไม่มีผลบังคับได้ตามกฎหมายโดยกฎหมายกำหนดรูปแบบของพินัยกรรมไว้ทั้งหมด 5 แบบ

2.2.1 พินัยกรรมแบบธรรมดา จะต้องทำเป็นหนังสือลงวันเดือนปีขณะที่ทำระบุคำสั่งเสียให้ชัดเจนแล้วลงลายมือชื่อผู้ทำพินัยกรรมต่อหน้าพยาน 2 คน พินัยกรรมแบบนี้จะเขียนด้วยลายมือหรือพิมพ์ก็ได้และผู้ทำพินัยกรรมจะให้บุคคลอื่นเป็นผู้เขียนหรือพิมพ์ก็ได้แต่ต้องระบุชื่อและที่อยู่ของผู้เขียนหรือพิมพ์ให้ชัดเจนลงไว้ในพินัยกรรม

2.2.2 พินัยกรรมแบบเขียนเองทั้งฉบับ ผู้ทำพินัยกรรมต้องเขียนข้อความทั้งหมดด้วยลายมือตนเองตั้งแต่วันเดือนปี คำสั่งเสียและการลงลายมือชื่อพินัยกรรมแบบนี้กฎหมายไม่ได้บังคับว่าต้องมีพยาน ดังนั้นจะมีหรือไม่มีก็ได้ ถ้าการทำพินัยกรรมแบบนี้มีพยานด้วยก็จะทำให้น่าเชื่อถือยิ่งขึ้นเพราะมีพยานผู้รู้เห็นด้วย พินัยกรรมแบบเขียนเองทั้งฉบับผู้ทำพินัยกรรมต้องลงมือเขียนพินัยกรรมด้วยลายมือของตนเองทั้งหมด ตั้งแต่อักษรตัวแรกจนถึงอักษรตัวสุดท้าย การนำแบบพิมพ์พินัยกรรมมากรอกข้อความลงไปไม่ใช่การทำพินัยกรรมแบบเขียนเอง แต่เป็นการทำพินัยกรรมในแบบธรรมดาซึ่งต้องมีพยาน 2 คน

2.2.3 พินัยกรรมแบบเอกสารฝ่ายเมือง ทำได้โดยไปติดต่อที่นายอำเภอให้ช่วยทำ พินัยกรรมให้โดยให้นายอำเภอจดแจ้งข้อความที่ตนประสงค์จะระบุไว้ในพินัยกรรมและลงลายมือชื่อของตนต่อหน้าพยาน 2 คน (พินัยกรรมแบบนี้ต้องติดต่อก่อนที่อำเภอ)

2.2.4 พินัยกรรมแบบลับ ผู้ทำพินัยกรรมต้องทำพินัยกรรมแล้วปิดผนึกลงลายมือชื่อ คาบรอยผนึกนำไปแสดงต่อนายอำเภอและพยาน 2 คน ให้นายอำเภอจดถ้อยคำของผู้ทำ พินัยกรรมและวัน เดือน ปี ที่ทำพินัยกรรมไว้บนซองและประทับตราตำแหน่งลงลายมือชื่อนายอำเภอ ผู้ทำพินัยกรรม และพยานบนซองนั้น (พินัยกรรมแบบนี้ต้องติดต่อก่อนที่อำเภอ)

2.2.5 พินัยกรรมด้วยวาจา พินัยกรรมแบบนี้จะมีผลบังคับตามกฎหมายได้ต่อเมื่อได้ทำขึ้นในขณะที่มีพฤติการณ์พิเศษคือผู้ทำพินัยกรรมนั้น ตกอยู่ในอันตรายใกล้ความตาย มีโรค ระบาด มีสงคราม บุคคลนั้นแสดงเจตนาต่อหน้าพยานอย่างน้อย 2 คน พยานสองคนนั้นต้องไปแสดงตนต่อนายอำเภอโดยไม่ชักช้าแจ้งข้อความที่ผู้ตายสั่งไว้ด้วยวาจานั้นพร้อมทั้งแจ้งวันเดือนปี สถานที่ที่ผู้ทำพินัยกรรมและพฤติการณ์พิเศษนั้นไว้ด้วย

พินัยกรรมใน 4 รูปแบบแรก ผู้ทำพินัยกรรมจะเลือกทำรูปแบบใดก็ได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น ความน่าเชื่อถือ ความสะดวกในการทำพินัยกรรม ซึ่งหากจะพิจารณาในด้านความสะดวก ก็ 2 แบบแรก แต่ก็อาจจะมีปัญหาในเรื่องความน่าเชื่อถือ ซึ่งก็อาจจะแก้ไขได้โดยการทำพินัยกรรมเป็นต้นฉบับหลายฉบับ (ทุกฉบับต้องมีข้อความเหมือนกัน) โดยผู้ทำพินัยกรรมอาจจะมอบให้บุคคลซึ่งตนไว้วางใจเป็นผู้ดูแลรักษาเมื่อผู้ทำพินัยกรรมถึงแก่ความตายปัญหาเรื่องพินัยกรรมจริงหรือปลอมก็ลดลงเพราะสามารถตรวจเช็คได้จากพินัยกรรมที่สร้างขึ้นว่ามีข้อความตรงกันหรือไม่โดยผู้ทำพินัยกรรมอาจจะเขียนลงในพินัยกรรมดังนี้

“พินัยกรรมฉบับนี้ข้าพเจ้าได้ทำขึ้นไว้เป็นฉบับ มีความถูกต้องตรงกันโดยฉบับที่มอบให้แก่.....เป็นผู้ดูแลรักษา ฉบับที่สองมอบให้แก่.....เป็นผู้ดูแลรักษา”

พินัยกรรมในรูปแบบที่ 3 และ 4 เป็นพินัยกรรมที่มีความน่าเชื่อถือ เพราะได้ทำขึ้นต่อบุคคลซึ่งเป็นเจ้าพนักงานของรัฐและเป็นบุคคลที่ไม่มีส่วนได้เสียกับทายาทแต่ปัญหาที่มักเกิดขึ้นคือนายอำเภอซึ่งกฎหมายให้มีหน้าที่ในการทำพินัยกรรมทั้ง 2 แบบไม่ได้ให้ความร่วมมือเนื่องจากกลัวว่าจะมีปัญหายุ่งยากในภายหลังกับตนเอง

ข้อควรระวังในการทำพินัยกรรม

1. พินัยกรรมที่กฎหมายบังคับว่าต้องมีพยาน 2 คน นั้น ในขณะที่ผู้ทำพินัยกรรมลงลายมือชื่อในพินัยกรรม พยานทั้ง 2 คน จะต้องเห็นโดยตลอด

2. กฎหมายห้ามมิให้พยาน ผู้เขียน และคู่สมรสของพยาน หรือผู้เขียนเป็นผู้ได้รับทรัพย์สินมรดกตามพินัยกรรม มิเช่นนั้นจะหมดสิทธิในการได้รับทรัพย์สินมรดกตามพินัยกรรม เช่น ผู้ทำพินัยกรรมทำพินัยกรรมยกที่ดินให้แก่ยายอาัย เช่นนี้ยายอาัยจะลงชื่อเป็นพยานในการทำพินัยกรรมหรือเป็นผู้เขียนพินัยกรรมไม่ได้หรือผู้ทำพินัยกรรมทำพินัยกรรมยกที่ดินให้แก่นางเอื้อง โดยมีนายอาัยซึ่งเป็นสามีโดยชอบด้วยกฎหมายของนางเอื้องลงชื่อเป็นพยานในการทำพินัยกรรม เช่นนี้จะมีผลทำให้นางเอื้องไม่ได้ที่ดินตามพินัยกรรม

3. บุคคลซึ่งจะเป็นพยานในพินัยกรรมจะต้องมีได้เป็นบุคคลดังต่อไปนี้

3.1 ผู้ซึ่งยังไม่บรรลุนิติภาวะ

3.2 บุคคลวิกลจริตหรือบุคคลซึ่งศาลสั่งให้เป็นคนเสมือนไร้ความสามารถ

3.3 บุคคลที่หูหนวก เป็นใบ้ หรือจักษุบอดทั้งสองข้าง

4. กรณีที่ผู้ทำพินัยกรรมได้ทำพินัยกรรมเป็นต้นฉบับหลายฉบับการแก้ไขพินัยกรรมจะต้องกระทำต่อพินัยกรรมทุกฉบับ แก้ไขที่ใดจุดใดต้องลงลายมือชื่อผู้ทำพินัยกรรม พยานกำกับ การแก้ไขตลอด

5. ในกรณีที่ผู้ทำพินัยกรรมเปลี่ยนใจไม่ยอมแสดงเจตนาเพื่อตายต่อไป ผู้ทำพินัยกรรมก็สามารถเพิกถอนพินัยกรรมที่สร้างขึ้นได้โดยทำลายพินัยกรรมที่สร้างขึ้นนั้นทิ้งไปจะโดยวิธีใดก็ได้ แต่ ถ้าได้ทำพินัยกรรมขึ้นหลายฉบับต้องทำลายทิ้งทุกฉบับ

6. บุคคลทุกคนสามารถทำพินัยกรรมได้ ยกเว้นแต่บุคคลดังต่อไปนี้ถ้าทำพินัยกรรมพินัยกรรมที่สร้างขึ้นจะมีผลเป็นโมฆะ

6.1 บุคคลซึ่งอายุยังไม่ครบ 15 ปีบริบูรณ์

6.2 บุคคลซึ่งถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ

เมื่อพินัยกรรมหมายถึงการแสดงเจตนาอย่างหนึ่ง ดังนั้นผู้ซึ่งต้องการทำพินัยกรรมจึงสามารถจะเขียนคำสั่งเสียของตนเองได้ทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นในเรื่องการจัดการทรัพย์สินมรดกของตน

การจัดการศพ การตั้งผู้ปกครองทรัพย์สินให้แก่บุตรผู้เยาว์ การแสดงเจตนาไม่ให้ทายาทบางคนได้รับมรดก การตั้งผู้จัดการมรดก เป็นต้น

การแบ่งมรดกของทายาทโดยธรรมในลำดับและชั้นต่างๆ

1. ถ้าเจ้ามรดกมีทายาทโดยธรรมในลำดับชั้นต่าง ๆ หลายชั้น ผู้มีสิทธิรับมรดกได้แก่ทายาทโดยธรรมในลำดับต้น ส่วนทายาทลำดับรองลงมาไม่มีสิทธิรับมรดก (หลักญาติสนิทตัดญาติห่าง) ยกเว้นกรณีผู้ตายมีทายาทโดยธรรมทั้งลำดับที่ 1 และ 2 (ผู้สืบสันดานและบิดามารดา) กฎหมายบัญญัติให้บิดาและมารดามีสิทธิได้รับมรดกของผู้ตายเสมือนเป็นบุตรของผู้ตาย

ตัวอย่าง นายเอตายโดยไม่ได้ทำพินัยกรรมมีเงินอยู่ก่อนตายจำนวน 40,000 บาท มีบุตร 2 คน คือนายโทและนายตรีและบิดามารดาของนายเอยังมีชีวิตอยู่ทั้งสองคนคือนายฟ้าและนางส้ม และยังมีปู่ ย่า ตา ยาย และลุง ป้า น้า อา ด้วย ผู้มีสิทธิรับมรดกจำนวน 40,000 บาท ของนายเอได้แก่นายโทกับนายตรีในฐานะทายาทลำดับที่ 1 และนายฟ้ากับนางส้มในฐานะทายาทลำดับที่ 2 ซึ่งมีสิทธิเสมือนหนึ่งว่าเป็นบุตรเป็นจำนวนเงินคนละ 10,000 บาท ส่วนปู่ ย่า ตา ยาย และลุง ป้า น้า อา นั้น เป็นทายาทโดยธรรมลำดับที่ 5 และ 6 ซึ่งอยู่ลำดับหลังจึงไม่มีสิทธิได้รับมรดก

2. กรณีผู้ตายมีคู่สมรสที่ถูกต้องตามกฎหมายและยังมีชีวิตอยู่แม้ผู้ตายจะมีทายาทโดยธรรมในลำดับใดก็ตามคู่สมรสมีสิทธิได้รับมรดกเสมอ แต่ต้องแบ่งสินสมรสระหว่างผู้ตายกับคู่สมรสจากนั้นนำสินสมรสในส่วนของผู้ตายไปแบ่งในระหว่างทายาทตามหลักเกณฑ์ดังนี้

2.1 ถ้าผู้ตายมีทายาทโดยธรรมในลำดับที่ 1 (ผู้สืบสันดาน) คู่สมรสจะมีสิทธิได้รับมรดกเสมือนหนึ่งว่าเป็นบุตรของผู้ตาย

ตัวอย่าง เช่น นายเอตายโดยไม่ได้ทำพินัยกรรมมีเงินอยู่ก่อนตาย 40,000 บาท มีบุตร 1 คน ภริยาและบุตรของนายเอจะได้รับเงินมรดกคนละ 20,000 บาท

2.2 ถ้าผู้ตายมีทายาทโดยธรรมในลำดับที่ 2 (บิดามารดา) หรือมีทายาทโดยธรรมลำดับที่ 3 (พี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน) คู่สมรสมีสิทธิได้รับมรดกครึ่งหนึ่ง

ตัวอย่าง เช่น นายเอมีเงินอยู่ก่อนตาย 600,000 บาท บิดามารดาของนายเอยังมีชีวิตอยู่ ภริยาของนายเอจะได้รับเงินมรดกครึ่งหนึ่งคือจำนวน 300,000 บาท ส่วนบิดามารดาของนายเอจะได้รับเงินมรดกคนละ 150,000 บาท

2.3 ถ้าผู้ตายมีทายาทโดยธรรมลำดับที่ 4 (พี่น้องร่วมบิดาหรือร่วมมารดาเดียวกัน) หรือมีทายาทโดยธรรมลำดับที่ 5 (ปู่ ย่า ตา ยาย) หรือมีทายาทโดยธรรมลำดับที่ 6 (ลุง ป้า น้า อา) คู่สมรสมีสิทธิได้รับมรดก 2 ใน 3 ส่วน

ตัวอย่าง เช่น นายเอตายโดยไม่ทำพินัยกรรมมีเงินอยู่ก่อนตาย 900,000 บาท มีพี่ร่วมบิดา 1 คน น้องร่วมมารดา 1 คน ภริยาของนายเอมีสิทธิได้รับเงินมรดก 2 ใน 3 ส่วนคือ 600,000 บาท ส่วนพี่ร่วมบิดาและน้องร่วมมารดาของนายเอได้รับเงินมรดกคนละ 150,000 บาท

2.4 ถ้าผู้ตายไม่มีทายาทโดยธรรมอยู่เลยคงมีแต่คู่สมรสมรดกทั้งหมดตกแก่คู่สมรสแต่เพียงผู้เดียว

3. กรณีมีทายาทโดยธรรมในลำดับเดียวกันหลายคน ให้ทายาทโดยธรรมเหล่านั้นได้รับมรดกคนละส่วนเท่าๆกัน

ตัวอย่าง เช่น นายเอมีเงินมรดก 40,000 บาท มีลูก 1 คน ป้า 1 คน น้า 1 คน และอา 1 คน แต่ละคนมีสิทธิได้รับเงินมรดกของนายเอคนละ 10,000 บาท

4. กรณีมีผู้สืบสันดานหลายชั้นในระหว่างทายาทโดยธรรมลำดับที่ 1 ผู้สืบสันดานชั้นที่ใกล้ชิดเจ้ามรดกเท่านั้นที่มีสิทธิในมรดก ผู้สืบสันดานชั้นถัดไปจะมีสิทธิได้รับมรดกก็แต่เฉพาะการรับมรดกแทนที่

ตัวอย่าง เช่น นาย ก มีเงินมรดก 800,000 บาท มีลูก 1 คน คือ นายดำ และนายดำมีลูก 1 คน คือนาย ข แต่นายดำถึงแก่ความตายก่อนนาย ก เงินมรดกจำนวน 800,000 บาท จึงตกทอดแก่นาย ข ซึ่งเป็นผู้รับมรดกแทนที่นายดำ

5. ผู้สืบสันดาน หมายถึงบุตรที่เกิดจากบิดามารดาที่จดทะเบียนสมรสกันโดยชอบด้วยกฎหมาย ถ้าบิดามารดาไม่ได้จดทะเบียนสมรส กฎหมายบัญญัติให้เป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายของมารดาเท่านั้น จะเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายของบิดาต่อเมื่อ บิดามารดาได้จดทะเบียนสมรสกันภายหลัง หรือบิดาได้จดทะเบียนรับรองว่าเป็นบุตร หรือศาลมีคำพิพากษาว่าเป็นบุตรของบิดาหรือบิดาให้การรับรองด้วยการให้การอุปการะเลี้ยงดู ให้การศึกษา ให้ใช้นามสกุล จึงจะถือว่าเป็นผู้สืบสันดานตามกฎหมายด้วย นอกจากนี้บุตรบุญธรรมตามกฎหมายก็มีสิทธิรับมรดกของผู้รับบุตรบุญธรรมได้ด้วยเช่นกัน

การรับมรดกแทนที่

การที่บุคคลผู้มีสิทธิรับมรดกตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1629 (1) (3)(4) และ (6) ถึงแก่ความตายหรือตายโดยผลของกฎหมายในเรื่องสาบสูญ หรือถูกกำจัดมิให้รับมรดกก่อนเจ้ามรดกตาย ผู้สืบสันดานของบุคคลผู้เป็นทายาทที่ถึงแก่ความตายหรือถูกกำจัดมิให้รับมรดกนั้นย่อมเข้ารับมรดกแทนที่ตามส่วนที่ผู้ตายหรือผู้ถูกกำจัดมิให้รับมรดกมีสิทธิจะได้รับ รวมทั้งผู้สืบสันดานของทายาทนั้นก็อาจเป็นบุคคลที่จะถูกรับมรดกแทนที่ได้เช่นเดียวกัน

หลักเกณฑ์การรับมรดกแทนที่

(1) การรับมรดกแทนที่นั้นใช้บังคับในระหว่างทายาทโดยธรรมเท่านั้น ส่วนสิทธิตามพินัยกรรมรับมรดกแทนที่ไม่ได้ ดังตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2784/2515 ผู้ตายทำพินัยกรรมยกที่ดินและสิ่งปลูกสร้างส่วนหนึ่งให้ ดำ ซึ่งเป็นบุตรคนหนึ่ง แต่ ดำ ตายไปก่อนผู้ทำพินัยกรรมข้อกำหนดเกี่ยวกับทรัพย์สินตามพินัยกรรมนั้นจึงเป็นอันตกไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1698 (1) และต้องบังคับตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1699 ประกอบกับ มาตรา 1620 วรรคสอง ทรัพย์สินดังกล่าวต้องตกทอดแก่ทายาทโดยธรรมของเจ้ามรดก ซึ่งมีแต่ ดำ แต่เมื่อ ดำ ตายไปก่อนแล้ว ผู้สืบสันดานของ ดำ จึงเข้ารับมรดกแทนที่ในทรัพย์สินมรดกดังกล่าว ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1639

(2) ผู้มีสิทธิรับมรดกแทนที่ต้องเป็นผู้สืบสันดานโดยตรงของบุคคลซึ่งจะเป็นทายาท ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1629 (1), (3), (4) ,และ (6) ซึ่งผู้สืบสันดานโดยตรงนั้นหมายความว่าถึงญาติผู้สืบสายโลหิตของบุพการีเท่านั้น ดังนั้นผู้สืบสันดานประเภทบุตรบุญธรรมจึงไม่มีสิทธิรับมรดกแทนที่

อย่างไรก็ตามหากบุคคลที่มีสิทธิได้รับมรดกที่ถึงแก่ความตายไปก่อนนั้นคือบุตรบุญธรรมกรณีนี้ ผู้สืบสันดานโดยตรงของบุตรบุญธรรมที่เสียชีวิตนั้นย่อมมีสิทธิเข้ารับมรดกแทนที่บุตรบุญธรรมนั้นได้ดังตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 290/2494 บุตรบุญธรรมตายก่อนผู้รับบุตรบุญธรรมบุตรของบุตรบุญธรรมย่อมมีสิทธิรับมรดกแทนที่กันได้ตามสิทธิที่กฎหมายบัญญัติให้ไว้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1639

บุตรนอกกฎหมายที่บิดารับรองแล้ว ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1627 ย่อมเป็นผู้สืบสันดานโดยตรงจึงมีสิทธิรับมรดกแทนที่บิดาได้ตามมาตรา 1639 และ 1643 ดังตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกาต่อไปนี้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 381/2538 คำ.และโจทก์ที่ 1 ได้แสดงความเกี่ยวข้องอันบิดา กับบุตรโดยให้ความอุปการะเลี้ยงดูให้ใช้นามสกุลเดียวกัน เป็นพฤติการณ์ที่รู้จักกันโดยทั่วไปตลอดมา ว่าโจทก์ที่ 1 เป็นบุตร โจทก์ที่ 1 จึงเป็นบุตรนอกกฎหมายที่บิดารับรองแล้ว ถือว่าเป็นผู้สืบสันดาน เป็นทายาทโดยธรรมมีสิทธิรับมรดกของ คำ. แต่เมื่อ คำ.ซึ่งเป็นบุตรของเจ้ามรดกตายไปก่อนเจ้า มรดก โจทก์ที่ 1 จึงมีสิทธิรับมรดกของเจ้ามรดกแทนที่ คำ.ได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 436/2518 โจทก์เป็นบุตรนอกกฎหมายของ แดง.พฤติการณ์ที่ แดง.ได้อุปการะเลี้ยงดูกับให้การศึกษาเล่าเรียนแก่โจทก์ ถือได้ว่า แดง.ได้รับรองและแสดงออกว่า โจทก์เป็นบุตรของ แดง. โจทก์จึงเป็นทายาทโดยธรรม มีสิทธิรับมรดกแทนที่ แดง.

(3) บุคคลซึ่งจะเป็นทายาทจะต้องเสียสิทธิในการรับมรดกเพราะตาย (สาบสูญ) หรือถูก กำจัดมิให้รับมรดกก่อนเจ้ามรดกตายเท่านั้น

(4) ผู้มีสิทธิรับมรดกแทนที่ต้องมีสิทธิรับมรดกและมีสิทธิสมบูรณ์ในการรับมรดก กล่าวคือต้องมีสภาพบุคคลหรือสามารถมีสิทธิได้ตามมาตรา 15 (มาตรา 1604 วรรคหนึ่ง) และ ต้องไม่ใช่ผู้เสียสิทธิในการรับมรดก เช่น ถูกกำจัดหรือถูกตัดมิให้รับมรดก เป็นต้น ดังตัวอย่างคำ พิพากษาต่อไปนี้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 178/2520 คำ.มารดาจำเลยถูกตัดมิให้รับมรดกตั้งแต่ก่อน คำ. ตาย คำ.จึงไม่ได้เป็นทายาทตามความในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1629 อีก ต่อไป คำ.จึงไม่มีที่ (ความเป็นทายาท) ที่จำเลยจะเข้ารับมรดกแทนได้และไม่มีบทกฎหมายมาตรา ไต่บัญญัติให้สิทธิแก่ผู้สืบสันดานที่จะเข้าแทนที่การรับมรดกของทายาทโดยธรรมที่ถูกตัดมรดก หนังสือตัดมิให้รับมรดกเป็นการแสดงเจตนาโดยเด็ดขาดปราศจากเงื่อนไขใดๆ ของเจ้ามรดกจึงมี ผลทันทีเมื่อได้ทำขึ้นโดยถูกต้องตามกฎหมาย หากจะมีผลต่อเมื่อเจ้ามรดกตายไม่ เพราะหนังสือ ตัดทายาทโดยธรรมไม่ใช่พินัยกรรม ส่วนการที่การแสดงเจตนาตามหนังสือตัดการรับมรดกจะ เกิดผลขึ้นเมื่อใดเป็นอีกเรื่องหนึ่งต่างหาก

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 8023/2538 ผู้ร้องถูกเจ้าพนักงานตำรวจจับกล่าวหาว่าผู้ร้อง เป็นผู้ยิงเจ้ามรดกถึงแก่ความตาย ต่อมาผู้ร้องถูกส่งฟ้องต่อศาลในข้อหาดังกล่าวซึ่งผู้ร้องให้การ ปฏิเสธ คดีอยู่ในระหว่างการพิจารณาของศาล ดังนั้นถ้าหากต่อมามีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าผู้ร้องได้ เจตนากระทำให้เจ้ามรดกถึงแก่ความตายโดยมิชอบด้วยกฎหมาย ผู้ร้องก็เป็นบุคคลที่ต้องถูกกำจัด มิให้รับมรดกฐานเป็นผู้ไม่สมควรตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1606 (1) ซึ่งเป็น

การถูกกำจัดมิให้รับมรดกภายหลังเจ้ามรดกถึงแก่ความตาย กรณีจึงไม่ต้องด้วยประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1639 ที่ผู้สืบสันดานของผู้ร้องจะมีสิทธิรับมรดกแทนที่ผู้ร้อง

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 478/2539 แม้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1639 บัญญัติให้ผู้สืบสันดานของทายาทที่ถูกกำจัดมิให้รับมรดกรับมรดกแทนที่ทายาทนั้นได้ในกรณีที่ทายาทนั้นถูกกำจัดมิให้รับมรดกก่อนเจ้ามรดกตายเท่านั้นก็ตาม แต่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1607 บัญญัติว่า การถูกกำจัดมิให้รับมรดกนั้นเป็นการเฉพาะตัวผู้สืบสันดานของทายาทที่ถูกกำจัดสืบมรดกต่อไปเหมือนหนึ่งว่าทายาทนั้นตายแล้ว โดยมีได้บัญญัติว่าผู้สืบสันดานของทายาทที่ถูกกำจัดมิให้รับมรดกสืบมรดกต่อไปได้เฉพาะในกรณีที่ทายาทนั้นถูกกำจัดมิให้รับมรดกก่อนเจ้ามรดกตายเท่านั้น ดังนั้นแม้ข้อเท็จจริงฟังได้ว่าจำเลยได้ยกย้ายหรือปิดบังทรัพย์สินมรดกของ ดำ.เจ้ามรดกมากกว่าส่วนที่ตนจะได้และต้องถูกกำจัดมิให้ได้รับมรดกของ ดำ.เลย อันเป็นการถูกกำจัดมิให้ได้รับมรดกหลังเจ้ามรดกตายก็ตาม บุตรของจำเลยซึ่งเป็นผู้สืบสันดานของจำเลยทายาทผู้ถูกกำจัดมิให้รับมรดกของนายบุญช่วยย่อมสืบมรดกของ ดำ.ต่อไปได้เหมือนหนึ่งว่าจำเลยตายแล้วตามบทบัญญัติแห่งมาตรา 1607 และบทบัญญัติมาตรา 1607 หาได้อยู่ภายใต้บังคับของมาตรา 1639 ไม่

(5) ถ้าทายาทโดยธรรมตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1629 (2) และ(5) คือบิดามารดาและปู่ย่าตายาย ถึงแก่ความตายหรือถูกกำจัดมิให้รับมรดกก่อนเจ้ามรดกตาย ให้ส่วนแบ่งทั้งหมดตกให้แก่ทายาทในลำดับเดียวกันที่ยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น ห้ามมิให้รับมรดกแทนที่กันต่อไปตามมาตรา 1641

การสืบมรดก

การสืบมรดก ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1615 วรรคสอง นั้นเป็นกรณีที่ "เมื่อทายาทโดยธรรมคนใดสละมรดก ผู้สืบสันดานของทายาทคนนั้นสืบมรดกได้ตามสิทธิของตนและชอบที่จะได้รับส่วนแบ่งเท่ากับส่วนแบ่งที่ผู้สละมรดกนั้นจะได้รับแต่ผู้สืบสันดานนั้นต้องไม่ใช่ผู้ที่บิดามารดา ผู้ปกครอง หรือผู้อนุบาลแล้วแต่กรณีได้บอกสละมรดกโดยสมบูรณ์ในนามของผู้สืบสันดานนั้น"ดังตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกาต่อไปนี้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2167/2518 การสละมรดกตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์จะกระทำได้ต่อเมื่อหลังจากที่เจ้ามรดกตายแล้ว และผู้สละเป็นผู้มีสิทธิรับมรดกนั้นด้วย

หากเจ้ามรดกยังไม่ตายก็ย่อมจะไม่มีมรดกตกทอดเพื่อให้ทายาทผู้มีสิทธิรับมรดกสละได้ ดังจะเห็นได้จากการที่ มาตรา 1615 บัญญัติให้การสละมรดกมีผลย้อนหลังไปถึงเวลาที่เจ้ามรดกตาย

เจ้ามรดกทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินให้แก่ผู้ร้องแต่เพียงผู้เดียวเมื่อวันที่ 23 ตุลาคม 2501 ต่อมาวันที่ 1 ธันวาคม 2504 ผู้ร้องและเจ้ามรดกได้ทำสัญญากันมีข้อความว่าผู้ร้องไม่ขอเกี่ยวข้องในทรัพย์สินของเจ้ามรดกนอกจากนา 10 ไร่ และยุงข้าวครึ่งหนึ่งแล้ว ผู้ร้องยอมสละสิทธิหมดทุกอย่างเท่าที่มีสิทธิจะพึงได้ต่อมาเจ้ามรดกถึงแก่กรรม ดังนี้สัญญาดังกล่าวมิใช่เป็นการสละมรดกเพราะได้ทำไว้ก่อนเจ้ามรดกถึงแก่กรรม ไม่มีผลกระทบกระเทือนพินัยกรรมของเจ้ามรดกที่ทำไว้ข้างต้นและเมื่อผู้ร้องเป็นผู้เหมาะสมไม่มีคุณสมบัติต้องห้ามตามกฎหมายจึงชอบที่จะต้องเป็นผู้จัดการมรดกรายนี้ได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1958/2544 การสละมรดก หมายถึงการสละส่วนของตนโดยไม่เจาะจงว่าจะให้มรดกที่สละนั้นตกให้แก่บุคคลอื่นใดเพราะมิเช่นนั้นแล้วบทบัญญัติแห่งมาตรา 1615 วรรคสอง จะไม่มีผลบังคับ ดังนั้นหนังสือตามที่ผู้ร้องและผู้คัดค้านทำขึ้นโดยมีเจตนาจะไม่รับทรัพย์สินมรดกของผู้ตายโดยจะยกให้เด็กหญิง ดำ. แต่ผู้เดียว แต่ผู้ร้องและผู้คัดค้านยังประสงค์จะเป็นผู้จัดการมรดกของผู้ตายอยู่จึงมิใช่เป็นการสละมรดกผู้ร้องซึ่งเป็นมารดาของผู้ตายจึงมีสิทธิยื่นคำร้องขอเป็นผู้จัดการมรดกของผู้ตายได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3961-3962/2528 มารดาของจำเลยเป็นพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกันกับโจทก์และเจ้ามรดกเมื่อมารดาจำเลยสละมรดกจำเลยซึ่งเป็นบุตรจึงมีสิทธิสืบลมรดกได้ตามมาตรา 1615 และมีฐานะเป็นทายาทของเจ้ามรดกในลำดับเดียวกับโจทก์มีสิทธิยกอายุความ 1 ปี ขึ้นต่อสู้โจทก์ได้ ตามมาตรา 1755

พระภิกษุเป็นทายาทหรือพระภิกษุเป็นเจ้ามรดก

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1622 พระภิกษุนั้นจะเรียกร่องทรัพย์สินมรดกในฐานะทายาทโดยธรรมไม่ได้โดยมีข้อสังเกตดังต่อไปนี้

1. ถ้าผู้จัดการมรดกแบ่งปันทรัพย์สินมรดกมาถวายให้แก่พระภิกษุในฐานะทายาทโดยธรรมโดยมิได้เรียกร่องก็ดี หรือพระภิกษุเรียกร่องเอาทรัพย์สินตามพินัยกรรมที่มีผู้อุทิศถวายให้ก็ดีพระภิกษุย่อมรับเอาหรือเรียกร่องตามพินัยกรรมได้โดยไม่ต้องสีกจากสมณะเพศ

2. คำว่า พระภิกษุ หมายความว่าบุคคลที่อุปสมบทในศาสนาของพระพุทธเจ้าแต่ไม่กินความรวมถึงแม่ชีและสามเณร

3. ถ้าพระภิกษุเป็นทายาทโดยธรรมเพียงคนเดียวที่มีสิทธิได้รับมรดก มรดกย่อมตกทอดมายังพระภิกษุทันทีที่เจ้ามรดกตายหากบุคคลอื่นเบียดบังเอาทรัพย์มรดกนั้นไป พระภิกษุในฐานะเจ้าของกรรมสิทธิ์มีสิทธิติดตามเรียกร้องเอาทรัพย์นั้นคืนจากบุคคลผู้ไม่มีสิทธิในทรัพย์มรดกได้

ทรัพย์สินของพระภิกษุ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1623 - 1624

1. ทรัพย์สินทุกอย่างที่พระภิกษุได้มาระหว่างอยู่ในสมณะเพศไม่ว่าโดยทางใดและจะเพราะได้มาเนื่องจากสมณะเพศหรือไม่ก็ตามต้องอยู่ในบังคับของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1623

2. แม้พระภิกษุมีคู่สมรสและการบวชไม่เป็นเหตุให้การสมรสขาดกันและจะถือว่าเป็นการทิ้งร้างกันยังมีได้ก็ตาม ทรัพย์สินที่ได้มาเพราะเขาทำบุญให้พระภิกษุยอมไม่ถือว่าเป็นสินสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1474 (1) คู่สมรสจะแบ่งทรัพย์สินนี้กึ่งหนึ่งตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1533 ไม่ได้

3. ถ้าพระภิกษุจุดศไปในที่ต่างๆ แล้วมรณภาพลงทรัพย์สินของพระภิกษุตกเป็นสมบัติของวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัด

4. ถ้าบุคคลนั้นอุปสมบทแล้วสึกจากสมณะเพศแล้วอุปสมบทใหม่หลายโบสถ์ ดังนี้ทรัพย์สินก่อนอุปสมบทครั้งสุดท้ายซึ่งแม้จะได้มาระหว่างอุปสมบทครั้งก่อนๆ คงตกได้แก่ทายาทของพระภิกษุ

การเสียสิทธิในการรับมรดก

1.การถูกกำจัดมิให้ได้รับมรดก

1.1 เป็นผู้ยกย้ายหรือปิดบังทรัพย์มรดก ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1605 การกำจัดมิให้ได้รับมรดกตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1605 เป็นบทบัญญัติให้ทายาทเสียสิทธิในมรดกโดยผลของกฎหมายและเป็นการเสียสิทธิเพราะปิดบังหรือยกย้ายทรัพย์มรดกซึ่งการปิดบังและยกย้ายได้กระทำให้ขึ้นภายหลังเจ้ามรดกตายแล้ว ต่างกับการถูกกำจัดมิให้รับมรดกฐานเป็นผู้ไม่สมควรตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1606 ซึ่งอาจเกิดก่อนหรือหลังเจ้ามรดกตายแล้วก็ได้การถูกกำจัดตามมาตรานี้ถ้าผู้ถูกกำจัดมีผู้สืบสันดานๆ ของผู้ถูกกำจัดนั้นมีสิทธิรับมรดกแทนที่ผู้ถูกกำจัดได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1607 ดังตัวอย่างคำพิพากษาต่อไปนี้

คำพิพากษาฎีกาที่ 487/2539 แม้จำเลยได้ยกย้ายหรือปิดบังทรัพย์สินมรดกของผู้ตายมากกว่าส่วนที่ตนจะได้และต้องถูกกำจัดมิให้รับมรดกของผู้ตายเลย อันเป็นการถูกกำจัดมิให้ได้รับมรดกหลังเจ้ามรดกตายก็ตามบุตรของจำเลยซึ่งเป็นผู้สืบสันดานของจำเลยทายาทผู้ถูกกำจัดมิให้รับมรดกของผู้ตายย่อมสืบมรดกของผู้ตายเสมือนหนึ่งว่าจำเลยตายแล้วได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1607

คำว่า ทายาท ตามมาตรานี้หมายถึงทายาทโดยธรรมและผู้รับพินัยกรรมตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1603 และ มาตรา 1651 (1) เพราะมาตรา 1605 วรรคท้ายยกเว้นไม่ให้ใช้บังคับเฉพาะผู้รับพินัยกรรมเฉพาะสิ่ง อย่างตามมาตรา 1651 (2) เท่านั้น

มรดกที่ยกย้ายได้ต้องเป็นสังหาริมทรัพย์และมีตัวทรัพย์สินอยู่แต่ถ้าทายาทคนหนึ่งไม่พอใจในการแบ่งทรัพย์สินทำลายทรัพย์สินมรดกชิ้นหนึ่งเสียเพื่อไม่ให้ทายาทอื่นได้รับทรัพย์สินมรดกชิ้นนั้น เช่นนี้ไม่ใช่เป็นการยกย้ายจึงไม่ถูกกำจัดตามมาตรา 1605

ผลของการถูกกำจัดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1605 ดังนี้

1. ยกย้ายหรือปิดบังเท่าส่วนที่ตนจะได้หรือมากกว่ามีผลทำให้ทายาทผู้นั้นถูกกำจัดมิให้ได้รับมรดกทั้งหมด

ตัวอย่าง มรดกของเอก มีราคา 3,000,000 บาท โท ตรีและจัตวา เป็นทายาทโดยธรรมของไก่ มีสิทธิได้รับส่วนแบ่งมรดกนี้เท่าๆ กันคนละ 1,000,000 บาท ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1629, มาตรา 1633 ถ้าโทยกย้ายเครื่องเพชรในกองมรดกไปเป็นส่วนตัวเสีย 1,200,000 บาท และตรีปิดบังไม่ให้ทายาทอื่นรู้ว่า ดามีเงินฝากประจำที่ธนาคาร 1,000,000 บาท ทั้งนี้ โทและตรี กระทำการฉ้อฉลจึงถูกกำจัดมิให้ได้รับมรดกของเอกเลย ดังนี้มรดกทั้งหมดของเอกจึงตกได้แก่จัตวาผู้เดียว

2. ยกย้ายหรือปิดบังน้อยกว่าส่วนที่ตนจะได้มีผลทำให้ทายาทผู้นั้นถูกกำจัดมิให้ได้รับมรดกเฉพาะส่วนที่ได้ยกย้ายหรือปิดบัง

ตัวอย่าง ตามตัวอย่างแรก ถ้าโทยกย้ายเครื่องเพชรไปเป็นเงิน 200,000 บาท โทถูกกำจัดมิให้ได้รับมรดกเฉพาะส่วนที่ยกย้าย 200,000 บาท นี้ ต้องนำมาคืนให้แก่กองมรดก โทคงได้ส่วนแบ่ง 800,000 บาท (1,000,000 - 200,000 บาท) ส่วนที่โทยกย้ายเมื่อได้คืนมาแล้วนำไปรวม

กับกองมรดกของเอกรวมเป็นเงิน 2,000,000 บาท ตรีและจัตวาจึงได้มรดกคนละ 1,000,000 บาท เท่าๆ กัน

3. กรณีที่ผู้ตายมีทายาทโดยธรรม หรือผู้รับพินัยกรรมเพียงคนเดียวเท่านั้นที่มีสิทธิรับมรดกของผู้ตาย เช่นนี้แม้ทายาทคนเดียวนั้นจะยกย้ายหรือปิดบังทรัพย์มรดกจะเป็นเพราะเหตุใดก็ตามก็ไม่มีทางถูกกำจัดมิให้รับมรดก ทั้งนี้เพราะมรดกนั้นเป็นของทายาทผู้นั้นแต่ผู้เดียว การกระทำดังกล่าวจึงไม่มีทายาทอื่นที่จะต้องเสื่อมเสียประโยชน์

4. ถ้าผู้ตายทำพินัยกรรมยกทรัพย์มรดกสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้แก่ผู้รับพินัยกรรมโดยเฉพาะเจาะจงแล้ว เพื่อเคารพเจตนาของผู้ตายแม้ผู้รับพินัยกรรมคนนั้นจะไปยกย้ายหรือปิดบังทรัพย์มรดกสิ่งอื่นโดยฉ้อฉลก็ได้รับการยกเว้นไม่ต้องถูกกำจัดมิให้รับมรดกทรัพย์เฉพาะสิ่งตามพินัยกรรมนั้น

5. การยกย้ายหรือปิดบังทรัพย์มรดกต้องเกิดขึ้นภายหลังเจ้ามรดกตายแล้วอันเป็นการฉ้อฉลทายาทอื่นและไม่อาจถอนข้อกำจัดโดยให้อภัยไว้เป็นลายลักษณ์อักษรตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1606 วรรคท้ายได้เพราะเจ้ามรดกได้ตายไปก่อนแล้วอีกทั้งจะทำหนังสือให้อภัยไว้ล่วงหน้าก็ไม่ได้เพราะการให้อภัยตามมาตรา 1606 วรรคท้าย ให้ทำได้เฉพาะการกำจัดมิให้ได้มรดกฐานเป็นผู้ไม่สมควรเท่านั้นดังตัวอย่างคำพิพากษาต่อไปนี้

คำพิพากษาฎีกาที่ 1357/2534 การที่ทายาทโดยธรรมเบิกความในคดีที่ขอให้ศาลมีคำสั่งตั้งตนเป็นผู้จัดการมรดกกว่าเจ้ามรดกมีทรัพย์มรดกเพียงเท่าที่เบิกความถึง แต่ความจริงเจ้ามรดกมีทรัพย์มรดกมากกว่านั้นยังไม่พอฟังว่าเป็นการปิดบังทรัพย์มรดก (การร้องขอและคัดค้านในชั้นจัดการมรดกมีประเด็นว่าผู้ใดสมควรเป็นผู้จัดการมรดกเท่านั้น ส่วนทรัพย์มรดกมีอะไรบ้างไม่ใช่ข้อสำคัญในคดี)

1.2 เป็นผู้ถูกกำจัดมิให้ได้รับมรดกฐานเป็นผู้ไม่สมควรตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1606

ทายาทที่ถูกกำจัดมิให้ได้รับมรดกฐานเป็นผู้ไม่สมควร ซึ่งเป็นเหตุที่ทำให้ถูกกำจัดอาจเกิดก่อนหรือภายหลังเจ้ามรดกตายแล้วก็ได้และบุคคลที่ถูกกำจัดฐานเป็นผู้ไม่สมควรนี้อาจเป็นทายาทโดยธรรม ผู้รับพินัยกรรมลักษณะทั่วไปหรือผู้รับพินัยกรรมเฉพาะสิ่งเฉพาะอย่างก็ได้

ก) ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1606 (1) หมายความว่าทนายผู้ใดต้องคำพิพากษาถึงที่สุดว่าฆ่าเจ้ามรดกหรือพยายามฆ่าเจ้ามรดกมีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา.288,289 หรือ 288, 289 ประกอบด้วย ม.80 จึงถูกจำกัด ถ้ามิได้มีเจตนาฆ่า แต่ทำร้ายเจ้ามรดกจนเป็นเหตุให้ถึงแก่ความตาย (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 290) ก็ดี หรือกระทำโดยประมาทเป็นเหตุให้เจ้ามรดกถึงแก่ความตาย (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 291) ก็ดี หากต้องถูกจำกัดไม่

นอกจากกรณีที่ผู้ตายหรือผู้เสียหายเป็นเจ้ามรดกแล้ว ยังขยายความถึงการกระทำต่อผู้มีสิทธิได้รับมรดกก่อนตนด้วย เช่น ก่อนเจ้ามรดกตายบุตรคนโตของเจ้ามรดกฆ่าน้องทุกคนเพื่อจะรับมรดกเสียคนเดียวนั้น เป็นการฆ่าผู้มีสิทธิจะได้รับมรดกด้วยกันจึงไม่ต้องถูกจำกัด หรือเจ้ามรดกตายไปแล้วมรดกตกได้แก่บุตรคนเดียวของเจ้ามรดก น้องเจ้ามรดก (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา.1629 (3)) จึงฆ่าบุตรของเจ้ามรดก (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1629 (1)) ก็เป็นการฆ่าผู้มีสิทธิได้รับมรดกก่อนตน (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1630) จึงต้องถูกจำกัดมิให้ได้รับมรดก

ข) ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1606 (2) ที่ว่า“ฟ้อง”นั้น หมายความว่า เป็นโจทก์ฟ้องคดีด้วยตนเอง ถ้าเป็นพนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องแม้ทนายเป็นผู้เสียหายในคดีนั้นก็ไม่ต้องถูกจำกัด

ค) ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1606 (3) ที่ว่า รู้ว่าเจ้ามรดกถูกฆ่าแต่มิได้ร้องเรียนเพื่อเป็นทางที่จะเอาตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษ คำว่าร้องเรียน หมายถึงการแจ้งความร้องทุกข์การกล่าวโทษหรือให้การเป็นพยานถึงข้อเท็จจริงเท่าที่ตนรู้เห็นทั้งหมดเพื่อเป็นทางที่จะเอาตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษ

ง) ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1606 (4) คำว่า ฉ้อฉล มีความหมายตามธรรมดา คือโกงโดยใช้อุบายและหมายถึงบุคคลที่ฉ้อฉลให้เจ้ามรดกทำหรือเพิกถอนหรือเปลี่ยนแปลงพินัยกรรมโดยตรงเท่านั้น

จ) ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1606 (5) ปลอม ทำลาย หรือปิดบังพินัยกรรมแต่บางส่วนหรือทั้งหมด

คำพิพากษาฎีกาที่ 847/2518 ผู้รับพินัยกรรมหาพินัยกรรมไม่พบจึงขอรับมรดกต่อเจ้าพนักงานที่ดินว่าเป็นทายาทโดยธรรม ดังนี้ไม่เป็นการสละพินัยกรรมหรือปิดบังพินัยกรรม ไม่ถูกกำจัดและรับมรดกตามพินัยกรรมที่หาพบภายหลังได้

2. การตัดมิให้รับมรดก ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1608

2.1 การตัดทายาทโดยธรรมด้วยแสดงเจตนาชัดแจ้ง และระบุตัวทายาทผู้ถูกตัดโดยชัดแจ้ง มีผลทำให้ทายาทโดยธรรมผู้นั้นไม่มีสิทธิรับมรดกและผู้สืบสันดานของผู้ถูกตัดก็ไม่มีสิทธิรับมรดกแทนที่เลยเพราะในกรณีดังกล่าวไม่มีกฎหมายบัญญัติให้รับมรดกแทนที่หรือสืบมรดกต่อไปได้

แบบการตัดมิให้รับมรดกต้องทำตามแบบหนึ่งแบบใดดังต่อไปนี้

1. โดยพินัยกรรม ซึ่งเป็นการแสดงเจตนากำหนดการเผื่อตายของเจ้ามรดกผู้ทำพินัยกรรมตามมาตรา 1646 และต้องทำตามแบบ ,มาตรา 1648, ,มาตรา 1655 มิฉะนั้นจะตกเป็นโมฆะตามมาตรา 1705

2. โดยทำเป็นหนังสือมอบไว้แก่พนักงานเจ้าหน้าที่ ซึ่งได้แก่นายอำเภอ

2.2 กรณีให้ถือว่าเป็นผู้ถูกตัดมิให้รับมรดก การที่เจ้ามรดกทำพินัยกรรมจำหน่ายทรัพย์สินมรดกเสียทั้งหมดโดยทายาทโดยธรรมบางคนหรือทั้งหมดไม่มีชื่อได้รับส่วนแบ่งมรดกนั้นเลย และในพินัยกรรมก็ไม่มีข้อความตัดทายาทโดยธรรมนั้นโดยชัดแจ้งและระบุชื่อผู้ถูกตัดนั้นโดยชัดเจนตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1608 วรรคท้าย ให้ถือว่าทายาทโดยธรรมนั้นเป็นผู้ถูกตัดมิให้รับมรดกเพราะเมื่อพินัยกรรมมีผลบังคับทายาทโดยธรรมนั้นไม่มีสิทธิได้รับมรดกเลยตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1620, 1673

แต่การที่เจ้ามรดกทำพินัยกรรมจำหน่ายทรัพย์สินมรดกบางส่วน หรือเฉพาะสิ่งเฉพาะอย่างให้แก่ผู้รับพินัยกรรมและมีทรัพย์สินมรดกนอกพินัยกรรมที่จะตกทอดแก่ทายาทโดยธรรม ดังนี้ไม่ถือว่าเป็นการตัดทายาทโดยธรรม เพราะมิได้ทำพินัยกรรมจำหน่ายทรัพย์สินมรดกเสียทั้งหมดจึงไม่ต้องด้วยประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1608 วรรคท้าย และกรณีต้องบังคับตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1620 คือให้ปันส่วนทรัพย์สินมรดกที่มีได้จำหน่ายโดยพินัยให้แก่ทายาทโดยธรรมตามกฎหมายต่อไป

แบบการถอนการแสดงเจตนาตัดมิให้รับมรดกตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1609 วรรคสอง

1. ถ้าการตัดมิให้รับมรดกได้ทำโดยพินัยกรรม ก็ต้องถอนโดยพินัยกรรม ซึ่งอาจกระทำ โดยการเพิกถอนพินัยกรรมหรือข้อกำหนดพินัยกรรมตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1693 ถึง มาตรา 1697 จะถอนโดยวิธีอื่น เช่น โดยไปทำเป็นหนังสือมอบไว้แก่พนักงาน เจ้าหน้าที่ไม่ได้

2. ถ้าการตัดมิให้รับมรดกได้ทำเป็นหนังสือมอบไว้แก่พนักงานเจ้าหน้าที่ก็ต้องถอนโดย ทำเป็นหนังสือมอบไว้แก่พนักงานเจ้าหน้าที่หรือโดยพินัยกรรมก็ได้

3. การสละมรดกตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1612

3.1 การสละมรดกนั้นเป็นเหตุให้ทายาทเสียสิทธิในมรดกโดยเกิดจากการแสดง เจตนาชัดแจ้งของทายาท

ก) ทายาทที่จะสละมรดกได้ทายาทผู้นั้นต้องมีสิทธิได้รับทรัพย์มรดกแล้วและคำว่าทายาท หมายถึงทายาทโดยธรรมและผู้รับพินัยกรรมด้วย ถ้าทายาทคนใดสละมรดกทั้งๆ ที่ตนยังไม่มีสิทธิ เพราะเจ้ามรดกยังไม่ตายถือว่าเป็นการสละสิทธิอันหากจะมีในภายหลัง เช่น ทำสัญญา ประนีประนอมยอมความสละมรดกตั้งแต่เจ้ามรดกยังมีชีวิตอยู่หาอาจทำได้ไม่ตามประมวล กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1619 (ฎ.2167/2518)

ข) การสละมรดกต้องเป็นการสละมรดกส่วนของตนทั้งหมดมิฉะนั้นต้องห้ามตามประมวล กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา.1613 และการสละมรดกก็ต้องไม่มีเจตนาเจาะจงให้มรดกส่วน ของตนที่สละนั้นตกให้แก่ทายาทอื่นคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะ

ค) การสละมรดกนั้นจะทำโดยมีเงื่อนไขหรือเงื่อนไขไม่ได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและ พณิชย์ มาตรา 1613

ง) หากสละทรัพย์มรดกรายการหนึ่งเพื่อขอลือเลือกเอาทรัพย์รายการอื่นหรือยอมรับแบ่ง ทรัพย์ที่มีราคาน้อยกว่าส่วนที่ตนจะได้ ก็ไม่ถือว่าทายาทผู้นั้นสละมรดกสำหรับจำนวนส่วนแบ่งที่ ขาดไป

จ) เมื่อทายาทโดยธรรมคนใดสละมรดก ผู้สืบสันดานของทายาทคนนั้นสืบมรดกได้ตาม สิทธิของตนตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1615 วรรคสอง ถ้าทายาทโดยธรรมผู้

ที่สละมรดกไม่มีผู้สืบสันดานให้ปันส่วนแบ่งของผู้ที่ได้สละมรดกนั้นแก่ทายาทอื่นของเจ้ามรดกต่อไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1618

ฉ) เมื่อผู้รับพินัยกรรมสละมรดกตามพินัยกรรม ทรัพย์มรดกส่วนนั้นตกได้แก่ทายาทโดยธรรมตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1698 (3) ประกอบประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1620, 1699 ดังนั้นผู้สืบสันดานของผู้รับพินัยกรรมจึงไม่มีสิทธิจะรับมรดกที่ได้สละแล้วนั้นตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1617

3.2 การสละมรดก อาจทำได้ 2 วิธีคือ

ก) ทำเป็นหนังสือมอบไว้แก่พนักงานเจ้าหน้าที่ คือนายอำเภอ ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2495 หนังสือนั้นต้องมีข้อความแสดงให้เห็นชัดแจ้งว่าสละมรดกโดยไม่เคลือบคลุม ดังตัวอย่างคำพิพากษาฎีกาที่ 1250/2538 ทำหนังสือสละมรดกให้ไว้แก่เจ้าพนักงานที่ดินจึงไม่ใช่หนังสือสละมรดกตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1612

ข) ทำเป็นหนังสือทำนองประนีประนอมยอมความตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 850, 851 ดังตัวอย่างคำพิพากษาฎีกาที่ 847/2518 ผู้รับพินัยกรรมหาพินัยกรรมไม่พบจึงขอรับมรดกต่อเจ้าพนักงานที่ดินว่าเป็นทายาทโดยธรรม ดังนี้ไม่เป็นการสละพินัยกรรมหมายเหตุ ถ้าถือว่าเป็นการสละมรดกผู้สืบสันดานคนนั้นสืบมรดกได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1615 แต่ถ้าเป็นการแบ่งปันทรัพย์มรดกหรือทำสัญญาประนีประนอมยอมความแล้วก็เป็นยุติตามนั้น ผู้สืบสันดานไม่อาจสืบมรดกได้

การเพิกถอนการสละมรดก

การสละมรดกที่ได้กระทำโดยชอบด้วยประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1612 และไม่ต้องห้ามตามมาตรา 1613 วรรคแรก แล้วนั้น แม้อ้อมาทายาทผู้สละมรดกจะแสดงเจตนาเพิกถอนยอมเพิกถอนไม่ได้ตามมาตรา 1613 วรรคสอง

ข้อสังเกต การสละมรดกตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ จะกระทำได้อต่อเมื่อหลังจากที่เจ้ามรดกตายแล้วและผู้สละเป็นผู้มีสิทธิรับมรดกนั้นด้วย

ผู้จัดการมรดก

ผู้จัดการมรดก คือบุคคลซึ่งศาลมีคำสั่งตั้งให้เป็นผู้จัดการมรดกเพื่อทำหน้าที่รวบรวมทำบัญชีและแบ่งปันทรัพย์สินซึ่งเป็นมรดกของผู้ตายให้ทายาทผู้มีสิทธิรับมรดกของผู้ตาย

คุณสมบัติของผู้จัดการมรดก

- 1.บรรลุนิติภาวะ (มีอายุ 20 ปีบริบูรณ์)
- 2.ไม่เป็นคนวิกลจริต
- 3.ไม่เป็นคนไร้ความสามารถหรือคนเสมือนไร้ความสามารถ
- 4.ไม่เป็นบุคคลล้มละลาย

ผู้มีสิทธิยื่นคำร้องขอตั้งผู้จัดการมรดก

- 1.ทายาท (ทายาทโดยธรรมหรือผู้รับพินัยกรรม)
- 2.ผู้มีส่วนได้เสียในทรัพย์มรดก
- 3.พนักงานอัยการ

หน้าที่ของผู้จัดการมรดก

ผู้จัดการมรดกมีสิทธิและหน้าที่ที่จะทำการอันจำเป็นเพื่อจัดการมรดกโดยทั่วไปและมีหน้าที่รวบรวมทรัพย์มรดกเพื่อแบ่งให้ทายาทโดยธรรมหรือผู้รับพินัยกรรมตลอดจนชำระหนี้สินของเจ้ามรดกแก่เจ้าหนี้ ทำบัญชีทรัพย์มรดก และทำรายการแสดงบัญชีการจัดการและแบ่งมรดก โดยต้องจัดการไปในทางที่เป็นประโยชน์แก่มรดกจะทำนิติกรรมใดๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อกองมรดกไม่ได้

หากผู้จัดการมรดกละเลยไม่ทำการตามหน้าที่ เช่น ปิดบังมรดกต่อทายาทหรือเบียดบังเป็นของตนหรือเพิกเฉยไม่แบ่งมรดกให้แก่ทายาท ทายาทผู้มีสิทธิรับมรดกหรือผู้มีส่วนได้เสียจะร้องขอให้ศาลมีคำสั่งถอนผู้จัดการมรดกเพราะเหตุผู้จัดการมรดกละเลยไม่ทำตามหน้าที่หรือเพราะเหตุอย่างอื่นที่สมควรก็ได้และอาจมีความผิดอาญามีโทษจำคุกได้

ศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีการยื่นคำร้องขอตั้งผู้จัดการมรดกให้ยื่นต่อศาลที่ผู้ตายมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตศาลในขณะถึงแก่ความตาย ได้แก่ศาลแพ่ง (กรุงเทพมหานคร., ศาลจังหวัดอื่นๆนอกจากกรุงเทพมหานคร)

หากผู้ตายมีภูมิลำเนาอยู่ในต่างประเทศ ให้ยื่นต่อศาลที่ทรัพย์มรดกนั้นตั้งอยู่ในเขตศาล

มรดกที่ไม่มีผู้รับ

หากมรดกไม่มีผู้รับไม่ว่าในฐานะทายาทโดยธรรมหรือผู้รับพินัยกรรมหรือไม่มี การตั้งมูลนิธิตามพินัยกรรม กฎหมายกำหนดให้ทรัพย์สินมรดกของบุคคลนั้นตกเป็นของแผ่นดินหากกองมรดกมีหนี้เจ้าหนี้จะฟ้อง“แผ่นดิน” ให้ชำระหนี้ไม่ได้เพราะ“แผ่นดิน” ไม่ใช่ทายาทเจ้าหนี้ในฐานะผู้มีส่วนได้เสียในกองมรดกดังกล่าวจึงมีสิทธิร้องขอต่อศาลให้ตั้งผู้จัดการมรดกแล้วให้ผู้จัดการมรดกจัดการชำระหนี้แก่ตนได้อย่างไรก็ตามกรณีที่หน่วยงานใดมีหน้าที่ดูแลทรัพย์สินแผ่นดินดังกล่าว เช่นทรัพย์สินเป็นวัตถุโบราณก็ตกแก่กรมศิลปากร ถ้าเป็นที่ดินก็ตกแก่กรมที่ดินหรือหากเป็นทรัพย์สินอื่นก็ได้แก่กระทรวงการคลังนั่นเองเจ้าหนี้อาจจะเรียกร้องเอาจากหน่วยงานนั้นๆได้ดังตัวอย่างคำพิพากษากฎีกาต่อไปนี้

คำพิพากษากฎีกาที่ 1695/2531 กองมรดกซึ่งไม่มีทายาทแม้มรดกจะตกทอดแก่แผ่นดิน แผ่นดินก็มีใช้ทายาทเจ้าหนี้ไม่อาจบังคับชำระหนี้จนกว่าจะได้ตั้งผู้จัดการมรดกขึ้นและหากไม่มีผู้จัดการมรดกอยู่ตราบิด เจ้าหนี้ก็ไม่มีทางได้รับชำระหนี้ได้เลยการที่เจ้าหนี้จะได้รับชำระหนี้หรือไม่ขึ้นอยู่กับกรณีที่กองมรดกมีผู้จัดการมรดกจึงต้องถือว่าเจ้าหนี้เป็นผู้มีส่วนได้เสียและมีสิทธิร้องขอต่อศาลขอให้ตั้งผู้จัดการมรดกได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1713

อายุความฟ้องคดีมรดก

“คดีมรดก” หมายความว่าคดีที่พิพาทกันระหว่างทายาทที่มีสิทธิในทรัพย์สินมรดกด้วยกัน กฎหมายห้ามฟ้องคดีมรดกเมื่อพ้นกำหนด 1 ปี นับแต่เมื่อเจ้ามรดกตายหรือนับแต่ผู้มีสิทธิรับมรดกรู้หรือควรรู้ถึงความตายของเจ้ามรดก อายุความเรียกมรดกนี้แยกออกได้เป็น 2 ประการคือนับแต่เจ้ามรดกตายอย่างหนึ่งหรือนับแต่ทายาทได้รู้หรือควรรู้ถึงความตายของเจ้ามรดกอย่างหนึ่ง

ดังนั้นเด็กผู้เป็นทายาทเกิดหลังจากบิดาตายแล้วอายุความฟ้องเรียกมรดกจึงเริ่มนับตั้งแต่นั้นนั้นตลอดแต่ถ้าเด็กนั้นไม่มีผู้แทนโดยชอบธรรมที่จะดำเนินการเรียกมรดกให้คดีก็ยังไม่ขาดอายุความจนกว่าจะบรรลุนิติภาวะแล้วเกิน 1 ปี อายุความ 1 ปีนี้รวมถึงเจ้าหนี้ซึ่งจะต้องฟ้องเรียกหนี้ของตนภายในเงื่อนไขดังกล่าวด้วยเช่นกันแม้ว่าหนี้ของตนจะมีอายุความยาวกว่า 1 ปี ก็ต้องฟ้องเรียกภายใน 1 ปี เช่น เจ้ามรดกกู้เงินมาแล้วถึงแก่ความตายหากเจ้าหนี้ฟ้องทายาทให้ชำระหนี้เมื่อพ้น 1 ปีแล้ว เป็นอันขาดอายุความและแม้ว่าหนี้ดังกล่าวจะยังไม่ถึงกำหนดชำระแต่ลูกหนี้ตายเสียก่อนเจ้าหนี้ก็จะต้องฟ้องบังคับภายใน 1 ปี นับแต่รู้หรือควรรู้ว่าลูกหนี้ตาย แต่ไม่ว่ากรณีจะเป็น

อย่างไรหากพ้น 10 ปี นับแต่เจ้ามรดกตายก็เป็นอันขาดอายุความเช่นกันแม้เพิ่งรู้ว่าเจ้ามรดกตายก็ตาม

อย่างไรก็ตามหากมิใช่เป็น “คดีมรดก” กล่าวคือมิใช่กรณีพิพาทกันระหว่างทายาทเกี่ยวกับการแบ่งทรัพย์สินมรดกก็ไม่ใช่อายุความ 1 ปี เช่น การเรียกทรัพย์สินมรดกของผู้ที่มีสิทธิได้คืนจากจำเลยผู้ดูแลทรัพย์สินนั้นอยู่มิใช่คดีมรดกจำเลยจะยกเอาอายุความ 1 ปี ขึ้นต่อสู้ไม่ได้หรือทายาทตกลงแบ่งทรัพย์สินมรดกกันแล้วจำเลยทำสัญญาว่าจะโอนที่ดินให้ภายใน 12 เดือน แต่ไม่โอนให้เป็นการฟ้องบังคับโอนทรัพย์สินให้ตามสัญญามีใช้ฟ้องแบ่งทรัพย์สินมรดกไม่อยู่ในอายุความ 1 ปี หรือแม้เจ้ามรดกตายเกิน 1 ปีแล้วทายาทได้ทำหนังสือแบ่งมรดกกันแล้วทายาทมาฟ้องขอแบ่งตามสัญญาไม่ได้ฟ้องในฐานะเป็นทรัพย์สินมรดกก็ไม่ใช่อายุความ 1 ปี คดีไม่ขาดอายุความ

บทที่ 5

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายอาญา

การนำเสนอข่าวสารในแต่ละวันไม่ว่าจะเป็นข่าวหน้าหนึ่งของหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับหรือข่าวในลำดับแรกของสถานีวิทยุหรือโทรทัศน์ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องที่สะท้อนขวัญและประชาชนให้ ความสนใจอาจจะเนื่องจากเป็นบุคคลที่ประชาชนรู้จักหรือเป็นบุคคลสำคัญในแต่ละสาขาอาชีพ อาทิ ข่าวคนร้ายฆ่าหั่นศพพริดีสาว การสลายการชุมนุม ตาข่มขืนหลาน เด็กประณมหรือเด็ก อนุบาลทำร้ายร่างกายคู่อริจนเสียชีวิต การฆาตกรรมนักกีฬาทีมชาติ เป็นต้น ข่าวดังกล่าวล้วนเป็น เรื่องของการกระทำความผิดทางอาญาแทบทั้งสิ้น ทั้งนี้เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับชีวิตทรัพย์สิน การลงโทษผู้กระทำความผิด ดังนั้นจึงเห็นได้ว่ากฎหมายอาญาเป็นกฎหมายที่เข้ามามีบทบาทใน ชีวิตประจำวันของมนุษย์ อันเป็นเรื่องที่มีผลกระทบต่อสังคมโดยรวม นอกจากนั้นบุคคลที่เข้ามา เกี่ยวข้องในกฎหมายอาญาหาได้มีเฉพาะคู่กรณีเท่านั้น แต่ยังรวมถึงองค์กรหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาด้วย อาทิ ตำรวจ อัยการ ศาล ทนายความ พนักงานคุม ประพฤติและกรมราชทัณฑ์ซึ่งเป็นหน่วยที่เกี่ยวกับการบังคับคดีอาญากับผู้กระทำความผิดเป็นต้น ดังนั้นในเบื้องต้นผู้ศึกษาจึงควรมีความรู้ความเข้าใจในความหมายของกฎหมายอาญา ลักษณะของ กฎหมายอาญา การบังคับใช้กฎหมายอาญา ประเภทความผิดของกฎหมายอาญา โครงสร้าง ความ รับผิดทางอาญา การพยายามกระทำความผิด เหตุลดโทษ บุคคลที่เกี่ยวข้องในการกระทำความผิด โทษทางอาญา และอายุความคดีอาญา ดังจะกล่าวถึงรายละเอียดตามลำดับต่อไป

ความหมายของกฎหมายอาญา

มีผู้ให้ความหมายของกฎหมายอาญาดังนี้

หยุด แสงอุทัย (2551:12) ได้ให้ความหมายของกฎหมายอาญาว่า “กฎหมายอาญา” คือ บรรดากฎหมายทั้งหลายที่บัญญัติถึงความผิดทางอาญาและกำหนดโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดไว้ด้วย

เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์ (2544:1) ได้ให้ความหมายของกฎหมายอาญาว่ากฎหมายอาญาคือกฎหมายที่บัญญัติว่า การกระทำหรือไม่กระทำอย่างไรใดเป็นความผิดและกำหนดโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดไว้ด้วย

วินัย ล้าเลิศ (2543: 1) ได้ให้ความหมายของกฎหมายอาญาว่ากฎหมายอาญาคือบรรดากฎหมายทั้งหลายที่บัญญัติถึงความผิดและกำหนดโทษไว้

คณิต ณ นคร (2554: 45) ได้ให้ความหมายของกฎหมายอาญาว่ากฎหมายอาญาคือบรรดากฎหมายทั้งหลายที่ระบุถึงความผิดอาญาโทษ วิธีการเพื่อความปลอดภัยและมาตรการบังคับทางอาญาอื่น และเป็นกฎหมายที่กำหนดให้ความผิดทางอาญาเป็นเงื่อนไขของการใช้โทษวิธีการเพื่อความปลอดภัยและมาตรการบังคับทางอาญาอื่น

เมื่อพิจารณาความหมายดังกล่าวข้างต้นจึงพอสรุปความได้ว่ากฎหมายอาญาเป็นกฎหมายที่ว่าด้วยการกระทำความผิดและกำหนดโทษไว้ นอกจากนี้กฎหมายอาญายังหมายความรวมถึงกฎหมายทุกอย่างที่มีการกำหนดโทษทางอาญาไว้ด้วย เช่น พระราชบัญญัติอาวุธปืน พระราชบัญญัติจราจรทางบก พระราชบัญญัติปราบการค้าประเวณี และพระราชบัญญัติป่าไม้ เป็นต้น

ลักษณะของกฎหมายอาญา

1. เป็นกฎหมายมหาชน

เนื่องจากเป็นบทบัญญัติที่มีความเกี่ยวพันระหว่างรัฐกับเอกชนหรือระหว่างรัฐกับรัฐด้วยกันเองความผิดบางฐานแม้เป็นการกระทำต่อเอกชนด้วยกันเองแต่หากมีผลกระทบต่อสังคมโดยรวม เช่น คดีฆ่ากันตายระหว่างสามีภรรยา ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่รัฐต้องเข้ามาช่วยเหลือเพื่อเป็นการป้องกันและปราบปรามผู้กระทำความผิด

2. เป็นกฎหมายว่าด้วยความผิดและโทษทางอาญา

กฎหมายอาญาเป็นกฎหมายที่ว่าด้วยความผิดและโทษทางอาญา ซึ่งสามารถแยกได้หลายประเภท เช่น แยกตามลักษณะของการกระทำ แยกตามประเภทของความผิด (วินัย ล้าเลิศ, 2543: 4) ส่วนโทษในทางอาญาได้แก่ประหารชีวิต จำคุก กักขัง ปรับ ริบทรัพย์สิน ดังนั้นจึงต้องมีหลักประกันแก่บุคคล ดังที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญว่าบุคคลไม่ต้องรับโทษอาญา เว้นแต่ได้กระทำการอันกฎหมายที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้น

จะหนักกว่าโทษที่กำหนดไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่ทำความผิดมิได้ หลักนี้สอดคล้องกับ สุภาชิตกฎหมายที่ว่า “ไม่มีกฎหมาย ไม่มีความผิด ไม่มีโทษ” (ระวินท์ ลีละพัฒนนะ, 2555: 112) ตัวอย่าง ในมาตรา 334 บัญญัติว่า “ผู้ใดเอาทรัพย์สินของผู้อื่นหรือที่ผู้อื่นเป็นเจ้าของรวมอยู่ด้วยไป โดยทุจริต ผู้นั้นกระทำความผิดฐานลักทรัพย์ฯลฯ” กล่าวคือถ้าผู้ใดเอาทรัพย์สินของผู้อื่นหรือที่ผู้อื่นเป็นเจ้าของรวมอยู่ด้วยโดยผู้นั้นมิได้ยินยอมและผู้เอาไปมิเจตนาทุจริตถือว่าผู้เอาไปมีความผิดฐานลักทรัพย์ แต่ถ้าหากมีการเอาทรัพย์สินของผู้อื่นไปโดยที่เจ้าของยินยอมการกระทำนั้นย่อมไม่เป็น ความผิดฐานลักทรัพย์ เช่น คำหยาบเอาดินสอของแดงไปโดยที่แดงรู้เห็นยินยอมด้วยอย่างนี้การ กระทำของดำไม่เป็นความผิดฐานลักทรัพย์

3. เป็นกฎหมายที่บังคับเฉพาะการกระทำในราชอาณาจักร

โดยปกติแล้วกฎหมายอาญาจะใช้บังคับเฉพาะภายในราชอาณาจักรเท่านั้น เว้นแต่ การกระทำความผิดนอกราชอาณาจักรตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 7 มาตรา 8 และ มาตรา 9 ซึ่งกฎหมายอาญาใช้บังคับได้ (วินัย ล้าเลิศ, 2543: 5) คำว่าราชอาณาจักร หมายถึง พื้นดิน พื้นน้ำ ที่อยู่ในราชอาณาจักรทะเลอันเป็นอ่าวไทย ทะเลอาณาเขต 12 ไมล์ทะเล (ห่างจาก ฝั่งดินแดนของประเทศไทยไม่เกิน 12 ไมล์ทะเล) พื้นอากาศเหนือข้อที่ได้กล่าวมา การกระทำความผิดในเรือไทยหรืออากาศยานไทยไม่ว่าจะอยู่ที่ใดให้ถือว่ากระทำความผิดในราชอาณาจักรไทย (ระ วินท์ ลีละพัฒนนะ, 2555: 113)

4. กฎหมายอาญาต้องบัญญัติให้ชัดเจนแน่นอน

การที่จำต้องเรียกร้องให้บัญญัติกฎหมายให้ชัดเจนแน่นอนหรือเรียกร้องให้ยึด “หลัก ความชัดเจนแน่นอน” (Bestimmtheitsgrundsatz) นั้นเพราะว่าการลงโทษทางอาญาเป็น มาตรการที่รุนแรงที่สุดของรัฐที่ใช้กับประชาชนในรัฐ ฉะนั้นรัฐจึงต้องบัญญัติกฎหมายอาญาให้ ชัดเจนแน่นอนที่สุดเท่าที่สามารถจะทำได้ กล่าวคือในการบัญญัติกฎหมายอาญานั้นจะต้อง หลีกเลี่ยงการใช้ถ้อยคำที่กำกวมไม่แน่นอน ทั้งนี้เพื่อเป็นหลักประกันว่ากฎหมายที่บัญญัติขึ้นตรงกับ เจตจำนงของฝ่ายนิติบัญญัติอย่างแท้จริงและเป็นเครื่องป้องกันมิให้ศาลใช้กฎหมายตามใจชอบ หรือตามอำเภอใจหรือตามความรู้สึกตน (คณิต ฅ นคร, 2554: 87)

5. กฎหมายอาญาต้องตีความโดยเคร่งครัด

หมายความว่า เมื่อรัฐได้ตราบทบัญญัติโดยชัดแจ้งว่า กระทำหรืองดเว้นกระทำอย่าง ใดเป็นความผิดแล้วต้องถือตามบทบัญญัตินั้นเท่านั้นที่เป็นความผิดจะไม่รวมถึงกรณีอื่นที่

นอกเหนือจากบทบัญญัติด้วย (วินัย ล้าเลิศ, 2543 : 5) เช่น ในอดีตความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเราตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 276 ผู้ถูกข่มขืนจะต้องเป็นหญิงผู้กระทำจึงจะมีความผิด ถ้าหากผู้กระทำได้ข่มขืนกระทำชำเราชาย ผู้กระทำย่อมไม่มีความผิดฐานนี้ (ระวินท์ ลีละพัฒนา, 2555 : 112) แต่ปัจจุบันกฎหมายได้แก้ไขในมาตรา 276 โดยผู้ถูกข่มขืนกฎหมายใช้คำว่า “ผู้อื่น” ดังนั้นผู้ถูกกระทำจะเป็นชายหรือหญิงก็ได้ อีกทั้งในการตีความกฎหมายอาญานั้นจะนำหลักการเทียบกฎหมายที่ใกล้เคียงอย่างยิ่งในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 4 มาใช้ได้ บังคับให้เป็นโทษแก่ผู้กระทำความผิดไม่ได้ แต่ถ้าหากนำหลักการเทียบเคียงดังกล่าวมาใช้เพื่อเป็นคุณหรือประโยชน์แก่ผู้กระทำย่อมทำได้

6. กฎหมายอาญาไม่มีผลย้อนหลังในทางที่เป็นโทษ

กล่าวคือกฎหมายอาญาบังคับกับความผิดในขณะที่มีกฎหมายบัญญัติว่าการกระทำนั้นเป็นความผิด หากกระทำความผิดหลังจากที่มีกฎหมายใหม่แล้วและกฎหมายใหม่นั้นบัญญัติให้การกระทำดังกล่าวเป็นความผิดและโทษหนักกว่ากฎหมายเก่า กรณีอย่างนี้จะใช้กฎหมายใหม่ลงโทษผู้กระทำความผิดไม่ได้ซึ่งเป็นไปตามหลักที่ว่า “ไม่มีความผิด ไม่มีโทษ ถ้าไม่มีกฎหมาย” แต่ย้อนหลังเป็นคุณได้เพราะเป็นผลดีแก่ประชาชน

ตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1/2548 ข้อเท็จจริงความว่าหลังจากที่สงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลงได้มีการตรา “พระราชบัญญัติอาชญากรรมสงคราม พ.ศ. 2488” ขึ้นเพื่อลงโทษแก่ผู้ที่ได้กระทำการตามกฎหมายนี้ถือว่าเป็นอาชญากรรมสงครามไม่ว่าการกระทำนั้นจะได้กระทำไปก่อนหรือหลังจากที่กฎหมายนี้ใช้บังคับก็ตามศาลตัดสินว่า กฎหมายใดบัญญัติย้อนหลังลงโทษการกระทำที่แล้วมาย่อมขัดต่อรัฐธรรมนูญ (ขณะนั้นคือรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475) พระราชบัญญัติอาชญากรรมสงครามเฉพาะที่บัญญัติย้อนหลังนั้นย่อมขัดต่อรัฐธรรมนูญจึงเป็นโมฆะ ส่วนบทบัญญัติที่ว่าด้วยการกระทำหลังจากใช้พระราชบัญญัตินี้แล้วสามารถใช้บังคับได้ (ระวินท์ ลีละพัฒนา, 2555 : 112) ส่วนที่กฎหมายบัญญัติให้เป็นคุณ เช่น กฎหมายเดิมมีโทษความผิดฐานลักทรัพย์ประหารชีวิต กฎหมายใหม่กำหนดโทษความผิดฐานลักทรัพย์ใหม่เป็นโทษจำคุก กรณีนี้ผู้กระทำต้องรับโทษตามกฎหมายใหม่ที่เป็นคุณ

สรุปได้ว่าลักษณะที่สำคัญของกฎหมายอาญาต้องเป็นกฎหมายที่บัญญัติเป็นลายลักษณ์อักษรและมีความชัดเจน การตีความกฎหมายต้องเป็นไปตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายอย่างเคร่งครัดจะตีความในลักษณะที่เป็นโทษแก่ผู้กระทำความผิดไม่ได้ แต่สามารถตีความในทางที่เป็น

คุณแก่ผู้กระทำความผิดได้ ส่วนในเรื่องของโทษในทางอาญาจำกัดเฉพาะโทษที่ระบุในมาตรา 18 เท่านั้น คือประหารชีวิต จำคุก กักขัง ปรับ และริบทรัพย์สิน

การบังคับใช้กฎหมายอาญา

1. หลักดินแดน

หลักดินแดนเป็นไปตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 4 วรรคแรก ที่กำหนดว่ากฎหมายของรัฐใดย่อมใช้บังคับภายใต้อาณาเขตของรัฐนั้นดังนั้นการกระทำความผิดที่จะอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายอาญาจึงต้องเกิดในราชอาณาจักรไทย จึงจะใช้กฎหมายไทยลงโทษได้ เพราะถือเป็นอำนาจอธิปไตยของประเทศไทย ซึ่งโดยปกติแล้วย่อมไม่นำเอากฎหมายของประเทศอื่นมาบังคับให้เป็นผลในราชอาณาจักร เว้นแต่มีสนธิสัญญาระหว่างกัน (ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ, 2554: 19)

คำว่า “ราชอาณาจักร” หมายความว่า

1. พื้นดิน พื้นน้ำ ซึ่งอยู่ในอาณาเขตประเทศไทย
2. ทะเลอันเป็นอ่าวไทย
3. ทะเลอันห่างจากฝั่งที่เป็นดินแดนของประเทศไทยไม่เกิน 12 ไมล์ทะเลและ
4. พื้นอากาศครอบคลุมเหนือเขตดังกล่าว (หยุด แสงอุทัย , 2547: 19)

นอกจากนั้นแล้วการกระทำความผิดในเรือไทยหรืออากาศยานไทย ไม่ว่าจะอยู่ ณ ที่ใดให้ถือว่ากระทำความผิดในราชอาณาจักรไทย ราชอาณาจักรไทยไม่รวมสถานทูตไทยในต่างประเทศ (ระวินท์ ลีละพัฒนนะ, 2555: 113) ตัวอย่างนายหมีโดยสารไปกับเครื่องบินสายการบิน A ของประเทศไทยในขณะที่อยู่บนเครื่องบินเหนือ่านน้ำประเทศมาเลเซีย นายหมีได้ขโมยกระเป๋าของนายหวังซินนักท่องเที่ยวยาวจีน กรณีอย่างนี้จะเห็นได้ว่าการกระทำความผิดฐานลักทรัพย์ของนายหมีนั้นแม้ได้กระทำในอากาศยานที่อยู่นอกราชอาณาจักรไทยแต่กฎหมายให้ถือว่าการกระทำดังกล่าวเป็นการกระทำความผิดในราชอาณาจักรไทย และรับโทษตามกฎหมายไทยตามมาตรา 4 ประมวลกฎหมายอาญา

2. หลักอำนาจลงโทษสากล

หลักอำนาจลงโทษสากลกฎหมายไทยได้รับรองหลักอำนาจโทษสากลไว้ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 7 ซึ่งเหตุที่กฎหมายไทยรับรองอำนาจลงโทษสากลโดยมีบัญญัติไว้ในมาตรา 7 เพราะการกระทำความผิดนอกราชอาณาจักรตามที่ระบุไว้ใน มาตรา 7 เป็นภัยโดยตรงต่อความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงของประเทศรวมทั้งในระหว่างรัฐต่างๆ กล่าวคือความผิดเกี่ยวกับความมั่นคงแห่งราชอาณาจักรตาม มาตรา 7(1) เป็นหลักป้องกันตนเองของรัฐ ความผิดเกี่ยวกับการปลอมแปลงเงินตรา แสตมป์ ใบหุ้น ใบหุ้นกู้ หรือตัวเงิน ตามมาตรา 7(2) เป็นหลักป้องกันทางเศรษฐกิจและความผิดฐานชิงทรัพย์และปล้นทรัพย์ในทะเลหลวงตามมาตรา 7(3) เป็นหลักป้องกันสากล

3. หลักบุคคล

กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีอาญาของไทยเรากล่าวถึง “หลักบุคคล”(Aktives Personalitätsprinzip) ไว้สองกรณีคือกรณีตามมาตรา 8 และกรณีตามมาตรา 9 (คณิต ณ นคร, 2554: 103)

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 8 บัญญัติว่า ผู้ใดกระทำความผิดนอกราชอาณาจักร และ

(ก) ผู้กระทำความผิดนั้นเป็นคนไทยและรัฐบาลแห่งประเทศที่ความผิดได้เกิดขึ้นหรือผู้เสียหายได้ร้องขอให้ลงโทษ หรือ

(ข) ผู้กระทำความผิดนั้นเป็นคนต่างด้าวและรัฐบาลไทยหรือคนไทยเป็นผู้เสียหายและผู้เสียหายได้ร้องขอให้ลงโทษ

ถ้าความผิดนั้นเป็นความผิดดังระบุไว้ต่อไปนี้จะต้องรับโทษภายในราชอาณาจักรคือ

(1) ความผิดเกี่ยวกับการก่อให้เกิดภัยอันตรายต่อประชาชน ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 217 มาตรา 218 มาตรา 221 ถึงมาตรา 223 ทั้งนี้เว้นแต่กรณีเกี่ยวกับมาตรา 220 วรรคแรก และมาตรา 224 มาตรา 226 มาตรา 228 ถึงมาตรา 232 มาตรา 237 และมาตรา 233 ถึงมาตรา 236 ทั้งนี้เฉพาะเมื่อเป็นกรณีต้องระวางโทษตามมาตรา 238

(2) ความผิดเกี่ยวกับเอกสาร ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 264 มาตรา 265 มาตรา 266 (1) และ (2) มาตรา 268 ทั้งนี้เว้นแต่กรณีเกี่ยวกับความผิดเกี่ยวกับหนังสือเดินทางตามที่บัญญัติไว้ใน มาตรา 269/8 ถึงมาตรา 269/15 เป็นต้น

(3) ความผิดเกี่ยวกับเพศ ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 276 มาตรา 280 และมาตรา 285 ทั้งนี้เฉพาะที่เกี่ยวกับมาตรา 276

(4) ความผิดต่อชีวิต ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 288 ถึงมาตรา 290

(5) ความผิดต่อร่างกาย ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 295 ถึงมาตรา 298

(6) ความผิดฐานทอดทิ้งเด็ก คนป่วยเจ็บหรือคนชรา ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 306 ถึงมาตรา 308

(7) ความผิดต่อเสรีภาพ ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 309 มาตรา 310 มาตรา 312 ถึงมาตรา 315 และมาตรา 317 ถึงมาตรา 320

(8) ความผิดฐานลักทรัพย์และวิ่งราวทรัพย์ ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 334 ถึงมาตรา 336

(9) ความผิดฐานกรรโชกรีดเอาทรัพย์ ชิงทรัพย์ และปล้นทรัพย์ ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 337 ถึงมาตรา 340

(10) ความผิดฐานฉ้อโกง ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 341 ถึงมาตรา 344 มาตรา 346 และมาตรา 347

(11) ความผิดฐานยักยอก ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 352 ถึงมาตรา 354

(12) ความผิดฐานรับของโจร ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 357

(13) ความผิดฐานทำให้เสียทรัพย์ ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 358 ถึงมาตรา 360

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 9 บัญญัติว่า เจ้าพนักงานของรัฐบาลไทยกระทำความผิด ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 147 ถึงมาตรา 166 และมาตรา 200 ถึงมาตรา 205 นอก
ราชอาณาจักรจะต้องรับโทษในราชอาณาจักร

จากหลักกฎหมายข้างต้น พอสามารถสรุปได้ว่าการบังคับใช้กฎหมายอาญานั้นต้องคำนึง
ด้วยว่าการกระทำความผิดนั้นได้เกิดในราชอาณาจักรไทยหรือไม่ โดยคำว่า ราชอาณาจักรไทยนั้น
ให้รวมไปถึง พื้นดิน พื้นน้ำ ทะเลอันเป็นอ่าวไทย หรือทะเลอันห่างจากฝั่งไม่เกิน 12 ไมล์ ทะเล
และให้รวมไปถึงความผิดที่เกิดในเรือไทย และอากาศยานไทย ไม่ว่าจะอยู่ ณ ที่ใด และไม่คำนึงถึง

สัญชาติของผู้กระทำความผิดด้วย นอกจากนั้นการบังคับใช้กฎหมายอาญายังถือหลักเรื่องบุคคล กล่าวคือหากผู้กระทำความผิดเป็นคนไทยแต่ไปกระทำความผิดที่ประเทศอื่น หรือผู้กระทำความผิดเป็นคนต่างด้าว แต่ผู้ได้รับความเสียหายเป็นคนไทย หากความผิดนั้น เป็นความผิดที่ระบุไว้ในประมวลกฎหมายอาญาแล้ว บุคคลนั้นต้องรับโทษในราชอาณาจักรไทยด้วย

โครงสร้างความรับผิดในทางอาญา

โครงสร้างความรับผิดทางอาญาเป็นหลักการที่บ่งบอกว่า บุคคลจะมีความรับผิดทางอาญาและจะมีโทษทางอาญาในกรณีใด โดยหลักความรับผิดในทางอาญานั้นได้ปรากฏในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 2 กล่าวคือประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 2 กำหนดหลักเกณฑ์ไว้ว่า บุคคลจะรับโทษในทางอาญาต่อเมื่อได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้ในขณะนั้นบัญญัติเป็นความผิด และกำหนดโทษไว้และโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดนั้นต้องเป็นโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมายจากบทบัญญัติดังกล่าวสามารถแยกอธิบายโครงสร้างความรับผิดทางอาญาได้ 3 โครงสร้างซึ่งได้แก่ การกระทำครบองค์ประกอบที่กฎหมายบัญญัติ การกระทำนั้นไม่มีกฎหมายยกเว้นโทษ และการกระทำนั้นไม่มีกฎหมายยกเว้นความผิด ซึ่งสามารถสรุปเป็นภาพรวมของโครงสร้างความรับผิดทางอาญา

โครงสร้างที่ 1 การกระทำครบองค์ประกอบที่กฎหมายบัญญัติ

การกระทำที่ครบองค์ประกอบที่กฎหมายบัญญัติไว้ หมายความว่าผู้กระทำการกระทำการกระทำนั้นครบองค์ประกอบภายนอกของความผิดในเรื่องนั้น การกระทำนั้นครบองค์ประกอบภายในของความผิดในเรื่องนั้น และผลกระทบของการกระทำสัมพันธ์กับการกระทำ ทั้งนี้ตามหลักในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลโดยเป็นไปตามหลักที่กฎหมายบัญญัติว่าการกระทำใดเป็นความผิดทางอาญาและต้องเป็นกฎหมายที่ใช้ในขณะกระทำความผิดด้วยตามหลักสุภาษิตกฎหมายที่ว่า “ไม่มีความผิด และไม่มีโทษ ถ้าไม่มีกฎหมาย” (ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ, 2544: 36) ตัวอย่างเช่น นายเชียวใช้ปืนยิงนายขาวตาย กรณีอย่างนี้จะเห็นว่าการกระทำของนายเชียวครบองค์ประกอบที่กฎหมายบัญญัติความผิดฐานฆ่าผู้อื่นตามมาตรา 288 เพราะองค์ประกอบฐานนี้ต้องมีคำว่า “ผู้ใด” ซึ่งในที่นี้คือนายเชียว มีการ “ฆ่า” ซึ่งในที่นี้คือการใช้ปืนยิง และมีคำว่า “ผู้อื่น” ซึ่งในที่นี้คือนายขาว ดังนั้นการที่นายเชียวใช้ปืนยิงนายขาวจึงครบองค์ประกอบที่กฎหมายบัญญัติในความผิดฐานฆ่าผู้อื่น และผลของการกระทำนั้นสัมพันธ์กับการกระทำด้วย ทั้งนี้เพราะความตายของนายขาวสัมพันธ์กับการกระทำของนายเชียวคือการใช้ปืนยิง ดังนั้นนายเชียวจึงมีความผิดตามมาตรา 288

จากหลักการที่ว่า บุคคลจะรับผิดชอบในทางอาญาต่อเมื่อการกระทำนั้นต้องครบองค์ประกอบที่กฎหมายบัญญัติ แยกพิจารณารายละเอียดขององค์ประกอบที่กฎหมายบัญญัติ อันประกอบไปด้วยมีการกระทำ การกระทำนั้นครบองค์ประกอบภายนอกของความผิดเรื่องนั้นๆ การกระทำนั้นครบองค์ประกอบภายในของความผิดเรื่องนั้นๆ และผลของการกระทำสัมพันธ์กับการกระทำนั้นๆ ดังจะกล่าวในรายละเอียดต่อไปนี้

1. ต้องมีการกระทำ

คำว่า“การกระทำ”หมายความว่าความตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 กล่าวคือการกระทำหมายความว่าความรวมทั้งการเคลื่อนไหวร่างกายหรือไม่เคลื่อนไหวร่างกายโดยรู้สำนึกในการกระทำหรืออยู่ภายใต้จิตบังคับและให้หมายความรวมถึงการกระทำโดยการงดเว้นที่จะกระทำเพื่อป้องกันผลไม่ให้เกิดขึ้นด้วย ซึ่งการกระทำโดยการงดเว้นเป็นการกระทำอย่างหนึ่งซึ่งผู้กระทำมีหน้าที่เฉพาะที่ต้องกระทำเพื่อป้องกันผลโดยอาจเป็นหน้าที่ที่เกิดจากกฎหมายหรือเกิดจากพันธะผูกพันอื่น เช่น หน้าที่อันเกิดจากกฎหมายได้แก่บิดามารดามีหน้าที่อุปการะเลี้ยงดูบุตรผู้เยาว์ หน้าที่ตามสัญญา ได้แก่นางพยาบาลที่ถูกจ้างมาดูแลผู้ป่วยที่บ้านมีหน้าที่ต้องดูแลอย่างใกล้ชิด การที่ปล่อยให้ผู้ป่วยตกเตียงตายนางพยาบาลย่อมมีความผิดซึ่งในทางกฎหมายอาญาถือว่าการกระทำดังกล่าวเป็นการกระทำโดยการงดเว้น ทั้งนี้เพราะตนมีหน้าที่ตามสัญญาจ้างแล้ว ดังนั้นต้องดูแลผู้ป่วยตามข้อตกลงเมื่อไม่ปฏิบัติตามย่อมมีความผิดซึ่งแตกต่างจากการละเว้นไม่กระทำโดยพิจารณาได้จากประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 374 ที่กำหนดว่าผู้ใดเห็นผู้อื่นตกอยู่ในอันตรายแห่งชีวิต ซึ่งตนอาจช่วยได้โดยไม่ควรกลัวอันตรายแก่ตนเองหรือผู้อื่นแต่ไม่ช่วยตามความจำเป็น เห็นได้ว่าบทบัญญัติดังกล่าวได้กำหนดให้ถือเป็นหน้าที่ทั่วไปของพลเมืองที่ดีเมื่อพบเห็นผู้อื่นตกอยู่ในอันตรายควรช่วยเหลือแต่มิใช่เป็นหน้าที่โดยเฉพาะเจาะจงที่จะบังคับให้ต้องปฏิบัติตาม ดังนั้นผู้กระทำอาจจะกระทำหรือไม่กระทำก็ได้ แต่หากเป็นหน้าที่แล้วต้องปฏิบัติตาม อย่างไรก็ตามกรณีที่ไม่ช่วยเหลือเพราะไม่มีหน้าที่นั้นกฎหมายยังลงโทษผู้ไม่ยอมช่วยเหลือเพราะคำนึงถึงเรื่องศีลธรรม ยกตัวอย่าง เช่น แดงเป็นนักกีฬาว่ายน้ำเดินผ่านสระน้ำแห่งหนึ่งแล้วเห็นดำกำลังจะจมน้ำแต่แดงไม่เข้าช่วยเหลือดังนั้นแดงย่อมมีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 374 ฐานละเว้นแต่ไม่ใช่งดเว้นตามมาตรา 59 ของกฎหมายอาญา

คำว่า การกระทำโดยรู้สำนึกในการกระทำ หมายถึงอยู่ภายใต้บังคับของจิตใจอันได้แก่

1.1 ผู้กระทำมีความคิดที่จะกระทำความผิด เช่น นายแดงคิดจะฆ่านายดำโดยใช้มีด

แทง

1.2 ผู้กระทำให้มีการตกลงใจที่จะกระทำตามที่คิดไว้ เช่น นายแดงตกลงใจที่จะชำนายดำโดยใช้มีดแทงตามที่ตัวเองได้คิดไว้

1.3 ผู้กระทำให้มีการเตรียมการที่จะกระทำความผิด เช่น นายแดงไปซื้อมีดจากตลาดมาลับให้คมมากขึ้นเพื่อเตรียมไว้ชำนายดำ

1.4 ผู้กระทำให้มีการกระทำไปโดยการเคลื่อนไหวหรือไม่เคลื่อนไหวร่างกาย ตามที่ตกลงใจที่มาจากความคิด (วินัย ล้าเลิศ, 2543: 87) เช่น นายแดงใช้มีดที่ตนเองลับไว้แทงนายดำจนถึงแก่ความตาย

สรุปได้ว่า ความผิดทางอาญาจะเกิดขึ้นต่อเมื่อได้มีการกระทำของบุคคลที่ฝ่าฝืนต่อกฎหมายปรากฏออกมาภายนอก เพียงแต่คิดอยู่ในใจไม่แสดงออกแม้คิดชั่วคิดเลวอย่างไร กฎหมายยังไม่สามารถเอาผิดและลงโทษได้ เช่น นายดำคิดอยากจะชำนายแดงด้วยการใช้ปืนยิงที่ศีรษะ ตราบใดที่นายดำยังไม่ยิงนายแดงกฎหมายไม่สามารถลงโทษนายดำได้ ซึ่งในส่วนการตกลงใจที่จะกระทำความผิดตามที่มีการคิดในขั้นนี้กฎหมายยังไม่ถือว่ามีความผิดเพราะถือเป็นเรื่องที่ยังห่างไกลต่อความผิดที่จะเกิดขึ้น พิสูจน์ยาก หรือเป็นการยากกว่าความคิดของบุคคลนั้นเป็นความคิดที่พอฝันหรือความคิดที่อยากจะกระทำอย่างนั้นแน่นอนและกฎหมายอาญาไม่ควรตีความกว้างจนครอบคลุมถึงผู้นั้นเพียงแต่คิด (เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, 2542: 75) เพราะเรื่องความคิดเป็นเรื่องที่อยู่ภายในจิตใจ

ดังที่กล่าวมาแล้วหากอยู่ในขั้นเตรียมการที่จะกระทำความผิดโดยปกติกฎหมายยังไม่ลงโทษเช่นเดียวกับการคิดที่จะกระทำความผิดและการตกลงที่จะกระทำความผิดแต่มีความผิดบางฐานที่กฎหมายกำหนดให้การเตรียมการเป็นความผิดและต้องลงโทษ เพราะถือเป็นความผิดที่มีความร้ายแรงหรือกระทบต่อความสงบสุขหรือความมั่นคงปลอดภัยของประเทศชาติได้แก่ความผิดฐานต่อไปนี้

(1) เตรียมการปลงพระชนม์พระมหากษัตริย์หรือรู้ว่ามีผู้จะปลงพระชนม์พระมหากษัตริย์ กระทำการใดอันเป็นการช่วยปกปิดไว้ ต้องระวางโทษจำคุกตลอดชีวิต (ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 107)

(2) เตรียมการเพื่อประทุษร้ายต่อพระองค์หรือเสรีภาพของพระมหากษัตริย์หรือรู้ว่ามีผู้จะกระทำการประทุษร้ายต่อพระองค์หรือเสรีภาพของพระมหากษัตริย์ กระทำการใดอันเป็นการช่วยปกปิดไว้ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สิบหกถึงยี่สิบปี (ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 108)

(3) ตระเตรียมการเพื่อปลงพระชนม์พระราชินีหรือรัชทายาทหรือเพื่อฆ่าผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์หรือรู้ว่ามีผู้จะปลงพระชนม์พระราชินีหรือรัชทายาทหรือเพื่อฆ่าผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ กระทำการใดอันเป็นการช่วยปกปิดไว้ ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สิบสองปีถึงยี่สิบปี (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 109)

(4) ตระเตรียมเพื่อประทุษร้ายต่อพระองค์หรือเสรีภาพของพระราชินีหรือรัชทายาทหรือต่อร่างกายหรือเสรีภาพของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์หรือรู้ว่ามีผู้จะประทุษร้ายต่อพระองค์หรือเสรีภาพของพระราชินีหรือรัชทายาทหรือประทุษร้ายต่อร่างกายหรือเสรีภาพของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ กระทำการใดอันเป็นการช่วยปกปิดไว้ ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สิบสองปีถึงยี่สิบปี (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 110)

(5) ตระเตรียมการอื่นใดหรือสมคบกันเพื่อเป็นกบฏหรือกระทำความผิดใดๆ อันเป็นส่วนของแผนการเพื่อเป็นกบฏหรือยุบราชฎให้เป็นกบฏหรือรู้ว่ามีผู้จะเป็นกบฏแล้วกระทำการใดอันเป็นการช่วยปกปิดไว้ ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สามปีถึงสิบห้าปี (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 114)

(6) การตระเตรียมการรบของข้าศึก ต้องระวางโทษจำคุก ตั้งแต่ห้าปีถึงสิบห้าปี (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 122)

(7) ผู้ใดกระทำการใด ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อความ เอกสารหรือสิ่งใดๆ อันปกปิดไว้เป็นความลับสำหรับความปลอดภัยของประเทศ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสิบปี รวมไปถึงการตระเตรียมการด้วย (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 123 และมาตรา 128)

(8) ผู้ใดกระทำการใดๆ เพื่อให้ผู้อื่นล่วงรู้หรือได้ไปซึ่งข้อความ เอกสารหรือสิ่งใดๆ อันปกปิดไว้เป็นความลับสำหรับความปลอดภัยของประเทศต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสิบปี (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 124 และ มาตรา 128)

(9) ผู้ใดวางเพลิงเผาทรัพย์ของผู้อื่น ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หกเดือนถึงเจ็ดปีและปรับตั้งแต่หนึ่งพันบาทถึงหนึ่งหมื่นสี่พันบาท รวมถึงการตระเตรียมการด้วย กฎหมายลงโทษเช่นเดียวกับการพยายามกระทำความผิด (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 217 และมาตรา 219)

(10) ผู้ใดวางเพลิงเผาทรัพย์ดังต่อไปนี้

(1) โรงเรือน เรือ หรือแพที่คนอยู่อาศัย

- (2) โรงเรือน เรือ หรือแพอันเป็นที่เก็บหรือที่ทำสินค้า
- (3) โรงมหรสพหรือสถานที่ประชุม
- (4) โรงเรือนอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน เป็นสาธารณสถานหรือเป็นที่สำหรับประกอบพิธีกรรมตามศาสนา
- (5) สถานีรถไฟ ท่าอากาศยานหรือที่จอดรถหรือเรือสาธารณะ
- (6) เรือกลไฟ หรือเรือยนต์ อันมีระวางตั้งแต่ห้าตันขึ้นไป อากาศยาน หรือรถไฟที่ใช้ในการขนส่งสาธารณะ ต้องระวางโทษประหารชีวิต จำคุกตลอดชีวิต หรือจำคุกตั้งแต่ห้าปีถึงยี่สิบปี รวมถึงการเตรียมการด้วย ต้องระวางโทษเช่นเดียวกับการพยายามกระทำความผิด (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 218 และมาตรา 219) เป็นต้น

2. การกระทำนั้นครบ“องค์ประกอบภายนอก”ของความผิดในเรื่องนั้นๆ

การกระทำครบองค์ประกอบภายนอก หมายถึงสิ่งที่อยู่ภายนอกซึ่งสามารถมองเห็นหรือสัมผัสได้ซึ่งในการพิจารณาว่าสิ่งใดเป็นองค์ประกอบภายนอกของกฎหมายพิจารณาได้จากเป็นเนื้อหาในแต่ละมาตราที่กำหนดไว้ในกฎหมาย ยกตัวอย่างเช่น มาตรา 288 “ผู้ใดฆ่าผู้อื่นต้องระวางโทษประหารชีวิต จำคุกตลอดชีวิตหรือจำคุกตั้งแต่สิบห้าถึงยี่สิบปี” องค์ประกอบภายนอกภายนอกของความผิดมาตรานี้คือมีผู้ใด มีการฆ่าและมีผู้อื่น ดังนั้นจะเห็นได้ว่าองค์ประกอบภายนอกได้แก่ มีผู้กระทำ มีการกระทำ และมีวัตถุประสงค์แห่งการกระทำ

2.1 ผู้กระทำ

คือ บุคคลที่กระทำความผิด เช่น ความผิดฐานฆ่าผู้อื่น ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 288 บัญญัติว่า ผู้ใดฆ่าผู้อื่น ต้องระวางโทษประหารชีวิต จำคุกตลอดชีวิตหรือจำคุกตั้งแต่สิบห้าถึงยี่สิบปี

ตัวอย่าง ดำใช้มีดแทงขาว ขาวตาย จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าดำคือผู้หนึ่งผู้ใด การใช้มีดแทงคือการฆ่า จึงถือว่าการฆ่าเป็นผู้กระทำ

จากตัวอย่างเดิม ดำใช้มีดแทงขาว แต่ขาวตายไปก่อนแล้ว (ใช้มีดแทงศพ) การกระทำของดำไม่เข้าองค์ประกอบตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 288 เพราะขาด ผู้อื่น แต่อาจเข้าองค์ประกอบความผิดฐานอื่นได้

2.2 การกระทำ

การกระทำของผู้กระทำตามองค์ประกอบภายนอกนั้นจะต้องถึงขั้นที่มีกฎหมายบัญญัติว่าเป็นความผิด ผู้กระทำถึงจะต้องรับผิดในทางอาญาโดยหลักแล้วหากเป็นการกระทำโดยเจตนา การกระทำจะต้องถึงขั้น“ลงมือ”ตามมาตรา 80 แต่อย่างไรก็ตามการกระทำก่อนถึงขั้นลงมือ ผู้กระทำก็ต้องรับผิดในทางอาญาด้วยเช่นกัน อาทิ ความผิดเกี่ยวกับการเตรียมกระทำการบางอย่าง การเตรียมวางเพลิงเผาทรัพย์ การเป็นสมาชิกหรือสมคบกันเป็นอั้งยี่หรือช่องโจรตามมาตรา 209 มาตรา 210 เป็นต้น ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อข้างต้น

การพิจารณาว่าผู้กระทำมีการกระทำหรือไม่ให้พิจารณาว่า ประการแรกผู้กระทำคิดที่จะกระทำความผิดหรือไม่ ประการที่สองผู้กระทำตกลงใจที่จะกระทำตามที่คิดหรือไม่และประการที่สามผู้กระทำได้กระทำไปตามที่ตกลงใจอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากความคิดนั้นหรือไม่หากเป็นไปตามขั้นตอนดังที่ได้กล่าวมาก็ถือว่าได้มีการกระทำแล้ว ซึ่งการกระทำในกฎหมายอาญาเป็นไปตามบทบัญญัติในมาตรา 59 ของประมวลกฎหมายอาญาความว่า“บุคคลจะต้องรับผิดในทางอาญาก็ต่อเมื่อได้กระทำโดยเจตนา เว้นแต่จะได้กระทำความโดยประมาท ในกรณีที่กฎหมายบัญญัติให้ต้องรับผิดเมื่อได้กระทำโดยประมาทหรือเว้นแต่ในกรณีที่กฎหมายบัญญัติไว้โดยแจ้งชัดให้ต้องรับผิดแม้ได้กระทำโดยไม่มีเจตนา

กระทำโดยเจตนาได้แก่กระทำโดยรู้สำนึกในการที่กระทำและในขณะเดียวกันผู้กระทำประสงค์ต่อผลหรือย่อมนิ่งเห็นผลของการกระทำนั้น

ถ้าผู้กระทำมิได้รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบของความผิดจะถือว่าผู้กระทำประสงค์ต่อผลหรือย่อมนิ่งเห็นผลของการกระทำนั้นมิได้

กระทำโดยประมาทได้แก่กระทำความผิดมิใช่โดยเจตนาแต่กระทำโดยปราศจากความระมัดระวังซึ่งบุคคลในภาวะเช่นนั้นจักต้องมีตามวิสัยและพฤติการณ์และผู้กระทำอาจใช้ความระมัดระวังเช่นว่านั้นได้แต่หาได้ใช้ให้เพียงพอไม่

การกระทำ ให้หมายความรวมถึงการให้เกิดผลอันหนึ่งอันใดขึ้นโดยงดเว้นการที่จักต้องกระทำเพื่อป้องกันผลนั้นด้วย”

จากบทบัญญัติของมาตรา 59 สรุปได้ว่าการกระทำในกฎหมายอาญาที่บุคคลจะต้องรับผิดและมีโทษคือ

2.2.1 กระทำโดยเจตนา หมายถึงกระทำโดยรู้สำนึกและขณะเดียวกันก็ประสงค์ต่อผลหรือยอมเสี่ยงเห็นผล “กระทำโดยรู้สำนึก” คือขณะที่กระทำนั้นรู้ว่าตนทำอะไร ตัวอย่างเช่น นายดำใช้ปืนยิงนายแดงโดยขณะที่ยิงนั้นนายดำมีสติคือมีการเคลื่อนไหวโดยใช้กระบวนการคิด มีการตกลงใจในสิ่งที่คิดจะกระทำและได้กระทำทุกอย่างตามที่ตกลงใจอีกทั้งรู้ด้วยว่าปืนเป็นอาวุธที่มีความร้ายแรงเมื่อยิงไปอาจทำให้ตายได้เมื่อนายดำใช้ปืนยิงนายแดงจึงต้องถือว่านายดำรู้สำนึกในการกระทำนั้น แต่ถ้าหากเป็นการเคลื่อนไหวร่างกายในขณะที่ละเมอหรือขณะเป็นลมบ้าหมู กรณีดังกล่าวจะถือว่ามีมีการกระทำหรือไม่จะเห็นได้ว่าการเคลื่อนไหวร่างกายในขณะที่ละเมอหรือในขณะที่เป็นลมบ้าหมูไม่ถือว่าเป็นการกระทำเพราะผู้เคลื่อนไหวร่างกายไม่ได้คิดและตกลงใจที่จะเคลื่อนไหวร่างกาย แต่ถ้าหากผู้รู้ตัวอยู่แล้วว่าชอบละเมออยู่เสมอและละเมอที่ไรต้องเตะ ถีบ บุคคลที่นอนใกล้เสมอ ดังนี้หากนอนแล้วละเมอเตะเพื่อนหรือถีบเพื่อนต้องถือว่ามีมีการกระทำ นอกจากนั้นแล้วการกระทำยังรวมไปถึงการไม่เคลื่อนไหวร่างกายด้วย ซึ่งที่เข้าใจคือการกระทำโดยงดเว้นนั่นเอง การกระทำโดยการงดเว้น หมายความว่าทำให้เกิดผลอันใดอันหนึ่งขึ้นด้วยการงดเว้นไม่กระทำในสิ่งที่ตนมีหน้าที่ต้องกระทำซึ่งเป็นหน้าที่โดยเฉพาะที่จะต้องกระทำเพื่อป้องกันมิให้เกิดผลนั้น ซึ่งการกระทำโดยการงดเว้นแตกต่างจากการกระทำโดยละเว้น กล่าวคือการกระทำโดยละเว้น หมายความว่าผู้กระทำไม่กระทำในสิ่งซึ่งกฎหมายบังคับให้กระทำซึ่งเป็นเรื่องทั่วไป มิใช่กรณีโดยเฉพาะที่จะต้องป้องกันมิให้เกิดผลนั้นขึ้น แต่การกระทำโดยการงดเว้นเป็นเรื่องที่ผู้กระทำมีหน้าที่ต้องกระทำโดยหน้าที่ของการกระทำโดยงดเว้นนั้นเป็นหน้าที่โดยเฉพาะเจาะจงที่จะต้องป้องกันมิให้เกิดผลซึ่งหน้าที่ดังกล่าวนี้ ได้แก่

1) หน้าที่ตามกฎหมายบัญญัติ เช่น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1563 บุตรต้องอุปการะเลี้ยงดูบิดามารดา มาตรา 1564 บิดามารดาต้องอุปการะเลี้ยงดูบุตรผู้เยาว์ มาตรา 1461 สามีภรรยาต้องอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกัน เป็นต้น ตัวอย่าง เช่น นางเอี้ยงต้องการให้ลูกวัย 3 เดือนของตนตายจึงไม่ยอมให้นมลูกจนกระทั่งลูกอดนมตาย นางเอี้ยงมีความผิดฐานฆ่าคนตายโดยเจตนา โดยถือว่าเป็นการกระทำโดยงดเว้นเพราะนางเอี้ยงมีหน้าที่ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในฐานะที่เป็นมารดาที่จะต้องอุปการะเลี้ยงดูบุตรผู้เยาว์ ซึ่งหน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูนั้นย่อมจะต้องเป็นหน้าที่ในอันที่จะป้องกันมิให้ลูกอดนมตายด้วย

2) หน้าที่อันเกิดจากการยอมรับโดยเจาะจงผู้กระทำยอมรับโดยตรงที่จะทำการอย่างใดอย่างหนึ่งการยอมรับก่อให้เกิดหน้าที่ที่จะต้องกระทำตามที่ตนยอมรับ ตัวอย่าง เช่น ยอมรับในการเป็นพยาบาลพิเศษเพื่อดูแลคนไข้หรือรับจ้างเลี้ยงเด็ก

3) หน้าที่อันเกิดจากการกระทำก่อนๆ ของตนถ้าการกระทำของผู้กระทำน่าจะก่อให้เกิดอันตรายอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นผู้กระทำย่อมมีหน้าที่ต้องป้องกันอันตรายนั้น

ตัวอย่าง แดงเห็นคนตาบอดข้ามถนนจึงเข้าไปช่วยเหลือแต่ขณะที่พาคนตาบอดไปกลางถนนเห็นรถเมล์จะเข้าจอดที่ป้าย แดงจึงวิ่งไปขึ้นรถแล้วทิ้งคนตาบอดไว้ ตำรวจรถมาชนถูกคนตาบอดตายแดงมีความรับผิดชอบทางอาญาฐานฆ่าผู้อื่นตายโดยเจตนาทางเดิน ตามมาตรา 291 ประกอบมาตรา 59 วรรคหนึ่ง

4) หน้าที่อันเกิดจากความสัมพันธ์เป็นพิเศษ ตัวอย่าง เช่น หลานไม่มีหน้าที่ต้องอุปการะเลี้ยงดูป้าแต่ถ้าป้าคนนี้เป็นคนเลี้ยงดูหลานมาตั้งแต่เด็ก ทั้งให้อาหารกินและให้การศึกษาอบรมภายหลังป้าแก่ตัวหลานกลับไม่เลี้ยงดูปล่อยให้ป้าอดตาย อาจถือว่าหลานฆ่าป้าก็ได้หรืออยู่กินด้วยกันแบบสามีภรรยาแต่ไม่จดทะเบียนสมรสหรือเป็นบิดาที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายซึ่งถือว่ามีความสัมพันธ์ลักษณะพิเศษ กรณีดังกล่าวแม้ไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้แต่ก็เป็นหน้าที่อันเกิดจากความสัมพันธ์พิเศษเฉพาะเรื่องที่จะต้องช่วยเหลือกัน

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการกระทำโดยเจตนาคือตัวผู้กระทำต้องรู้สำนึกในการกระทำด้วยและการกระทำนั้นให้รวมไปถึงการงดเว้นการจักต้องกระทำเพื่อป้องกันผลนั้นด้วยซึ่งการกระทำในกฎหมายอาญาได้แยกการกระทำโดยเจตนาออกเป็น การกระทำโดยเจตนาประสงค์ต่อผล กล่าวคือผู้กระทำได้กระทำไปโดยต้องการให้เกิดผลเช่นนั้นตามที่ตนต้องการ ส่วนการกระทำโดยเจตนาอีกประเภทหนึ่งคือการกระทำโดยเจตนาโดยมุ่งเห็นผลคือผู้กระทำไม่ต้องการให้เกิดผลเช่นนั้นขึ้น แต่รู้อยู่ว่าเมื่อทำเช่นนั้นแล้วต้องเกิดผลเช่นนั้นขึ้นอย่างแน่นอนซึ่งหลักในการวินิจฉัยว่าการกระทำนั้นประสงค์ต่อผลหรือไม่ต้องดูจากการกระทำที่แสดงออกมาเป็นหลักหรือเรียกว่า “กรรมเป็นเครื่องชี้เจตนา” ตัวอย่าง เช่น นายเอกใช้ปืนยิงไปที่ห้องของนายอ้วนจะเห็นได้ว่าห้องเป็นที่อวัยวะสำคัญ ดังนั้นจะเห็นว่าการกระทำของนายเอกเป็นการกระทำโดยเจตนาประสงค์ต่อผลหรือมุ่งหมายให้นายอ้วนผู้เสียหายถึงแก่ตาย

2.2.2 กระทำโดยประมาท หมายถึงการกระทำโดยไม่ใช้ความระมัดระวังซึ่งบุคคลในฐานะเช่นนั้นสามารถใช้ความระมัดระวังได้แต่ไม่ใช้ให้เพียงพอซึ่งการกระทำโดยประมาท ตามประมวลกฎหมายอาญา. มาตรา 59 วรรคสี่ นั้นสามารถสรุปได้ว่า ประการแรกการกระทำนั้นต้องมีใช่เป็นการกระทำผิดโดยเจตนา ประการที่สองต้องเป็นการกระทำไปโดยปราศจากความระมัดระวังซึ่งบุคคลในภาวะเช่นนี้จักต้องมีตามวิสัยและพฤติการณ์และประการที่สามผู้กระทำอาจใช้ความระมัดระวังเช่นว่านั้นได้แต่หาได้ใช้ให้เพียงพอไม่ ในการวินิจฉัยว่าผู้กระทำประมาทหรือไม่

นั่นมีหลักในการพิจารณาโดยให้สมมติบุคคลขึ้นเปรียบเทียบ บุคคลที่สมมตินี้ต้องมีทุกอย่างเหมือนผู้กระทำกล่าวคืออยู่ในภาวะอย่างเดียวกับผู้กระทำตามวิสัยและพฤติการณ์อย่างเดียวกัน หากบุคคลที่สมมตินี้โดยทั่วไปไม่อาจใช้ความระมัดระวังก็ถือว่าการที่ผู้กระทำไม่ใช้ความระมัดระวังผู้กระทำไม่ประมาท

ตัวอย่าง นายหมีขับรถมาด้วยความเร็ว 120 กิโลเมตรต่อชั่วโมงในขณะที่ฝนตกหนักชนเข้ากับคนที่กำลังเดินข้ามถนนตรงทางม้าลายเสียชีวิต นายหมีประมาทหรือไม่ในการวิเคราะห์ว่านายหมีประมาทหรือไม่นั้นต้องสมมติบุคคลคนหนึ่งขึ้นมาว่ากำลังขับรถเหมือนกับนายหมีในขณะที่ฝนตกหนักเหมือนกัน บุคคลนั้นจะขับ 120 กิโลเมตรต่อชั่วโมงหรือไม่ซึ่งบุคคลที่ถูกสมมติขึ้นมาจะต้องเป็นวิญญูชนคนทั่วไปว่าในขณะที่ฝนตกหนักคนทั่วไปจะขับอย่างระมัดระวังไม่เกิน 40 หรือ 60 กิโลเมตรต่อชั่วโมงเพราะทัศนวิสัยในการมองเห็นนั้นลำบากกว่าเวลาปกติทั่วไปเมื่อคนทั่วไปขับไม่เกิน 40 หรือ 60 กิโลเมตรต่อชั่วโมง นายหมีขับมาที่ 120 กิโลเมตรต่อชั่วโมงย่อมถือเกินคนปกติทั่วไปเมื่อเกิดความเสียหายขึ้นย่อมสันนิษฐานได้กระทำโดยประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย

2.3 วัตถุประสงค์แห่งการกระทำ

คือ สิ่งที่ผู้กระทำมุ่งหมายที่จะกระทำต่อ ตัวอย่าง เช่น ความผิดฐานฆ่าคนตายโดยเจตนาตามมาตรา 288 วัตถุประสงค์แห่งการกระทำคือ “ผู้อื่น” ความผิดฐานลักทรัพย์ วัตถุประสงค์แห่งการกระทำคือ “ทรัพย์ของผู้อื่นหรือที่ผู้อื่นเป็นเจ้าของรวมอยู่ด้วย”

2.4 ผลสัมพัทธ์กับการกระทำ

ผลสัมพัทธ์กับการกระทำนั้นหมายความว่าเมื่อมีการกระทำความผิดแล้วต้องมีผลแยกออกจากการกระทำหรือที่เรียกกันว่าความผิดที่ต้องมีผลปรากฏ ตัวอย่าง เช่น ความผิดฐานฆ่าคนตายตามประมวลกฎหมายอาญา. มาตรา 288 นั้น ผลคือความตายของผู้กระทำ ผู้กระทำจะต้องรับผิดชอบฆ่าคนตายก็ต่อเมื่อความตายนั้นสัมพันธ์กับการกระทำของผู้กระทำตามหลักในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล หากความตายนั้นไม่สัมพันธ์กับการกระทำของผู้กระทำตามหลักในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำแล้วผู้กระทำก็ไม่ต้องรับผิดชอบในความตายนั้น แต่อาจต้องรับผิดชอบในการกระทำของตนก่อนเกิดผลนั้น เช่น รับผิดชอบพยายามฆ่า เป็นต้น ตัวอย่าง เช่น นายดำใช้ปืนยิงนายแดงตาย การตายของนายแดงนั้นเป็นผลมาจากการกระทำของ

นายคำอย่างนี้ถือว่าการกระทำสัมพันธ์กับผล เป็นต้น นายคำต้องรับผิดชอบในผลแห่งการกระทำของตนด้วย

3. การกระทำนั้นต้องครบองค์ประกอบภายใน

การกระทำนั้นต้องครบองค์ประกอบภายในหมายความว่า การกระทำนั้นครบองค์ประกอบภายใน”ของความผิดในเรื่องนั้นองค์ประกอบภายในคือเรื่องการกระทำนั้นต้องกระทำโดยเจตนาหรือกระทำโดยประมาทดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นหรือกระทำโดยไม่เจตนาไม่ประมาทแต่กฎหมายบัญญัติให้ต้องรับผิดชอบ อาทิ ความผิดลหุโทษซึ่งประมวลกฎหมายอาญา ได้บัญญัติเกี่ยวกับความผิดที่ผู้กระทำไม่ต้องมีเจตนาและไม่ต้องประมาทไว้ในความผิดลหุโทษหมายความว่า แม้ผู้กระทำไม่มีเจตนาและไม่ประมาท ผู้กระทำก็ต้องมีความผิด กล่าวคือเป็นความผิดที่ไม่คำนึงถึงองค์ประกอบภายในใดๆ เลย เมื่อการกระทำครบองค์ประกอบภายนอกของความผิดในเรื่องนั้นๆ แล้วก็ถือว่าผู้กระทำมีความผิดทันที ไม่ต้องคำนึงถึงสภาพจิตใจของผู้กระทำแต่อย่างใดเลย เช่น ความผิดตามมาตรา 367 ผู้ใดเมื่อเจ้าพนักงานถามชื่อหรือที่อยู่เพื่อปฏิบัติการตามกฎหมาย ไม่ยอมบอกหรือแกล้งบอกชื่อหรือที่อยู่อันเป็นเท็จ ต้องระวางโทษปรับไม่เกิน 100 บาท หรือผู้ใดส่งเสียงหรือทำให้เกิดเสียงหรือกระทำความอื้ออึงโดยไม่มีเหตุอันสมควรจนทำให้ประชาชนตกใจหรือเดือดร้อนต้องระวางโทษปรับไม่เกิน 100 บาท หรือผู้ใดพกพาอาวุธไปในเมือง หมู่บ้านหรือทางสาธารณะโดยเปิดเผยหรือโดยไม่มีเหตุสมควรหรือพาไปในชุมนุมชนที่ได้จัดให้มีขึ้นเพื่อนมัสการ การรื่นเริง หรือการอื่นใด ต้องระวางโทษปรับไม่เกิน 100 บาท และขอให้ศาลมีคำสั่งให้ริบอาวุธนั้น เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปโครงสร้างความรับผิดชอบทางอาญาได้ว่าในกรณีที่บุคคลจะมีความผิดและถูกลงโทษทางอาญานั้น ต่อเมื่อมีการกระทำความผิดครบองค์ประกอบที่กฎหมายบัญญัติไว้และคำว่า “การกระทำในกฎหมายอาญา” หมายถึงการเคลื่อนไหวร่างกายภายใต้จิตบังคับ ซึ่งขั้นตอนของการกระทำในกฎหมายอาญานั้นมี 4 ขั้นตอน ขั้นตอนแรกคือคิดที่จะกระทำความผิด ขั้นตอนที่ 2 ตกลงใจที่จะกระทำความผิด ขั้นตอนที่ 3 เตรียมการที่จะกระทำความผิดขั้นตอนที่ 4 การลงมือกระทำความผิด โดยปกติขั้นตอนที่ 1 ถึงขั้นตอนที่ 3 กฎหมายยังไม่ลงโทษแต่มีบางกรณีที่กฎหมายลงโทษหากอยู่ในขั้นตอนที่ 3 คือการเตรียมการลอบปลงพระชนม์การเตรียมการก่อกบฏ การเตรียมการวางเพลิงเผาทรัพย์ผู้อื่น เป็นต้น ที่กล่าวมานั้นเป็นเรื่องการกระทำต้องครบองค์ประกอบภายนอก

นอกจากการกระทำจะต้องครบองค์ประกอบภายนอก กล่าวคือมีผู้กระทำให้การกระทำ มีวัตถุประสงค์แห่งการกระทำและผลสัมพัทธ์กับการกระทำ การกระทำต้องครบองค์ประกอบภายในด้วย คือ ผู้กระทำต้องกระทำโดยเจตนา กระทำโดยประมาท หรือมีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นกรณีพิเศษ แม้กระทำโดยไม่เจตนาไม่ประมาทกฎหมายก็ลงโทษ คือความผิดลหุโทษ ประการต่อไปจะกล่าวถึง โครงสร้างความรับผิดประการที่ 2 กล่าวคือแม้ว่าการกระทำนั้นจะครบองค์ประกอบความผิดทางอาญาแล้วแล้ว แต่หากมีกฎหมายยกเว้นความผิดให้ผู้กระทำไม่ต้องรับผิดทางอาญาหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าผู้กระทำให้อำนาจกระทำได้จึงทำให้ผู้กระทำไม่มีความผิดเลย ดังรายละเอียดจะกล่าวต่อไป

โครงสร้างที่ 2 การกระทำมีกฎหมายยกเว้นความผิด

หมายความว่า การกระทำนั้นครบองค์ประกอบความผิดตามที่กฎหมายบัญญัติ แต่มีกฎหมายยกเว้นความผิดให้ ทำให้การกระทำนั้นไม่เป็นความผิด หรือเรียกว่าผู้กระทำให้อำนาจที่จะกระทำได้ การที่กฎหมายให้อำนาจไว้นั้นไม่ได้มีเฉพาะกฎหมายอาญาเท่านั้น แต่ยังมีปรากฏในกฎหมายอื่นด้วย อาทิ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 78 มาตรา 79 เช่น การจับกุมคุมขังไม่เป็นความผิดต่อเสรีภาพ ถือว่าผู้นั้นกระทำให้อำนาจกระทำได้ตามกฎหมาย หรือการมีเอกสิทธิ์ของบุคคลในการอภิปรายหรือแถลงข้อเท็จจริงตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ (ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ, 2554: 69) ประมวลกฎหมายอาญาบัญญัติเหตุยกเว้นความผิดไว้หลายมาตรา ดังนี้

1. การป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมายตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 68) การป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมายตามประมวลกฎหมายอาญา มีสาระสำคัญ คือ “ผู้ใดจำเป็นต้องกระทำการใดเพื่อป้องกันสิทธิของตนหรือของผู้อื่น ให้พ้นภัยอันตรายซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมาย และเป็นภัยอันตรายที่ใกล้จะถึง ถ้าได้กระทำพอสมควรแก่เหตุ การกระทำนั้นเป็นการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย ผู้นั้นไม่มีความผิด” บทบัญญัติดังกล่าวเป็นเรื่องการใช้สิทธิป้องกันตนเองหรือผู้อื่นให้พ้นจากการถูกทำร้ายที่ไม่ได้เกิดจากตนเองเป็นผู้ก่อขึ้น ถ้าหากได้กระทำพอสมควรแก่เหตุ กฎหมายคุ้มครองบุคคลนั้นโดยให้อำนาจสิทธิในการป้องกันตนเองหรือผู้อื่นได้

ตัวอย่าง ตำรวจปิ่นชำมั่วเข้ามาในบริเวณบ้านของขาว และเกิดโต้เถียงกันดำใช้ปืนยิงขาวก่อน ขาวกลัวว่าจะมีการยิงซ้ำ จึงยิงดำตายการกระทำของขาวดังกล่าวถือเป็นการป้องกันพอสมควรแก่เหตุ ไม่เป็นความผิด (คำพิพากษาฎีกาที่ 879/2476) คนร้ายเข้าไปลักทรัพย์ใต้ถุนบ้าน ไม่ทราบได้ว่ามีอาวุธอะไรติดมา การใช้ปืนยิงคนร้ายตายเป็นการป้องกันโดยชอบด้วย

กฎหมาย ผู้เสียหายเข้ามาชกจำเลยก่อน เมื่อจำเลยล้มลงผู้เสียหายเงื้อมือจะแทง จำเลยใช้ปืนยิง เป็นการป้องกันพอสมควรแก่เหตุ ไม่มีความผิด (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 606/2510)

2. การทำแท้งกรณีพิเศษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 305 การทำแท้งกรณีพิเศษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 305 “ถ้าหากการกระทำทำความผิดดังกล่าวในประมวลกฎหมายอาญามาตรา 301 และมาตรา 302 นั้น เป็นการกระทำของนายแพทย์และ

(1) จำเป็นต้องกระทำเนื่องจากสุขภาพของหญิงนั้น หรือ

(2) หญิงมีครรภ์เนื่องจากการทำความผิดอาญา ตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 276 มาตรา 277 มาตรา 282 มาตรา 283 หรือมาตรา 284

ผู้กระทำไม่มีความผิด

บทบัญญัติในมาตรา 305 เป็นกรณีที่หญิงไปทำให้แท้งโดยมีเหตุผล เป็นต้นว่า สุขภาพของหญิงไม่เหมาะแก่การตั้งครรภ์ หรือหญิงนั้นถูกข่มขืน หรือถูกล่อลวงไปทำให้เกิดการตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์ขึ้น หญิงจึงให้แพทย์ทำแท้ง การกระทำของนายแพทย์ถือว่ามีอำนาจกระทำได้ ไม่มีความผิดเมื่อการกระทำของนายแพทย์ไม่มีความผิดแล้วหญิงก็ไม่มีความผิดด้วย

3. การแสดงความคิดเห็นหรือข้อความใดโดยสุจริตตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 329 มาตรา 331

ตัวอย่าง ภริยาไม่จดทะเบียนสมรสของชาย กล่าวกับหญิงที่มีความสัมพันธ์กับชายว่า “คุณเป็นข้าราชการจะแย่งผัวฉัน ดูซิว่าจะผิดไหม” เพราะหญิงนั้นมีความสัมพันธ์ทำนองชู้สาวกับชายจริง เป็นการกล่าวด้วยความหึงหวง โดยสุจริตโดยชอบธรรมเพื่อป้องกันส่วนได้เสียตามคลองธรรม (ทวิเกียรติ มีนะนิษฐ, 2544: 392)

ตัวอย่าง นายอำเภอจัดการเลือกตั้งไม่เรียบร้อย เป็นการติชมการปฏิบัติงานของนายอำเภอ ไม่เป็นหมิ่นประมาท (ทวิเกียรติ มีนะนิษฐ, 2544: 391)

นอกจากนั้นความผิดบางฐาน หากผู้เสียหายยินยอมโดยบริสุทธิ์ใจแล้วทำให้การกระทำนั้น ไม่เป็นความผิดได้ เช่น หญิงยินยอมร่วมประเวณีกับชาย ชายย่อมไม่มีความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเรา (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 276) หรือเจ้าของทรัพย์ยินยอมให้ผู้อื่นเอาทรัพย์ไป ผู้ที่เอาทรัพย์ไปย่อมไม่มีความผิดฐานลักทรัพย์ (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 334) (ทวิเกียรติมีนะนิษฐ, 2554: 69 - 70)

โครงสร้างที่ 3 การกระทำมีกฎหมายยกเว้นโทษ

โดยปกติแล้วการกระทำที่ครบองค์ประกอบความผิดและไม่มีอำนาจกระทำได้บุคคลนั้น ต้องรับผิดและรับโทษทางอาญา แต่ในความผิดบางฐานแม้มีการกระทำครบองค์ประกอบความผิด แต่กฎหมายยกเว้นโทษให้ หมายความว่า การกระทำนั้นในทางกฎหมายยังเป็นความผิดอยู่แต่กฎหมายไม่ลงโทษผู้กระทำอาจเป็นเพราะปัจจัยหลายอย่าง อาทิ ผู้กระทำอาจกระทำความผิดเพราะความจำเป็น ในหลายกรณีที่มีการลงโทษแล้วไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ เนื่องจากสาเหตุที่มีใช้เกิดจากความชั่วร้ายของผู้กระทำความผิดแต่อาจมาจากเหตุที่ผู้กระทำไม่มีทางเลือก เหตุเกี่ยวกับความรู้ผิดชอบในการกระทำความผิด และเหตุเกี่ยวกับการการสามัคยกัน (ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ, 2554: 76)

1. การกระทำด้วยความจำเป็น

ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 67 บัญญัติว่า “ผู้ใดกระทำความผิดด้วยความจำเป็น เพราะอยู่ในที่บังคับ หรือภายใต้อำนาจซึ่งไม่สามารถหลีกเลี่ยงหรือขัดขืนได้ หรือเพื่อให้ตนเองหรือผู้อื่นพ้นจากภยันตรายที่ใกล้จะถึง และไม่สามารถหลีกเลี่ยงให้พ้นโดยวิธีอื่นได้ เมื่อภยันตรายนั้นตนไม่ได้ก่อขึ้นเพราะความผิดของตน ถ้าการกระทำนั้นไม่เป็นการเกินสมควรแก่เหตุ ผู้นั้นไม่ต้องรับโทษ”

บทบัญญัติของกฎหมายดังกล่าวเป็นเรื่องที่ผู้กระทำความผิดไม่ได้สมัครใจจะกระทำ แต่ถูกบังคับให้ต้องกระทำความผิดเกิดขึ้น

ตัวอย่าง นางแมว ใช้ปืนบังคับให้ นายหนู ตีหัว นายหมี นายหนูกลัวจึงใช้ไม้ตีหัวนายหมี นายหนูมีความผิดฐานทำร้ายร่างกาย แต่นายหนูไม่ต้องรับโทษเพราะกระทำด้วยความจำเป็น

ตัวอย่าง นายอำนวยการเป็นข้าราชการและเป็นเจ้าหน้าที่ในการเลือกตั้งแก่เอกสารในการแจ้งผลการเลือกตั้ง เนื่องจากถูกบังคับด้วยอำนาจปืน ถือเป็นการกระทำด้วยความจำเป็นพอสมควรแก่เหตุ ย่อมได้รับการยกเว้นโทษ (เทียบเคียงคำพิพากษาฎีกาที่ 694/2503)

2. การกระทำความผิดของเด็ก

มาตรา 73 บัญญัติว่า “เด็กอายุยังไม่เกินสิบปี กระทำการอันกฎหมายบัญญัติเป็นความผิดเด็กนั้นไม่ต้องรับโทษ

ให้พนักงานสอบสวนส่งตัวเด็กตามวรรคหนึ่งให้พนักงานเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองเด็ก เพื่อดำเนินการคุ้มครองสวัสดิภาพภาพตามกฎหมายว่าด้วยการนั้น”

มาตรา 74 บัญญัติว่า “เด็กอายุกว่าสิบปีแต่ยังไม่เกินสิบห้าปีกระทำการอันกฎหมายบัญญัติเป็นความผิดเด็กนั้นไม่ต้องรับโทษแต่ให้ศาลมีอำนาจที่จะดำเนินการดังต่อไปนี้

(1) ว่ากล่าวตักเตือนเด็กนั้นแล้วปล่อยตัวไป และถ้าศาลเห็นสมควรจะเรียกบิดามารดา ผู้ปกครองหรือบุคคลที่เด็กนั้นอาศัยอยู่มาตักเตือนด้วยก็ได้

(2) ถ้าศาลเห็นว่า บิดา มารดา หรือผู้ปกครองสามารถดูแลเด็กนั้นได้ ศาลจะมีคำสั่งให้มอบตัวเด็กนั้นให้แก่บิดา มารดา หรือผู้ปกครองไป โดยวางข้อกำหนดให้บิดา มารดา หรือผู้ปกครองระวังเด็กนั้นไม่ให้ก่อเหตุร้ายตลอดเวลาที่ศาลกำหนดซึ่งต้องไม่เกินสามปีและกำหนดจำนวนเงินตามที่เห็นสมควรซึ่งบิดา มารดา หรือผู้ปกครองจะต้องชำระต่อศาลไม่เกินครั้งละหนึ่งหมื่นบาทในเมื่อเด็กนั้นก่อเหตุร้ายขึ้น

ถ้าเด็กนั้นอาศัยอยู่กับบุคคลอื่นนอกจากบิดามารดาหรือผู้ปกครอง และศาลเห็นว่าไม่สมควรจะเรียกบิดามารดาหรือผู้ปกครองมาวางข้อกำหนดดังกล่าวข้างต้นศาลจะเรียกตัวบุคคลที่เด็กนั้นอาศัยอยู่มาสอบถามว่า จะยอมรับข้อกำหนดทำนองที่บัญญัติไว้สำหรับบิดา มารดา หรือผู้ปกครองดังกล่าวมาข้างต้นหรือไม่ก็ได้ ถ้าบุคคลที่เด็กนั้นอาศัยอยู่ยอมรับข้อกำหนดเช่นนั้นก็ให้ศาลมีคำสั่งมอบตัวเด็กให้แก่บุคคลนั้นไปโดยวางข้อกำหนดดังกล่าว

(3) ในกรณีที่ศาลมอบตัวเด็กให้แก่บิดา มารดา ผู้ปกครอง หรือบุคคลที่เด็กนั้นอาศัยอยู่ตาม (2) ศาลจะกำหนดเงื่อนไขเพื่อคุ้มครองประพฤติดังเด็กนั้นเช่นเดียวกับที่บัญญัติไว้ใน มาตรา 56 ด้วยก็ได้ ในกรณีเช่นว่านี้ ให้ศาลแต่งตั้งพนักงานคุมประพฤติหรือพนักงานอื่นใดเพื่อคุ้มครองประพฤติดังเด็กนั้น

(4) ถ้าเด็กนั้นไม่มีบิดา มารดา หรือผู้ปกครอง หรือมีแต่ศาลเห็นว่าไม่สามารถดูแลเด็กนั้นได้หรือถ้าเด็กอาศัยอยู่กับบุคคลอื่นนอกจากบิดา มารดา หรือผู้ปกครอง และบุคคลนั้นไม่ยอมรับข้อกำหนดดังกล่าวใน (2) ศาลจะมีคำสั่งให้มอบตัวเด็กนั้นให้อยู่กับบุคคลหรือองค์การที่ศาลเห็นสมควรเพื่อดูแลอบรม และสั่งสอนตามระยะเวลาที่ศาลกำหนดก็ได้ในเมื่อบุคคลหรือองค์การนั้นยินยอม ในกรณีเช่นว่านี้ให้บุคคลหรือองค์การนั้นมีอำนาจเช่นผู้ปกครองเฉพาะเพื่อดูแล อบรม และสั่งสอน รวมตลอดถึงการกำหนดที่อยู่และการจัดให้เด็กมีงานทำ ตามสมควร หรือให้ดำเนินการคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กตามกฎหมายว่าด้วยการนั้นก็ได้หรือ

(5) ส่งตัวเด็กนั้นไปยังโรงเรียน หรือสถานฝึกและอบรม หรือสถานที่ซึ่งจัดตั้งขึ้นเพื่อฝึกและอบรมเด็กตลอดระยะเวลาที่ศาลกำหนด แต่อย่าให้เกินกว่าที่เด็กนั้นจะมีอายุครบสิบแปดปี คำสั่งของศาลดังกล่าวใน (2) (3) (4) และ (5) นั้น ถ้าในขณะใดภายในระยะเวลาที่ศาลกำหนดไว้ ความปรากฏแก่ศาลโดย ศาลรู้เอง หรือตามคำเสนอของผู้มีส่วนได้เสีย พนักงานอัยการหรือ บุคคลหรือองค์การที่ศาลมอบตัวเด็กเพื่อดูแล อบรมและสั่งสอนหรือ เจ้าพนักงานว่าพฤติการณ์เกี่ยวกับคำสั่งนั้นได้เปลี่ยนแปลงไปก็ให้ศาลมีอำนาจเปลี่ยนแปลงแก้ไขคำสั่งนั้น หรือมีคำสั่งใหม่ตามอำนาจในมาตรานี้”

มาตรา 75 บัญญัติว่า “ผู้ใดอายุกว่าสิบห้าปีแต่ต่ำกว่าสิบแปดปี กระทำการอันกฎหมายบัญญัติเป็นความผิด ให้ศาลพิจารณาถึงความรู้ผิดชอบและสิ่งอื่นที่พ่วงเกี่ยวกับผู้นั้น ในอันที่จะควรวินิจฉัยว่าสมควรพิพากษาลงโทษผู้นั้นหรือไม่ ถ้าศาลเห็นว่าไม่สมควรพิพากษาลงโทษก็ให้จัดการตาม มาตรา 74 หรือถ้าศาลเห็นว่าสมควรพิพากษาลงโทษ ก็ให้ลดมาตราส่วนโทษที่กำหนดไว้สำหรับความผิดลงกึ่งหนึ่ง”

มาตรา 76 บัญญัติว่า “ผู้ใดอายุตั้งแต่สิบแปดปีแต่ยังไม่เกินยี่สิบปีกระทำการอันกฎหมายบัญญัติเป็นความผิด ถ้าศาลเห็นสมควรจะลดมาตราส่วนโทษที่กำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นลงหนึ่งในสามหรือกึ่งหนึ่งก็ได้”

จากบทบัญญัติของกฎหมายดังกล่าวมาเห็นได้ว่าการกระทำความผิดของเด็กได้แบ่งช่วงอายุของผู้กระทำความผิดที่เป็นเด็กออกเป็นหลายช่วง

กรณีที่ 1 เด็กอายุไม่เกิน 10 ปี กระทำความผิดเด็กไม่ต้องรับโทษแต่ให้พนักงานสอบสวนเป็นผู้พิจารณาในการส่งตัวเด็กไปให้เจ้าหน้าที่ตามกฎหมายคุ้มครองเด็กดำเนินการต่อไป

ตัวอย่าง เด็กชายเอกอายุ 10 ขวบ เล่นปืนแก๊ปไทยประดิษฐ์ลั่นใส่เพื่อนอายุ 6 ขวบ เสียชีวิต การกระทำดังกล่าวเป็นความผิดและต้องรับโทษหรือไม่

ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 73 เด็กอายุตั้งแต่ 10 ปี ลงไปแม้จะได้กระทำความผิด แต่เด็กนั้นไม่ต้องรับโทษ โดยให้พนักงานสอบสวนส่งตัวเด็กไปให้เจ้าหน้าที่ตามกฎหมายคุ้มครองเด็กดำเนินการต่อไป เหตุที่กฎหมายบัญญัติยกเว้นโทษให้เพราะผู้กระทำความผิดยังมีอายุน้อยอ่อนด้อยด้วยวุฒิภาวะขาดการคิดไตร่ตรองยับยั้งชั่งใจหรือรู้ผิดชอบชั่วดีและขาดเจตนาชั่วร้ายแม้กระทำการนั้นกฎหมายบัญญัติเป็นความผิดก็ไม่สมควรต้องรับโทษ

กรณีที่ 2 เด็กอายุกว่า 10 ปี แต่ไม่เกิน 15 ปี กระทำความผิดแต่ไม่ต้องรับโทษแต่ให้ศาลมีอำนาจดำเนินมาตรการต่าง ๆ ได้ เช่น เรียกเด็กหรือบิดามารดา ผู้ปกครองหรือบุคคลที่เด็กอาศัยอยู่ด้วยมาตักเตือนหรือวางข้อกำหนดให้บุคคลข้างต้นระวังเด็กไม่ให้ก่อเหตุร้าย ข้อกำหนดมีเวลาไม่เกิน 3 ปี และกำหนดให้ผู้ปกครองชำระเงินต่อศาลครั้งละไม่เกิน 1 หมื่นบาท เมื่อเด็กก่อเหตุร้าย

กรณีที่ 3 เด็กกว่า 15 ปี แต่ต่ำกว่า 18 ปี กระทำความผิดให้ศาลพิจารณาถึงความรู้ผิดชอบและสิ่งอื่นที่ปวงเกี่ยวกับผู้นั้นในอันที่จะควรวินิจฉัยว่าสมควรพิพากษาลงโทษผู้นั้นหรือไม่ ถ้าศาลเห็นว่าไม่สมควรพิพากษาลงโทษก็ให้จัดการตาม มาตรา 74 หรือถ้าศาลเห็นว่าสมควรพิพากษาลงโทษก็ให้ลดมาตราส่วนโทษที่กำหนดไว้สำหรับความผิดลงกึ่งหนึ่ง”

กรณีที่ 4 ผู้ใดอายุตั้งแต่ 18 ปี แต่ยังไม่เกิน 20 ปี กระทำความผิดศาลจะลดมาตราส่วนโทษให้กึ่งหนึ่งหรือ 1 ใน 3 ก็ได้

ตัวอย่าง คำพิพากษาฎีกาที่ 1498-2518/2518 จำเลยอายุ 17 ปี ศาลลงโทษตาม มาตรา 339 ต้องลดมาตราส่วนโทษกึ่งหนึ่ง ตามมาตรา 75 คงจำคุก 6 ปี

ตัวอย่าง คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1239/2527 จำเลยอายุ 17 ปีเศษ เป็นทหารพราน ย่อมตระหนักถึงความร้ายแรงของลูกระเบิดมือแบบสังหาร ซึ่งมีอำนาจการทำลายทั้งชีวิตและทรัพย์สินในรัศมีเป็นวงกว้าง แม้กระทั่งสุจริตชนที่มิได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเคียงแค้นของจำเลยด้วยเลย จำเลยทะเลาะกับพวกร้ายต่อมาจำเลยขว้างลูกระเบิดใส่กลางเวทีร้ายมีคนตายและบาดเจ็บจึงมิใช่เกิดจากความโง่เขลาเบาปัญญาหรือความอ่อนวัยของจำเลยเป็นการกระทำที่เหี้ยมโหดผิดวิสัยศาลไม่ลดมาตราส่วนโทษให้

ตัวอย่าง คำพิพากษาฎีกาที่ 76/2530 การที่ศาลพิพากษาลงโทษจำเลยซึ่งมีอายุ 17 ปี โดยไม่ลดมาตราส่วนโทษให้นั้นไม่ชอบด้วยกฎหมายเพราะ มาตรา 75 บัญญัติไว้ว่า ถ้าศาลเห็นว่าสมควรพิพากษาลงโทษก็ให้ลดมาตราส่วนโทษที่กำหนดไว้สำหรับความผิดลงกึ่งหนึ่ง

จะเห็นได้ว่า ถ้าเด็กอายุไม่เกิน 10 ปี กระทำความผิดเด็กไม่ต้องรับโทษ แต่ให้ใช้วิธีการสำหรับเด็กโดยให้อำนาจพนักงานสอบสวนพิจารณาส่งตัวเด็กไปสถานพินิจหรือคุ้มครองเด็กแต่หากเด็กอายุกว่า 10 แต่ไม่เกิน 15 ปี กระทำความผิดเด็กไม่ต้องรับโทษเช่นกัน แต่ให้ศาลเป็นผู้มีอำนาจใช้วิธีการสำหรับเด็กซึ่งแตกต่างจากกรณีเด็กอายุไม่เกิน 10 ปี ที่ให้อำนาจพนักงาน

สอบสวนพิจารณาส่งตัวเด็ก แต่หากเด็กอายุกว่า 15 ปี แต่ต่ำกว่า 18 ปี หรือตั้งแต่ 18 ปี แต่ไม่เกิน 20 ปี ศาลสามารถลดมาตราส่วนโทษลง

3. การกระทำความผิดของผู้มีนเมา

มาตรา 66 บัญญัติว่า “ความมีนเมาเพราะเสพสุราหรือสิ่งเมาอย่างอื่นจะยกขึ้นเป็นข้อแก้ตัวตามมาตรา 65 ไม่ได้เว้นแต่ความมีนเมานั้นจะได้เกิดโดยผู้เสพไม่รู้ว่าสิ่งนั้นจะทำให้มีนเมาหรือได้เสพโดยถูกขใจให้เสพและได้กระทำความผิดในขณะที่ไม่สามารถรู้หรือสามารถบังคับตนเองได้กระทำความผิดจึงจะได้รับการยกเว้นโทษสำหรับความผิดนั้น”

ความมีนเมาตามมาตรา 66 ดังกล่าวไม่ว่าจะเกิดจากการเสพสุราหรือสิ่งอื่นใดที่มีผลให้มีอาการมีนเมาและได้กระทำความผิดในขณะที่มีนเมาถึงแม้ในขณะที่กระทำผิดผู้กระทำจะไม่รู้ผิดชอบหรือบังคับตนเองไม่ได้ ผู้กระทำก็ยังคงรับโทษผู้กระทำนั้นจะอ้างความมีนเมาไม่ได้

ตัวอย่าง นายแดงเข้าป่าไปเก็บเห็ดมากิน หลังจากนั้นมีอาการมีนเมาครองสติไม่ได้และได้ทำร้ายนายเขียวจนบาดเจ็บ ดังนั้นนายแดงอ้างกระทำผิดเพราะความมีนเมาโดยไม่รู้ว่าสิ่งนั้นจะทำให้มีนเมาและได้กระทำในขณะที่ไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้เพื่อไม่ต้องรับโทษ แต่หากเป็นกรณีที่เสพโดยสมัครใจจะอ้างความมีนเมาไม่ได้ ตัวอย่างนายเหลืองสมัครใจดื่มสุราใช้ก้อนหินปากระจกรถยนต์ของนายม่วงแตก นายเหลืองจะอ้างว่ากระทำความผิดไปโดยไร้สติไม่ได้

4. การกระทำความผิดตามคำสั่งของเจ้าพนักงานที่มีชอบด้วยกฎหมาย

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 70 บัญญัติว่า “ผู้ใดกระทำตามคำสั่งของเจ้าพนักงานแม้คำสั่งนั้นจะไม่ชอบด้วยกฎหมายถ้าผู้กระทำมีหน้าที่หรือเชื่อโดยสุจริตว่ามีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามผู้นั้นไม่ต้องรับโทษ เว้นแต่จะรู้ว่าคำสั่งนั้นเป็นคำสั่งซึ่งไม่ชอบด้วยกฎหมาย”

การกระทำตามคำสั่งของเจ้าพนักงาน หมายถึงผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่ราชการโดยได้รับแต่งตั้งตามกฎหมายผู้กระทำมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามหรือไม่มีหน้าที่ แต่เชื่อโดยสุจริตว่ามีหน้าที่ต้องปฏิบัติตาม แม้ว่าผู้กระทำไม่รู้ว่าคำสั่งนั้นไม่ชอบด้วยกฎหมายก็ตาม ผู้กระทำไม่ต้องรับโทษ

ตัวอย่าง นายไก่อเป็นผู้บังคับการตำรวจสั่งให้นายไขซึ่งเป็นตำรวจใต้บังคับบัญชาไปจับกุมนายม้าผู้ต้องหาคดียาบ้าโดยไม่ได้ออกหมายจับนายไขไปจับนายม้าผู้ต้องหาโดยเข้าใจว่าคำสั่งนั้นเป็นคำสั่งที่ชอบด้วยกฎหมายแม้การกระทำของนายไขจะเป็นการมิชอบแต่นายไขก็ไม่

ต้องรับโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 70 (เทียบเคียงคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1135/2507)

ตัวอย่าง กำหนดไม่มีอำนาจจับคนโดยไม่มีหมายจับและพนักงานสอบสวนไม่มีอำนาจสั่งให้กำหนดจับคนโดยไม่มีหมายจับการที่กำหนดจับคนไปกักขังโดยไม่มีหมายจับแม้พนักงานสอบสวนจะสั่งให้กำหนดจับโดยไม่มีหมายจับกำหนดนั้นก็มีความผิดฐานหน่วงเหนี่ยวกักขัง (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 75/2493)

5. การกระทำความผิดของคนวิกลจริต

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า “ผู้ใดกระทำความผิดในขณะที่ไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้เพราะจิตบกพร่อง โรคจิต หรือจิตฟั่นเฟือน ผู้นั้นไม่ต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น” (เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, 2542: 329 - 330) การไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้แยกอธิบายได้ดังนี้

กรณีผู้กระทำไม่สามารถรู้ผิดชอบ หมายถึงไม่สามารถรู้ได้ว่าการกระทำนั้นผิดศีลธรรม กล่าวคือไม่อาจแยกได้ว่าสิ่งใดถูกต้องตามหลักศีลธรรมและสิ่งใดผิดศีลธรรม

ตัวอย่าง แดงวิกลจริตจึงใช้มีดฟันคอเด็กโดยที่แดงไม่รู้ว่าการกระทำนั้นผิดศีลธรรม แต่คิดว่าเป็นการกระทำที่ถูกต้องเพราะเกิดจิตฟั่นเฟือนได้ยินเสียงสั่งจากเทพเจ้าว่าหากฆ่าเด็กแล้วจะทำให้โลกมนุษย์รอดพ้นจากภัยพิบัติซึ่งเด็กผู้นั้นจะนำมาได้สู่โลก

กรณีผู้กระทำไม่สามารถบังคับตนเองได้ หมายความว่าแม้ผู้กระทำจะรู้ดีว่าการกระทำของตนเป็นการผิดศีลธรรมแต่ตนก็จำต้องกระทำการนั้นเพราะไม่อาจบังคับตนเองได้

กรณีจิตบกพร่อง (Defective mind) ได้แก่ผู้ที่สมองไม่เจริญเติบโตตามวัยหรือบกพร่องมาแต่กำเนิด (ทวิเกียรติ มินะกนิษฐ, 2555: 84)

ตัวอย่าง จำเลยปัญญาอ่อนกระทำความผิดขณะไม่รู้ผิดชอบเพราะจิตบกพร่อง กรณีจิตฟั่นเฟือน (Mental infirmity) (ทวิเกียรติ มินะกนิษฐ, 2555: 84) คือผู้ที่มีความผิดหลง ประสาทหลอนและแปรปรวน

ตัวอย่าง ก่อนเกิดเหตุจำเลยเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลประสาท ขณะเกิดเหตุอาการป่วยเป็นโรคจิตจากพิษสุรากำลังกำเริบขึ้นอีกมีอาการประสาทหลอนหวาดระแวงกลัวคนจะทำร้ายผู้ตายซึ่งเป็นภริยาอยู่กินกันมาด้วยความเรียบร้อยไม่เคยมีเรื่องทะเลาะวิวาทบาดหมางกันจึง

พาจำเลยไปรักษาที่บ้านบิดาจำเลยขณะที่นั่งคุยกันอยู่ที่แคร่ไม้ข้างล่าง จำเลยใช้มีดเขียดคอและฟันทำร้ายผู้ตายมีคนพบจำเลยนั่งงุนงงอยู่ใกล้ ๆ ดังนั้นจำเลยได้กระทำความผิดในขณะที่ไม่สามารถรู้ผิดชอบและไม่สามารถบังคับตนเองได้เพราะโรคจิตจากพิษสุราจำเลยไม่ต้องรับโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 วรรคแรก (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 371/2527)

โรคจิต (Mental disease) (ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ, 2555: 84) คือความบกพร่องแห่งจิตที่เกิดจากโรค

ตัวอย่าง จำเลยมีอาการป่วยทางจิตกลายเป็นโรคจิตเภท โดยมีอาการระแวงจึงไปรับการรักษาที่คลินิกรวม 4 ครั้ง ครั้งสุดท้ายจำเลยบอกแพทย์ที่รักษาว่าหายแล้วขอเลิกกินยา แสดงว่าอาการของจำเลยต้องดีขึ้นสามารถพูดจากรู้เรื่องแล้วก่อนเกิดเหตุประมาณ 2 เดือนจำเลยเคยนำอาวุธปืนของกลางออกไปใช้แล้วนำกลับไปคืนที่บ้าน ม้า. ในวันเกิดเหตุจำเลยจัดกุญแจประตูห้องนอน ม้า. แล้วนำอาวุธปืนของกลางออกไปโดยก่อนไปยังขอเงินภริยาจำเลยเพื่อเติมน้ำมันแล้วขับรถยนต์ออกไปหลังเกิดเหตุมีการใช้อาวุธปืนยิง ตำ. ผู้ตายจำเลยยังสามารถขับรถยนต์หลบหนีกลับบ้านได้ในชั้นสอบสวนจำเลยพูดจากรู้เรื่องสามารถพูดโต้ตอบได้ จึงเป็นกรณีที่จำเลยกระทำความผิดในขณะที่ยังสามารถรู้ผิดชอบอยู่บ้างหรือสามารถบังคับตนเองได้บ้างตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 วรรคสอง (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1226/2547)

6. การกระทำความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ระหว่างสามีภริยา

มาตรา 71 บัญญัติว่า“ความผิดตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 334 ถึง มาตรา 336 วรรคแรก และ มาตรา 341 ถึงมาตรา 364 นั้นถ้าเป็นการกระทำที่สามีกระทำต่อภริยาหรือภริยากระทำต่อสามีผู้กระทำไม่ต้องรับโทษ

ความผิดดังระบุนั้นถ้าเป็นการกระทำที่ผู้บุพการีกระทำต่อผู้สืบสันดานกระทำต่อผู้บุพการีหรือพี่หรือน้องร่วมบิดา มารดาเดียวกันกระทำต่อกัน แม้กฎหมายมิได้บัญญัติให้เป็นความผิดอันยอมความได้ ก็ให้เป็นความผิดอันยอมความได้และนอกจากนั้นศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้”

กรณีต้องเป็นสามีภริยาที่ชอบด้วยกฎหมาย คือจดทะเบียนสมรสกันและเป็นเรื่องกระทำต่อทรัพย์อันเป็นความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 334 ถึงมาตรา 336 กล่าวคือความผิดฐานดังต่อไปนี้

- (1) ลักทรัพย์ (มาตรา 334, มาตรา 335)
- (2) วิ่งราวทรัพย์ (มาตรา 336)
- (3) ฉ้อโกง (มาตรา 341 ถึงมาตรา 347)
- (4) โกงเจ้าหนี้ (มาตรา 349 ถึงมาตรา 351)
- (5) ยักยอก (มาตรา 352 ถึงมาตรา 356)
- (6) รับของโจร (มาตรา 357)
- (7) ทำให้เสียทรัพย์ (มาตรา 358 ถึงมาตรา 360)
- (8) บุกรุก (มาตรา 362 ถึงมาตรา 364)

ตัวอย่าง คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 221/2528 การที่ภริยาหรือสามีกระทำความผิดแล้ว จะไม่ต้องรับโทษหรือได้รับยกเว้นโทษ ประมวลกฎหมายหมายอาญา มาตรา 71 วรรคแรก บัญญัติไว้ว่า ต้องเป็นเรื่องกระทำต่อทรัพย์อันเป็นความผิดตาม มาตรา 334 ถึงมาตรา 336 วรรคแรก และ มาตรา 341 ถึงมาตรา 364 เท่านั้น ไม่มีข้อจำกัดว่าภริยาหรือสามีนั้นจะต้องกระทำความผิดตาม ลำพังคนเดียวแต่อย่างใด เมื่อจำเลยเป็นภริยาผู้เสียหายมีหลักฐานภาพถ่ายใบสำคัญการสมรสมา แสดงและจำเลยกระทำความผิดฐานรับของโจร ซึ่งจะเป็นการกระทำความผิดตามลำพังคนเดียว หรือมีบุคคลอื่นร่วมกระทำผิดด้วย ก็ต้องถือว่ามีเหตุส่วนตัวให้จำเลยไม่ต้องรับโทษหรือได้รับการ ยกเว้นโทษตามมาตรา 71 วรรคแรก แล้ว

กล่าวโดยสรุป การกระทำที่มีกฎหมายยกเว้นโทษ หมายความว่า การกระทำนั้นยังเป็นการกระทำความผิดทางอาญาอยู่เพียงแต่กฎหมายไม่ลงโทษผู้กระทำความผิดเพราะเหตุว่าตัวผู้กระทำความผิดไม่ได้ประสงค์ที่จะกระทำความผิดแต่ถูกบังคับให้ต้องกระทำ เช่น การกระทำความผิดเพราะความจำเป็น การกระทำความผิดตามคำสั่งของเจ้าพนักงาน การกระทำความผิดเพราะความมึนเมาหรือกระทำความผิดเพราะความไม่รู้ผิดชอบ เนื่องจากอาการป่วยทางจิตการลงโทษ บุคคลดังกล่าวดังเช่นลงโทษคนที่ปกติย่อมไม่เหมาะสมหรือการกระทำความผิดระหว่างสามีภริยา ซึ่งถือว่ามี ความผูกพันกันเป็นพิเศษที่ต้องอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกันหรือการกระทำความผิดของ ผู้อ่อนอายุ เนื่องมาจากผู้ที่อายุน้อยมีความรู้สึกผิดชอบน้อยกว่าผู้ใหญ่ ด้วยเหตุว่าผู้เยาว์ความ ไร้เดียงสา อ่อนด้อยประสบการณ์ดังนั้น การเปิดโอกาสให้ได้ปรับปรุงตัวเองเพื่อกลับเข้าสู่สังคมกลับ ตัวเป็นคนดีย่อมดีกว่าการลงโทษ

หลักทั่วไปของการพยายามกระทำความผิด

1. การเริ่มต้นของความผิด

โดยหลักความผิดอาญาเริ่มต้นเมื่อการกระทำนั้นถึงขั้นลงมือกระทำแล้ว แต่ถ้าได้ลงมือกระทำแต่กระทำไปไม่ตลอดหรือการกระทำไปตลอดแล้วแต่ไม่บรรลุผลถือว่าเป็นการพยายามกระทำความผิด โดยทั่วไปจะมีโทษสองในสามส่วนของความผิดสำเร็จ การกระทำจะเริ่มเป็นความผิดต่อเมื่อพ้นขั้นเตรียมการเข้าสู่ขั้นลงมือกระทำผิด บทบัญญัติในมาตรา 80 บัญญัติว่า ผู้ใดลงมือกระทำความผิดแต่กระทำไปไม่ตลอดหรือกระทำไปตลอดแล้ว แต่การกระทำนั้นไม่บรรลุผล ผู้นั้นพยายามกระทำความผิด หลักเกณฑ์ในการพยายามกระทำความผิดมีดังนี้ (มานิตย์ จุมปา, ชิตาพร พิศลยบุตรโต๊ะวิเศษกุล, กณทิมาทำ, 2556: 583)

1.1 ผู้กระทำต้องมีเจตนากระทำความผิด

คือ ตัวผู้กระทำต้องมีความตั้งใจที่จะกระทำความผิด เช่น แดงต้องการฆ่าดำใช้ปืนเล็งไปที่หัวของดำหรือขาวใช้มีดแทงที่ช่องท้องของเขียว จะเห็นได้ว่าทั้งสองตัวอย่างนั้นในการพิจารณาว่ามีเจตนาหรือไม่พิจารณาจากการกระทำที่แสดงออกมาเมื่อบริเวณที่ถูกแทงหรือถูกยิงล้วนเป็นอวัยวะที่สำคัญของร่างกายจึงแสดงให้เห็นเจตนาของผู้กระทำว่ามีเจตนากระทำความผิดฐานฆ่าผู้อื่น

1.2 ผู้กระทำต้องได้ลงมือกระทำผิดแล้ว

กล่าวคือ การลงมือกระทำความผิดต้องผ่านขั้นตอนการเตรียมการเข้าสู่ขั้นตอนการลงมือกระทำความผิดตามที่เคยกล่าวไว้แต่ตอนต้น ซึ่งศาลฎีกาได้ใช้หลักความใกล้ชิดกับผล โดยพิจารณาเป็นเรื่องๆ ไปว่าการที่ได้กระทำไปนั้นใกล้ชิดกับความผิดสำเร็จหรือไม่ หากใกล้ชิดกับผลถือว่าได้ลงมือกระทำความผิดแล้ว หากทำไม่สำเร็จก็จะมีความผิดฐานพยายามกระทำความผิด เช่น นายต้อยได้กระชากสร้อยที่สวมอยู่ที่คอของนางสาวติ่ง สร้อยขาดตกอยู่ในมือของนางสาวติ่ง นายต้อยจึงเอาสร้อยไปไม่ได้ การกระทำของนายต้อยเป็นการลงมือกระทำความผิดแล้ว แต่การกระทำนั้นไม่สำเร็จเพราะเอาทรัพย์ไปไม่ได้ การกระทำนั้นจึงเป็นเพียงการพยายามกระทำความผิดฐานชิงทรัพย์ (เทียบเคียงคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1056/2513)

1.3 ผู้กระทำกระทำไปตลอดแล้วแต่การกระทำไม่บรรลุผล

หมายถึง กระทำไปตลอดแล้วตามที่ได้ตั้งใจ แต่การกระทำนั้นไม่เกิดผลตามที่ต้องการ การกระทำนั้นจึงเป็นความผิดฐานพยายามกระทำความผิด เช่น นายเขียวใช้มีดฟันไปที่ศีรษะของนายขาว แต่ไม่ถูกเพราะนายขาวหลบทัน การกระทำของนายเขียวเป็นการลงมือกระทำความผิดแล้วและได้กระทำไปตลอดโดยการฟันไปที่ศีรษะของนายขาวแต่ไม่บรรลุผลตามเจตนาที่ต้องการเพราะขาวหลบทัน จึงเป็นความผิดฐานพยายามฆ่านายขาวเท่านั้น

โดยหลักการกระทำที่จะเป็นความผิดและถูกลงโทษต้องเป็นการกระทำที่อยู่ในชั้นลงมือกระทำความผิดแล้ว เพราะถือว่าเป็นการกระทำที่ใกล้ขีดความผิดสำเร็จแม้ว่าความผิดจะสำเร็จหรือไม่ก็ตาม อย่างไรก็ตาม อยากรู้คดีบางกรณีการกระทำที่อยู่ในชั้นเตรียมการผู้กระทำก็อาจได้รับโทษเช่นกัน ถ้าเป็นกรณีความผิดที่ร้ายแรง เช่น การเตรียมการเพื่อปลงพระชนม์หรือประทุษร้ายต่อพระมหากษัตริย์ การเตรียมการเพื่อเป็นกบฏ การเตรียมการเพื่อกระทำความผิดต่อความมั่นคงของรัฐ เป็นต้น

อย่างไรก็ตามหลักการดังกล่าวยังมีข้อเสียเพราะการที่จะพิจารณาว่าการกระทำใดถือว่าใกล้ขีดกับผลแล้วย่อมเป็นเรื่องยากจึงต้องตัดออกจากแนวคำพิพากษาฎีกาที่เคยวินิจฉัยไว้แล้วในเรื่องนั้นๆ เป็นเกณฑ์ว่าแค่นั้นใกล้หรือใกล้กับความผิดสำเร็จจึงทำให้ขาดความชัดเจนแน่นอนในการวินิจฉัยแต่ในความผิดบางฐานการพยายามกระทำความผิดนั้นให้ถือว่าการกระทำสำเร็จเนื่องจากความร้ายแรงของลักษณะความผิดนั้น ได้แก่การพยายามปลงพระชนม์พระมหากษัตริย์ พระราชินีหรือรัชทายาท หรือผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ หรือความผิดต่อความมั่นคงของรัฐภายนอกราชอาณาจักร

ดังนั้น หลักการพยายามกระทำความผิด ตัวผู้กระทำความผิดต้องกระทำโดยเจตนา และได้ลงมือกระทำความผิดไปแล้ว แต่การกระทำนั้นไม่บรรลุผล กฎหมายถือว่าการกระทำดังกล่าว นั้น เป็นการพยายามกระทำความผิด

จากที่กล่าวมาเป็นเรื่องการพยายามกระทำความผิดต่อไปเป็นเรื่องการที่กฎหมายลดโทษให้แม้ว่าการกระทำนั้นจะครบองค์ประกอบความผิดและไม่มีกฎหมายยกเว้นโทษให้แต่มีกฎหมายลดโทษให้ กรณีดังกล่าวจะเป็นเรื่องเหตุลดโทษ

เหตุลดโทษ

เหตุลดโทษเป็นกรณีที่มีการกระทำนั้นเป็นความผิดและต้องได้รับโทษ แต่ศาลจะลดโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดก็ได้ เหตุลดโทษในประมวลกฎหมายอาญา

1. ความไม่รู้กฎหมาย

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 64 บัญญัติว่า“บุคคลจะแก้ตัวว่าไม่รู้กฎหมายเพื่อให้พ้นจากความรับผิดในทางอาญาไม่ได้ แต่ศาลเห็นว่าตามสภาพและตามพฤติการณ์ผู้กระทำความผิดอาจจะไม่รู้กฎหมายบัญญัติว่าการกระทำนั้นเป็นความผิดศาลอาจอนุญาตให้แสดงพยานหลักฐานต่อศาลและถ้าศาลเชื่อว่าผู้กระทำความไม่รู้กฎหมายบัญญัติไว้เช่นนั้น ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้”

หลักในมาตรา 64 ไม่ยอมให้ยกเอาความไม่รู้กฎหมายขึ้นเป็นข้อแก้ตัวเพราะกฎหมายประสงค์ให้ประชาชนได้ศึกษาและเรียนรู้ล่วงหน้าว่าการกระทำหรือไม่กระทำของตนมีกฎหมายบัญญัติเป็นความผิดหรือไม่ เหตุผลที่กฎหมายอาญาต้องบัญญัติความผิดไว้อย่างชัดเจนแน่นอนปราศจากความคลุมเครือ (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 2) เพราะต้องให้ประชาชนได้รู้ล่วงหน้าและเมื่อประชาชนรู้ล่วงหน้าจึงไม่ให้เป็นเหตุว่าไม่รู้กฎหมายตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญามาตรา 64 (เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, 2542 : 350) แต่ถ้าหากดูจากพฤติการณ์แล้วประชาชนไม่รู้จริงๆ ศาลจะลงโทษน้อยกว่าก็ได้ เช่น คนต่างด้าวที่เพิ่งเข้ามาอยู่ประเทศไทยไม่นานทำให้ไม่รู้กฎหมายไทย

2. การกระทำความผิดขณะที่จิตบกพร่องแต่ยังสามารถรับรู้อยู่บ้างหรือสามารถบังคับตนเองได้บ้าง

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 วรรคสอง บัญญัติว่า“แต่ถ้าผู้กระทำความผิดยังสามารถรู้ผิดชอบอยู่บ้างหรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้าง ผู้นั้นต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น แต่ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้บทบัญญัติในมาตราดังกล่าวเป็นกรณีที่สืบเนื่องมาจากการกระทำความผิดของผู้มีจิตบกพร่องซึ่งอาจเป็นเพราะเป็นโรคทางจิต โดยปกติแล้วศาลจะไม่ลงโทษแต่หากพิสูจน์ได้ว่าในขณะที่กระทำความผิดนั้นยังพอรู้เรื่องอยู่บ้าง ศาลจะลงโทษบุคคลนั้นน้อยกว่าที่กำหนดก็ได้”

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3461/2535 จำเลยมีอาการผิดปกติทางจิตหรือจิตบกพร่องหวาดระแวงว่าโจทก์จะมาฆ่าจำเลยจึงใช้มีดแทงโจทก์ภริยาของจำเลยเบิกความว่าจำเลยปกติทำงานได้แต่เวลามีอาการจะกลัวและนั่งซิม แพทย์เบิกความว่าอาการของจำเลยตามหลักวิชาการยังพอรู้ผิดชอบอยู่บ้าง หลังเกิดเหตุแล้วจำเลยนั่งซิมจนถูกตำรวจจับพฤติการณ์ก่อนและหลัง

กระทำผิดดังกล่าว ไม่พอฟังว่าจำเลยกระทำผิดเพราะไม่สามารถบังคับตนเองได้ ขณะกระทำ ความผิดจำเลยยังพอรู้ผิดชอบอยู่บ้าง (ทวิเกียรติ มีนะกนิษฐ, 2544:126)

3. การกระทำความผิดเพราะความมึนเมา

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 66 บัญญัติว่า “ความมึนเมาเพราะเสพสุราหรือสิ่งเมา อย่างอื่น จะยกขึ้นเป็นข้อแก้ตัวตามมาตรา 65 ไม่ได้ เว้นแต่ความมึนเมานั้นจะเกิดโดยผู้เสพไม่รู้ ว่าสิ่งนั้นจะทำให้มึนเมาหรือได้เสพโดยถูกขืนใจให้เสพและได้กระทำความผิดในขณะที่ไม่สามารถรู้ ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ผู้กระทำความผิดจึงจะได้รับการยกเว้นโทษสำหรับความผิด นั้น แต่ถ้าผู้นั้นยังสามารถรู้ผิดชอบอยู่บ้างหรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้าง ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้”

4. การกระทำความผิดเพราะบันดาลโทสะ

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 72 บัญญัติว่า “ผู้ใดบันดาลโทสะโดยถูกข่มเหงอย่าง ร้ายแรงด้วยเหตุอันไม่เป็นธรรม จึงกระทำความผิดต่อผู้ข่มเหงในขณะนั้น ศาลจะลงโทษผู้นั้นน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้”

การกระทำความผิดเพราะบันดาลโทสะมีหลักเกณฑ์ที่สำคัญ 3 ประการ

4.1 ถูกข่มเหงอย่างร้ายแรงด้วยเหตุอันไม่เป็นธรรม

อธิบายความหมายของคำว่า “การข่มเหง” คือการที่บุคคลใดได้กระทำการโดยใช้วิธี รังแกหรือรบกวนให้ผู้อื่นเดือดร้อนโดยไม่มีเหตุอันสมควรตั้งนั้น หากสิ่งของ สัตว์หรือธรรมชาติเป็น เหตุให้เกิดโทสะ จะอ้างว่าถูกข่มเหงไม่ได้

คำว่า “ด้วยเหตุอันไม่เป็นธรรม” คือกระทำโดยปราศจากเหตุผลแม้ว่าไม่ผิดต่อ กฎหมายก็ตาม

คำว่า “ข่มเหงอย่างร้ายแรงด้วยเหตุอันไม่เป็นธรรม” คือไม่มีเหตุสมควรที่จะทำ เช่นนั้น ซึ่งคนโดยทั่วไปเห็นว่าเป็นสิ่งที่ไม่สมควรจะกระทำเช่นนั้น

การพิจารณาว่าเป็นการข่มเหงอย่างร้ายแรงหรือไม่ ต้องสมมติบุคคลขึ้นมา เปรียบเทียบโดยให้อยู่ในฐานะและสภาพอย่างเดียวกับผู้กระทำความผิด ส่วนระดับความร้ายแรงให้ถือ ระดับ “วิญญูชน”

4.2 การที่ถูกข่มเหงเช่นนั้นเป็นเหตุให้ผู้กระทำบันดาลโทษ

ต้องเป็นการกระทำต่อผู้ข่มเหงเท่านั้น หากกระทำต่อผู้อื่นอ้างบันดาลโทษไม่ได้ แต่หากเป็นเรื่องพลาตอ้างบันดาลโทษโดยพลาตได้ และต้องเป็นการกระทำโดยมี“เจตนาธรรมดา” กล่าวคือประสงค์ต่อผลหรือเล็งเห็นผลหรือพลาต และมี“เจตนาพิเศษ”เพราะถูกข่มเหงอย่างร้ายแรง

4.3 ผู้กระทำได้กระทำความผิดต่อผู้ข่มเหงในขณะบันดาลโทษ

ผู้กระทำได้กระทำในขณะบันดาลโทษหลักการวินิจฉัยเป็นการกระทำความผิดในขณะบันดาลโทษหรือไม่ ต้องเปรียบเทียบกับ“วิญญูชน”ที่อยู่ในฐานะอย่างเดียวกับตัวผู้กระทำว่าสามารถระงับโทษได้หรือยังหากวิญญูชนสามารถระงับโทษได้แล้ว แต่จำเลยยังระงับโทษไม่ได้จะอ้างบันดาลโทษไม่ได้

“ในขณะบันดาลโทษ”หมายถึงกระทำในระยะเวลาต่อเนื่องกระชั้นชิดหรือในขณะที่ยังมีโทษรุนแรงก่อนเวลาที่จะสงบอารมณ์ได้ หากขาดตอนไปไม่เป็นบันดาลโทษ (คำพิพากษาศาลที่ 272/2513)

การข่มเหงด้วยเหตุอันไม่เป็นธรรมอาจการข่มเหงต่อผู้กระทำความผิดเองหรือกระทำต่อผู้อื่นซึ่งเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับผู้กระทำความผิดก็ได้

ถ้าผู้ที่บันดาลโทษเป็นฝ่ายก่อเหตุขึ้นก่อนหรือสมัครใจเข้าสู่สู้ทำร้ายกันและกันจะอ้างหรือยกข้อต่อสู้ว่าถูกข่มเหงด้วยเหตุอันไม่เป็นธรรมไม่ได้

การกระทำความผิดโดยจำเป็นตาม มาตรา 69 อาจถือว่าเป็นการข่มเหงอย่างร้ายแรงด้วยเหตุอันไม่เป็นธรรมได้

การพิจารณาว่าผู้กระทำบันดาลโทษหรือไม่ต้องพิจารณาจากจิตใจของผู้กระทำผิดนั่นเอง มิใช่เปรียบเทียบกับความรู้สึกรู้สึกของ“วิญญูชน”การบันดาลโทษอาจเกิดขึ้นหลังจากการข่มเหง ได้ผ่านพ้นไปนานแล้วก็ได้การบันดาลโทษอาจเกิดจากคำบอกเล่าก็ได้ไม่จำเป็นที่ผู้กระทำความผิดต้องประสบเหตุการณ์ข่มเหงด้วยตนเองเมื่อทราบเหตุข่มเหงแล้วต้องบันดาลโทษทันที หากทราบเหตุแล้วยังไม่บันดาลโทษ แต่ไปบันดาลโทษในภายหลัง แม้จะกระทำความผิดในขณะที่ยังมีโทษอยู่ก็อ้างบันดาลโทษไม่ได้

5. การกระทำความผิดของเด็กอายุกว่า 15 ปี แต่ต่ำกว่า 18 ปี

มาตรา 75 บัญญัติว่า“ผู้ใดอายุกว่าสิบห้าปีแต่ต่ำกว่าสิบแปดปี กระทำการอันกฎหมายบัญญัติเป็นความผิดให้ศาลพิจารณารับรู้ผิดชอบและสิ่งอื่นทั้งปวงเกี่ยวกับผู้นั้นในอันที่จะควรวินิจฉัยว่าสมควรพิพากษาลงโทษผู้นั้นหรือไม่ ถ้าศาลเห็นว่าไม่สมควรพิพากษาลงโทษก็ให้จัดการตาม มาตรา 74 หรือถ้าศาลเห็นว่าสมควรพิพากษาลงโทษ ก็ให้ลดมาตราส่วนโทษที่กำหนดไว้สำหรับความผิดลงกึ่งหนึ่ง”

คำพิพากษาฎีกา 1498/2518 จำเลยอายุ 17 ปี ศาลลงโทษตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 339 ต้องลดมาตราส่วนโทษกึ่งหนึ่งตามมาตรา 75 (ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ ,2544:148)

6. การกระทำความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ระหว่างเครือญาติ

มาตรา 71 บัญญัติว่า“ความผิดตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 334 ถึงมาตรา 336 วรรคแรก และมาตรา 341 ถึง มาตรา 364 นั้น ถ้าเป็นการกระทำที่สามมีกระทำต่อภริยาหรือภริยากระทำต่อสามมีผู้กระทำไม่ต้องรับโทษ

ความผิดดังระบุนั้นถ้าเป็นการกระทำที่ผู้บุพการีกระทำต่อผู้สืบสันดานหรือผู้สืบสันดานกระทำต่อผู้บุพการีหรือพี่หรือน้องร่วมบิดา มารดาเดียวกันกระทำต่อกัน แม้กฎหมายมิได้บัญญัติให้เป็นความผิดอันยอมความได้ก็ให้เป็นความผิดอันยอมความได้และนอกจากนั้นศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้น เพียงใดก็ได้”

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 956/2509 คำว่าผู้สืบสันดานหมายความว่าผู้สืบเชื้อสายโดยตรง ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บุตรบุญธรรมย่อมมีฐานะต่างกับผู้สืบสันดานและผู้รับบุตรบุญธรรมก็มีฐานะต่างกับบุพการี กรณีของบุตรบุญธรรมจึงไม่ใช่ผู้สืบสันดานกระทำต่อบุพการี มาตรา 71 จึงยอมความไม่ได้ (ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ, 2544:141)

จากคำพิพากษาศาลฎีกาดังกล่าว เห็นได้ว่าหากเป็นการกระทำความผิดระหว่างบุพการีกับผู้สืบสันดาน กฎหมายให้เป็นความผิดที่ยอมความได้และศาลสามารถที่จะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดเพียงใดก็ได้

7. การป้องกันหรือจำเป็นเกินกรณีแห่งการป้องกันหรือจำเป็น

มาตรา 69 บัญญัติว่า“ในกรณีที่บัญญัติไว้ในมาตรา 67 และ มาตรา 68 นั้นถ้าผู้กระทำได้กระทำไปเกินสมควรแก่เหตุหรือเกินกว่ากรณีแห่งความจำเป็นหรือเกินกว่ากรณีแห่งการจำต้อง

กระทำเพื่อป้องกัน ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้ แต่ ถ้าการกระทำนั้นเกิดขึ้นจากความตื่นเต้น ความตกใจหรือความกลัว ศาลจะไม่ลงโทษผู้กระทำก็ได้”

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 728/2520 ผู้เสียหายกับพวกเข้าไปลักแดงในไร่ของจำเลยในเวลากลางคืน จำเลยได้ใช้อาวุธปืนขนาด .22 ยิงผู้เสียหายขณะผู้เสียหายกับพวกวิ่งหนีถูกที่หลัง กระสุนฝังในการที่จำเลยยิงผู้เสียหายโดยเหตุที่ผู้เสียหายลักแดง 2-3 ใบ ราคาเล็กน้อยกระสุนถูกที่สำคัญตรงหน้าอก ย่อมเล็งเห็นได้ว่ามีเจตนาจะฆ่า จึงเป็นการกระทำที่เกินกว่ากรณีแห่งการจำต้องกระทำเพื่อป้องกันตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 69 จำเลยจึงมีความผิดฐานพยายามฆ่าผู้เสียหายเพื่อป้องกันสิทธิของตนเองเกินสมควรแก่เหตุ (ทวิเกียรติ มีนะกนิษฐ, 2544:137)

8. มีเหตุบรรเทาโทษ

มาตรา 78 บัญญัติว่า “เมื่อปรากฏว่ามีเหตุบรรเทาโทษไม่ว่าจะได้มีการเพิ่มหรือการลดโทษตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้หรือกฎหมายแล้วหรือไม่ ถ้าศาลเห็นสมควรจะลดโทษไม่เกินครึ่งหนึ่งของโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดนั้นก็ได้” เหตุบรรเทาโทษนั้นได้แก่ผู้กระทำความผิดเป็นผู้โหดเขลาเบาปัญญาตกอยู่ในความทุกข์อย่างสาหัสมีคุณความดีมาแต่ก่อนรู้สึกความผิดและพยายามบรรเทาผลร้ายแห่งความผิดนั้นลู่แก่โทษต่อพนักงานหรือให้ความรู้แก่ศาล อันเป็นผลประโยชน์แก่การพิจารณาหรือเหตุอื่นที่ศาลเห็นว่า มีลักษณะทำนองเดียวกัน”

ตัวอย่าง การกระทำความผิดเพราะความโหดเขลาเบาปัญญา คำพิพากษาศาลที่ 1851/2522 จำเลยเป็นหญิงอายุมากแล้วร่วมมือกระทำผิดด้วยความโง่เขลาศาลลงโทษเบาลง

ตัวอย่าง การกระทำความผิดแล้วลู่แก่โทษ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1499/2513 จำเลยยอมให้จับโดยดี พร้อมนำมิดของกลางมามอบให้ (ทวิเกียรติ มีนะกนิษฐ, 2544 : 145)

ตัวอย่าง การไม่รู้หนังสือและกฎหมายไทย ไม่มีญาติพี่น้องจะติดต่อขอความช่วยเหลือถือว่าตกอยู่ในความทุกข์อย่างแสนสาหัส (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1244/2542)

ตัวอย่าง การรับสารภาพชั้นสอบสวนและเคยช่วยเหลือราชการมีเหตุบรรเทาโทษ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 744/2521)

ตัวอย่าง กรณีพาผู้เสียหายมาคืนพร้อมเงินขอขมา และอยู่กินด้วยกันถือเป็นเหตุบรรเทาโทษ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1665/2520)

ตัวอย่าง กรณีช่วยยกรถจักรยานยนต์ที่ทับขาผู้เสียหาย ถือว่าพยายามบรรเทาผลร้าย มีเหตุบรรเทาโทษ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4197/2540)

ตัวอย่าง พฤติการณ์ที่นำผู้ตายส่งโรงพยาบาลบอกชื่อสารพิษที่ผู้ตายกินออกค่ารักษาพยาบาล ถือว่าเป็นการบรรเทาผลร้าย (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3337/2543)

ตัวอย่าง แม้มีพยานหลักฐานที่สามารถนำสืบพิสูจน์ความผิดของจำเลยได้โดยไม่ต้องใช้คำรับสารภาพในชั้นจับกุมและชั้นสอบสวน แต่พฤติการณ์ที่จำเลยยอมมอบตัว ทั้งที่มีอาวุธปืนพร้อมกระสุนปืนอยู่ เป็นเหตุบรรเทาโทษ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1473/2544)

สรุปได้ว่า เหตุลดโทษ ไม่เป็นเหตุที่จะทำให้ผู้กระทำหลุดพ้นจากความผิดแต่ศาลจะลดโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้ เป็นบทบัญญัติที่เชื่อมต่อกับเหตุที่กฎหมายยกเว้นความผิดยกเว้นโทษ แต่ผู้กระทำได้กระทำเกินขอบเขตที่กฎหมายคุ้มครองตามที่บัญญัติไว้ในมาตรานั้น ดังนั้น ผู้กระทำจึงจำต้องรับผิดและรับโทษในทางอาญา เพียงแต่กฎหมายลดโทษให้

บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดทางอาญา

บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดในทางอาญาประกอบไปด้วย ตัวการ ผู้ใช้ และผู้สนับสนุน

1. ตัวการ

มาตรา 83 บัญญัติว่า “ในกรณีที่ความผิดใดเกิดขึ้นโดยการกระทำของบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป ผู้ที่ได้ร่วมกระทำความผิดด้วยกันนั้นเป็นตัวการ ต้องระวางโทษตามที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้น”

จากมาตรา 83 แยกได้ดังนี้ (ทวีเกียรติ มินะกนิษฐ, 2542: 424)

1.1 เป็นการกระทำความผิดโดยเจตนา

เป็นการกระทำความผิดโดยเจตนา ซึ่งอาจเป็นการกระทำความผิดโดยเจตนาประสงค์ต่อผลหรือย่อมนิ่งเห็นผลก็ได้

1.2 เป็นการร่วมกันระหว่างบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป

เป็นการร่วมกันระหว่างบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป หมายถึงบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ร่วมกระทำความผิด หากคนเดียวกระทำความผิด ไม่ถือว่าเป็นตัวการตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 83 ตัวอย่าง นายหมี ชวน นายม้า ไปชิงทรัพย์ร้านทอง โดยนายหมีเป็นคนเอาปืนขู่เจ้าทรัพย์ส่วนนายม้าเป็นคนกวาดทองใส่กระเป๋า จากนั้นทั้งสองคนหลบหนีไปด้วยกัน การกระทำดังกล่าวเข้าลักษณะตัวการร่วมในการชิงทรัพย์นอกจากนี้ยังมีคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1188/2531

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1188/2531 จำเลยที่ 4 ฉีดเฮโรอีนให้ ด้า. ผู้เสียหายโดยมุ่งหมายให้เกิดอาการมึนงง เพื่อความสะดวกที่จะให้จำเลยที่ 1 ถึงจำเลยที่ 3 ปลดทรัพย์ของผู้เสียหาย โดยที่ผู้เสียหายหมดโอกาสจะขัดขืน และจำเลยที่ 4 มุ่งจะได้รับเงินส่วนแบ่งที่ขายทรัพย์ดังกล่าวด้วย การกระทำของจำเลยที่ 4 จึงเป็นการร่วมในการกระทำความผิดฐานปล้นทรัพย์ โดยแบ่งหน้าที่กันทำ

1.3 โดยมีการกระทำร่วมกันในขณะกระทำความผิด

การร่วมกันกระทำความผิด เช่น การเข้าร่วมกระทำแม้เพียงส่วนหนึ่งของการกระทำทั้งหมดที่รวมกันเป็นความผิด การแบ่งหน้าที่กันทำ การอยู่ร่วมหรือใกล้เคียงกับที่เกิดเหตุ ในลักษณะที่พร้อมจะช่วยเหลือกันได้ทันที การอยู่ร่วมในที่เกิดเหตุและก่อให้เกิดผู้อื่นกระทำความผิด

ตัวอย่าง นายดำ ยืนบัง ไม่ให้ใครเห็นการกระทำของนายแดงกับนายขาวที่กำลังชิงทรัพย์อยู่ การกระทำของนายดำ นายแดงและนายขาว เป็นการร่วมกระทำความผิดโดยแบ่งหน้าที่กันทำ (เทียบเคียงคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1423/2535)

1.4 มีเจตนากระทำร่วมกันในขณะกระทำความผิด

มีเจตนากระทำร่วมกันในขณะกระทำความผิด หมายความว่าผู้กระทำต้องรู้ถึงการกระทำของกันและกันและต้องถือเอาการกระทำของแต่ละคนเป็นการกระทำของตนด้วยกล่าวคือมุ่งหมายให้ความผิดนั้นสำเร็จจุดจทำด้วยตนเองถึงแม้จะไม่ได้ทำเองด้วยมือของตนเองก็ตาม

สรุปได้ว่า การเป็นตัวการร่วมในการกระทำความผิด หลักที่นำมาพิจารณาว่าเข้าลักษณะของตัวการร่วมหรือไม่นั้น ประการแรก ต้องมีการร่วมกันกระทำความผิดตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ประการที่สอง คือมีเจตนากระทำร่วมกันในการกระทำความผิด กล่าวคือรู้ถึงการกระทำของกันและ

กัน เช่น การแบ่งหน้าที่กันทำ และประการที่สามคือการอยู่ร่วมในที่เกิดเหตุพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือกันได้หรือมีพฤติการณ์ก่อเหตุแล้วหนีไปด้วยกัน หากเข้าลักษณะดังกล่าวบุคคลนั้นเป็นตัวการร่วมในการกระทำความผิด ต้องระวางโทษตามที่กฎหมายบัญญัติไว้สำหรับความผิดนั้น

2. ผู้ใช้

ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 84 บัญญัติว่า “ผู้ใดก่อให้เกิดผู้อื่นกระทำความผิดไม่ว่าด้วยการใช้ บังคับ ชูเชิญ จ้างวานหรือยุยงส่งเสริมหรือด้วยวิธีการอื่นใด ผู้นั้นเป็นผู้ใช้ให้กระทำความผิด

ถ้าผู้ถูกใช้ได้กระทำความผิดนั้น ผู้ใช้ต้องรับโทษเสมือนตัวการ ถ้าความผิดมิได้กระทำลงไม่ว่าจะเป็นเพราะผู้ถูกใช้ไม่ยอมกระทำ ยังไม่ได้กระทำ หรือเหตุอื่นใด ผู้ใช้ต้องระวางโทษเพียงหนึ่งในสามของโทษที่กำหนดไว้สำหรับความผิดนั้น”

จากบทบัญญัติของกฎหมายดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงวิธีการก่อให้เกิดผู้อื่นกระทำความผิดซึ่งบทบัญญัติในมาตรา 84 แยกพิจารณาได้ 2 กรณี ดังนี้

2.1 ต้องมีการกระทำอันก่อให้เกิดผู้อื่นกระทำความผิด

กล่าวคือ ต้องมีการกระทำอันก่อให้เกิดผู้อื่นกระทำความผิด หมายความว่า เป็นการกระทำที่ผู้อื่นยอมตกลงที่จะไปกระทำความผิด หากผู้อื่นมีเจตนาที่จะกระทำความผิดอยู่แล้ว กรณีเช่นนี้ไม่ใช่การก่อให้เกิดผู้อื่นกระทำความผิด ตัวอย่าง เชี่ยวไปจ้างดำให้ไปฆ่าขาว โดยที่ดำไม่มีเจตนาที่จะฆ่าขาวอยู่ก่อน แต่เพราะเห็นเงินค่าจ้างจำนวนมากจึงตกลงฆ่าขาว กรณีถือได้ว่าเชี่ยวชาญได้ก่อให้เกิดผู้อื่นกระทำความผิดโดยการจ้างเชี่ยวชาญจึงเป็นผู้ใช้แต่หากดำต้องการฆ่าขาวอยู่แล้วเมื่อเชี่ยวชาญมาจ้างให้ไปฆ่าขาว ดำก็ตกลง กรณีนี้ไม่ใช่เป็นการก่อให้เกิดผู้อื่นกระทำความผิดจึงไม่เป็นผู้ใช้แต่อาจเป็นผู้สนับสนุน

2.2 ต้องมีผล

คือ มีความผิดกระทำลงตามที่ก่อขึ้น หมายความว่า การก่อให้เกิดความผิดต้องมีผล กล่าวคือมีการกระทำของผู้ก่อเหตุและมีการกระทำความผิดเกิดขึ้นเป็นผลจากการกระทำของผู้ก่อ เช่น นายจอบใช้ให้นายเสียมฆ่านายพลั่ว นายเสียมใช้ปืนยิงนายพลั่วตาย นายจอบมีความผิดฐานเป็นผู้ใช้

ผลของการใช้ในกรณีผู้ถูกใช้กระทำความผิดตามที่ใช้ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 84 วรรคสอง บัญญัติว่า ผู้ใช้ต้องรับโทษเสมือนตัวการหมายความว่าผู้ใช้ ต้องรับโทษเสมือนหนึ่งเป็นผู้ร่วมกระทำความผิดด้วยแต่หากความผิดมิได้กระทำเพราะผู้ถูกใช้ไม่ยอมกระทำการก่อให้เกิดผู้อื่นกระทำความผิดใช้ จ้าง วาน ยุยงส่งเสริม วิธีการอื่นใดยังไม่ได้กระทำหรือเพราะเหตุอื่นใดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 84 วรรคสอง บัญญัติว่า ผู้ใช้ต้องระวางโทษเพียงหนึ่งในสามของโทษที่กำหนดไว้สำหรับความผิดนั้น

นอกจากความผิดฐานเป็นผู้ใช้ตามหลักทั่วไปแล้ว ยังมีการใช้โดยการโฆษณาตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 85 ซึ่งบัญญัติว่า “ผู้ใดโฆษณาหรือประกาศแก่บุคคลทั่วไปให้กระทำความผิดและความผิดนั้นมิกำหนดโทษไม่ต่ำกว่าหกเดือน ผู้นั้นต้องระวางโทษกึ่งหนึ่งของโทษที่กำหนดไว้สำหรับความผิดนั้น

ถ้ามีการกระทำความผิดเพราะเหตุที่ได้มีการโฆษณาหรือประกาศตามความในวรรคแรก ผู้โฆษณาหรือประกาศต้องรับโทษเสมือนเป็นตัวการซึ่งลักษณะการใช้ตามมาตราดังกล่าวต้องเป็นการประกาศแก่บุคคลทั่วไปให้กระทำความผิด”

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4947/2531 การที่จำเลยเพียงแต่ร้องบอกว่า “เอามันให้ตายเลย” แล้วพวกของจำเลยได้ทำร้ายร่างกายผู้เสียหายนั้นเป็นการที่จำเลยก่อให้เกิดผู้อื่นกระทำความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 84

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2057/2535 จำเลยตะโกนว่า “พอมันมาแล้วเอามันเลย” แล้วนายดำได้ใช้อาวุธปืนลูกซองยาวยิงผู้ตาย ดังนี้จำเลยต้องมีความผิดฐานยุยงส่งเสริมให้นายดำฆ่าผู้ตาย ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 84 ประกอบด้วยมาตรา 288

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3044/2540 เหตุเกิดเพราะการที่จำเลยที่ 1 พักหน้าและร้องว่าเอามันแล้วจำเลยที่ 2 และจำเลยที่ 3 เข้าร่วมทำร้ายร่างกายผู้เสียหายถือได้ว่าจำเลยที่ 1 ก่อให้ผู้อื่นกระทำความผิดด้วยการยุยงส่งเสริม จึงเป็นผู้ใช้ให้ผู้อื่นกระทำความผิด ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 84 มิใช่เป็นตัวการร่วมกระทำความผิดด้วยกัน ตามมาตรา 83 ดังที่โจทก์ฟ้องจึงเป็นการแตกต่างกันในสาระสำคัญอย่างมากย่อมลงโทษจำเลยที่ 1 ฐานเป็นผู้ใช้ให้กระทำความผิดไม่ได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 192 วรรคสอง แต่การร้องบอกของจำเลยที่ 1 ดังกล่าวถือได้ว่าเป็นความผิดฐานเป็นผู้สนับสนุนการกระทำความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 86

3. ผู้สนับสนุน

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 86 บัญญัติว่า “ผู้ใดกระทำการด้วยประการใด ๆ อันเป็นการช่วยเหลือหรือให้ความสะดวกในการที่ผู้อื่นกระทำความผิดก่อนหรือขณะกระทำความผิดแม้ผู้กระทำความผิดจะมิได้รู้ถึงการช่วยเหลือหรือให้ความสะดวกนั้นก็ตาม ผู้นั้นเป็นผู้สนับสนุนการกระทำความผิด ต้องระวางโทษสองในสามส่วนของโทษที่กำหนดไว้สำหรับความผิดที่สนับสนุนนั้น”

จากบทบัญญัติของกฎหมายสามารถสรุปสาระสำคัญของความผิดฐานนี้ ดังนี้

- 3.1 ต้องมีผู้กระทำความผิดเกิดขึ้น
- 3.2 ผู้สนับสนุนต้องกระทำด้วยประการใด ๆ อันเป็นการช่วยเหลือหรือให้ความสะดวกในการที่ผู้อื่นกระทำความผิด
- 3.3 ผู้สนับสนุนมีเจตนาช่วยเหลือ
- 3.4 ผู้สนับสนุนต้องช่วยเหลือก่อนหรือขณะกระทำความผิด
- 3.5 การช่วยเหลือนั้นไม่ว่าผู้กระทำความผิดจะรู้หรือไม่รู้ถึงการช่วยเหลือหรือไม่ก็ตาม เพียงแต่ตัวผู้สนับสนุนได้รู้ว่าตนเองได้ให้ความช่วยเหลือก็พอ

ตัวอย่าง แดงยืมมีดของดำ โดยบอกดำว่าจะเอาไปฆ่าเขียว เมื่อดำรู้อย่างนั้นก็ให้ยืมมีดของตนไปฆ่าเขียวที่บ้านพักถือว่าการกระทำของดำเป็นผู้สนับสนุนแดงในความผิดฐานฆ่าคนตาย

ตัวอย่าง นายดำให้นายต่างยืมที่สอยมะม่วงทั้งที่รู้อยู่แล้วว่านายต่างจะนำไปลักมะม่วงที่บ้านชาวกรณีนี้ นายดำเป็นผู้สนับสนุนผู้อื่นในการกระทำความผิดฐานลักทรัพย์

ดังนั้น สรุปได้ว่า การเป็นผู้สนับสนุนต้องเป็นการให้ความช่วยเหลือหรือให้ความสะดวกในการที่ผู้อื่นกระทำความผิดก่อนหรือขณะที่กระทำความผิดนั้น แม้ตัวผู้กระทำความผิดจะมิได้รู้ถึงการให้ความช่วยเหลือก็ตาม เพียงแต่ตัวผู้สนับสนุนรู้ว่าตนได้ให้ความช่วยเหลือก็พอ

สรุปได้ว่า บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดทางอาญาประกอบด้วย ตัวการ ผู้ใช้และผู้สนับสนุน ลักษณะของตัวการร่วมต้องมีการร่วมกันกระทำความผิดตั้งแต่สองคนขึ้นไป ส่วนความผิดฐานเป็นผู้ใช้ ต้องเป็นการก่อให้เกิดผู้อื่นกระทำความผิด ส่วนความผิดฐานเป็นผู้สนับสนุนต้องเป็นการช่วยเหลือก่อนหรือขณะที่ผู้อื่นกระทำความผิด

โทษทางอาญา

ในเรื่องของโทษทางอาญานั้น มีวิวัฒนาการการลงโทษผู้กระทำผิดที่มีลักษณะที่คล้ายคลึงกันในทุกประเทศ โดยเริ่มจากการลงโทษอย่างโหดร้าย เพื่อตอบแทนให้สาสมกับความแค้นที่ถูกกระทำ เพื่อข่มขู่ยับยั้งให้เกรงกลัวและเข็ดหลาบแล้วคลี่คลายลงมาเป็นการฟื้นฟูอบรมแก้ไขให้คืนดีรูปแบบการลงโทษในแต่ละยุคสมัยก็เปลี่ยนแปลงไปตามลักษณะการปกครองและสังคมเป็นสำคัญ

โทษทางอาญาปรากฏในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 18 ได้แก่ ประหารชีวิต จำคุก กักขัง ปรับและริบทรัพย์สิน ในเรื่องของโทษทางอาญาขอกว่าถึงวัตถุประสงค์ของการลงโทษทางอาญาและประเภทของโทษตามลำดับดังนี้

1. วัตถุประสงค์ของการลงโทษทางอาญา

สรุปได้หลายประการดังนี้ (ทวีเกียรติ มินะกนิษฐ, 2554 : 92 - 93)

1.1 เพื่อแก้แค้นทดแทน (retribution)

กล่าวคือผู้กระทำความผิดร้ายแรงเพียงใดก็สมควรจะได้รับโทษตอบแทนการกระทำ ความผิดของตนเป็นหลักที่มีมาแต่เดิมแทนที่การแก้แค้นด้วยตนเองของผู้เสียหาย

1.2 เพื่อป้องกันความผิด (Deterrence)

เป็นการลงโทษผู้กระทำความผิดให้กลัวเพื่อจะได้ไม่กระทำความผิดอีกเป็นการป้องกันเฉพาะตัวและเป็นการป้องกันทั่วไปโดยอาศัยการลงโทษบุคคลต่างๆ ไปไม่ให้เอาเป็นเยี่ยงอย่าง

1.3 เพื่อตัดผู้กระทำความผิดออกไปจากสังคม (Incapacitation)

โดยถือว่าผู้กระทำความผิดมีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐานของสังคมอย่างร้ายแรง สมควรตัดออกไปจากสังคมอย่างถาวร คือประหารชีวิต หรือตัดชั่วคราว คือจำคุก กักขัง

1.4 เพื่อตัดนิสัย (reformation)

เป็นการลงโทษโดยมองถึงอนาคตและหวังว่าผู้กระทำความผิดจะกลับใจเลิกกระทำความผิดถ้าได้มีการปรับปรุงตัวเสียใหม่

กล่าวโดยสรุปได้ว่า วัตถุประสงค์ในการลงโทษทางอาญานั้นมีเหตุผลสืบเนื่องมาจากการแก้แค้นทดแทนในกรณีที่ผู้กระทำความผิดได้ก่อขึ้นกับบุคคลอื่นจึงสมควรได้รับผลตอบแทนในสิ่งที่ตนได้กระทำอีกทั้งเป็นการป้องกันการกระทำผิดเพื่อตัดนิสัย หรืออาจจะตัดผู้กระทำความผิดออกจากสังคมอย่างถาวร

2. ประเภทของโทษทางอาญา

โทษทางอาญาที่จะใช้ลงโทษผู้กระทำความผิดมีอยู่ 5 สถานเท่านั้น หากผู้ใดกระทำความผิดทางอาญาเมื่อจะมีลงโทษผู้ลงโทษจะสรรหาวิธีการลงโทษแปลกๆ มาลงโทษผู้กระทำความผิดไม่ได้ต้องใช้โทษอย่างใดอย่างหนึ่งที่ถูกกฎหมายกำหนดไว้ ซึ่งเรียงจากโทษหนักไปหาโทษเบาตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 18 คือโทษสำหรับลงแก่ผู้กระทำความผิดมีดังนี้

- (1) ประหารชีวิต
- (2) จำคุก
- (3) กักขัง
- (4) ปรับ
- (5) ริบทรัพย์สิน

โทษประหารชีวิตและโทษจำคุกตลอดชีวิตมิให้นำมาใช้บังคับแก่ผู้ซึ่งกระทำความผิดในขณะที่มีอายุต่ำกว่าสิบแปดปี

ในกรณีที่ผู้ซึ่งกระทำความผิดในขณะที่มีอายุต่ำกว่าสิบแปดปีได้กระทำความผิดที่มีระวางโทษประหารชีวิตหรือจำคุกตลอดชีวิต ให้ถือว่าระวางโทษดังกล่าวได้เปลี่ยนเป็นระวางโทษจำคุกห้าสิบปี

จากบทบัญญัติในประมวลกฎหมายอาญามาตรา 18 สามารถอธิบายได้ดังนี้

2.1 โทษประหารชีวิต

ถือเป็นโทษขั้นร้ายแรงอย่างยิ่ง ปกติกฎหมายจะกำหนดโทษประหารชีวิตในความผิดที่มีความร้ายแรง เช่น ตามมาตรา 107 ผู้ใดปลงพระชนม์พระมหากษัตริย์ ต้องระวางโทษประหารชีวิต ผู้ใดพยายามกระทำเช่นนั้นก็เช่นเดียวกัน

มาตรา 109 “ผู้ใดลอบปลงพระชนม์พระราชินีหรือรัชทายาทหรือฆ่าผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ต้องระวางโทษประหารชีวิต”

มาตรา 289 “ผู้ใด

- (1) ฆ่าบุพการี
- (2) ฆ่าเจ้าพนักงานซึ่งกระทำตามหน้าที่หรือเพราะเหตุที่จะกระทำหรือได้กระทำการตามหน้าที่
- (3) ฆ่าผู้ช่วยเหลือเจ้าพนักงานในการที่เจ้าพนักงานนั้นกระทำตามหน้าที่หรือเพราะเหตุที่บุคคลนั้นจะช่วยหรือได้ช่วยเจ้าพนักงานดังกล่าวแล้ว
- (4) ฆ่าผู้อื่นโดยไตร่ตรองไว้ก่อน
- (5) ฆ่าผู้อื่นโดยทรมาณหรือกระทำทารุณโหดร้าย
- (6) ฆ่าผู้อื่นเพื่อเตรียมการหรือเพื่อความสะดวกในการที่จะกระทำความผิด
- (7) ฆ่าผู้อื่นเพื่อจะเอาหรือเอาไว้ซึ่งผลประโยชน์อันเกิดจากตนกระทำความผิดเพื่อปกปิดความผิดอื่นของตนหรือเพื่อหลีกเลี่ยงให้พ้นอาญาในความผิดอื่นที่กระทำไว้”

2.1 โทษประหารชีวิต

ผู้ที่ต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษประหารชีวิตจะถูกเจ้าหน้าที่กรมราชทัณฑ์นำไปประหารชีวิตด้วยการฉีดยาหรือสารพิษให้ตาย โทษประหารชีวิตในสมัยราชอาณาจักรที่ 5 การลงโทษประหารชีวิตนักโทษโดยใช้ดาบฟันคอกนักโทษ ต่อมาในปี พ.ศ. 2477 ได้เปลี่ยนจากการประหารชีวิตด้วยดาบเป็นการประหารชีวิตด้วยปืนเรียกว่า “การยิงเป้า” และปัจจุบันเป็นการประหารชีวิตด้วยการฉีดยาหรือให้สารพิษ ยาที่ใช้ฉีดยามี Sodium Pentothal ในสารละลาย 20-25 มิลลิลิตร, Pancuronium bromide 50 มิลลิลิตร และ Potassium chloride 50 มิลลิลิตร ยาดังกล่าวนี้เป็นผลมาจากการวิจัยของคณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยเท็กซัสว่าจะให้ผลอย่างมีประสิทธิภาพที่สุดยาที่ใช้ฉีดไม่ใช่ยาพิษแต่เป็นยาทั่วไป ซึ่งถ้าให้เกินขนาดก็จะมีผลทำให้ตายได้ โดยจะต้องมีปริมาณที่มากพอสมควรต้องค่อยๆ ปล่อยเข้าไปในเส้นเลือดและใช้ถึง 3 ชนิด ส่วนขั้นตอนและระเบียบปฏิบัติการฉีดยาเข็มแรกจะปล่อย Sodium thiopental เข้าไปให้หลังก่อน จากนั้นจึงปล่อยเข็มที่ 2 Pancuronium bromide และเข็มที่ 3 Potassium chloride

ตามลำดับเพื่อให้หัวใจหยุดสูบฉีดโลหิตภายในไม่ถึงนาทีเมื่อนักโทษแสดงอาการแน่นิ่งไป ผู้บัญชาการเรือนจำจะขอให้แพทย์ของเรือนจำเข้าตรวจยืนยันการตายของผู้ต้องขังและประกาศเวลาตายต่อหน้าพยานรวมใช้เวลาในการดำเนินการตามขั้นตอนนี้ทั้งสิ้นประมาณ 20-30 นาที ผู้แทนจากกองทะเบียนประวัติอาชญากรจะพิมพ์ลายนิ้วมืออีกครั้ง และเคลื่อนย้ายศพของนักโทษไปห้องเก็บศพต่อไปโดยเก็บไว้ตรวจสอบอีก 1 วัน

2.2 โทษจำคุก

เป็นโทษสำหรับผู้กระทำความผิดร้ายแรงมากลงมาถึงความผิดลหุโทษ โทษจำคุกมี 2 อย่างคือ

- (1) โทษจำคุกตลอดชีวิต
- (2) จำคุกมีระยะเวลา คือไม่เกิน 50 ปี

ประมวลกฎหมายอาญาที่กำหนดโทษจำคุก เช่น มาตรา 104 “ผู้ใดกระทำการใดๆ เพื่อให้ผู้อื่นล่วงรู้หรือได้ไปซึ่งข้อความ เอกสารหรือสิ่งใดๆ อันปกปิดไว้เป็นความลับสำหรับความปลอดภัยระดับประเทศ ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่ห้าปีถึงสิบห้าปี”

ผู้ที่ต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษจำคุกจะถูกนำตัวไปขังในเรือนจำสำหรับโทษประหารชีวิตและโทษจำคุกตลอดชีวิตนี้มีได้นำมาใช้บังคับแก่ผู้ซึ่งกระทำความผิดในขณะที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี หากบุคคลใดกระทำความผิดในขณะที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี ได้กระทำความผิดที่มีระวางโทษประหารชีวิตหรือจำคุกตลอดชีวิตให้ถือว่าระวางโทษดังกล่าวเปลี่ยนแปลงเป็นระวางโทษจำคุก 50 ปี

2.3 โทษกักขัง

เป็นโทษทางอาญาที่มีได้กำหนดไว้โดยตรงสำหรับการกระทำความผิดฐานหนึ่งฐานใดแต่เป็นโทษที่จะเปลี่ยนมาจากโทษจำคุกหรือเป็นโทษที่ลงแก่ผู้ต้องโทษปรับแต่ไม่มีเงินหรือไม่ยอมเสียค่าปรับก็จะถูกกักขังแทน ดังตัวบทกฎหมายที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 23 บัญญัติว่า “ผู้ใดกระทำความผิดซึ่งมีโทษจำคุกและในคดีนั้นศาลจะลงโทษจำคุกไม่เกินสามเดือน ถ้าไม่ปรากฏว่าผู้นั้นได้รับการจำคุกมาก่อนหรือได้รับโทษจำคุกมาก่อนแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ ศาลจะพิพากษาให้ลงโทษกักขังไม่เกินสามเดือนแทนโทษจำคุกนั้นก็ได้” มาตรา 29 บัญญัติว่า “ผู้ใดต้องโทษปรับและไม่ชำระค่าปรับใน

สามสิบวันนับแต่วันที่ศาลพิพากษา ผู้นั้นจะต้องถูกยึดทรัพย์สินใช้ค่าปรับหรือมิฉะนั้นจะต้องถูกกักขังแทนค่าปรับ แต่ถ้าศาลเห็นเหตุอันสมควรสงสัยว่าผู้นั้นจะหลีกเลี่ยงไม่ชำระค่าปรับศาลจะสั่งเรียกประกันหรือสั่งให้กักขังผู้นั้นแทนค่าปรับไปพลางก่อนก็ได้”

อนึ่ง สถานที่กักขังต้องไม่ใช่เรือนจำ สถานีดำรวจหรือสถานที่ควบคุมผู้ต้องหาคดีสอบสวน ถ้าศาลเห็นเป็นการสมควรจะสั่งในคำพิพากษาให้กักขังผู้กระทำความผิดไว้ในที่อาศัยของผู้นั้นเองหรือที่อาศัยของผู้อื่นที่ยินยอมรับผู้นั้นไว้หรือสถานที่อื่นอาจกักขังได้เพื่อให้เหมาะสมกับประเภทหรือสภาพของผู้ถูกกักขังก็ได้ (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 48 วรรคหนึ่งและวรรคสอง)

2.4 โทษปรับ

คือ โทษซึ่งผู้ต้องคำพิพากษาของศาลให้ลงโทษปรับผู้นั้นจะต้องนำเงินตามจำนวนที่กำหนดไว้ในคำพิพากษามาชำระต่อศาล (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 28) และการชำระค่าปรับก็ต้องชำระภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ศาลพิพากษา มิฉะนั้นต้องถูกยึดทรัพย์สินใช้ค่าปรับหรือถูกกักขังแทนค่าปรับ (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 29)

การกระทำความผิดตามกฎหมายอาญาบางฉบับ อาจระวางโทษไว้เพียงโทษปรับสถานเดียวก็ได้ เช่น พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของเมือง พ.ศ. 2535 แต่ส่วนใหญ่แล้วโทษปรับมักจะระวางไว้ควบคู่กับโทษจำคุกโดยอาจจะควบในลักษณะ “หรือ” กับ “และ” ดังตัวอย่างในประมวลกฎหมายอาญามาตราต่อไปนี้

มาตรา 295 บัญญัติว่า ผู้ใดทำร้ายผู้อื่นจนเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจของผู้อื่นนั้น ผู้นั้นกระทำความผิดฐานทำร้ายร่างกาย ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสองปีหรือปรับไม่เกินสี่พันบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ”

มาตรา 334 บัญญัติว่า ผู้ใดเอาทรัพย์สินของผู้อื่นหรือที่ผู้อื่นเป็นเจ้าของรวมอยู่ด้วยไปโดยทุจริต ผู้นั้นกระทำความผิดฐานลักทรัพย์ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปีและปรับไม่เกินหกพันบาท

ในปัจจุบันนี้ผู้ที่ต้องคำพิพากษาให้ลงโทษปรับไม่เกินแปดหมื่นบาทอาจยื่นคำร้องต่อศาลชั้นต้นที่พิพากษาคดีเพื่อขอทำงานบริการสังคมหรือทำงานสาธารณะประโยชน์แทนค่าปรับได้ (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 30/1) เมื่อศาลได้พิจารณาถึงฐานะการเงิน ประวัติและสภาพ

ความผิดของผู้ต้องโทษปรับแล้ว หากเห็นเป็นการสมควรศาลจะมีคำสั่งให้ผู้นั้นทำงานบริการสังคม หรือทำงานสาธารณะประโยชน์แทนค่าปรับก็ได้ โดยให้อยู่ภายใต้การดูแลของพนักงานคุมประพฤติเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือหน่วยงานของรัฐ (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 30/1 วรรคสอง)

สำหรับคดีที่มีโทษปรับสถานเดียว ถ้าผู้ต้องหากะทำความผิดนำค่าปรับในอัตรา อย่างสูงสำหรับความผิดนั้นมาชำระก่อนที่ศาลเริ่มต้นสืบพยาน ให้คดีนั้นเป็นอันระงับไป (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 79)

แต่บรรดาความผิดที่กฎหมายกำหนดให้ลงโทษทั้งจำคุกและปรับด้วยนั้น ถ้าศาล เห็นสมควรจะลงแต่โทษจำคุกก็ได้ซึ่งในการปรับในปัจจุบันให้ถือว่าวันละ 500 บาท ทั้งนี้เป็นไปตาม มาตรา 30 กล่าวคือ

มาตรา 30 “ในการกักขังแทนค่าปรับให้ถืออัตราห้าร้อยบาทต่อหนึ่งวันและไม่ว่า ในกรณีความผิดกระทงเดียวหรือหลายกระทงห้ามกักขังเกินกำหนดหนึ่งปี เว้นแต่ในกรณีที่ศาล พิพากษาให้ปรับตั้งแต่แปดหมื่นบาทขึ้นไป ศาลจะสั่งให้กักขังแทนค่าปรับเป็นระยะเวลาเกินกว่า หนึ่งปีแต่ไม่เกินสองปีก็ได้

ในการคำนวณระยะเวลานั้น ให้นับวันเริ่มกักขังแทนค่าปรับรวมเข้าด้วยและให้ นับเป็นหนึ่งวันเต็มโดยไม่คำนึงถึงจำนวนชั่วโมง

ในกรณีที่ผู้ต้องโทษปรับถูกคุมขังก่อนศาลพิพากษาให้หักจำนวนวันที่ถูกคุมขังนั้น ออกจากจำนวนเงินค่าปรับโดยถืออัตราห้าร้อยบาทต่อหนึ่งวันเว้นแต่ผู้นั้นต้องคำพิพากษาให้ ลงโทษทั้งจำคุกและปรับในกรณีเช่นว่านี้ถ้าจะต้องหักจำนวนวันที่ถูกคุมขังออกจากเวลาจำคุกตาม มาตรา 22 ก็ให้หักออกเสียก่อนเหลือเท่าใดจึงให้หักออกจากเงินค่าปรับ”

2.5 โทษริบทรัพย์สิน

ตามประมวลกฎหมายอาญามีทรัพย์สินที่จะถูกริบอยู่ 3 ประเภทได้แก่

2.5.1 ทรัพย์สินที่ศาลต้องริบเสมอ เพราะการทำขึ้นหรือมีไว้เป็นความผิด เช่น เงินตราที่ทำปลอมขึ้น เฮโรอีน ยาบ้า ปืนเถื่อน กัญชา ผิ่น เป็นต้น

2.5.2 ทรัพย์สินที่ศาลต้องริบ เว้นแต่จะเป็นของผู้อื่นซึ่งมิได้รู้เห็นเป็นใจด้วยในการ กระทำความผิด เช่น รถยนต์หรือรถจักรยานยนต์ที่ผู้กระทำความผิดไปยืมหรือลักของผู้อื่นมาแล้ว

นำมาใช้เป็นพยานในการกระทำความผิดโดยเจ้าของรถมิได้รู้เห็นเป็นใจด้วยเจ้าของรถมีสิทธิร้องขอต่อศาลแสดงพยานหลักฐานเพื่อขอรับคืนได้

2.5.3 ทรัพย์สินที่ศาลมีอำนาจสั่งให้รับหรือไม่ให้รับก็ได้ คือทรัพย์สินซึ่งบุคคลได้ใช้หรือมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิด กับทรัพย์สินซึ่งบุคคลได้มาโดยกระทำความผิด เว้นแต่ทรัพย์สินนั้นเป็นทรัพย์สินของผู้อื่น ซึ่งมีได้รู้เห็นเป็นใจด้วยในการกระทำความผิด

ความผิดลหุโทษ

คดีความผิดลหุโทษ หมายความว่าความผิดที่มีโทษเล็กน้อย ซึ่งมีอัตราโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือนหรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 102 ฉบับที่แก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ ๒๒) พ.ศ. ๒๕๕๘) และด้วยเหตุเป็นความผิดที่มีอัตราโทษเล็กน้อยจึงมีกระบวนการพิจารณาพิเศษได้แก่ความผิดลหุโทษแม้กระทำโดยไม่มีเจตนา แต่ถ้ามีการกระทำที่ครบองค์ประกอบของบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่กำหนดว่าเป็นความผิดก็ถือว่าต้องรับโทษในความผิดลหุโทษ เว้นแต่ตามบทบัญญัติความผิดนั้นจะมีความบัญญัติให้เห็นเป็นอย่างอื่น ส่วนผู้พยายามกับผู้สนับสนุนกระทำความผิดลหุโทษ แม้มีความผิดก็ไม่ต้องรับโทษและความผิดลหุโทษ ไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายระบุว่าความผิดอันยอมความได้ ดังนั้นแม้จะมีอัตราโทษที่เล็กน้อยก็ต้องถือว่าเป็นคดีความผิดอาญาต่อแผ่นดินที่รัฐจะต้องดำเนินคดีจนเสร็จสิ้นกระบวนการวิธีพิจารณาจะตกลงประนีประนอมยอมความยุติคดีกลางคันไม่ได้

ตัวอย่าง การกระทำที่กฎหมายบัญญัติไว้เป็นความผิดลหุโทษและระวางโทษเฉพาะตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญา ภาค 3 ตั้งแต่มาตรา 367 ถึงมาตรา 398 เช่น

1. ผู้ใดเมื่อเจ้าพนักงานถามชื่อหรือที่อยู่เพื่อปฏิบัติการตามกฎหมายไม่ยอมบอกหรือแกล้งบอกชื่อหรือที่อยู่อันเป็นเท็จ เดิมปรับ 100 บาท ใหม่ปรับไม่เกิน 10,000 บาท (มาตรา 367)
2. มาตรา 371 ฐานพาอาวุธไปในเมืองหมู่บ้านเดิมปรับ 100 บาท * ใหม่ปรับไม่เกิน 1,000 บาท
3. มาตรา 372 ฐานทะเลาะกันเสียงดังในทางฯ เดิมปรับ 500 บาท * ใหม่ปรับไม่เกิน 5,000 บาท
4. มาตรา 374 ฐานไม่ช่วยคนใกล้ตายทั้งที่ช่วยได้ฯ เดิมปรับ 1,000 บาท * ใหม่ปรับไม่เกิน 10,000 บาท

5. มาตรา 378 ฐานเมาสุราแล้วโวยวาย เดิมปรับ 1,000 บาท * ใหม่ปรับไม่เกิน 10,000 บาท
6. มาตรา 390 ฐานประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับบาดเจ็บแก่กายฯ เดิมปรับ 1,000 บาท ใหม่ปรับไม่เกิน 10,000 บาท
7. มาตรา 391 ฐานทำร้ายร่างกายผู้อื่นไม่ถึงกับทำให้ผู้อื่นได้รับบาดเจ็บฯ เดิมปรับ 1,000 บาท * ใหม่ปรับไม่เกิน 10,000 บาท
8. มาตรา 397 การข่มเหงรังแกผู้อื่นหรือทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนรำคาญ เดิมต้องเป็นการข่มเหงรังแกผู้อื่นต่อหน้าธารกำนัลหรือที่สาธารณะปรับไม่เกิน 1,000 บาท ปัจจุบันเพียงแค่ข่มเหงรังแกผู้อื่นไม่ว่าที่ใดก็ผิด มีโทษปรับไม่เกิน 5,000 บาท ข่มเหงรังแกผู้อื่นหรือคุกคาม ส่อไปทางเพศมีโทษปรับไม่เกิน 10,000 บาท จำคุกไม่เกิน 1 เดือน ผู้กระทำผิดเป็นผู้บังคับบัญชา นายจ้าง หรือผู้มีอำนาจบังคับบัญชา ทำการข่มเหง รังแก คุกคาม ผู้ใต้บังคับบัญชา มีโทษ ปรับไม่เกิน 10,000 บาท หรือจำคุกไม่เกิน 1 เดือน
9. ผู้ใดฉีกหรือทำลายประกาศ ภาพโฆษณาหรือเอกสารของเจ้าพนักงาน ซึ่งกระทำการตามหน้าที่ได้ปิดหรือแสดงไว้ เดิมปรับไม่เกิน 500 บาท ใหม่ปรับไม่เกิน 5,000 บาท (มาตรา 369)
10. ผู้ใดส่งเสียง ทำให้เกิดเสียง หรือกระทำความอื้ออึงโดยไม่มีเหตุอันสมควรจนทำให้ประชาชนตกใจหรือเดือดร้อน เดิมปรับไม่เกิน 100 บาท ใหม่ปรับไม่เกิน 10,000 บาท (มาตรา 370)
11. ผู้ใดปล่อยสัตว์ดุหรือสัตว์ร้ายเที่ยวไปตามลำพังซึ่งอาจทำอันตรายแก่บุคคลหรือทรัพย์สิน เดิมปรับไม่เกิน 1,000 บาท ใหม่ปรับไม่เกิน 10,000 บาท (มาตรา 377)
12. ผู้ใดเสพสุราหรือของเมาอย่างอื่นจนเป็นเหตุให้ตนเมาประพฤตินุญชายหรือครองสติไม่ได้ขณะอยู่ในถนนสาธารณะหรือสาธารณสถาน เดิมปรับไม่เกิน 500 บาท ใหม่ปรับไม่เกิน 5,000 บาท (มาตรา 378)
13. ผู้ใดก่อให้เกิดปฏิกูลแก่น้ำในบ่อ สระ อันมีไว้สำหรับประชาชนใช้สอย เดิมปรับไม่เกิน 1,000 บาท ใหม่ปรับไม่เกิน 10,000 บาท (มาตรา 380)

14. ผู้ใดเมื่อเกิดเพลิงไหม้หรือสาธารณภัยอื่นและเจ้าพนักงานเรียกให้ช่วยระงับถ้าผู้นั้นสามารถช่วยได้ แต่ไม่ช่วย เดิมปรับไม่เกิน 1,000 บาท ใหม่ปรับไม่เกิน 10,000 บาท (มาตรา 383)
15. ผู้ใดแก้งบอกเล่าความเท็จให้เลื่องลือจนเป็นเหตุให้ประชาชนตื่นตกใจ เดิมปรับไม่เกิน 1,000 บาท ใหม่ปรับไม่เกิน 10,000 บาท (มาตรา 384)
16. ผู้ใดกระทำการอันควรขายหน้าต่อหน้าธารกำนัล โดยเปลือยหรือเปิดเผยร่างกายหรือกระทำการลามกอย่างอื่น เดิมปรับไม่เกิน 500 บาท ใหม่ปรับไม่เกิน 5,000 บาท (มาตรา 388)
17. ผู้ใดกระทำโดยประมาทและการกระทำนั้นเป็นเหตุให้ผู้อื่นรับอันตรายแก่กายหรือจิตใจเดิมปรับไม่เกิน 1,000 บาท ใหม่ปรับไม่เกิน 10,000 บาท (มาตรา 390)
18. ผู้ใดในที่สาธารณสถานหรือต่อหน้าธารกำนัล กระทำด้วยประการใดๆ อันเป็นการรังแกหรือข่มเหงผู้อื่นหรือกระทำทำให้ผู้อื่นได้รับความอับอายหรือเดือดร้อนรำคาญ เดิมปรับไม่เกิน 1,000 บาท ใหม่ปรับไม่เกิน 10,000 บาท (มาตรา 397)

จะเห็นได้ว่า ความผิดใดก็ตามที่มีโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือนหรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ถือว่าเป็นความผิดลหุโทษทั้งสิ้น เช่น กฎหมายการพนัน กฎหมายจราจร กฎหมายรักษาความสะอาด กฎหมายเกี่ยวกับการก่อสร้าง เป็นต้น

ความผิดอันยอมความได้

ความผิดอันยอมความได้ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าคดีความผิดต่อส่วนตัวจะมีบทบัญญัติของกฎหมายระบุไว้ชัดเจนว่าเป็นความผิดอันยอมความได้ ดังนั้นหากความผิดฐานใดไม่มีบทบัญญัติระบุว่าเป็นความผิดอันยอมความได้ต้องถือว่าเป็นความผิดอาญาต่อแผ่นดินหากเป็นคดีความผิดอันยอมความได้กฎหมายกำหนดให้เป็นหน้าที่ของผู้เสียหายที่จะต้องร้องทุกข์กล่าวโทษภายในกำหนด 3 เดือน นับแต่วันที่รู้เรื่องความผิดและรู้ตัวผู้กระทำความผิดมิฉะนั้นถือว่าขาดอายุความไม่สามารถดำเนินคดีแก่ผู้กระทำผิดได้

1. ความผิดอาญาที่กฎหมายให้เป็นความผิดที่ยอมความกันได้

กรณีที่กฎหมายให้เป็นความผิดอันยอมความได้ คือเมื่อผู้เสียหายและผู้ต้องหาเป็นญาติกันตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 71 ได้แก่ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 334 ลักทรัพย์

ธรรมดา) มาตรา 335 (ลักทรัพย์ประกอบเหตุเหตุฉกรรจ์) มาตรา 336 วรรคแรก (วิ่งราวทรัพย์ตามธรรมดา) มาตรา 357 (รับของโจร) มาตรา 360 (ทำให้เสียทรัพย์ที่มีไว้เพื่อสาธารณประโยชน์เสียหาย) นอกจากนั้นยังมี มาตรา 272 มาตรา 276 วรรคแรก มาตรา 278 มาตรา 284 มาตรา 209 วรรคแรก มาตรา 310 วรรคแรก มาตรา 311 มาตรา 322 มาตรา 323 มาตรา 324 มาตรา 326 มาตรา 327 มาตรา 328 มาตรา 341 มาตรา 342 มาตรา 344 มาตรา 345 มาตรา 346 มาตรา 347 มาตรา 349 มาตรา 350 มาตรา 352 มาตรา 353 มาตรา 354 มาตรา 355 มาตรา 358 มาตรา 359 มาตรา 362 มาตรา 363 และมาตรา 364

ความผิดตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 334 ถึงมาตรา 336 วรรคแรก และมาตรา 341 ถึงมาตรา 364 ถ้าเป็นการกระทำที่สามีกระทำต่อภริยาหรือภริยากระทำต่อสามีผู้กระทำไม่ต้องรับโทษ ถ้าเป็นการกระทำที่ผู้บุพการีกระทำต่อผู้สืบสันดานหรือผู้สืบสันดานกระทำต่อผู้บุพการีหรือพี่หรือน้องร่วมบิดามารดาเดียวกันกระทำต่อกัน แม้กฎหมายมิได้บัญญัติให้เป็นความผิดอันยอมความได้ ก็ให้เป็นความผิดอันยอมความได้และนอกจากนั้นศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้

2. ความผิดที่ยอมความไม่ได้หรือเรียกว่าความผิดอาญาต่อแผ่นดิน

หมายความว่า เป็นความผิดที่กระทบต่อสังคมส่วนรวม โดยถือว่ารัฐเป็นผู้เสียหาย ดังนั้นผู้ที่ได้รับผลเสียหายจากความผิดอาญาดังกล่าวไม่อาจที่จะเข้าไปดำเนินคดีเองได้หรือแม้จะไม่ตั้งใจเอาความคดีก็ยังไม่ยุติต้องดำเนินคดีฟ้องร้องผู้กระทำผิดจนถึงที่สุด เช่น ความผิดฐานทำร้ายร่างกายหรือความผิดฐานข่มขืนโดยประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายสาหัสหรือตาย แม้ภายหลังเกิดเหตุผู้เสียหายแล้วจะไม่ตั้งใจดำเนินคดีกับผู้กระทำผิดต่อไปแล้ว ซึ่งอาจจะเนื่องจากการชดใช้ค่าเสียหายหรือสงสารก็ตาม คดีความก็ยังไม่ยุติรัฐยังต้องดำเนินคดีกับผู้กระทำผิดต่อไปจนถึงที่สุดของกระบวนการตามกฎหมาย ทั้งนี้ความผิดใดเป็นความผิดอันยอมความได้หรือไม่ต้องเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติไว้

อายุความในการดำเนินคดีอาญา กฎหมายอาญาได้กำหนดอายุความในการฟ้องร้องความผิดทั่วไปไว้โดยต้องมีการฟ้องร้องและได้ตัวผู้กระทำความผิดภายในกำหนดเวลาดังต่อไปนี้ นับแต่วันกระทำความผิด (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 95)

1. ยี่สิบปีสำหรับความผิดต้องระวางโทษประหารชีวิต จำคุกตลอดชีวิตหรือจำคุกยี่สิบปี
2. สิบห้าปี สำหรับความผิดต้องระวางโทษจำคุกกว่าเจ็ดปี แต่ไม่ถึงยี่สิบปี

3. สิบปี สำหรับความผิดต้องระวางโทษจำคุกกว่าหนึ่งปีถึงเจ็ดปี
4. ห้าปี สำหรับความผิดต้องระวางโทษจำคุกกว่าหนึ่งเดือนถึงหนึ่งปี
5. หนึ่งปี สำหรับความผิดต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งเดือนลงมาหรือต้องระวางโทษ
อย่างอื่น

บทสรุป

กฎหมายอาญา คือกฎหมายที่บัญญัติว่าการกระทำหรือไม่กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นความผิดและให้รวมไปถึงกฎหมายอื่นที่มีโทษในทางอาญาด้วย การที่บุคคลจะรับผิดหรือรับโทษในทางอาญานั้น ประการแรกต้องมีกฎหมายบัญญัติไว้ก่อนว่าการกระทำเช่นนั้นเป็นความผิด และมีโทษ อย่างไรก็ตามประการต่อมาผู้กระทำนั้นได้กระทำความผิดประกอบที่กฎหมายได้บัญญัติไว้หรือไม่ เช่น กฎหมายบัญญัติว่า ผู้ใดฆ่าผู้อื่นต้องระวางโทษประหารชีวิต การที่นายแดงใช้ปืนยิงหัวนายดำ การกระทำของนายแดงเข้าองค์ประกอบที่กฎหมายบัญญัติไว้ นายแดงต้องรับโทษ ประการต่อมาการกระทำครบองค์ประกอบที่กฎหมายบัญญัตินั้นได้มีกฎหมายยกเว้นความผิดให้หรือไม่หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าผู้กระทำมีอำนาจกระทำได้หากมีกฎหมายยกเว้นความผิดให้ผู้กระทำก็ไม่มีผิด เช่น การป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย การทำแท้งของนายแพทย์ เป็นต้น ประการต่อมาคือให้พิจารณาว่าการกระทำที่ครบองค์ประกอบความผิดนั้น หากไม่มีกฎหมายยกเว้นความผิดต้องพิจารณาต่อไปว่ามีกฎหมายยกเว้นโทษให้หรือไม่ หากมีกฎหมายยกเว้นโทษให้ แม้การกระทำนั้นเป็นความผิด แต่ผู้กระทำไม่ต้องรับโทษในทางอาญา เช่น การกระทำความผิดของเด็ก การกระทำความผิดเพราะความมึนเมา เป็นต้น

ในส่วน of ขั้นตอนการกระทำในทางกฎหมายอาญา คือขั้นตอนการคิดที่จะกระทำความผิด ขั้นตอนการตกลงใจที่จะกระทำความผิด ขั้นตอนการเตรียมการที่จะกระทำความผิด และขั้นตอนการลงมือกระทำความผิด โดยปกติกฎหมายจะลงโทษผู้กระทำในขั้นตอนของการลงมือกระทำความผิด แต่ขั้นตอนการคิดจนถึงขั้นตอนการเตรียมการในการกระทำความผิด กฎหมายยังไม่ถือว่ามีความผิดและไม่ลงโทษ ยกเว้นการเตรียมการในความผิดบางฐานที่กฎหมายบัญญัติให้ต้องรับผิด อาทิ การเตรียมการวางเพลิงเผาทรัพย์ การเตรียมการลอบปลงพระชนม์ เป็นต้น ส่วนขั้นตอนที่กฎหมายเริ่มลงโทษคือขั้นตอนการลงมือกระทำความผิดเพราะถือเป็นขั้นตอนที่ใกล้ชิดกับผลหากลงมือกระทำความผิดไปแล้วไม่สำเร็จผู้กระทำความผิดจะถูกลงโทษฐานพยายามกระทำความผิดต้องระวางโทษ 2 ใน 3 ส่วนของความผิดที่ได้กระทำลง

ประการต่อมาการกระทำความผิดของบุคคลอื่น ประกอบไปด้วยการเป็นตัวการร่วมในการกระทำความผิด การเป็นผู้ใช้ให้ผู้อื่นกระทำความผิดและการเป็นผู้สนับสนุนให้ผู้อื่นกระทำความผิด

ประการสุดท้ายคือเรื่องโทษในทางอาญาและอายุความในการดำเนินคดีอาญากฎหมายได้กำหนดโทษในทางอาญาไว้ 5 สถาน คือประหารชีวิต จำคุก กักขัง ปรับ และริบทรัพย์สินและโทษที่หนักที่สุดคือโทษประหารชีวิตปัจจุบันให้เอาไปฉีดยาหรือให้สารพิษเสียชีวิต ส่วนโทษสถานเบาคือความผิดลหุโทษ กล่าวคือจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน ปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ เป็นต้น ส่วนอายุความในการดำเนินคดีอาญายาวนานที่สุด 20 ปี ใช้ในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิตและจำคุกตลอดชีวิตหรือจำคุก 20 ปี

บทที่ 6

กระบวนการยุติธรรมทางอาญา

กระบวนการยุติธรรมทางอาญา

กระบวนการยุติธรรม หมายถึงวิธีการดำเนินการแก่ผู้ที่ประพฤติฝ่าฝืนกฎหมายโดยอาศัยองค์กร และบุคลากรที่กฎหมายให้อำนาจไว้ กระบวนการยุติธรรมที่สำคัญ ได้แก่กระบวนการยุติธรรมทางอาญา กระบวนการยุติธรรมทางแพ่ง กระบวนการยุติธรรมทางแรงงาน กระบวนการยุติธรรมในศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง และกระบวนการยุติธรรมในศาลภาษีอากรโดยในรายวิชากฎหมายเพื่อความเข้าใจสังคมจะขอกกล่าวถึง

1. กระบวนการยุติธรรมทางอาญา เป็นกระบวนการสำหรับดำเนินคดีอาญา กล่าวคือเมื่อมีการกระทำผิดทางอาญาแล้ว การนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษอย่างไร เริ่มตั้งแต่การรวบรวมพยานหลักฐาน การยื่นฟ้อง การพิจารณาพิพากษาคดี บทบัญญัติที่กำหนดวิธีดำเนินคดีอาญามีอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

2. กระบวนการยุติธรรมทางแพ่ง เป็นเรื่องของเอกชนที่จะต้องรักษาส่วนได้เสียของตนเองหรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือกฎหมายที่ว่าด้วยการบังคับสิทธิและหน้าที่ของเอกชนในทางแพ่งที่คู่กรณีประสงค์จะให้เป็นไปตามสิทธิซึ่งบังคับเองไม่ได้จึงต้องมาขอความช่วยเหลือจากศาล เช่น กรณีผิดสัญญา ซึ่งเป็น การฝ่าฝืนข้อตกลง การที่จะบังคับให้ฝ่ายที่ผิดสัญญาชดใช้ค่าเสียหายจะต้องดำเนินการอย่างไร มีบทบัญญัติอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

กระบวนการยุติธรรมทางอาญา นั้นคือขั้นตอนกระบวนการในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาโดยแบ่งออกเป็น 7 ภาค ดังต่อไปนี้

ภาค 1 ข้อความเบื้องต้น

ภาค 2 สอบสวน

ภาค 3 วิธีพิจารณาในศาลชั้นต้น

ภาค 4 อุทธรณ์และฎีกา

ภาค 5 พยานหลักฐาน

ภาค 6 การบังคับตามคำพิพากษาและค่าธรรมเนียม

ภาค 7 อภัยโทษ เปลี่ยนโทษหนักเป็นเบาและลดโทษ

เพื่อความเข้าใจง่ายเพราะเป็นเพียงการศึกษาเพื่อให้เข้าใจกระบวนการเบื้องต้นจะขอแบ่งเนื้อหาของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาออกเป็นส่วนโดยแบ่งตามองค์กรและบุคลากรที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมทางอาญานี้

1. ผู้ต้องหาหรือจำเลย
2. พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ
3. พนักงานอัยการ
4. ศาลยุติธรรม
5. กรมราชทัณฑ์
6. ทนายความ
7. กรมคุมประพฤติ

ในการบรรยายเนื้อหาในบทนี้จะกล่าวถึงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็นหลักโดยจะกล่าวถึงมาตรากฎหมายโดยมียกชื่อกฎหมายขึ้นมาอีก เว้นแต่เป็นกฎหมายฉบับอื่นจะได้กล่าวไว้ต่างหาก

ผู้ต้องหาหรือจำเลย

ผู้ต้องหา ตามมาตรา 2 (2) หมายความว่าบุคคลผู้ถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิดแต่ยังไม่ได้ถูกฟ้องต่อศาล การกล่าวหาว่าบุคคลใดกระทำความผิดจะเป็นการร้องทุกข์กล่าวโทษหรือเจ้าพนักงานกล่าวหาเองก็ได้ ผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดอาญาย่อมตกอยู่ในฐานะผู้ต้องหาทันที (ปริญญาดิจิทัลที่ กิจ, 2549: 31)

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1341/2509 ผู้ที่ถูกแจ้งความกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญายอม
ตกอยู่ในฐานะผู้ต้องหาแล้ว

จะเห็นว่าผู้ต้องหานั้นเป็นเพียงผู้ต้องสงสัยว่าได้กระทำความผิดเท่านั้นแต่การที่เขาย
กระทำความผิดจริงหรือไม่ยังต้องได้รับการพิสูจน์ข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานต่างๆ โดยศาล
ผู้ต้องหาที่มีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายรัฐธรรมนูญและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา
ความอาญาดังต่อไปนี้

1. สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าไม่มีความผิดและก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุดจะ
แสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิดจะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้
2. สิทธิที่จะได้รับการสอบสวนหรือพิจารณาด้วยความรวดเร็วต่อเนื่องและเป็นธรรม
3. สิทธิที่จะได้รับการช่วยเหลือจากรัฐด้วยการจัดหาทนายความให้
4. สิทธิที่จะไม่ให้ถ้อยคำเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเองอันอาจทำให้ตนเองถูกฟ้องคดี
5. สิทธิที่จะได้รับการปล่อยตัวในกรณีที่ถูกคุมขังโดยมิชอบด้วยกฎหมาย
6. สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคำขอประกันตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาอย่าง
รวดเร็วและจะเรียกหลักประกันจนเกินควรมิได้ การไม่ให้ประกันต้องอาศัยเหตุตามกฎหมายและ
ต้องแจ้งเหตุให้ทราบโดยเร็ว
7. สิทธิที่จะอุทธรณ์คัดค้านการไม่ให้ประกันตัว
8. สิทธิที่จะมีล่ามหรือล่ามภาษามือ กรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่สามารถพูดหรือเข้าใจ
ภาษาไทยหรือไม่สามารถพูดหรือได้ยินหรือสื่อความหมายได้
9. สิทธิที่จะได้รับหลักประกันในเรื่องความสามารถในการต่อสู้คดีในกรณีที่เชื่อว่า
ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้

จำเลย ตามมาตรา 2 (3) หมายความว่าบุคคลที่ถูกฟ้องคดียังศาลแล้วโดยข้อหาว่าได้
กระทำความผิดซึ่งจำเลยนั้นก็คือผู้ต้องหาที่ถูกฟ้องคดีอาญาไปยังศาลในคดีที่พนักงานอัยการฟ้อง
ผู้ถูกฟ้องตกเป็นจำเลยทันที (ปริญญา จิตรการนทีกิจ, 2549: 31) ส่วนในคดีที่ผู้เสียหายฟ้องคดีเอง
ศาลจะไต่สวนมูลฟ้องก่อนประทับฟ้องเมื่อศาลประทับฟ้องผู้ถูกฟ้องจึงจะตกเป็นจำเลย ทั้งนี้

จำเลยมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายรัฐธรรมนูญและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ดังต่อไปนี้

1. สิทธิที่จะได้รับหลักประกันในการที่ต้องมีผู้พิพากษานั่งพิจารณาครบกองค์คณะและผู้พิพากษาที่ไม่ได้นั่งพิจารณาคดีใดจะทำคำพิพากษานั้นมิได้เว้นแต่มีเหตุสุดวิสัยหรือเหตุจำเป็นอื่นอันมิอาจก้าวล่วงได้
2. สิทธิที่จะตรวจหรือคัดสำเนาคำให้การของตนในชั้นสอบสวนหรือเอกสารประกอบคำให้การของตนเมื่อพนักงานอัยการยื่นฟ้องคดีแล้ว
3. สิทธิที่จะได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามสมควรเพราะเหตุที่ตกเป็นจำเลยในคดีอาญาและถูกคุมขังระหว่างพิจารณาคดีและมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่ามีได้เป็นผู้กระทำผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด
4. ได้รับการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็วต่อเนื่องเป็นธรรม แต่งทนายความแก้ต่างในชั้นไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาในศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ ศาลฎีกา ปรีกษาทนายความหรือผู้ที่จะเป็นทนายความเป็นการเฉพาะตัวตรวจดูสิ่งที่ยื่นเป็นพยานหลักฐานและคัดสำเนาถ้อยรูปลักษณ์นั้นตรวจดูสำนวนการไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาและคัดสำเนาหรือขอรับสำเนาที่รับรองว่าถูกต้องโดยเสียค่าธรรมเนียม ตรวจหรือคัดสำเนาคำให้การของตนในชั้นสอบสวนหรือเอกสารประกอบคำให้การของตนและทนายความของจำเลยมีสิทธิเช่นเดียวกัน
5. มีสิทธิที่จะขอโอนคดีหรือคัดค้านการขอโอนคดีของตน
6. มีสิทธิที่จะตั้งรังเกียจผู้พิพากษา
7. สิทธิที่จะไม่ถูกดำเนินคดีซ้ำ
8. สิทธิที่จะไม่ยอมไปพบเจ้าพนักงานหรือศาลถ้าไม่มีหมายเรียก
9. มีสิทธิที่จะคัดค้านการถอนฟ้องของตน
10. สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาของศาลโดยเปิดเผยและต่อหน้าจำเลย ตามมาตรา 172 วรรคแรก เว้นแต่จะพิจารณาลับหลังจำเลย ตามมาตรา 172 ทวิ
11. สิทธิที่จะได้รับทราบคำฟ้องและคำอธิบายจากศาล

12. สิทธิที่จะแถลงเปิดคดีเมื่อสืบพยานโจทก์แล้ว ให้นำพยานหลักฐานมาสืบ
13. สิทธิที่จะอยู่ในห้องพิจารณาแม้ศาลจะพิจารณาเป็นการลับ ตามมาตรา 178 (2) และมีสิทธิอยู่ในห้องพิจารณาฟังพยานอื่นเบิกความโดยศาลไม่มีอำนาจสั่งให้ออกไปอยู่นอกห้องพิจารณา
14. สิทธิที่จะอุทธรณ์ ฎีกา คัดค้านคำพิพากษาหรือคำสั่ง
15. สิทธิที่จะขอไปฟังการเดินเผชิญสืบพยานหรือส่งประเด็นไปศาล
16. สิทธิที่จะอ้างตนเองเป็นพยานได้หรือสิทธิที่จะไม่ยอมให้โจทก์อ้างจำเลยเป็นพยาน
17. สิทธิที่จะได้รับคำฟ้อง การอ่านคำเบิกความพยานของศาลไม่ว่าในชั้นไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณา
18. สิทธิที่จะอ่านหรือตรวจดูหรือขอสำเนาซึ่งพยานเอกสารหรือตรวจดูพยานวัตถุ
19. สิทธิที่จะได้รับการพิจารณากลับกรองจากศาลอุทธรณ์กรณีที่จำเลยไม่ติดใจอุทธรณ์คำพิพากษาของศาลชั้นต้นพิพากษาลงโทษประหารชีวิตหรือจำคุกตลอดชีวิต
20. สิทธิที่จะได้รับการทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาขอแก้โทษจำคุกโทษประหารชีวิต
21. สิทธิที่จะทูลเกล้าฯ ขอรับพระราชทานอภัยโทษ

ผู้ต้องหาและจำเลย เป็นได้ทั้งบุคคลธรรมดาและนิติบุคคล ซึ่งบุคคลธรรมดาจะถูกเรียกมาสอบสวนไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาและอาจถูกควบคุมหรือจับได้แล้วแต่กรณี แต่นิติบุคคลการดำเนินหรือปฏิบัติงานต้องทำโดยผู้จัดการหรือผู้แทนอื่นๆ ของนิติบุคคลนั้น ดังนั้นจึงต้องออกหมายเรียกผู้จัดการหรือผู้แทนนั้นมาในการสอบสวนไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาคดีที่นิติบุคคลเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลย ถ้าบุคคลเหล่านี้ไม่มาตามหมายเรียกจะออกหมายจับมาก็ได้แต่จะขังหรือจำคุกไม่ได้

พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ

พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ มาตรา 2 (16) หมายถึง “เจ้าพนักงานซึ่งกฎหมายให้มีอำนาจและหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน ให้รวมทั้งพศติ เจ้าพนักงานกรมสรรพสามิต กรมศุลกากร กรมเจ้าท่า พนักงานตรวจคนเข้าเมือง และเจ้าพนักงานอื่นๆ ในเมื่อทำการอันเกี่ยวกับการจับกุมปราบปรามผู้กระทำความผิดกฎหมาย ซึ่งตนมีหน้าที่ต้องจับกุมหรือ

ปราบปราม” ส่วนแรกที่ได้รับผิดชอบต่อกระบวนการยุติธรรมก่อนที่คดีหรือข้อพิพาทที่เกิดขึ้นจะผ่านไปยังพนักงานอัยการและเข้าสู่การพิจารณาของศาลโดยตำรวจเป็นผู้จับกุมผู้กระทำความผิด และทำการรวบรวมพยานหลักฐานที่ได้จากการสอบสวนแล้วส่งสำนวนสอบสวนให้พนักงานอัยการฟ้องผู้ต้องหาต่อศาลเมื่อศาลพิพากษาลงโทษแล้ว เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์จะควบคุมตัวผู้นั้นไว้ในเรือนจำเพื่ออบรม ดัดนิสัยและฝึกอาชีพต่อไป

1. มีความผิดที่ก่อให้เกิดความเสียหายเกิดขึ้น

หลักเกณฑ์การเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม ต้องมีการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหาย การกระทำในที่นี้ คือการกระทำความผิดตามประมวลกฎหมายอาญาโดยแบ่งความผิดออกเป็น

1.1 ความผิดต่อส่วนตัว หรือความผิดอันยอมความได้ คือความผิดที่มีกฎหมายระบุไว้ว่า"ยอมความได้" ดังนั้นหากความผิดฐานใดไม่มีบทบัญญัติระบุว่าเป็นความผิดอันยอมความได้ก็ต้องถือว่าเป็นความผิดอาญาต่อแผ่นดิน ทั้งนี้ผู้เสียหายจึงมีสิทธิเข้าดำเนินคดีได้เองหรือมอบให้รัฐดำเนินคดีแทนก็ได้โดยจะต้องมีการแจ้งความร้องทุกข์ก่อน การแจ้งความร้องทุกข์กำหนดอายุภายใน 3 เดือน นับแต่วันที่รู้เรื่องความผิดและรู้ตัวผู้กระทำความผิด มิฉะนั้นถือว่าขาดอายุความไม่สามารถดำเนินคดีแก่ผู้กระทำความผิดได้และเมื่อปรากฏว่ามีการยอมความกัน ผู้เสียหายไม่เอาเรื่องแล้วไม่ว่าด้วยเหตุใดๆ อำนาจในการสอบสวน สิทธิในการดำเนินคดีของผู้เสียหายและพนักงานอัยการหมดทันที

1.2 ความผิดอาญาแผ่นดิน หมายความว่าความผิดที่มีโทษทางอาญาทุกชนิดที่ไม่มีกฎหมายระบุไว้ว่า"เป็นความผิดอันยอมความได้" ถือเป็นความผิดต่อแผ่นดินทั้งหมด ซึ่งเป็นความผิดที่สังคมส่วนรวมได้รับผลกระทบให้ถือว่ารัฐเป็นผู้เสียหายด้วย ดังนั้นผู้ที่ได้รับผลเสียหายจากความผิดอาญาดังกล่าวไม่อาจที่จะเข้าไปดำเนินคดีเองได้หรือแม้จะไม่ตั้งใจเอาความไม่ว่าผู้เสียหายจะว่าอย่างไร ก็ต้องมีการสอบสวนเพื่อส่งให้พนักงานอัยการฟ้องคดีหรือหากผู้เสียหายจะฟ้องคดีเองก็สามารถดำเนินการได้เต็มที่ในความผิดต่อแผ่นดินพนักงานสอบสวนสามารถทำการสอบสวนได้โดยไม่ต้องได้รับคำร้องทุกข์ เพียงสงสัยหรือมีการกล่าวโทษจากผู้พบเห็นเหตุการณ์ก็สามารถทำการสอบสวนได้

การกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายโดยมีผู้เสียหาย มาตรา 2 (4) หมายความว่าบุคคลผู้ได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำความผิดฐานใดฐานหนึ่ง รวมทั้งบุคคลอื่นที่มี

อำนาจจัดการแทนผู้เสียหายในคดีอาญาหมายถึงผู้เสียหายจริงๆ และผู้มีอำนาจจัดการแทนผู้เสียหาย

บุคคลผู้ได้รับความเสียหายจริงๆ (ปริญญา จิตรการนทีกิจ, 2549: 11) คือบุคคลที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิดทางอาญาฐานใดฐานหนึ่งนั้นและเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัย กล่าวคือไม่มีส่วนร่วมในการกระทำความผิดนั้นด้วยมิได้ยินยอมให้มีการกระทำความผิดหรือไม่ได้เป็นผู้ใช้หรือผู้สนับสนุนหรือพัวพันในการกระทำความผิดนั้น (เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, 2551: 70)

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 675/2518 ผู้เช่าซึ่งครอบครองอาคารที่เช่าแต่ไม่มีหลักฐานการเช่าเป็นหนังสือก็มีอำนาจฟ้องขับไล่ผู้บุกรุกละเมิดการครอบครองนั้นได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 634/2536 พ่อตาผู้เสียหายมอบให้ผู้เสียหายกับภริยาเป็นผู้ดูแลร้านอาหารที่เกิดเหตุโดยผู้เสียหายพักอาศัยอยู่ที่ร้านด้วยจึงมีสิทธิครอบครองและเป็นผู้เสียหายตามกฎหมายในความผิดฐานบุกรุก

ผู้เสียหายมีอำนาจจัดการแทน (มาตรา 4, 5, 6) ผู้มีอำนาจจัดการแทนจะจัดการแทนผู้เสียหายได้ต่อเมื่อตัวผู้เสียหายต้องเป็นผู้เสียหายที่แท้จริงก่อน ผู้มีอำนาจจัดการแทนได้แก่กรณีดังต่อไปนี้ (ปริญญา จิตรการนทีกิจ, 2549: 22-28)

ก. ผู้เสียหายเป็นหญิงมีสามี หญิงมีสามีมีสิทธิฟ้องคดีได้เองโดยไม่ต้องได้รับอนุญาตจากสามีก่อน

ข. ผู้แทนโดยชอบธรรมหรือผู้อนุบาลเฉพาะแต่ในความผิดซึ่งได้กระทำต่อผู้เยาว์หรือผู้ไร้ความสามารถซึ่งอยู่ในความดูแลของตน

ค. บุพการี ผู้สืบสันดาน สามีหรือภริยา เฉพาะแต่ในความผิดอาญาซึ่งผู้เสียหายถูกทำร้ายถึงตายหรือบาดเจ็บจนไม่สามารถจัดการเองได้

ง. ผู้จัดการหรือผู้แทนอื่นๆ ของนิติบุคคลเฉพาะความผิดซึ่งกระทำลงแก่นิติบุคคลนั้น

2. มีการร้องทุกข์กล่าวโทษในความผิดที่เกิดขึ้น

คำร้องทุกข์ ตามมาตรา 2 (7) หมายถึงการที่ผู้เสียหายได้กล่าวหาต่อเจ้าหน้าที่ตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ว่ามีผู้กระทำความผิดขึ้นจะรู้ตัวผู้กระทำความผิดหรือไม่ก็ตาม ซึ่งกระทำให้เกิดความเสียหายแก่ผู้เสียหายและการกล่าวหาเช่นนั้นได้กล่าวโดยมีเจตนาจะให้

ผู้กระทำความผิดได้รับโทษ ทั้งนี้การร้องทุกข์ ผู้ร้องทุกข์ไม่จำเป็นต้องระบุฐานความผิดของการกระทำของผู้กระทำผิด เพียงแต่ระบุข้อเท็จจริงต่างๆ ให้ครบถ้วน (เกียรตินิขจร วัจนะสวัสดิ์, 2551: 50)

ผู้เสียหายไม่จำเป็นต้องระบุฐานความผิดของการกระทำตามที่กล่าวหาเพราะการกระทำจะเป็นความผิดฐานใดนั้น เป็นข้อกฎหมายซึ่งเป็นหน้าที่ของเจ้าพนักงานจะต้องดำเนินการฟ้องเอง (สมศักดิ์ เอี่ยมพลับใหญ่, 2548: 165)

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 6894/2549 หนังสือร้องทุกข์ของโจทก์ร่วมซึ่งมีข้อความว่ามีการละเมิดลิขสิทธิ์ของโจทก์ร่วมที่บริเวณศูนย์การค้าซีคอนสแควร์ขอแจ้งความร้องทุกข์เพื่อให้ดำเนินการตามกฎหมายต่อไปถือได้ว่าเป็นคำร้องทุกข์ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา. มาตรา 2 (7) แล้วไม่จำเป็นต้องระบุชื่อหรือรูปพรรณของผู้กระทำความผิด

คำกล่าวโทษตามมาตรา 2 (8) หมายถึงการที่บุคคลอื่นซึ่งไม่ใช่ผู้เสียหายได้กล่าวหาต่อเจ้าหน้าที่ว่ามีบุคคลรู้ตัวหรือไม่ก็ได้กระทำความผิดอย่างหนึ่งขึ้น คำกล่าวโทษไม่มีผลโดยตรงกับคำร้องทุกข์ในคดีความผิดอันยอมความได้เพราะคำร้องทุกข์เป็นจุดเริ่มต้นของการสอบสวนในความผิดอันยอมความได้ส่วนคำกล่าวโทษนั้นไม่มีมาตราใดกล่าวว่า “หากไม่มีคำกล่าวโทษแล้วจะสอบสวนไม่ได้” ส่วนในคดีความผิดต่อแผ่นดินหากไม่มีการร้องทุกข์โดยผู้เสียหายพนักงานสอบสวนก็มักจะดำเนินการให้มีคำกล่าวโทษเสียก่อนเริ่มทำการสอบสวน (เกียรตินิขจร วัจนะสวัสดิ์, 2551: 61)

ทั้งนี้ เฉพาะความผิดต่อส่วนตัวหรือความผิดอันยอมความได้เท่านั้นที่ผู้เสียหายต้องร้องทุกข์ภายในระยะเวลา 3 เดือน นับแต่วันที่เกิดเหตุและรู้ตัวผู้กระทำความผิดเจ้าหน้าที่ตำรวจถึงจะเข้ามาทำการสืบสวนสอบสวนต่อไปได้ ส่วนความผิดอาญาแผ่นดินมีต้องรอผู้เสียหายร้องทุกข์กล่าวโทษเจ้าหน้าที่ตำรวจก็กระทำการสืบสวนสอบสวนได้

3. การสืบสวนสอบสวน

3.1 การสืบสวน ตามมาตรา 2(10) หมายถึงการแสวงหาข้อเท็จจริงและหลักฐานซึ่งพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจได้ปฏิบัติไปตามอำนาจหน้าที่เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชนและเพื่อทราบรายละเอียดแห่งความผิด

ทั้งนี้ การสืบสวนมีได้ทั้งก่อนการกระทำผิดและหลังกระทำผิดโดยที่กรณีก่อนการกระทำผิดเป็นการทำไปเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย เช่น การปลอมตัวเข้าไปสืบหาข่าว การส่งรถตำรวจ

สายตรวจออกพื้นที่เพื่อป้องกันปราบปรามจับกุมผู้กระทำผิดซึ่งหน้าเป็นต้น ส่วนการสืบสวนหลังกระทำผิดเป็นการแสวงหาข้อเท็จจริงและหลักฐานเพื่อทราบรายละเอียดแห่งความผิดซึ่งเป็นงานที่สนับสนุนการสอบสวน การสืบสวนไม่มีขอบเขตอำนาจอย่างการสอบสวนรวมทั้งไม่มีวิธีการหรือวิธีปฏิบัติอย่างการสอบสวน

ผู้มีอำนาจสืบสวนคดีอาญา กฎหมายกำหนดให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจทุกชั้นยศไม่ว่าจะเป็นชั้นประทวน หรือชั้นสัญญาบัตรมีอำนาจสืบสวนคดีอาญาได้โดยตำรวจมีอำนาจสืบสวนจับกุมไม่จำกัดพื้นที่แต่ถ้าเป็นพนักงานฝ่ายปกครอง เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อำนาจสืบสวนจับกุมจำกัดเฉพาะท้องที่รับผิดชอบ (ปริญญา จิตรการนทีกิจ, 2549: 35)

3.2 การสอบสวน ตามมาตรา 2 (11) หมายความว่าถึงการรวบรวมพยานหลักฐานและการดำเนินการทั้งหลายอื่นตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ ซึ่งพนักงานสอบสวนได้ทำไปเกี่ยวกับความผิดที่กล่าวหาเพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงหรือพิสูจน์ความผิดและเพื่อจะเอาตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษ

การสอบสวนจะมีได้เฉพาะกรณีหลังกระทำผิดเท่านั้น เพราะกฎหมายบัญญัติคำนิยามข้างต้นว่าเป็นการรวบรวมพยานหลักฐานและดำเนินการทั้งหลายอื่นซึ่งพนักงานสอบสวนได้ทำไปเกี่ยวกับความผิดที่กล่าวหา ดังนั้นหากยังไม่มีกรกล่าวหา กล่าวคือยังไม่มีคำร้องทุกข์หรือคำกล่าวโทษพนักงานสอบสวนไม่มีอำนาจสอบสวนและเมื่อพนักงานสอบสวนไม่มีอำนาจสอบสวนพนักงานอัยการก็ไม่มีอำนาจฟ้องคดีต่อศาลเพราะกฎหมายห้ามมิให้พนักงานอัยการยื่นฟ้องคดีต่อศาลโดยมิได้มีการสอบสวนในความผิดนั้นก่อน

ผู้มีอำนาจสอบสวนคดีอาญา กำหนดให้เป็นหน้าที่ของพนักงานสอบสวนเท่านั้นซึ่งได้แก่พนักงานฝ่ายปกครองตำแหน่งตั้งแต่ปลัดอำเภอขึ้นไปหรือตำรวจชั้นผู้ใหญ่และข้าราชการตำรวจซึ่งมียศตั้งแต่ชั้นนายร้อยตำรวจตรีหรือเทียบเท่านายร้อยตำรวจตรีขึ้นไป มีอำนาจสอบสวนความผิดอาญาซึ่งได้เกิดหรืออ้างหรือเชื่อว่าได้เกิดภายในเขตอำนาจของตนหรือผู้ต้องหาที่อยู่หรือถูกจับภายในเขตอำนาจของตนได้ตามมาตรา 18

ซึ่งอำนาจสอบสวนของเจ้าพนักงานจะมีได้เมื่อคดีได้เกิดขึ้นในท้องที่ของตนหรืออ้างหรือเชื่อว่าคดีได้เกิดภายในเขตอำนาจของตนหรือผู้ต้องหาที่อยู่ในเขตท้องที่ของตนหรือผู้ต้องหาถูกจับในเขตท้องที่ของตน (ปริญญา จิตรการนทีกิจ, 2549: 38)

3.2.1 หลักเกณฑ์การสอบสวน

1) ให้นักงานสอบสวนเริ่มการสอบสวนโดยไม่ชักช้า ตามมาตรา 130 และในการรวบรวมหลักฐานเพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ เกี่ยวกับความผิดที่ถูกล่ามทาเพื่อที่จะรู้ตัวผู้กระทำความผิดและพิสูจน์ให้เห็นความผิดพนักงานสอบสวนมีอำนาจตามมาตรา 132

1.1) ตรวจตัวผู้เสียหายเมื่อผู้นั้นยินยอมหรือตรวจตัวผู้ต้องหาหรือสิ่งของที่อาจใช้เป็นพยานหลักฐานได้

1.2) ค้นเพื่อพบสิ่งของซึ่งมีไว้เป็นความผิดหรือได้มาโดยการกระทำผิดหรือได้ใช้หรือสงสัยว่าใช้ในการกระทำผิด

1.3) หมายเรียกบุคคลซึ่งครอบครองสิ่งของซึ่งอาจใช้เป็นพยานหลักฐานได้แต่บุคคลถูกหมายเรียกไม่จำเป็นต้องมาเองหากได้จัดส่งสิ่งของมาตามหมายเรียกแล้ว

1.4) ยึดสิ่งของที่ค้นพบหรือส่งมาดังกล่าว

2) ห้ามมิให้นักงานอัยการยื่นฟ้องคดีต่อศาลโดยมิได้มีการสอบสวนในความผิดนั้นก่อน (มาตรา 120) พนักงานสอบสวนมีอำนาจสอบสวนคดีอาญาทั้งปวง เว้นแต่คดีความผิดต่อส่วนตัวห้ามมิให้สอบสวนถ้ายังมีได้มีการร้องทุกข์ตามระเบียบ (มาตรา 121)

3) ก่อนถามคำให้การผู้ต้องหาพนักงานสอบสวนต้องแจ้งให้ผู้ต้องหาราบถึงสิทธิของเขาก่อนตามมาตรา 134/4 คือแจ้งให้ทราบว่า

(1) ผู้ต้องหาสิทธิที่จะให้การหรือไม่ให้การก็ได้ถ้อยคำที่ผู้ต้องหาให้การนั้นอาจใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีได้

(2) ผู้ต้องหาสิทธิให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้

4) ในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิตหรือในคดีที่ผู้ต้องหาอายุไม่เกินสิบแปดปีในวันที่พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหา ก่อนเริ่มถามคำให้การให้พนักงานสอบสวนถามผู้ต้องหาว่ามีทนายความหรือไม่ถ้าไม่มีทนายความให้รัฐจัดหาทนายความให้ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกก่อนเริ่มถามคำให้การให้พนักงานสอบสวนถามผู้ต้องหาว่ามีทนายความหรือไม่ถ้าไม่มีและผู้ต้องหาต้องการทนายความให้รัฐจัดหาทนายความให้ (มาตรา 134/1)

3.2.2 การถามปากคำเด็ก

ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงตั้งแต่สามปีขึ้นไปหรือในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่ถึงสามปีและผู้เสียหายหรือพยานซึ่งเป็นเด็กร้องขอหรือในคดีทำร้ายร่างกายเด็กอายุไม่เกินสิบแปดปี การถามปากคำเด็กไว้ในฐานะผู้เสียหายหรือพยานให้แยกกระทำเป็นส่วนในสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับเด็กและให้มีนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ บุคคลที่เด็กร้องขอและพนักงานอัยการเข้าร่วมในการถามปากคำนั้นด้วย (มาตรา 133 ทวิ)

การให้เด็กชี้ตัวบุคคล ในกรณีที่พนักงานสอบสวนมีความจำเป็นต้องจัดให้เด็กอายุไม่เกินสิบแปดปีในฐานะผู้เสียหายหรือพยานชี้ตัวบุคคลใดให้พนักงานสอบสวนจัดให้มีการชี้ตัวบุคคลในสถานที่ที่เหมาะสมและสามารถป้องกันมิให้บุคคลซึ่งจะถูกชี้ตัวนั้นเห็นหน้าเด็ก การชี้ตัวดังกล่าวให้มีนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ บุคคลที่เด็กร้องขอและพนักงานอัยการร่วมอยู่ด้วย (มาตรา 133 ตรี)

จากหลักเกณฑ์ข้างต้น การสืบสวนสอบสวนในคดีอาญานั้นแบ่งออกเป็นงานสืบสวนและงานสอบสวนแยกต่างหากจากกันแต่ทั้งนี้ทั้งสองมีกระบวนการที่ปฏิบัติควบคู่กันไปมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงเพื่อเป้าหมายเดียวกัน นั่นก็คือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในสังคม

4. หมายเรียก

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 52 “การที่จะให้บุคคลใดมาที่พนักงานสอบสวนหรือมาที่พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจชั้นผู้ใหญ่หรือมาศาล เนื่องในการสอบสวน การไต่สวนมูลฟ้อง การพิจารณาคดีหรือการอย่างอื่นตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้จักต้องมีหมายเรียกของพนักงานสอบสวนหรือพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจชั้นผู้ใหญ่หรือของศาลแล้วแต่กรณี

แต่ในกรณีที่พนักงานสอบสวนหรือพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจชั้นผู้ใหญ่ไปทำการสอบสวนด้วยตนเองย่อมมีอำนาจที่จะเรียกผู้ต้องหาหรือพยานมาได้โดยไม่ต้องออกหมายเรียก” การจะออกหมายเรียกตามมาตรา 52 นั้นก็เพื่อสั่งให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งมาที่พนักงานสอบสวนหรือมาที่พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจชั้นผู้ใหญ่หรือมาศาลเนื่องในการสอบสวน การไต่สวนมูลฟ้อง การพิจารณาคดีหรืออย่างอื่นในคดีอาญา หมายซึ่งศาลออกเรียกบุคคลเข้ามาเป็นคู่ความหรือพยานหรือให้ส่งพยานหลักฐานให้ศาลในคดีแพ่ง

ผู้มีอำนาจออกหมายเรียก ได้แก่พนักงานสอบสวน พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจชั้นผู้ใหญ่และศาล

4.1 หมายเรียกจะต้องทำเป็นหนังสือมีข้อความตาม มาตรา 53 ดังต่อไปนี้

- (1) สถานที่ที่ออกหมาย
- (2) วันเดือนปีที่ออกหมาย
- (3) ชื่อและตำบลที่อยู่ของบุคคลที่ออกหมายเรียกให้มา
- (4) เหตุที่ต้องเรียกผู้นั้นมา
- (5) สถานที่วันเดือนปีและเวลาที่จะให้ผู้นั้นไปถึง
- (6) ลายมือชื่อและประทับตราของศาลหรือลายมือชื่อและตำแหน่งเจ้าพนักงานผู้
ออกหมาย

4.2 การส่งหมายเรียกนั้น มีหลักเกณฑ์ตามมาตรา 54 ถึงมาตรา 56 ดังต่อไปนี้

4.2.1 การกำหนดวันและเวลาที่จะให้มาตามหมายเรียกนั้นให้พึงระลึกถึงระยะทางไกลใกล้เพื่อให้ผู้ถูกเรียกมีโอกาสมาถึงตามวันเวลาดำหนดในหมาย (มาตรา 54)

4.2.2 การส่งหมายเรียกให้ผู้ต้องหา ให้ส่งให้กับตัวผู้ต้องหาหรือสามี ภรรยา ญาติหรือผู้ปกครองของผู้ต้องหาก็ได้ ต้องระวังจะส่งให้ผู้อื่นซึ่งมิใช่สามี ภรรยา ญาติหรือผู้ปกครองของผู้รับหมายรับแทนไม่ได้ (มาตรา 55)

ออกหมายเรียกพยานโจทก์ ให้พนักงานอัยการมีหน้าที่ดำเนินการให้หัวหน้าพนักงานสอบสวนแห่งท้องที่เป็นผู้จัดส่งหมายเรียกแก่พยานและติดตามพยานโจทก์มาศาลตามกำหนด (มาตรา 55/1) การส่งหมายเรียกให้พยาน ให้ส่งให้กับตัวพยานหรือคนที่มีอายุเกิน 20 ปี และอยู่หรือทำงานในบ้านเรือนหรือในสำนักงานของผู้ถูกหมายเรียกตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 76

การส่งหมายเรียกให้จำเลย ไม่มีบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา อนุโลมใช้วิธีส่งตามการส่งหมายเรียกผู้ต้องหา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 55

การที่จะให้ใครมาที่พนักงานสอบสวนเพื่อสอบสวน จำต้องมีหมายเรียกของพนักงานสอบสวน แต่ถ้าพนักงานสอบสวนไปสอบสวนด้วยตนเอง ก็มีอำนาจที่จะเรียกผู้ต้องหาหรือพยานมาพบโดยไม่ต้องออกหมายเรียก

4.2.3 ถ้าเป็นหมายเรียกจะต้องทำตามแบบใน มาตรา 53 ดังที่กล่าวมาแล้ว

4.2.4 ถ้าบุคคลที่รับหมายเรียกอยู่ต่างท้องที่กับท้องที่ที่ออกหมาย เรียกว่าอยู่กันคนละเขตท้องที่ให้ส่งหมายไปยังหัวหน้าสถานีตำรวจท้องที่ที่ผู้ถูกเรียกอยู่ในท้องที่และเมื่อหัวหน้าสถานีตำรวจดังกล่าวได้รับหมายแล้วจะต้องสลักหลังหมายก่อนแล้วจึงจัดการส่งหมายให้ผู้รับต่อไปได้ (มาตรา 56)

ข้อควรระวัง : การส่งหมายเรียกวิธีอื่น เช่น ส่งทางไปรษณีย์ลงทะเบียนตอบรับ เพราะเป็นการปฏิบัติหน้าที่ที่มีขอบอาจโดนผู้รู้ดีฟ้องเป็นจำเลยว่าปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบทำให้เขาเสียหายได้

ข้อสังเกต : วิธีการส่งหมายเรียกตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 78,79

ถ้าพบตัวผู้ถูกหมายเรียกก็ส่งให้แก่ผู้นั้น ในกรณีที่ผู้ถูกหมายเรียกปฏิเสธไม่ยอมรับหมาย มาตรา 78 ให้เจ้าพนักงานผู้นำส่งหมายขอให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองที่มีอำนาจหรือเจ้าพนักงานตำรวจไปด้วย เพื่อเป็นพยานแล้วไปส่งหมายให้ผู้ถูกหมายนั้นอีก (ครั้งที่ 2) ถ้าเขายังปฏิเสธไม่ยอมรับอีกก็ให้วางหมายไว้ ณ ที่นั้นซึ่งเรียกกันว่าวางหมาย

ในกรณีที่ไม่พบผู้ถูกหมายเรียก แต่พบบุคคลอื่นที่จะรับแทนได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 55 และบุคคลอื่นนั้นปฏิเสธไม่รับแทนเจ้าพนักงานผู้นำส่งหมายต้องนำหมายกลับมาคืนพร้อมด้วยรายงานให้ผู้ออกหมายทราบ

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1783/2493 พยานที่ขัดขืนไม่ปฏิบัติตามหมายเรียกของพนักงานสอบสวนที่นำมาเพื่อสอบปากคำมีความผิดฐานขัดคำสั่งเจ้าพนักงานตามกฎหมายลักษณะอาญา มาตรา 334 (2) (ปัจจุบันประมวลกฎหมายอาญา.มาตรา 168)

5. หมายอาญา

หมายอาญา ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 1 (9) หมายถึงหนังสือบงการซึ่งออกตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้สั่งให้เจ้าหน้าที่ทำการ จับ ชั่ง จำคุก

หรือปล่อยผู้ต้องหา จำเลยหรือนักโทษหรือให้ทำการค้น รวมทั้งสำเนาหมายเช่นนี้อันได้รับรองว่า ถูกต้องและคำบอกกล่าวทางโทรเลขว่าได้ออกหมายจับแล้วตลอดจนสำเนาหมายจับหรือหมายค้น ที่ได้ส่งทางโทรสารสื่ออิเล็กทรอนิกส์หรือสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศประเภทอื่น ทั้งนี้ตามที่บัญญัติไว้ใน มาตรา 77

หมายอาญามีทั้งหมด 5 ประเภท คือหมายจับ หมายค้น หมายขัง หมายจำคุกและ หมายปล่อย โดยผู้มีอำนาจออกหมายได้แก่ศาล การออกหมายอาญาด้วยอาศัยเหตุ 2 ประการ กล่าวคือเมื่อศาลเห็นสมควรและอีกประการหนึ่งคือมีผู้ร้องขอต่อศาลให้ทำการออกหมายดังกล่าว สำหรับบุคคลผู้มีสิทธิในการร้องขอให้ศาลออกหมาย (ปริญญา จิตรการนทีกิจ, 2549: 127) ได้แก่ บุคคลตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 59 วรรคสอง ได้แก่

1. กรณีเป็นพนักงานฝ่ายปกครองต้องมีตำแหน่งตั้งแต่ระดับ 3 ขึ้นไป
2. กรณีเป็นตำรวจต้องมียศตั้งแต่ร้อยตำรวจตรีหรือเทียบเท่าขึ้นไป

เหตุที่ออกหมายอาญาได้ ไม่ว่าจะโดยศาลเห็นสมควรหรือมีผู้ร้องขอต้องปรากฏ พยานหลักฐานตามสมควรว่าจะออกหมายนั้นๆ

5.1 หมายจับ

การจับกุมบุคคลนั้น พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจจะมีอำนาจจับกุมได้ตาม หมายจับของศาลเท่านั้น ยกเว้นแต่เป็นกรณีตามมาตรา 78, 79 และ 80 แห่งประมวลกฎหมายวิธี พิจารณาความอาญา

5.1.1 เหตุในการออกหมายจับตามมาตรา 66 มีดังต่อไปนี้

(1) เมื่อมีหลักฐานตามสมควรว่าบุคคลใดน่าจะได้กระทำความผิดอาญาซึ่งมี อัตราโทษจำคุกอย่างสูงเกินสามปี หรือ

(2) เมื่อมีหลักฐานตามสมควรว่าบุคคลใดน่าจะได้กระทำความผิดอาญาและมี เหตุอันควรเชื่อว่าจะหลบหนีหรือจะไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐานหรือก่อเหตุอันตรายประการอื่น

ถ้าบุคคลนั้นไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่งหรือไม่มาตามหมายเรียกหรือตามนัดโดย ไม่มีข้อแก้ตัวอันควรให้สันนิษฐานว่าบุคคลนั้นจะหลบหนี

เหตุที่ออกหมายจับ มีหลักเกณฑ์คือ เมื่อมีหลักฐานเพียงพอตามสมควรว่า บุคคลใดน่าจะได้กระทำความผิดอาญาซึ่งมีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงเกินสามปี ศาลก็ออกหมายจับได้ หากในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกิน 3 ปี ศาลจะออกหมายจับตามมาตรา 66(1)ไม่ได้ ส่วนกรณีการออกหมายจับตามมาตรา 66 (2) นั้นต้องมีหลักฐานตามสมควรว่าบุคคลใดน่าจะได้กระทำความผิดอาญาแล้ว ยังต้องประกอบด้วยเหตุอันควรเชื่อว่าจะหลบหนีหรือจะไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐานหรือก่อเหตุอันตรายประการอื่น อย่างไรก็ตามหากปรากฏว่าบุคคลนั้นไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่งหรือไม่มาตามหมายเรียกหรือตามนัดโดยไม่มีข้อแก้ตัวอันควรให้สันนิษฐานว่าบุคคลนั้นจะหลบหนีจึงเป็นเหตุในการออกหมายจับได้ตามมาตรา 66 (2) ได้ (ปริญญา จิตรการนทีกิจ, 2549: 130)

5.1.2 การจับบุคคลนั้นต้องมีหมายจับ เว้นแต่พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจจะจับผู้ใดตามเหตุดังต่อไปนี้ มาตรา 78

1) เมื่อบุคคลนั้นได้กระทำความผิดซึ่งหน้าดังได้บัญญัติไว้ในมาตรา 80

สำหรับความผิดซึ่งหน้าที่ให้อำนาจพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจจะจับผู้ใดโดยไม่มีหมายจับนั้นตามมาตรา 80 นั้น ได้แก่ความผิดซึ่งเห็นกำลังกระทำหรือพบในอาการใดซึ่งแทบจะไม่มี ความสงสัยเลยว่าเขาได้กระทำความผิดมาแล้วสดๆ (เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, 2551: 324)

ความผิดซึ่งหน้าในกรณีนี้ไม่จำเป็นต้องไปพบโดยบังเอิญเจ้าพนักงานไปพบโดยมีผู้ไปแจ้งและเห็นขณะกระทำความผิดก็ถือว่าเป็นความผิดซึ่งหน้า แต่ถ้าไม่เห็นขณะกระทำความผิดคงพบแต่เครื่องมือเช่นนี้จะถือว่าเป็นความผิดซึ่งหน้าไม่ได้ (ปริญญา จิตรการนทีกิจ, 2549: 137)

มาตรา 80 วรรคสอง อย่างไรก็ตามก็ตีความผิดอาญาตั้งระบุไว้ในบัญชีท้ายประมวลกฎหมายนี้ให้ถือว่าความผิดนั้นเป็นความผิดซึ่งหน้าในกรณีดังนี้

(1) เมื่อบุคคลหนึ่งถูกไล่จับตั้งผู้กระทำโดยมีเสียงร้องเอะอะ

(2) เมื่อพบบุคคลหนึ่งแทบจะทันทีทันใดหลังจากการกระทำผิดในถิ่นแถวใกล้เคียงกับที่เกิดเหตุและมีสิ่งของที่ได้มาจากการกระทำผิดหรือมีเครื่องมือ อาวุธหรือวัตถุอย่างอื่นอันสันนิษฐานได้ว่าได้ใช้ในการกระทำผิดหรือมีร่องรอยพิรุณเห็นประจักษ์ที่เสื้อผ้าหรือเนื้อตัวของผู้นั้น เช่น ส.ต.ต.ชาวเห็นรถคันหนึ่งจอดอยู่มีร่องรอยเพิ่งถูกงัดแงะ แล้วในบริเวณนั้นพบนายแดงยืนถืออุปกรณ์ในการงัดแงะ เช่นนี้ไม่ได้เห็นหรือพบการกระทำผิดซึ่งหน้าแต่พบบุคคลผู้

ต้องสงสัยว่าได้กระทำความผิดแทบจะทันทีทันใดหลังจากกระทำความผิดในถิ่นแกล้งเคียงกับที่
เกิดเหตุและมีเครื่องมืออันสันนิษฐานว่าได้ใช้ในการกระทำความผิดเจ้าพนักงานจับผู้นั้นโดยไม่ต้อง
มีหมายจับ

2) เมื่อพบบุคคลโดยมีพฤติการณ์อันควรสงสัยว่าผู้นั้นน่าจะก่อเหตุร้ายให้เกิด
ภัยอันตรายแก่บุคคลหรือทรัพย์สินของผู้อื่นโดยมีเครื่องมือ อาวุธ หรือวัตถุอย่างอื่นอันสามารถอาจ
ใช้ในการกระทำความผิด การจะจับบุคคลที่ตระเตรียมการกระทำความผิดได้โดยไม่ต้องมีหมาย
เพื่อการป้องกันมิให้มีการกระทำความผิดเกิดขึ้นโดยผู้จะถูกจับนั้นต้องมีเครื่องมือ อาวุธ หรือวัตถุ
อย่างอื่นอันสามารถอาจใช้ในการกระทำความผิด (เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, 2551: 328)

3) เมื่อมีเหตุที่จะออกหมายจับบุคคลนั้นตามมาตรา 66 (2) แต่มีความจำเป็น
เร่งด่วนที่ไม่อาจขอให้ศาลออกหมายจับบุคคลนั้นได้

เป็นกรณีที่จับโดยอาศัยเหตุตามมาตรา 66(2) คือเมื่อมีพยานหลักฐานตาม
สมควรว่าบุคคลใดน่าจะได้กระทำความผิดอาญาและมีเหตุอันควรเชื่อว่าจะหลบหนีหรือจะไปยุ่ง
เหยิงกับพยานหลักฐานหรือก่อเหตุอันตรายประการอื่น แต่มีเหตุจำเป็นเร่งด่วนที่ไม่อาจขอศาล
ออกหมายจับได้ทันเจ้าพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจก็มีอำนาจจับได้โดยไม่ต้องมีหมายจับ

4) เป็นการจับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่หนีหรือจะหลบหนีในระหว่างถูกปล่อย
ชั่วคราวตามมาตรา 117

ในกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่หนีหรือจะหลบหนีในระหว่างถูกปล่อยชั่วคราว
บุคคลซึ่งทำสัญญาประกันหรือเป็นหลักประกันอาจขอให้พนักงานปกครองหรือตำรวจที่ใกล้ที่สุด
จับผู้ต้องหาหรือจำเลยได้โดยไม่ต้องมีหมายจับ

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2863/2522 ตำรวจไปกับผู้ที่น่าไปซื้อน้ำมันที่ปั้มเซลล์
โดยข้อหาว่าเอาน้ำมันอื่นมาขาย ได้เห็นการขายน้ำมันนั้นต่อหน้า ตำรวจจับได้โดยไม่ต้องมี
หมายจับ การกระทำผิดซึ่งหน้าไม่จำเป็นต้องเป็นความผิดที่ตำรวจไปพบโดยบังเอิญ

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1328/2544 นายดาบตำรวจ ว. กับพวกเห็นจำเลย
จำหน่ายเมทแอมเฟตามีนให้แก่สายลับเมื่อเข้าไปตรวจค้นบ้านจำเลยก็พบเมทแอมเฟตามีนอีก 1
เม็ด การกระทำของนายดาบตำรวจ ว. กับพวกกระทำต่อเนื่องกันเมื่อพบเห็นจำเลยจำหน่ายและมี

ยาเสพติดให้โทษไว้ในครอบครองเพื่อจำหน่ายอันเป็นความผิดซึ่งหน้าตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 80 จึงมีอำนาจจับจำเลยได้โดยไม่ต้องมีหมายจับตามมาตรา 78 (1)

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3751/2551 ขณะที่เจ้าพนักงานตำรวจเข้าตรวจค้นตัวจำเลยนั้น จำเลยกำลังขายก๋วยเตี๋ยวยูที่ร้านก๋วยเตี๋ยวของจำเลยซึ่งมีลูกค้ากำลังนั่งรับประทานก๋วยเตี๋ยวยูที่ร้านของจำเลย ดังนั้นร้านก๋วยเตี๋ยวของจำเลยจึงหาใช่เป็นที่รโหฐานไม่แต่เป็นที่สาธารณสถานเมื่อเจ้าพนักงานตำรวจมีเหตุอันควรสงสัยว่าจำเลยมีเมทแอมเฟตามีนไว้ในครอบครองอันเป็นความผิดต่อกฎหมายเจ้าพนักงานตำรวจย่อมมีอำนาจค้นจำเลยได้โดยไม่ต้องมีหมายค้นตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 93 และเมื่อตรวจค้นพบเมทแอมเฟตามีนอยู่ในครอบครองของจำเลย การกระทำของจำเลยก็เป็นความผิดซึ่งหน้าเจ้าพนักงานตำรวจย่อมมีอำนาจจับจำเลยได้โดยไม่ต้องมีหมายจับตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 78 (1) การตรวจค้นและจับกุมจึงชอบด้วยกฎหมาย

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 8764/2554 หลังเกิดเหตุผู้เสียหายแจ้งต่อเจ้าพนักงานตำรวจทันทีแล้วเจ้าพนักงานตำรวจได้ออกสกัดจับคนร้ายในเส้นทางที่คาดว่าคนร้ายจะใช้หลบหนี ก่อนจับกุมเจ้าพนักงานตำรวจรับทราบข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับรถจักรยานยนต์ของคนร้ายและของผู้เสียหายจากผู้เสียหายและเจ้าพนักงานตำรวจซึ่งออกมาสกัดจับคนร้ายที่พบรถจักรยานยนต์ต้องสงสัยทั้งสองคันตามที่ได้รับแจ้งในเวลาต่อเนื่องกันและยืนยันว่าจำเลยที่ 1 เป็นคนร้ายที่ร่วมกับจำเลยที่ 2 ซึ่งทรัพย์สินผู้เสียหายแล้วซ้ารถจักรยานยนต์ของผู้เสียหายที่ชิงมาได้หลบหนีฝาด่านสกัดของเจ้าพนักงานตำรวจเจ้าพนักงานตำรวจชุดจับกุมยังติดตามต่อเนื่องจนกระทั่งพบเห็นจำเลยที่ 1 วิ่งหลบหนีเข้าไปในบ้านของจำเลยที่ 1 ซึ่งตามพฤติการณ์แทบจะไม่มี ความสงสัยเลยว่าจำเลยที่ 1 ได้กระทำความผิดมาแล้วสุด ๆ อันถือได้ว่าเป็นความผิดซึ่งหน้าตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 80 (2) ที่เจ้าพนักงานตำรวจสามารถกระทำการจับกุมจำเลยที่ 1 โดยไม่ต้องมีหมายค้นและหมายจับได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 78 (1) และมาตรา 92 (3)

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 10060/2558 เจ้าพนักงานพบอุปกรณ์การเสพและเมทแอมเฟตามีน 11 เม็ดในห้องพักดังกล่าว กับพบเมทแอมเฟตามีน 600 เม็ด ในรถยนต์จึงเป็นความผิดซึ่งหน้าซึ่งเจ้าพนักงานตำรวจสามารถจับจำเลยทั้งสองได้โดยไม่ต้องมีหมายจับตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 78 (1), 80

5.1.3 การจับโดยราษฎร โดยปกติราษฎรไม่มีอำนาจในการจับ เว้นแต่กรณีดังต่อไปนี้ ตามมาตรา 79 ราษฎรจะจับผู้อื่นไม่ได้ เว้นแต่จะเข้าอยู่ในเกณฑ์แห่งมาตรา 82 หรือเมื่อผู้นั้นกระทำความผิดซึ่งหน้าและความผิดนั้นได้ระบุไว้ในบัญชีท้ายประมวลกฎหมายนี้ด้วย (เกียรติขจร วิจารณ์สวัสดิ์, 2551: 334-336)

1) เจ้าพนักงานผู้จัดการตามหมายจับขอความช่วยเหลือจากบุคคลใกล้เคียงเพื่อจัดการตามหมายจับ แต่จะบังคับให้ผู้ใดช่วยโดยอาจเกิดอันตรายแก่เขานั้นไม่ได้

ราษฎรจะช่วยเหลือเจ้าพนักงานได้จะต้องเป็นการจับที่มีหมายจับเท่านั้น

การที่เจ้าพนักงานผู้จัดการตามหมายจับขอความช่วยเหลือต้องถือว่าเป็นหน้าที่ของราษฎรที่จะต้องช่วยโดยจะบังคับให้ผู้ใดช่วยโดยอาจเกิดอันตรายแก่เขานั้นไม่ได้ซึ่งก็หมายความว่าหากไม่เกิดอันตรายแก่ราษฎรแล้วราษฎรต้องช่วยหากไม่ช่วยก็มีความผิดฐานขัดคำสั่งของเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 368 และเมื่อต้องช่วยแล้วก็ได้รับการคุ้มครองทันที คือผู้ที่ต่อสู้หรือขัดขวางก็มีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 138 เพราะเป็นการต่อสู้ขัดขวางผู้ซึ่งต้องช่วยเหลือเจ้าพนักงานตามกฎหมายในการปฏิบัติการตามหน้าที่ ผู้ที่ทำร้ายร่างกายก็มีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 296 เพราะเป็นการกระทำต่อผู้ช่วยเหลือเจ้าพนักงาน

2) ราษฎรจะจับผู้อื่นได้เมื่อเป็นการกระทำความผิดซึ่งหน้าตามมาตรา 80 และความผิดซึ่งหน้านั้น ต้องได้ระบุไว้ในบัญชีท้ายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เช่น ความผิดเกี่ยวกับองค์พระมหากษัตริย์ ความมั่นคงของรัฐสัมพันธ์ไมตรีกับต่างประเทศ ความผิดต่อศาสนา ก่อจลาจล ปลอมแปลงเงินตรา ข่มขืนกระทำชำเรา ประทุษร้ายแก่ชีวิต ประทุษร้ายแก่ร่างกาย ความผิดฐานทำให้เสื่อมเสียอิสรภาพ ลักทรัพย์ วิ่งราวทรัพย์ ชิงทรัพย์ ปล้นทรัพย์ กรรโชกเป็นต้น (มาตรา 79)

ข้อสังเกต : อำนาจในการจับของราษฎรนั้นเป็นข้อยกเว้นจึงมีน้อยกว่าเจ้าพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ ราษฎรจะจับได้เฉพาะกรณีความผิดนั้นระบุไว้ในบัญชีท้ายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานี้เท่านั้น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1941/2514 ราษฎรมีเหตุเพียงสงสัยว่าผู้อื่นจะมาพยายามลักทรัพย์ของตน ราษฎรนั้นไม่มีอำนาจตามกฎหมายที่จะจับกุมและใช้ปืนขู่บังคับผู้ต้องสงสัยเมื่อจะพาไปหาผู้ใหญ่บ้าน

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 75/2493 กำหนดให้มีอำนาจจับคนโดยไม่มีหมายจับและพนักงานสอบสวนไม่มีอำนาจสั่งให้กำหนดจับคนโดยไม่มีหมายจับ

3) บุคคลซึ่งทำสัญญาประกันหรือผู้เป็นหลักประกันจับผู้ต้องหาหรือจำเลยจะจับผู้ต้องหาหรือจำเลยได้ เมื่อผู้นั้นหนีหรือจะหลบหนี ถ้าไม่สามารถขอความช่วยเหลือจากเจ้าพนักงานได้ทันทั่วทั้งก็ให้มีอำนาจจับผู้ต้องหาหรือจำเลยได้เอง แล้วส่งไปพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจที่ใกล้ที่สุดและให้เจ้าพนักงานนั้นรีบจัดส่งผู้ต้องหาหรือจำเลยไปยังเจ้าพนักงานหรือศาลโดยคิดค่าพาหนะจากบุคคลซึ่งทำสัญญาประกันหรือหลักประกันนั้น

5.1.4 ขั้นตอนในการจับ ตามมาตรา 83 มีหลักเกณฑ์ ดังต่อไปนี้(เกียรตินิพนธ์วิจิตร สวัสดิ์, 2551: 346-348)

1) เจ้าพนักงานหรือราษฎรซึ่งทำการจับ ต้องแจ้งแก่ผู้ที่จะถูกจับนั้นว่าเขาต้องถูกจับ แล้วสั่งให้ผู้ถูกจับไปยังที่ทำการของพนักงานสอบสวนแห่งท้องที่ที่ถูกจับในกรณีที่น่าไปทำการของพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบได้ในขณะนั้น ก็ให้นำไปทำการของพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบ พนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบโดยหลักก็คือพนักงานสอบสวนแห่งท้องที่ที่ความผิดอาญาได้เกิด (มาตรา 18 วรรคสาม) นั้นเองหากผู้ถูกจับต่อสู้อัตโนมัติเจ้าพนักงานสามารถจับได้เลยโดยไม่ต้องแจ้งก่อนว่าเขาต้องถูกจับรวมถึงความผิดซึ่งหน้าซึ่งสามารถจับได้เลย

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 319-320/2521 เจ้าพนักงานตำรวจพบเห็นการกระทำความผิดซึ่งหน้าเมื่อเข้าจับกุมผู้กระทำความผิดต่อสู้อัตโนมัติ กรณีเช่นนี้เจ้าพนักงานตำรวจมีอำนาจจับกุมโดยไม่ต้องแจ้งแก่ผู้ที่จะต้องถูกจับก่อนว่าเขาต้องถูกจับตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา. มาตรา 83 วรรคแรก

2) เจ้าพนักงานผู้จับต้องแจ้ง “ข้อกล่าวหา” ให้ผู้ถูกจับทราบหากมีหมายจับให้แสดงต่อผู้ถูกจับ

3) เจ้าพนักงานผู้จับต้องแจ้งด้วยว่า

3.1) ผู้ถูกจับมีสิทธิที่จะไม่ให้การหรือให้การก็ได้ และ

3.2) ถ้อยคำของผู้ถูกจับนั้นอาจใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีได้

และ

3.3) ผู้ถูกจับมีสิทธิที่จะพบทนายและปรึกษาทนายความหรือผู้ซึ่งจะเป็นทนายความ

4) ให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจแจ้งให้ผู้ถูกจับทราบถึงสิทธิตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 7/1 ได้แก่

4.1) พบและปรึกษาผู้ซึ่งจะเป็นทนายความเป็นการเฉพาะตัว

4.2) ให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้ในชั้นสอบสวน

4.3) ได้รับการเยี่ยมหรือติดต่อกับญาติได้ตามสมควร

4.4) ได้รับการรักษาพยาบาลโดยเร็วเมื่อเกิดการเจ็บป่วย

5) เจ้าพนักงานผู้จับต้องอนุญาตให้ผู้ถูกจับแจ้งให้ญาติหรือผู้ซึ่งถูกจับไว้วางใจทราบถึงการจับกุมและสถานที่ที่ถูกควบคุมได้ในโอกาสแรกเมื่อผู้ถูกจับมาถึงที่ทำการของพนักงานสอบสวน (ปริญญา จิตรการนทีกิจ, 2549: 147) ตามสมควรแก่กรณีหากผู้จับประสงค์เช่นนั้น เว้นแต่ไม่สามารถดำเนินการได้สะดวกและเป็นการขัดขวางการจับหรือการควบคุมผู้ถูกจับหรือทำให้เกิดความไม่ปลอดภัยแก่บุคคลหนึ่งบุคคลใด

6) ในกรณีนี้ให้เจ้าพนักงานผู้จับนั้นบันทึกการจับดังกล่าวไว้ด้วย

5.1.5 อำนาจของเจ้าพนักงานผู้จับหรือรับตัวผู้ถูกจับ (ปริญญา จิตรการนทีกิจ, 2549: 148) ตามมาตรา 84/1 และ 85 มีหลักเกณฑ์ ดังต่อไปนี้

1) พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจซึ่งนำผู้ถูกจับมาส่งนั้นจะปล่อยผู้ถูกจับชั่วคราวหรือควบคุมผู้ถูกจับไว้ก็ได้ แต่ถ้าเป็นการจับโดยมีหมายของศาลให้รับดำเนินการส่งตัวไปยังศาล

2) เจ้าพนักงานผู้จับหรือผู้รับตัวผู้ถูกจับไว้ มีอำนาจค้นตัวผู้ต้องหาและยึดสิ่งของต่างๆ ที่อาจใช้เป็นพยานหลักฐานได้ การค้นนั้นต้องทำโดยสุภาพ ถ้าค้นตัวผู้ต้องหาต้องให้หญิงอื่นเป็นผู้ค้น

3) สิ่งของใดที่ยึดไว้เจ้าพนักงานมีอำนาจยึดไว้จนกว่าคดีจะถึงที่สุดเมื่อเสร็จคดีแล้วก็ให้คืนแก่ผู้ต้องหาหรือแก่ผู้อื่นซึ่งมีสิทธิเรียกร้องขอคืนสิ่งของนั้น เว้นแต่ศาลจะสั่งเป็นอย่างอื่น

5.1.6 การรับฟังถ้อยคำของผู้ถูกจับ ตามมาตรา 84 วรรคสี่ ถ้อยคำใดๆ ที่ผู้ถูกจับให้ไว้ต่อเจ้าพนักงานผู้จับ ถ้าถ้อยคำนั้นเป็นคำรับสารภาพของผู้ถูกจับว่าตนได้กระทำความผิดห้ามมิให้รับฟังเป็นพยานหลักฐาน ถ้าเป็นถ้อยคำอื่น จะรับฟังเป็นพยานหลักฐานในการพิสูจน์ความผิดของผู้ถูกจับได้ต่อเมื่อได้มีการแจ้งสิทธิตามวรรคหนึ่งหรือตามมาตรา 83 วรรคสองแล้วแต่กรณี

1) ถ้อยคำใดๆ ซึ่งเป็นคำรับสารภาพของผู้ถูกจับว่าตนได้กระทำความผิดห้ามมิให้รับฟังเป็นพยานหลักฐานโดยเด็ดขาด ไม่ว่าจะแจ้งสิทธิหรือไม่ก็ตาม ดังนั้นศาลจะนำคำรับสารภาพในชั้นจับกุมมาเป็นพยานหลักฐานประกอบเพื่อลงโทษจำเลยไม่ได้ ทั้งนี้ไม่ว่าคำรับสารภาพจะได้ให้ในชั้นจับกุมต่อเจ้าพนักงานผู้จับหรือให้ในชั้นรับมอบตัวผู้ถูกจับต่อพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ

ข้อสังเกต : มาตรา 84 วรรคสี่ ไม่ให้รับฟังโดยเด็ดขาดโดยไม่มีข้อยกเว้นใดๆ ทั้งสิ้นแม้ว่า (ก) เจ้าพนักงานหรือพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจจะแจ้งให้ผู้ถูกจับทราบถึงสิทธิของผู้ถูกจับที่จะไม่ให้การหรือให้การก็ได้และสิทธิอื่น ๆ แล้วก็ตามและแม้ว่า (ข) คำรับสารภาพของผู้ถูกจับว่าตนได้กระทำความผิดนั้น ผู้ถูกจับจะให้ถ้อยคำออกมาโดยผู้จับหรือผู้รับมอบตัวผู้จับจะมีได้จูงใจ ช่มชู้ ฯลฯ ใดๆ เลยก็ตาม

การที่มาตรา 84 วรรคสี่ บัญญัติเช่นนี้ เท่ากับเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกจับที่จะไม่ให้ถ้อยคำที่เป็นปฏิปักษ์ต่อตนเองอันอาจทำให้ตนถูกฟ้องคดีอาญาเพราะเท่ากับว่าคำรับสารภาพของผู้ถูกจับกุม “ว่าตนได้กระทำความผิด” ในชั้นจับกุมหรือในชั้นรับมอบตัวผู้ถูกจับนั้น โดยผลของกฎหมายถือว่าเป็นถ้อยคำที่ได้ออกมาโดยไม่สมัครใจจึงรับฟังไม่ได้ ด้วยเหตุนี้หากผู้ต้องหาให้การรับสารภาพต่อพนักงานสอบสวนว่าตนได้กระทำความผิดแต่ให้การปฏิเสธในชั้นพิจารณา ก็ให้นำคำรับสารภาพในชั้นจับกุมหรือในชั้นรับมอบตัวผู้ถูกจับว่าตนได้กระทำความผิดมาเป็นพยานหลักฐานส่วนหนึ่งในการลงโทษบุคคลนั้นมีได้ (เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, 2551: 350)

2) ถ้อยคำอื่นๆ จะรับฟังเป็นพยานหลักฐานในการพิสูจน์ความผิดของผู้ถูกจับได้ก็ต่อเมื่อมีการแจ้งสิทธิว่า ก) ผู้ถูกจับมีสิทธิที่จะให้การหรือไม่ให้การก็ได้ และ ข) ถ้อยคำของผู้ถูก

จับอาจใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีได้ ค) ผู้ถูกจับมีสิทธิที่จะพบและปรึกษาทนายความหรือผู้ซึ่งจะเป็นทนายความ ตามมาตรา 83วรรคสอง และมาตรา 84 วรรคหนึ่ง

การไม่แจ้งสิทธิดังกล่าวน่าจะต้องถือว่า “ถ้อยคำอื่น” นั้นให้ออกมาโดยไม่สมัครใจ ด้วยเหตุผลที่ว่าสิทธิตามมาตรา 83 วรรคสอง และมาตรา 84 วรรคหนึ่ง ซึ่งกฎหมายบังคับให้แจ้งนี้มีพื้นฐานมาจากสิทธิที่จะไม่ให้การเป็นปฏิกษณ์ต่อตนเองเมื่อไม่มีการแจ้งสิทธินี้ ก็ถือว่าผู้ถูกจับให้ถ้อยคำอื่นออกมาโดยไม่สมัครใจ เพราะหากผู้ถูกจับทราบถึงสิทธินี้ตั้งแต่แรกที่ถูกจับ เขาก็อาจจะไม่ให้ถ้อยคำอื่นนั้นออกมาก็ได้ การที่ผู้ถูกจับให้ถ้อยคำอื่นออกมาอาจเป็นเพราะเข้าใจผิดไปว่าเขามีหน้าที่ต้องให้ถ้อยคำนั้นออกมาก็ได้

เมื่อถือว่า “ถ้อยคำอื่น” ผู้ถูกจับให้ออกมาในชั้นจับกุมหรือในชั้นรับมอบตัวผู้ถูกจับโดยไม่มีการแจ้งสิทธิดังกล่าวเป็นการให้ถ้อยคำออกมาโดยไม่สมัครใจ ก็จะถือว่าเป็นถ้อยคำอื่นที่เกิดขึ้นโดยมิชอบ ดังนั้นศาลใช้ดุลพินิจรับฟังถ้อยคำอื่นนั้นเป็นพยานหลักฐานในการพิสูจน์ความผิดของผู้ถูกจับไม่ได้แต่สามารถนำมาใช้รับฟังเป็นพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความผิดของผู้อื่นได้ (ปริญญา จิตรการนทิกิจ, 2549: 150)

ทั้งนี้การจับกุมแม้จะกระทำโดยไม่ชอบ ถ้าการสอบสวนทำโดยชอบก็ไม่ทำให้การสอบสวนเสียไป

5.1.7 การควบคุมตัวผู้ถูกจับ ตามมาตรา 86 ห้ามมิให้ใช้วิธีควบคุมผู้ถูกจับเกินกว่าที่จำเป็นเพื่อป้องกันมิให้เขาหนีเท่านั้น วิธีการผู้ถูกจับนั้นให้ทำโดยวิธีที่จำเป็นที่จะไม่ให้เขาหนีเท่านั้น วิธีการอย่างไรจึงจะเหมาะสมนั้นต้องพิจารณาตามพฤติการณ์เป็นเรื่องๆไป

ระยะเวลาควบคุม ตามมาตรา 87 ห้ามมิให้ควบคุมผู้ถูกจับไว้เกินกว่าจำเป็นตามพฤติการณ์แห่งคดี ในกรณีความผิดลหุโทษ จะควบคุมผู้ถูกจับไว้ได้เท่าเวลาที่จะถามคำให้การและที่จะรู้ตัวว่าเป็นใครและที่อยู่ของเขายู่ที่ไหนเท่านั้น

ในความผิดอื่นพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจที่รับตัวผู้ถูกจับหรือมีอำนาจควบคุมผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาไว้เพียงไม่เกินสี่สิบแปดชั่วโมงนับแต่เวลาที่ผู้ถูกจับถูกนำตัวไปถึงที่ทำการของพนักงานสอบสวนตาม มาตรา 83 หากการสอบสวนยังไม่แล้วเสร็จก็ต้องนำตัวผู้ต้องหานั้นไปขออำนาจศาลขังไว้ในระหว่างสอบสวนนี้

5.2 หมายขัง

การกักขัง หมายถึง การกักขังจำเลยหรือผู้ต้องหาโดยศาล ส่วนการควบคุม หมายถึงการควบคุมหรือกักขังผู้ถูกจับโดยพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจในระหว่างที่สืบสวนสอบสวน

ข้อแตกต่าง ถ้าเป็นการควบคุมหรือขังโดยพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ เรียกว่าควบคุม หากเป็นการกักขังโดยศาลเรียกว่า ขัง ในที่นี้จะขอยุติถึงการขัง ตามมาตรา 2 (22) หมายความว่าถึงการกักขังจำเลยหรือผู้ต้องหาโดยศาล เท่านั้น

เหตุในการออกหมายขัง มาตรา 71 วรรคหนึ่ง กำหนดว่าเมื่อได้ตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยมาแล้ว ในระยะใดระหว่างสอบสวน ใต้สวนมูลฟ้องหรือพิจารณา ศาลจะออกหมายขังผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้ตามมาตรา 87 หรือมาตรา 88 ก็ได้ และให้นำบทบัญญัติในมาตรา 66 มาใช้บังคับโดยอนุโลม

เหตุในการออกหมายขังเป็นไปตามหลักเกณฑ์เช่นเดียวกับการออกหมายจับ คือต้องมีหลักฐานตามสมควรว่าบุคคลใดน่าจะได้กระทำความผิดอาญาซึ่งมีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงเกินสามปีหรือมีหลักฐานตามสมควรว่าบุคคลใดน่าจะได้กระทำความผิดอาญา และมีเหตุอันควรเชื่อว่า จะหลบหนีหรือจะไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐานหรือก่อเหตุร้ายประการอื่นหรือถ้าบุคคลนั้นไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่งหรือไม่มาตามหมายเรียกหรือตามนัดโดยไม่มีข้อแก้ตัวอันสมควร (ปริญญา จิตร การนทีกิจ,2549: 132)

การขังในระหว่างสอบสวน โดยหมายขังของศาลมีได้ในกรณีที่ผู้ถูกจับมิได้รับการปล่อยชั่วคราว ก็ให้นำตัวผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาไปศาลภายในสี่สิบแปดชั่วโมง โดยให้นับระยะเวลาเดินทางไปศาลด้วย เว้นแต่มีเหตุสุดวิสัยหรือเหตุจำเป็นอันมิอาจก้าวล่วงเสียได้ ให้พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการยื่นคำร้องต่อศาลขอหมายขังผู้ต้องหานั้นไว้การนับระยะเวลาสี่สิบแปดชั่วโมงให้เริ่มนับตั้งแต่วันที่ผู้ถูกจับไปถึงที่ทำการของพนักงานสอบสวนแห่งใดแห่งหนึ่งซึ่งเป็นที่แรกไปถึง

5.2.1 กำหนดเวลาที่ศาลมีอำนาจสั่งขัง แยกพิจารณาได้ตามมาตรา 87 วรรคสี่ถึงวรรคเก้า ดังต่อไปนี้

1) ในกรณีความผิดอาญาที่ได้กระทำความผิดมีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกินหกเดือนหรือปรับไม่เกินห้าร้อยบาทหรือทั้งจำทั้งปรับศาลมีอำนาจสั่งขังได้ครั้งเดียว มีกำหนดไม่เกินเจ็ดวัน

2) ในกรณีความผิดอาญาที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงเกินกว่าหกเดือนแต่ไม่ถึงสิบปีหรือปรับเกินกว่าห้าร้อยบาทหรือทั้งจำทั้งปรับศาลมีอำนาจสั่งขังหลายครั้งติดๆ กันได้ แต่ครั้งหนึ่งต้องไม่เกินสิบสองวันและรวมกันทั้งหมดต้องไม่เกินสี่สิบแปดวัน

3) ในกรณีความผิดอาญาที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงตั้งแต่สิบปีขึ้นไป จะมีโทษปรับด้วยหรือไม่ก็ตามศาลมีอำนาจสั่งขังหลายครั้งติดๆ กันได้แต่ครั้งหนึ่งต้องไม่เกินสิบสองวันและรวมกันทั้งหมดต้องไม่เกินแปดสิบสี่วัน

ทั้งนี้หมายขังคงใช้ได้อยู่นกว่าศาลจะได้เพิกถอน โดยออกหมายปล่อยหรือออกหมายจำคุกแทนและเมื่อศาลสั่งขังครบกำหนดแล้วจะขอทำการขังเพื่อทำการสอบสวนต่อไปอีกไม่ได้ ต้องปล่อยตัวผู้ต้องหาไป

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4752/2549 เมื่อพนักงานอัยการได้ฟ้องจำเลยและศาลประทับฟ้อง ศาลย่อมมีอำนาจออกหมายขังจำเลยไว้ระหว่างพิจารณาได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา. มาตรา 71 และมาตรา 88 ที่ใช้ขณะยื่นคำร้องและที่แก้ไขใหม่ ซึ่งเป็นขั้นตอนต่างหากจากการจับกุมและควบคุมจำเลยของเจ้าพนักงานตำรวจที่ ผู้ร้องอ้างว่ามิชอบด้วยกฎหมาย การคุมขังจำเลยระหว่างพิจารณาจึงไม่ขัดต่อประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 90

5.3 หมายจำคุก

หมายจำคุก จะออกได้ตามมาตรา 74 กำหนดว่าภายใต้บังคับแห่งมาตรา 73 และ 185 วรรคสอง เมื่อผู้ใดต้องคำพิพากษาให้จำคุกหรือประหารชีวิตหรือจะต้องจำคุกแทนค่าปรับให้ศาลออกหมายจำคุกผู้นั้นไว้

ผู้ใดต้องคำพิพากษาให้จำคุกหรือประหารชีวิตหรือจะต้องจำคุกแทนค่าปรับหากศาลไม่ได้ออกหมายปล่อยในกรณีที่จำเลยต้องถูกควบคุมหรือขังมาแล้วเท่ากับหรือเกินกว่ากำหนดจำคุกหรือกำหนดจำคุกแทนตามคำพิพากษามาตรา 73 หรือไม่ได้รับการปล่อยชั่วคราวระหว่างคดียังไม่ถึงที่สุดตามมาตรา 185 วรรคสอง ให้ศาลออกหมายจำคุกผู้นั้นไว้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 6163/2544 ศาลชั้นต้นพิพากษาว่าจำเลยมีความผิดฐานเป็นผู้สนับสนุนการจำหน่ายยาเสพติดให้โทษเฮโรอีนตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522 มาตรา 15 วรรคหนึ่ง, มาตรา 66 วรรคสอง ประกอบด้วยประมวลกฎหมายอาญา มาตรา

86 ก็ต้องออกหมายจำคุกคดีถึงที่สุดให้ตรงตามคำพิพากษาดังกล่าว ส่วนจำเลยจะได้รับการลดโทษจากพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ พ.ศ. 2542 หรือไม่เพียงใดจะต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในพระราชกฤษฎีกาดังกล่าวและเป็นหน้าที่ของคณะกรรมการซึ่งตั้งขึ้นตามพระราชกฤษฎีกาที่จะทำการตรวจสอบผู้ซึ่งจะได้รับพระราชทานอภัยโทษจำเลยจึงชอบที่จะไปร้องให้ถูกทางจะขอให้ศาลชั้นต้นออกหมายจำคุกใหม่ระบุเฉพาะความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 86 เพื่อมีผลให้จำเลยได้รับอภัยโทษหาได้ไม่

5.4 หมายปล่อย

5.4.1 เหตุในการออกหมายปล่อย (ปริญญา จิตรการนทิกิจ, 2549: 133-134) มีหลักเกณฑ์ตามมาตรา 72,73 และ 75 กล่าวคือ

- 1) เมื่อศาลสั่งปล่อยชั่วคราว
- 2) เมื่อพนักงานอัยการหรือพนักงานสอบสวนขอให้ศาลปล่อยโดยเห็นว่าไม่จำเป็นต้องขังไว้ระหว่างสอบสวน
- 3) เมื่อพนักงานอัยการร้องต่อศาลว่าได้ยุติการสอบสวนแล้วโดยคำสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหาหรือพนักงานอัยการไม่ฟ้องผู้ต้องหาภายในเวลาที่ศาลกำหนด
- 4) เมื่อศาลไต่สวนมูลฟ้องแล้วเห็นว่าคดีไม่มีมูลและสั่งยกฟ้อง
- 5) เมื่อโจทก์ถอนฟ้องหรือมีการยอมความในคดีความผิดต่อส่วนตัวหรือเมื่อศาลพิจารณาแล้วพิพากษาหรือมีคำสั่งให้ยกฟ้อง
- 6) เมื่อศาลพิพากษาลงโทษปรับและจำเลยเสียค่าปรับแล้วหรือศาลให้ปล่อยชั่วคราวโดยมีกำหนดวันเพื่อให้จำเลยหาเงินค่าปรับมาชำระศาล
- 7) คดีอยู่ในระหว่างอุทธรณ์ ฎีกา ถ้าจำเลยต้องควบคุมหรือขังมาแล้วเท่ากับหรือเกินกว่ากำหนดจำคุกให้ศาลออกหมายปล่อยจำเลยหรือผู้ต้องคำพิพากษาให้จำคุกถูกจำครบกําหนดแล้วหรือได้รับพระราชทานอภัยโทษให้ปล่อยหรือโทษจำคุกนั้นหมดไปโดยเหตุอื่นให้ศาลออกหมายปล่อยผู้นั้นไป

คำสั่งคำร้องที่ 473/2527 จำเลยต้องชั่งมาเกินกว่ากำหนดจำคุกตามคำพิพากษาศาลชั้นต้นและโจทก์มิได้ฎีกาทำนองขอให้เพิ่มโทษให้ศาลชั้นต้นออกหมายปล่อยจำเลยไป

คำสั่งคำร้องที่ 337/2521 กรณีศาลชั้นต้นพิพากษาลงโทษจำคุกจำเลยศาลอุทธรณ์พิพากษากลับให้ยกฟ้องแต่ให้ชั่งจำเลยระหว่างฎีกานั้นหากปรากฏว่าจำเลยต้องชั่งมาเกินกำหนดโทษจำคุกตามคำพิพากษาศาลชั้นต้นและโจทก์มิได้ฎีกาทำนองขอให้เพิ่มโทษจำเลยย่อมยื่นคำร้องขอให้ศาลออกหมายปล่อยได้

ในการออกหมายปล่อยนั้น จะขอกล่าวถึงการปล่อยชั่วคราวเท่านั้น

5.4.2 การปล่อยชั่วคราวมีวิธีการกำหนดไว้ใน มาตรา 106 วรรคหนึ่ง (เกียรติขจรวัจนะสวัสดิ์, 2551: 546 -548) ดังต่อไปนี้

1) การปล่อยชั่วคราวไปโดยไม่ต้องมีหลักประกัน คือปล่อยผู้ต้องหาหรือจำเลยไปโดยไม่มีสัญญาหรือไม่มีหลักประกันเพียงแต่ให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยสาบานตนว่าจะมาตามนัดหรือหมายเรียก

2) การปล่อยชั่วคราวโดยมีประกัน คือปล่อยไปโดยมีสัญญาว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยจะมาเมื่อถูกเรียกหรือตามนัดถ้าไม่มาจะต้องเสียค่าปรับเป็นจำนวนตามที่ระบุไว้ในสัญญาประกัน

3) การปล่อยชั่วคราวโดยมีประกันและหลักประกัน คือนอกจากสัญญาประกันแล้วยังต้องนำหลักประกัน ได้แก่เงินสด หลักทรัพย์หรือบุคคลอื่นมาเป็นหลักประกัน

ผู้มีสิทธิยื่นคำร้องขอประกันตัวได้แก่บุคคลดังต่อไปนี้ผู้ต้องหาหรือจำเลยยื่นขอประกันตัวเองได้หรือผู้มีประโยชน์เกี่ยวข้อง เช่น ญาติพี่น้อง ผู้บังคับบัญชา นายจ้าง เพื่อนฝูงสามี ภรรยา เป็นต้น

5.4.3 หลักประกันที่จะนำมาวางประกันในการขอปล่อยชั่วคราว ตามมาตรา 114 มีดังต่อไปนี้

1) เงินสด

2) หลักทรัพย์อื่นมาวาง เช่น พันธบัตรรัฐบาล สลากออมสิน สมุดเงินฝากแบบประจำของธนาคาร เช็คที่ธนาคารเป็นผู้สั่งจ่ายหรือรับรอง หนังสือสำคัญสำหรับที่ดิน เช่น โฉนด น.ส.3 หรือ น.ส.3 ก แต่ใบ ส.ค.1 หรือหนังสือ สปก - 401 ใช้ไม่ได้ การนำที่ดินมาประกันผู้ต้องหาหรือจำเลย ต้องเป็นที่ดินที่ไม่มีภาระติดพันใดๆ และต้องนำสำเนาทะเบียนบ้านพร้อมหนังสือประเมินราคามาแสดงด้วย

3) บุคคลอื่นมาเป็นหลักประกันโดยแสดงหลักทรัพย์หรือเป็นการใช้บุคคลที่มีตำแหน่งหน้าที่และมีการกำหนดดวงเงินตามตำแหน่งหน้าที่ของบุคคลนั้นซึ่งเรื่องนี้มีระเบียบราชการฝ่ายตุลาการฉบับที่ 8 เรื่องการใช้บุคคลเป็นประกันหรือหลักประกันในการปล่อยชั่วคราว ลงวันที่ 22 มกราคม 2536

ขั้นตอนและผู้มีอำนาจพิจารณาอนุญาตให้ประกันตัว เมื่อผู้ต้องหาถูกควบคุมอยู่ ยังมิได้ถูกฟ้องต่อศาลให้ยื่นขอประกันตัวต่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการแล้วแต่กรณี เมื่อผู้ต้องหาต้องขังอยู่ตามหมายศาลแต่ยังมิได้ถูกฟ้องต่อศาลให้ยื่นต่อศาลนั้นเมื่อผู้ต้องหาถูกฟ้องแล้วให้ยื่นต่อศาลชั้นต้นที่ชำระคดีนั้น (ปริญญา จิตรการนทกิจ, 2549: 171)

5.4.4 ในการวินิจฉัยคำร้องขอให้ปล่อยชั่วคราว ตามมาตรา 108 วรรคหนึ่ง ต้องพิจารณาข้อเหล่านี้ประกอบด้วย

- 1) ความหนักเบาแห่งข้อหา
- 2) พยานหลักฐานที่ปรากฏแล้วมีเพียงใด
- 3) พฤติการณ์ต่างๆ แห่งคดีเป็นอย่างไร
- 4) เชื่อถือผู้ร้องขอประกันหรือหลักประกันได้เพียงใด
- 5) ผู้ต้องหาหรือจำเลยน่าจะหลบหนีหรือไม่
- 6) ภัยอันตรายหรือความเสียหายที่จะเกิดจากการปล่อยชั่วคราวมีเพียงใดหรือไม่
- 7) ในกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยต้องขังตามหมายศาลถ้ามีคำคัดค้านของพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ โจทก์หรือผู้เสียหายแล้วแต่กรณี ศาลจึงรับประกอบการวินิจฉัยได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1260/2558 ในคดีอาญาผู้ประกันซึ่งทำสัญญาประกันว่าจะส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยต่อศาลมีหน้าที่จะต้องนำตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยมาศาลตามกำหนดหรือตามที่ศาลมีหมายเรียกซึ่งหากผิดสัญญาก็มีใช้เพียงแต่ก่อให้เกิดความเสียหายภายในวงเงินตามสัญญาประกันเท่านั้น แต่ยังไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือของกระบวนการยุติธรรมทางศาลด้วยและตราบไต่ที่ผู้ประกันยังไม่ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยต่อศาลก็ต้องถือว่ายังคงผิดสัญญาประกันที่ทำไว้ต่อศาลอยู่ตราบนั้น แต่หากผู้ประกันชวนขวยได้ตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยมาภายในอายุความทางอาญา ศาลในคดีนั้น ๆ ก็ยังอาจลดค่าปรับลงได้ตามพฤติการณ์แห่งคดีแม้จะส่งมอบตัวเกิน 10 ปี นับแต่วันที่ศาลมีคำสั่งปรับผู้ประกันก็ตาม เมื่อผู้ประกันในคดีอาญาต่างๆ รวมทั้งผู้ประกันในคดีนี้มีสิทธิและหน้าที่ดังเช่นที่กล่าวมาผู้ร้องในคดีนี้จึงขอที่จะร้องขอให้บังคับคดีตามคำสั่งของศาลที่สั่งปรับผู้ประกันได้แม้จะเกินกำหนด 10 ปี นับแต่วันที่ศาลมีคำสั่งปรับผู้ประกัน

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3594/2557 คำสั่งศาลชั้นต้นที่ให้เพิกถอนการปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาที่ 1 เป็นกรณีศาลชั้นต้นเห็นว่าผู้ต้องหาที่ 1 ไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่งและไม่มีสิทธิอยู่ในราชอาณาจักร พฤติการณ์ของผู้ต้องหาที่ 1 อาจหลบหนีได้ซึ่งเป็นดุลพินิจของศาลชั้นต้นที่พิจารณาโดยอาศัยหลักเกณฑ์แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 108 และเป็นคำสั่งระหว่างพิจารณาที่ไม่ทำให้คดีเสร็จสำนวน กรณีจึงต้องห้ามมิให้อุทธรณ์ฎีกาคำสั่งนั้นในระหว่างพิจารณาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 196

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 751/2542 การที่ผู้ประกันหลายคนยื่นคำร้องขอปล่อยชั่วคราวโดยผู้ประกันทุกคนรวมกันมาขึ้นที่ศาลชั้นต้นอนุญาตให้ปล่อยจำเลยชั่วคราวก็เพราะเห็นว่าหากผู้ประกันผิดสัญญาประกันหลักทรัพย์และหลักประกันด้วยบุคคลรวมกันแล้วเป็นเงินจำนวนเพียงพอที่จะบังคับเอาชำระหนี้ได้ตามสัญญาประกันมิได้แยกให้ผู้ประกันแต่ละคนรับผิดชอบภายในวงเงินที่ระบุนราคาทรัพย์หรือราคาประกันเท่านั้นเป็นกรณีที่ผู้ประกันทุกคนรวมกันยื่นขอปล่อยจำเลยชั่วคราวและศาลชั้นต้นตีราคาประกันของผู้ประกันทุกคนรวมกันในวงเงินที่อนุญาตให้ปล่อยชั่วคราวทั้งในสัญญาประกันก็มีข้อความระบุให้ศาลมีอำนาจบังคับผู้ประกันให้ใช้เบี้ยปรับเต็มตามจำนวนในสัญญาประกันผู้ประกันทุกคนจึงต้องร่วมกันรับผิดชอบตามจำนวนในสัญญาประกันอย่างลูกหนี้ร่วม

การปล่อยชั่วคราวถือเป็นสิทธิในการยื่นคำร้องขอประกันตัวของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาซึ่งได้รับการรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

มาตรา 29 วรรคห้า บัญญัติว่า คำขอประกันผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาต้องได้รับการพิจารณาและจะเรียกหลักประกันจนเกินควรแก่กรณีมิได้ การไม่ให้ประกันต้องเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

5.5 หมายค้น

ผู้มีอำนาจในการค้น คือพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจส่วนราชการไม่มีอำนาจในการค้นซึ่งการค้นในที่รโหฐานเพื่อหาตัวคนหรือหาสิ่งของต้องมีหมายค้นตามมาตรา 57 ที่รโหฐาน หมายความว่าถึงที่ต่างๆ ซึ่งมีใช้ที่สาธารณสถานอันบุคคลทั่วไปมีความชอบธรรมที่จะเข้าไปได้ (เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, 2551: 337) เช่น บ้านพักอาศัย, สถานที่ส่วนบุคคล เป็นต้น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2024/2497 สถานที่บนขบวนรถไฟโดยสารไม่ใช่ที่รโหฐาน แต่เป็นที่สาธารณสถาน

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 19357/2556 แม้บ้านที่เกิดเหตุเป็นเคหสถานที่อยู่อาศัยของโจทก์ แต่ก็ยังเป็นที่ทำกรผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านที่เกิดเหตุด้วย พื้นที่ส่วนที่เป็นที่ทำกรผู้ใหญ่บ้านในเวลาราชการจึงไม่ใช่ที่รโหฐาน แต่เป็นที่สาธารณสถานเพราะประชาชนมีความชอบธรรมที่จะเข้าไปได้และหากมีเหตุอันควรสงสัยว่าโจทก์มีสิ่งของในความครอบครองเพื่อจะใช้ในการกระทำความผิดต่อกฎหมายเลือกตั้งจำเลยทั้งสี่ซึ่งได้รับแต่งตั้งจากผู้บังคับการตำรวจภูธรจังหวัดร้อยเอ็ดให้เป็นเจ้าหน้าที่ป้องกันปราบปรามการทุจริตในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเขตเลือกตั้งที่ 1 จังหวัดร้อยเอ็ดย่อมมีอำนาจเข้าค้นอีกทั้งจำเลยทั้งสี่เข้าไปค้นบ้านที่เกิดเหตุในเวลาประมาณ 11 นาฬิกา อันเป็นเวลาราชการโดยไม่ปรากฏว่ามีการค้นเกินเลยจากพื้นที่ส่วนที่เป็นที่ทำกรผู้ใหญ่บ้านเหตุที่จำเลยทั้งสี่เข้าไปค้นบ้านที่เกิดเหตุและค้นตัวโจทก์ก็เพราะมีเหตุอันควรสงสัยว่าโจทก์มีสิ่งของในความครอบครองเพื่อจะใช้ในการกระทำความผิดต่อกฎหมายเลือกตั้งจำเลยทั้งสี่จึงมีอำนาจกระทำเช่นนั้นได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 93

5.5.1 เหตุที่จะออกหมายค้นตามมาตรา 69 มีดังต่อไปนี้

1) เพื่อพบหรือยึดสิ่งของที่จะเป็นพยานหลักฐานประกอบการสอบสวน การได้สวนมูลฟ้องหรือการพิจารณา

2) เพื่อพบหรือยึดสิ่งของที่มิไว้เป็นความผิด หรือได้มาโดยผิดกฎหมายหรือมีเหตุอันควรสงสัยว่าได้ใช้หรือตั้งใจจะใช้ในการกระทำความผิดของนั้นได้มาโดยผิดกฎหมายโดยตรงเช่นทรัพย์สินที่ผู้ต้องหาไปขโมยมา

3) เพื่อพบและช่วยบุคคลซึ่งได้ถูกหน่วงเหนี่ยวหรือกักขังโดยมิชอบด้วยกฎหมาย

4) เพื่อพบบุคคลซึ่งมีหมายให้จับ

5) เพื่อพบหรือยึดสิ่งของตามคำพิพากษาหรือคำสั่งศาล

5.5.2 การค้นในที่รโหฐานมาตรา 92 ห้ามมิให้ค้นในที่รโหฐานโดยไม่มีหมายค้น

หรือ

คำสั่งของศาล เว้นแต่พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจเป็นผู้ค้นและในกรณีดังต่อไปนี้

(1) เมื่อมีเสียงร้องให้ช่วยมาจากข้างในที่รโหฐานหรือมีเสียงหรือพฤติกรรมอื่นใดอันแสดงได้ว่ามีเหตุร้ายเกิดขึ้นในที่รโหฐานนั้น

(2) เมื่อปรากฏความผิดซึ่งหน้ากำลังกระทำในที่รโหฐาน

(3) เมื่อบุคคลที่ได้กระทำความผิดซึ่งหน้าขณะที่ถูกไล่จับหนีเข้าไปหรือมีเหตุอันแน่นแฟ้นควรสงสัยว่าได้เข้าไปซุกซ่อนตัวอยู่ในที่รโหฐานนั้น

(4) เมื่อมีพยานหลักฐานตามสมควรว่าสิ่งของที่มิไว้เป็นความผิดหรือได้มาโดยการกระทำความผิดหรือได้ใช้หรือมิไว้เพื่อจะใช้ในการกระทำความผิดประกอบทั้งต้องมีเหตุอันสมควรเชื่อว่าเป็นเนื่องจากการเนินซ้ำกว่าจะเอาหมายค้นมาได้สิ่งของนั้นจะถูกโยกย้ายหรือทำลายเสียก่อน

(5) เมื่อที่รโหฐานนั้น ผู้จะต้องถูกจับเป็นเจ้าบ้านและการจับนั้นมีหมายจับหรือจับตามมาตรา 78

ข้อยกเว้นการค้นในที่รโหฐานโดยไม่มีหมายหรือคำสั่งศาลตามมาตรา 92 เพื่อเป็นการป้องกันการกระทำความผิดหรือเพื่อจับกุมผู้กระทำความผิดเมื่อมีเสียงร้องให้ช่วยมาจากข้างในที่รโหฐานเสียงร้องขอให้ช่วย เช่น ช่วยด้วยๆ ตามเดิมหากไม่มีเสียงร้องพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจไม่ได้ยินเสียงก็จะเข้าไปในที่รโหฐานนั้นไม่ได้จึงมีการบัญญัติใหม่ให้รวมถึง

เสียงอื่นใดหรือพฤติกรรมอื่นใดอันแสดงได้ว่ามีเหตุร้ายเกิดขึ้นในที่รโหฐานนั้น (เกียรติขจร วัจนะ สวัสดิ์, 2551:379 -381)

เมื่อปรากฏความผิดซึ่งหน้ากำลังกระทำลงในที่รโหฐานปรากฏต่อเจ้าพนักงานที่ทำการค้นมิใช่ปรากฏต่อหน้าบุคคลอื่นแล้วมาบอกกล่าวต่อเจ้าพนักงานอีกทอด

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 7454/2544 เจ้าพนักงานตำรวจผู้ร่วมจับจำเลยได้แอบซ่อนอยู่ที่บ้านจำเลยห่างประมาณ 30 เมตร ชุดหนึ่งและ 20 เมตรอีกชุดหนึ่ง เห็นสายลับมอบธนบัตรให้จำเลยแล้วจำเลยไปนำสิ่งของที่ซุกซ่อนมามอบให้สายลับซึ่งเป็นเมทแอมเฟตามีน 4 เม็ด การที่เจ้าพนักงานตำรวจเห็นการกระทำดังกล่าวของจำเลยเป็นการเห็นจำเลยกำลังกระทำ ความผิดฐานจำหน่ายเมทแอมเฟตามีนการกระทำของจำเลยจึงเป็นความผิดซึ่งหน้า

กรณีมีหมายต้องมีชื่อเจ้าพนักงานด้วยซึ่งต้องเป็นเจ้าพนักงานฝ่ายปกครองตั้งแต่ระดับสามหรือตำรวจคร้อยตำรวจตรีขึ้นไป

การค้นตัวบุคคลในที่สาธารณะห้ามมิให้ทำการค้น เว้นแต่มีเหตุอันควรสงสัยว่าบุคคลนั้นมีสิ่งของไว้ในครอบครองเพื่อที่จะใช้ในการกระทำความผิดหรือได้มาโดยกระทำความผิดหรือมีสิ่งของไว้เป็นความผิด ทั้งนี้หากเป็นการค้นตัวผู้หญิงต้องให้หญิงด้วยกันเป็นผู้ค้น

5.5.3 วิธีการค้นในที่รโหฐาน ให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจที่ทำการค้นในที่รโหฐานสั่งเจ้าของหรือคนอยู่ในนั้นหรือรักษาสถานที่ซึ่งจะค้นให้ยอมเข้าไปโดยมิหวงห้ามอีกทั้งให้ความสะดวกตามสมควรทุกประการในอันที่จะจัดการตามหมาย ทั้งนี้ให้พนักงานผู้นั้นแสดงหมายหรือถ้าค้นโดยไม่มีหมายก็ให้แสดงนามและตำแหน่ง

ถ้าบุคคลนั้นไม่ยินยอมให้เข้าไปเจ้าพนักงานมีอำนาจใช้กำลังเพื่อเข้าไปในกรณีจำเป็นจะเปิดหรือทำลายประตูบ้าน ประตูเรือน หน้าต่าง รั้วหรือสิ่งกีดขวางอย่างอื่นก็ได้

การค้นนั้นจะค้นได้แต่เฉพาะเพื่อหาตัวคนหรือสิ่งของที่ต้องการค้นเท่านั้น เว้นแต่ในกรณีการค้นหาสิ่งของโดยไม่จำกัดสิ่งเจ้าพนักงานผู้ค้นมีอำนาจยึดสิ่งของต่างๆ ซึ่งน่าจะเป็นพยานหลักฐานเพื่อประโยชน์หรือยื่นผู้ต้องหาหรือจำเลย

5.5.4 เวลาการค้นในที่รโหฐาน กำหนดให้ค้นในที่รโหฐานในเวลากลางวัน คือระหว่างพระอาทิตย์ขึ้นไปจนถึงพระอาทิตย์ตกดิน เว้นแต่ค้นในเวลากลางวันยังไม่แล้วเสร็จจะค้นต่อไปในเวลากลางคืนก็ได้ หรือในกรณีฉุกเฉินอย่างยิ่งหรือมีกฎหมายอื่นบัญญัติให้ค้นได้เป็นพิเศษ

หรือการค้นเพื่อจับผู้ร้ายถือเอาตามหลักความคิดของบุคคลธรรมดาหรือผู้ร้ายสำคัญถือตามอัตราโทษที่กระทำผิดที่มีอัตราโทษสูงหรือผู้ร้ายที่มีชื่อเสียงเป็นที่เกรงขามของประชาชนจะทำการค้นในเวลากลางคืนก็ได้ (ปริญญา จิตรกรานทีกิจ, 2549: 164)

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 8722/2555 เมื่อข้อเท็จจริงได้ความว่าบริเวณที่เกิดเหตุอยู่บนถนนสุทธาวาสไม่ใช่หลังซอยโรงถ่านตามที่สืบตำรวจโท ก. และสืบตำรวจตรี พ. อ้างว่ามีอาชญากรรมเกิดขึ้นประจำแต่อย่างใดและจำเลยไม่มีท่าทางเป็นพิรุธคงเพียงแต่นั่งโทรศัพท์อยู่เท่านั้นการที่สืบตำรวจโท ก. และสืบตำรวจตรี พ. อ้างว่าเกิดความสงสัยในตัวจำเลยจึงขอตรวจค้นโดยไม่มีเหตุผลสนับสนุนว่าเพราะเหตุใดจึงเกิดความสงสัยในตัวจำเลยจึงเป็นข้อสงสัยที่อยู่บนพื้นฐานของความรู้สึกเพียงอย่างเดียวถือไม่ได้ว่ามีเหตุอันควรสงสัยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 93 ที่จะทำการตรวจค้นได้การตรวจค้นตัวจำเลยจึงไม่ชอบด้วยกฎหมายจำเลยซึ่งถูกกระทำโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายจึงมีสิทธิโต้แย้งและตอบโต้เพื่อป้องกันสิทธิของตนตลอดจนเพิกเฉยไม่ปฏิบัติตามคำสั่งใดๆ อันสืบเนื่องจากการปฏิบัติที่ไม่ชอบดังกล่าวได้การกระทำของจำเลยจึงไม่เป็นความผิดตามที่โจทก์ฟ้อง

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5568/2558 เจ้าพนักงานตำรวจเข้าตรวจค้นที่เกิดเหตุโดยมีหมายค้นแต่คนที่อยู่ในบริเวณที่เกิดเหตุไม่มีใครยอมเปิดประตูให้การที่เจ้าพนักงานตำรวจตั้งกุญแจประตูรั้วบ้านและเข้าไปดำเนินการตรวจค้นเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าและเป็นการกระทำตามสมควรเพื่อให้สามารถเข้าไปในที่เกิดเหตุได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 8764/2554 หลังเกิดเหตุผู้เสียหายแจ้งต่อเจ้าพนักงานตำรวจทันทีแล้วเจ้าพนักงานตำรวจได้ออกสกัดจับคนร้ายในเส้นทางที่คาดว่าคนร้ายจะใช้หลบหนีก่อนจับกุมเจ้าพนักงานตำรวจรับทราบข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับรถจักรยานยนต์ของคนร้ายและของผู้เสียหายจากผู้เสียหายและเจ้าพนักงานตำรวจซึ่งออกมาสกัดจับคนร้ายที่พบรถจักรยานยนต์ต้องสงสัยทั้งสองคันตามที่ได้รับแจ้งในเวลาต่อเนื่องกันและยืนยันว่าจำเลยที่ 1 เป็นคนร้ายที่ร่วมกับจำเลยที่ 2 ซึ่งทรัพย์สินผู้เสียหายแล้วขับรถจักรยานยนต์ของผู้เสียหายที่ชิงมาได้หลบหนีผาด่านสกัดของเจ้าพนักงานตำรวจเจ้าพนักงานตำรวจชุดจับกุมยังติดตามต่อเนื่องจนกระทั่งพบเห็นจำเลยที่ 1 วิ่งหลบหนีเข้าไปในบ้านของจำเลยที่ 1 ซึ่งตามพฤติการณ์แทบจะไม่มี ความสงสัยเลยว่าจำเลยที่ 1 ได้กระทำความผิดมาแล้วสุด ๆ อันถือได้ว่าเป็นความผิดซึ่งหน้าตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 80 (2) ที่เจ้าพนักงานตำรวจสามารถกระทำการจับกุมจำเลยที่ 1

โดยไม่ต้องมีหมายค้นและหมายจับได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 78 (1) และมาตรา 92 (3)

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1164/2546 เจ้าพนักงานตำรวจได้ขอความยินยอมจาก ด้า. มารดาจำเลยซึ่งเป็นเจ้าของบ้านที่เกิดเหตุก่อนทำการค้นแสดงว่าการค้นกระทำขึ้นโดยอาศัยอำนาจความยินยอมของ ด้า. แม้การค้นจะกระทำโดยไม่มีหมายค้นที่ออกโดยศาลอนุญาตให้ค้นได้ ก็หาได้เป็นการค้นโดยมิชอบไม่นอกจากนี้ก่อนที่เจ้าพนักงานตำรวจจะดำเนินการค้นได้เห็นจำเลย ซึ่งอยู่ในห้องนอนโยนเมทแอมเฟตามีนออกไปนอกหน้าต่างอันเป็นกรณีที่เจ้าพนักงานตำรวจพบ จำเลยกำลังกระทำความผิดซึ่งหน้าและได้กระทำลงในที่รโหฐานเจ้าพนักงานตำรวจย่อมมีอำนาจ จับจำเลยได้โดยไม่ต้องมีหมายจับหรือหมายค้นตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 78 (1), 92 (2) เมทแอมเฟตามีนที่เจ้าพนักงานตำรวจยึดได้จึงนำมารับฟังประกอบคำรับ สารภาพของจำเลยได้

สรุป การสืบสวนสอบสวนกฎหมายได้ให้อำนาจแก่พนักงานสอบสวนหรือพนักงาน ฝ่ายปกครองในการจับ การควบคุมตัว การค้นและการปล่อยชั่วคราว การกระทำความผิดก็เพื่อให้ การดำเนินการแสวงหาข้อเท็จจริงทำได้โดยสะดวกรวมถึงการรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อใช้พิสูจน์ ความผิดของผู้ต้องหาทำได้รวดเร็วครบถ้วนซึ่งการดำเนินการดังกล่าวในคดีอาญาย่อมส่งผล กระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ดังนั้นการจับ ควบคุมตัว การขัง การจำคุก การค้น รวมถึงการปล่อยตัวชั่วคราว จึงต้องมีหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนเพื่อให้การดำเนินคดีเป็นไปอย่างมี ประสิทธิภาพและกระทบกับสิทธิและเสรีภาพของประชาชนน้อยที่สุด

พนักงานอัยการ

พนักงานอัยการ เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งดำเนินคดีต่อจากพนักงานสอบสวนเมื่อพนักงาน สอบสวนได้สอบสวนคดีเสร็จแล้วก็จะส่งสำนวนการสอบสวนให้พนักงานอัยการเพื่อฟ้องผู้ต้องหา ต่อศาลต่อไปพนักงานอัยการจึงเปรียบเสมือนทนายของแผ่นดินมีอำนาจหน้าที่ในการดำเนินคดีใน นามของรัฐ (นัยนา เกิดวิชัย, 2549: 239)

หลักการฟ้องคดีของพนักงานอัยการตามกฎหมายไทยตามประมวลกฎหมายวิธี พิจารณาความอาญา

1. เมื่อพนักงานอัยการหลังจากได้รับความเห็นและสำนวนการสอบสวนแล้วให้ปฏิบัติ ดังต่อไปนี้

1.1 ตาม มาตรา 143 เมื่อได้รับความเห็นและสำนวนจากพนักงานสอบสวนดังกล่าวใน มาตรา ก่อนให้พนักงานอัยการปฏิบัติดังต่อไปนี้

(1) ในกรณีที่มีความเห็นควรสั่งไม่ฟ้องให้ออกคำสั่งไม่ฟ้องแต่ถ้าไม่เห็นชอบด้วยก็ให้สั่ง ฟ้องและแจ้งให้พนักงานสอบสวนส่งผู้ต้องหาเพื่อฟ้องต่อไป

(2) ในกรณีมีความเห็นควรสั่งฟ้องให้ออกคำสั่งฟ้องและฟ้องผู้ต้องหาต่อศาลถ้าไม่ เห็นชอบด้วยก็ให้สั่งไม่ฟ้อง

ในกรณีหนึ่งกรณีใดข้างต้นพนักงานอัยการมีอำนาจ

(ก) สั่งตามที่เห็นควรให้พนักงานสอบสวนดำเนินการสอบสวนเพิ่มเติมหรือส่งพยานคน ไตมาให้ซักถามเพื่อสั่งต่อไป

(ข) วินิจฉัยว่าควรปล่อยผู้ต้องหา ปล่อยชั่วคราว ควบคุมไว้หรือขอให้ศาลขัง แล้วแต่ กรณีและจัดการหรือสั่งการให้เป็นไปตามนั้น

ในคดีฆาตกรรม ซึ่งผู้ตายถูกเจ้าพนักงานซึ่งอ้างว่าปฏิบัติราชการตามหน้าที่ฆ่าตายหรือ ตายในระหว่างอยู่ในความควบคุมของเจ้าพนักงานซึ่งอ้างว่าปฏิบัติราชการตามหน้าที่อธิบดีกรม อัยการหรือผู้รักษาการแทนเท่านั้นมีอำนาจออกคำสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้อง

พนักงานอัยการเมื่อได้รับสำนวนการสอบสวนและความเห็นควรสั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้อง จากพนักงานสอบสวนแล้วพนักงานอัยการมีความเป็นอิสระในการสั่งคดีโดยใช้ดุลพินิจที่จะสั่งฟ้อง หรือไม่ฟ้องก็ได้ โดยพิจารณาจากสำนวนและพยานหลักฐานตามสำนวนว่าเพียงพอหรือไม่ พร้อม ความเห็นของพนักงานสอบสวนโดยที่อำนาจการสั่งฟ้องคดีเป็นของพนักงานอัยการเท่านั้น พนักงานสอบสวนมีสิทธิแต่เพียงทำความเข้าใจเห็นว่าควรสั่งฟ้องหรือไม่เสนอมาพร้อมสำนวนสอบสวน เท่านั้น

ในคดีอาญาเรื่องใดแม้จะปรากฏข้อเท็จจริงว่าผู้ต้องหากระทำความผิดจริงและให้การ รับสารภาพมีพยานหลักฐานชัดเจนพนักงานอัยการก็อาจใช้ดุลพินิจสั่งไม่ฟ้องได้หากเห็นว่าคำสั่ง ฟ้องคดีนั้นจะไม่ใช่ประโยชน์ต่อสาธารณะชน เช่น คดีลักขโมย

1.2 กรณีของการสั่งคดีที่เปรียบเทียบปรับได้ให้พิจารณาตามมาตรา 144 ในกรณีที่ พนักงานอัยการมีคำสั่งฟ้องถ้าความผิดนั้นเป็นความผิดซึ่งอาจเปรียบเทียบได้ถ้าเห็นสมควร พนักงานอัยการมีอำนาจดังต่อไปนี้

(1) สั่งให้พนักงานสอบสวนพยานเปรียบเทียบคดีนั้นแทนการที่จะส่งผู้ต้องหาไปยังพนักงานอัยการ

(2) เมื่อผู้ต้องหาถูกส่งมายังพนักงานอัยการแล้วสั่งให้ส่งผู้ต้องหาพร้อมด้วยสำนวนกลับไปยังพนักงานสอบสวนให้พยายามเปรียบเทียบคดีนั้นหรือถ้าเห็นสมควรจะสั่งให้พนักงานสอบสวนอื่นที่มีอำนาจจัดการเปรียบเทียบให้ก็ได้

คดีเปรียบเทียบปรับได้เป็นคดีเล็กน้อยอัยการก็มีอำนาจสั่งให้พนักงานสอบสวนเปรียบเทียบปรับได้ไม่ต้องฟ้องต่อศาลอีกแต่หากการส่งคดีนั้นพนักงานสอบสวนทำความเห็นควรสั่งฟ้องแต่พนักงานอัยการมีความเห็นสั่งไม่ฟ้องให้พิจารณาตาม มาตรา 145

1.3 การตรวจสอบการใช้ดุลพินิจของพนักงานอัยการตามมาตรา 145 ในกรณีที่มีคำสั่งไม่ฟ้องและคำสั่งนั้นไม่ใช่ของอธิบดีกรมอัยการถ้าในนครหลวงกรุงเทพธนบุรีให้รับส่งสำนวนการสอบสวนพร้อมกับคำสั่งไปเสนออธิบดีกรมตำรวจ รองอธิบดีกรมตำรวจหรือ ผู้ช่วยอธิบดีกรมตำรวจ ถ้าในจังหวัดอื่นให้รับส่งสำนวนการสอบสวนพร้อมกับคำสั่งไปเสนอผู้ว่าราชการจังหวัดแต่ทั้งนี้มิได้ตัดอำนาจพนักงานอัยการที่จะจัดการอย่างใดแก่ผู้ต้องหาตั้งบัญญัติไว้ใน มาตรา 143

ในกรณีที่อธิบดีกรมตำรวจ รองอธิบดีกรมตำรวจหรือผู้ช่วยอธิบดี กรมตำรวจในนครหลวงกรุงเทพธนบุรี หรือผู้ว่าราชการจังหวัดในจังหวัดอื่นแย้งคำสั่งของพนักงานอัยการ ให้ส่งสำนวนพร้อมกับความเห็นที่แย้งกันไปยังอธิบดีกรมอัยการเพื่อชี้ขาดแต่ถ้าคดีจะขาดอายุความหรือมีเหตุอย่างอื่นอันจำเป็นจะต้องรีบฟ้องก็ให้ฟ้องคดีนั้นตามความเห็นของอธิบดีกรมตำรวจ รองอธิบดีกรมตำรวจ ผู้ช่วยอธิบดีกรมตำรวจ หรือผู้ว่าราชการจังหวัดไปก่อน

บทบัญญัติในมาตรานี้ให้นำมาบังคับในการที่พนักงานอัยการจะอุทธรณ์ฎีกาหรือถอนฟ้อง ถอนอุทธรณ์และถอนฎีกาโดยอนุโลม

มาตรา 145/1 สำหรับการสอบสวนซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของเจ้าพนักงานตำรวจในกรณีที่มีคำสั่งไม่ฟ้องและคำสั่งนั้นไม่ใช่คำสั่งของอัยการสูงสุด ถ้าในกรุงเทพมหานครให้รับส่งสำนวนการสอบสวนพร้อมกับคำสั่งเสนอผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ รองผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ หรือผู้ช่วยผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ ถ้าในจังหวัดอื่นให้รับส่งสำนวนการสอบสวนพร้อมกับคำสั่งเสนอผู้บัญชาการหรือรองผู้บัญชาการ ซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาของพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบ แต่ทั้งนี้มิได้ตัดอำนาจพนักงานอัยการที่จะจัดการอย่างใดแก่ผู้ต้องหาตั้งบัญญัติไว้ใน มาตรา 143

ในกรณีที่ผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ รองผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ หรือผู้ช่วยผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติในกรุงเทพมหานคร หรือผู้บัญชาการหรือรองผู้บัญชาการซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาของพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบในจังหวัดอื่นแย้งคำสั่งของพนักงานอัยการให้ส่งสำนวนพร้อมกับความเห็นที่แย้งไปยังอัยการสูงสุดเพื่อชี้ขาด แต่ถ้าคดีจะขาดอายุความ หรือมีเหตุอย่างอื่นอันจำเป็นจะต้องรีบฟ้อง ก็ให้ฟ้องคดีนั้นตามความเห็นของผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ รองผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ ผู้ช่วยผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ ผู้บัญชาการหรือรองผู้บัญชาการดังกล่าวแล้วแต่กรณีไปก่อน

บทบัญญัติในมาตรานี้ ให้นำมาบังคับในการที่พนักงานอัยการจะอุทธรณ์ ฎีกา หรือถอนฟ้องถอนอุทธรณ์และถอนฎีกาโดยอนุโลม

ในกรณีที่พนักงานอัยการมีคำสั่งไม่ฟ้อง

1.3.1 หากคดีนั้นเป็นคำสั่งไม่ฟ้องของอัยการสูงสุดถือว่าคำสั่งนั้นเป็นที่สุด

1.3.2 หากคำสั่งไม่ฟ้องนั้นไม่ใช่คำสั่งของอัยการสูงสุดจัดการดังต่อไปนี้

1) ในกรุงเทพมหานคร ให้รับส่งสำนวนการสอบสวนพร้อมกับคำสั่งไปเสนออธิบดีกรมตำรวจ รองอธิบดีกรมตำรวจหรือผู้ช่วยอธิบดีกรมตำรวจ (ปัจจุบันคือตำแหน่งผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ รองผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ หรือผู้ช่วยผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ)

2) ในต่างจังหวัด ให้รับส่งสำนวนการสอบสวนพร้อมกับคำสั่งไปเสนอผู้ว่าราชการจังหวัด

หากมีความเห็นแย้งคำสั่งไม่ฟ้องของพนักงานอัยการและหากผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติหรือผู้ว่าราชการจังหวัด เห็นแย้งคำสั่งของพนักงานอัยการให้ส่งสำนวนพร้อมกับความเห็นที่แย้งกันไปยังอัยการสูงสุดเพื่อชี้ขาด

มาตรา 165 ในคดีซึ่งพนักงานอัยการเป็นโจทก์ ในวันไต่สวนมูลฟ้อง ให้จำเลยมาหรือคุมตัวมาศาล ให้ศาลส่งสำเนาฟ้องแก่จำเลยรายตัวไป เมื่อศาลเชื่อว่าเป็นจำเลยจริงแล้ว ให้อ่านและอธิบายฟ้องให้ฟังและถามว่าได้กระทำความผิดจริงหรือไม่จะให้การต่อสู้อย่างไรบ้างคำให้การของจำเลยให้จดไว้ถ้าจำเลยไม่ยอมให้การก็ให้ศาลจดรายงานไว้และดำเนินการต่อไป

วันไต่สวนมูลฟ้อง คือวันที่พนักงานอัยการฟ้องผู้ต้องหาต่อศาล ในทางปฏิบัติศาลไม่เคยไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์เลยเพราะคดีที่พนักงานอัยการ

เป็นโจทก์นั้นได้ผ่านการกลั่นกรองจากพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการแล้ว จึงเป็นที่เชื่อได้ว่าคดีดังกล่าวมีมูลเพียงพอที่จะพิจารณาคดีได้ การไต่สวนมูลฟ้องเป็นการไต่สวนว่าคดีที่ฟ้องนั้นมีมูลหรือไม่ที่ศาลจะรับไว้พิจารณาดังนั้นจึงไต่สวนเฉพาะคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์

ในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ แม้ศาลยังไม่ได้ประทับฟ้องไว้พิจารณาจำเลยก็ตกอยู่ในฐานะจำเลยแล้ว แต่คดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ยังไม่ตกเป็นจำเลยจนกว่าศาลจะประทับรับฟ้อง

ศาลยุติธรรม

ศาลเป็นผู้ทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีอาญาที่พนักงานอัยการหรือผู้เสียหายเป็นโจทก์ ฟ้องศาลในที่นี่หมายถึงศาลยุติธรรมหรือผู้พิพากษาที่มีอำนาจดำเนินการในคดีอาญาศาลใดจะมีอำนาจเกี่ยวกับคดีอาญานั้นมีบัญญัติไว้ในพระธรรมนูญศาลยุติธรรม ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ชั้น คือ ศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์และศาลฎีกา (นัยนา เกิดวิชัย, 2549: 239)

ก. ศาลชั้นต้น คือศาลที่จะเริ่มพิจารณาอุทธรณ์คดีเป็นเบื้องต้น ศาลชั้นต้นที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาสำหรับในกรุงเทพมหานคร ได้แก่ศาลแขวงพระนครเหนือ ศาลแขวงพระนครใต้ ศาลแขวงธนบุรี ศาลจังหวัดมีนบุรี ศาลคดีเด็กและเยาวชนกลาง ศาลอาญาธนบุรี และศาลอาญา ส่วนในจังหวัดอื่นได้แก่ศาลแขวง ศาลจังหวัดและศาลคดีเด็กและเยาวชน

ข. ศาลอุทธรณ์ คือศาลซึ่งวินิจฉัยข้อผิดพลาดหรือข้อขาดตกบกพร่องของศาลชั้นต้น เพื่อให้เกิดความยุติธรรมในกระบวนการวิธีพิจารณาอุทธรณ์คดี ศาลอุทธรณ์นั้นเดิมมีอยู่ศาลเดียว ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร แต่ปัจจุบันได้ขยายออกไปอีก 9 ศาล คือศาลอุทธรณ์ ภาค 1 – 9

ค. ศาลฎีกา คือเป็นศาลสูงสุดของศาลในระบบศาลยุติธรรมมีศาลเดียว ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร มีอำนาจหน้าที่ในการวินิจฉัยความบกพร่องหรือข้อผิดพลาดในการพิจารณาคดีของศาลอุทธรณ์อีกชั้นหนึ่ง

การพิจารณาพิพากษาคดีอาญามีสาระสำคัญ ดังต่อไปนี้ (นัยนา เกิดวิชัย, 2549:234-235)

1. ต้องมีการฟ้องจึงจะมีการพิจารณาคดีได้ ศาลไม่มีอำนาจริเริ่มการพิจารณาคดีได้เอง
2. การพิจารณาต้องทำโดยเปิดเผย ประชาชนที่สนใจมีสิทธิฟังการพิจารณาคดีได้

3. การพิจารณาต้องกระทำต่อหน้าจำเลยเพื่อให้โอกาสแก่จำเลยในการที่จะต่อสู้คดีโดยมี
โอกาสได้ซักพยานและชี้แจงข้อเท็จจริงตามสมควรการพิจารณาคดีลับหลังจำเลยมิได้เฉพาะ
ในกรณีข้อยกเว้นตามมาตรา 172 ทวิ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา
4. ในคดีอุกฉกรรจ์หรือที่เด็กกระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในขณะนั้นบัญญัติว่าเป็น
ความผิดถ้าจำเลยไม่มีหมายให้ศาลตั้งหมายให้เมื่อจำเลยต้องการ
5. การพิจารณาคดีอาญากระทำได้ครั้งเดียวสำหรับความผิดอันเดียวกันนั้น ถ้าศาล
พิจารณายกฟ้องและคดีถึงที่สุดแล้วจะรื้อฟื้นเอาการกระทำนั้นขึ้นมาพิจารณาใหม่อีกไม่ได้
6. คำพิพากษาจะถือความจริงเป็นใหญ่แม้ปรากฏว่าจำเลยรับสารภาพแต่ถ้าศาลเห็นว่า
จำเลยไม่มีความผิดก็ต้องพิพากษาปล่อยตัวจำเลยไป
7. ศาลจะพิพากษาลงโทษจำเลยได้ต่อเมื่อข้อเท็จจริงที่ปรากฏในทางพิจารณาตรงกับ
ข้อเท็จจริงที่บรรยายในฟ้องถ้าข้อเท็จจริงที่ปรากฏในทางพิจารณาต่างกับข้อเท็จจริงที่บรรยายใน
ฟ้องศาลต้องยกฟ้อง
8. ศาลต้องการพิจารณาพยานหลักฐานในคดีก่อนมีคำพิพากษา เว้นแต่เป็นคดีที่จำเลย
รับสารภาพและคดีนั้นกำหนดอัตราโทษอย่างต่ำให้จำคุกไม่เกินห้าปีหากคดีใดมีอัตราโทษสูงกว่า
ห้าปีหรือโทษสถานหนักกว่านั้นศาลต้องฟังพยานหลักฐานโจทก์จนพอใจว่าจำเลยได้กระทำ
ความผิดจริง
9. ต้องพิพากษาว่าจำเลยมีความผิดหรือไม่ตามตัวบทกฎหมาย ถ้าจะพิพากษาลงโทษต้อง
ระบุบทมาตราแห่งความผิดลงไว้ในคำพิพากษาด้วย
10. พิจารณาลงโทษเฉพาะโทษที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นและลงโทษไม่เกิน
คำขอในฟ้อง

กรมราชทัณฑ์

เจ้าหน้าที่ฝ่ายราชทัณฑ์ เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เข้ามาเกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรม
ทางอาญาเกือบทุกขั้นตอน โดยทำหน้าที่ควบคุมผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้ในระหว่างการดำเนิน
คดีอาญาไม่ว่าจะเป็นขั้นก่อนศาลพิจารณา ระหว่างการพิจารณา ตลอดจนภายหลังการพิจารณา
พิพากษา ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นกระบวนการในศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกา เจ้าหน้าที่ฝ่าย
ราชทัณฑ์มีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติตามคำสั่งของศาล เช่น ควบคุมตัว ปล่อยตัวหรือแม้แต่คำ

พิพากษาประหารชีวิต ก็เป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชทัณฑ์ที่จะต้องดำเนินการให้เป็นไปตามคำพิพากษาของศาล เป็นต้น (นัยนา เกิดวิชัย, 2549: 239-240)

กรมราชทัณฑ์ มีเรือนจำ ทัณฑสถานและสถานที่กักขังในสังกัดจำนวน 143 แห่ง เพื่อรองรับผู้ต้องราชทัณฑ์ จำนวน 317,672 คน (ข้อมูล ณ วันที่ 11 มกราคม พ.ศ. 2559)

ทั้งนี้ เจ้าหน้าที่ฝ่ายราชทัณฑ์ยังมีความรับผิดชอบสำคัญอื่นอีก คือการฝึกอบรมและแก้ไขฟื้นฟูผู้ถูกคุมขังให้กลับตนเป็นคนดีด้วยการให้การอบรมทั้งในด้านศีลธรรมและอาชีพเพื่อให้ผู้ต้องขังสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมภายนอกได้ภายหลังได้รับการปล่อยตัวไป

ทนายความ

ทนายความเข้ามาเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม คือเข้ามาว่าความแก้ต่างให้แก่คู่ความ ไม่ว่าจะเป็นโจทก์หรือจำเลย ทนายความเป็นผู้ประกอบอาชีพกฎหมายโดยอิสระ ทนายความจะให้คำปรึกษาหรือดำเนินคดีแทนโดยคิดค่าบริการจากลูกค้า ทนายความจึงเป็นบุคคลสำคัญคนหนึ่งในกระบวนการยุติธรรมเพราะเป็นผู้รู้กฎหมายและทำหน้าที่เป็นตัวแทนของคู่ความในการดำเนินคดีในศาลการกระทำของทนายความในศาลมีผลเท่ากับคู่ความทำเอง(นัยนา เกิดวิชัย, 2549: 238-239)

กรมคุมประพฤติ

กรมคุมประพฤติเป็นองค์กรหลักในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดในชุมชน ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดโดยบังคับรักษาเริ่มในปี พ.ศ. 2555

สนับสนุนป้องกันและแก้ไขปัญหาอาชญากรรมด้วยเครือข่ายชุมชนมีบทบาทสำคัญในการนำเสนอนวัตกรรมเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมในการบริหารงานยุติธรรมและการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดมีบุคลากรที่มีคุณภาพเป็นมืออาชีพและรักการให้บริการตลอดจนมีวัฒนธรรมองค์กรที่โดดเด่นเป็นที่ประจักษ์ในด้านความซื่อสัตย์สุจริตเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้มีการทำงานที่โปร่งใสได้มาตรฐานเป็นที่ยอมรับ

หน้าที่ของกรมคุมประพฤติ

ในชั้นก่อนฟ้องดำเนินการสืบเสาะและพินิจควบคุมและสอดส่องแก้ไขฟื้นฟูและสงเคราะห์ผู้กระทำผิด

ชั้นพิจารณาคดีของศาล ภายหลังจากที่ศาลมีคำพิพากษา ดำเนินการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับรักษาตามกฎหมายเสริมสร้างสนับสนุนและประสานงานให้ภาคประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด

สรุปกระบวนการยุติธรรมทางอาญา คือขั้นตอน กระบวนการในการนำคดีอาญาขึ้นสู่ศาล โดยเริ่มเมื่อมีการกระทำผิดทางอาญาแล้วเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองหรือตำรวจทำการสืบสวนสอบสวนเพื่อหาพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องในคดีมาพิสูจน์ความผิดรวบรวมสำนวนส่งให้พนักงานอัยการเป็นผู้ฟ้องผู้ต้องหา ศาลจะพิจารณาคดีตามพยานหลักฐานที่ปรากฏและกรรมราชทัณฑ์หรือกรมคุมประพฤติจะบังคับโทษแก่จำเลยให้เป็นไปตามคำพิพากษาของศาลการกำหนดวิธีการในกระบวนการยุติธรรมทางอาญานี้ก็เพื่อให้ได้พยานหลักฐานที่ครบถ้วนถูกต้องจนพิสูจน์ได้ว่าว่าบุคคลนั้นเป็นผู้กระทำความผิดจริง

เอกสารอ้างอิง

เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. (2551). คำอธิบายหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา. พิมพ์ครั้งที่ 6.

กรุงเทพฯ: หจก.จิรรัชการพิมพ์

นัยนา เกิดวิชัย. (2549). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมาย. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: บริษัทเอ็กซ์

เปอร์เน็ท

ปริญญา จิตรการนทีกิจ. (2549). หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ:

วิญญูชน.

สมศักดิ์ เอี่ยมพลับใหญ่. (2548). เกร็ดกฎหมาย วิ.อาญา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์

บัณฑิตอักษร

บรรณานุกรม

กิริติ กาญจนรินทร์. (2551). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 6 ว่าด้วย มรดก. พิมพ์ครั้งที่ 1. สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภาปีที่พิมพ์.

เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. (2544). คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาค 1. พิมพ์ครั้งที่ 7.

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. (2551). คำอธิบายหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา. พิมพ์ครั้งที่ 6.

กรุงเทพฯ: หจก.จิวรัชการพิมพ์

คงสิทธิ์ ศรีทอง. (2545). กฎหมายเบื้องต้น. มหาสารคาม: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

สถาบันราชภัฏมหาสารคาม.

คณิต ณ นคร. (2543). กฎหมายอาญาภาคทั่วไป. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์

วิญญูชน จำกัด.

จิตติ ดิงศภัทย์. (2530). กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยบุคคล. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

จิตติ ดิงศภัทย์. (2552). การใช้การตีความกฎหมาย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เดือน

ตุลา.

เฉลิมชัย เกษมสันต์. (2554). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยมรดก. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิต.

เชษฐ รัชดาพรรณธัญกุล, อีสริยาศิริ พยัตติกุล และคณะ. (2556). หลักกฎหมายธุรกิจ Principle of

Business Law. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ศูนย์กฎหมายการแพทย์ สาธารณสุข สิ่งแวดล้อมและวิทยาศาสตร์คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.

ดิเรก ควรสมาคม. (2552). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมาย. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: โรง

พิมพ์เดือนตุลา.

ทวี บัวทอง, ประสงค์ ชิงชัย. (2541). กฎหมายพาณิชย์. กรุงเทพฯ: จิตรวัฒน์.

ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ. (2554). หลักกฎหมายอาญา ภาคทั่วไป. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด.

ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ. (2544). ประมวลกฎหมายอาญา. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญู

ชน จำกัด.

ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ. (2544). ประมวลกฎหมายอาญา ฉบับอ้างอิง. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: วิญญูชน. 264

ทัชชฌัย ฤกษ์สุต. (2551). ขอบเขตการใช้กฎหมาย ในความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับกฎหมาย มานิตย์

จุมปาบรรณาธิการ. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธรรมเนียบ แก้วหอมคำ. (2556). กฎหมายครอบครัว. อุดรธานี: สำนักวิชาศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.

ธีระ ศรีธรรมรักษ์. (2519). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย

รามคำแหง.

นัยนา เกิดวิชัย. (2549). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ :

สำนักพิมพ์นิตินัย.

นัยนา เกิดวิชัย. (2549). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมาย. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : ธรรมมลการ

พิมพ์.

นัยนา เกิดวิชัย. (2549). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมาย. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: บริษัทเอ็กซ์

เปอร์เนท.

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ แก้ไขเพิ่มเติมโดย มานิตย จุมปา. (2548). คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยมรดก. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: นิติธรรม.

- บัญญัติ สุชีวะ. (2547). คำอธิบายกฎหมายลักษณะทรัพย์สิน. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วน
จำกัด จีรรัชการพิมพ์.
- บุญเพราะ แสงเทียน. (2552). กฎหมายธุรกิจเพื่อการจัดการ Business Law for Management.
กรุงเทพฯ:วิทย์พัฒน์.
- ปกรณ์ มณีปกรณ์. (2550). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพฯ: ห้าง
หุ้นส่วน จำกัด เอ็ม.ที.เพรส.
- ประชุม โฉมฉาย. (2549). หลักกฎหมายโรมันเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือน
ตุลา.
- ประสพสุข บุญเดช. (2559). คำอธิบายกฎหมายครอบครัว. พิมพ์ครั้งที่ 22. กรุงเทพมหานคร :
สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา.
- ประสิทธิ์ ไชวโกลกุล. (2543). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วย นิติบุคคล
และความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคล. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นิติธรรม.
- ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช. (2545). ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับกฎหมาย. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปริญญา จิตรการณทิกิจ. (2549). หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ:
วิญญูชน.
- ปัญญา ถนอมรอด. (2550). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วย ยืม คำประกัน
จำนอง จำน่า. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา.
- 265
- ไพฑูริศ เอกจริยกร. (2556). คำอธิบายเช่าทรัพย์สิน เช่าซื้อ (Hire of Property, Hire-Purchase).
พิมพ์ครั้งที่ 17. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด.

พรชัย สุนทรพันธุ์.(2560). คำอธิบายกฎหมายลักษณะมรดก. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ สำนักอบรม
ศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิต.

ภูมิชัย สุวรรณดี, มานิต จุมปาและชิตาพร พิศลยบุตร โต๊ะวิเศษกุล. (2549). ความรู้เบื้องต้น
เกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นิติธรรม.

มานะ พิทยาภรณ์. (2512). สัญญาเช่าซื้อ วารสารนิติศาสตร์. ปีที่ 1 (ฉบับที่ 1). น. 69-82)

มานิต จุมปาและคณะ. (2557). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ :
นิติธรรม.

มานิตย์ จุมปา, ชิตาพร พิศลยบุตร โต๊ะวิเศษกุล และกัณชิตมา ช่างทำ. (2556).

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป (Introduction to law). พิมพ์ครั้งที่ 7.

กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์นิติธรรม.

มานิตย์ จุมปา. (2551). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งว่าด้วยทรัพย์สิน.พิมพ์ครั้งที่ 6,

แก้ไขเพิ่มเติม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ยุทธนา พุนทอง. (2538). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์นิติยุติ.

ระวินท์ สีสพัฒนะ. (2555). ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับกฎหมาย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน
จำกัด.

รัชฎา เอกบุตร.(2555). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว

บิดามารดาและบุตร. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: นิติธรรม.

ราชกิจจานุเบกษา. (2552). ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับกฎหมาย. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2543). พจนานุกรมศัพท์กฎหมายไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน.

พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์.

ราชกิจจานุเบกษา. (2544). พจนานุกรมศัพท์กฎหมายไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. พิมพ์ครั้งที่ 3.

กรุงเทพฯ: อรุณการ พิมพ์.

วินัย ล้าเลิศ. (2543). กฎหมายอาญา1. พิมพ์ครั้งที่ 4. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

วิชญ์ เครื่องาม. (2539). เอกสารการสอนชุดวิชาความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป.

กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

สมทบ สุวรรณสุทธิ. (2510). ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยบุคคล. กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สมยศ เชื้อไทย. (2540). คำอธิบายวิชากฎหมายแพ่งหลักทั่วไป. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
วิญญูชน. 266

สมยศ เชื้อไทย. (2553). คำอธิบายวิชากฎหมายแพ่ง : หลักทั่วไป. พิมพ์ครั้งที่ 16.
กรุงเทพฯ :วิญญูชน.

สมศักดิ์ เอี่ยมพลับใหญ่. (2548). เกร็ดกฎหมาย วิ.อาญา.พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์บัณฑิตอักษร.

สุเมธ จานประดับ.(2553). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการตีความกฎหมาย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ :
บริษัทแซทไฟร์พริ้นติ้งจำกัดฯ.

หยุด แสงอุทัย. (2535). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

หยุด แสงอุทัย. (2551). กฎหมายอาญาภา 1. พิมพ์ ครั้งที่ 20. สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

หยุด แสงอุทัย. (2555). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป. พิมพ์ครั้งที่ 18. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อรพินท์ ขจรอำไพสุข. (2551).“ผู้ทรงสิทธิ” ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับกฎหมาย. กรุงเทพฯ:
พิมพ์ครั้งที่ 8. สำนักพิมพ์ แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อุมาพร ภาพแสน . (2554). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป . ขอนแก่น :

มหาวิทยาลัยขอนแก่น วิทยาเขตหนองคาย.

BLOGGONSITE. (2561). “Line อัปเดตฟีเจอร์ใหม่ Unsend ลบข้อความ รูปภาพที่ส่งไปแล้ว ทั้งในคอม และ มือถือ”. [Online].

Available:<https://bloggonsite.com/2017/12/13/line>. [สืบค้นวันที่ 13 พฤษภาคม 2561].

กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม. (2555). การประหารชีวิต อดีต – ปัจจุบัน. [online]. Available:

<http://www.correct.go.th/mu/index4.html> [ค้นข้อมูลวันที่ 4 สิงหาคม 2555].

กิตติศักดิ์ ปรกติ. (2556). “ส่วนที่ 3 เจื่อนไซ ความมีผลแห่งนิติกรรม”. เอกสารประกอบการศึกษา วิชากฎหมายลักษณะนิติกรรมสัญญา. [Online]. Available :

<http://th.wikipedia.org/wiki> [วันที่ค้น ข้อมูล 2 ตุลาคม 2556].

โกมินทร์ นิตยวงสา. (2555). กฎหมายผู้เยาว์. [online]. Available

:http://puyaolaw.blogspot.com/2013_11_01_archive.html [ค้นข้อมูล 3

กรกฎาคม 2556].

โกเมศ ขวัญเมือง. (2549). การศึกษาแนวใหม่ : ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป. วันที่

ค้นหาข้อมูล 7/02/57 , เว็บไซต์ <http://www.kpi.ac.th/wiki/index.php/>.

คำตา พรมรักษา. (2555). ที่ดินทำเลดี ในจังหวัดอุดรธานี. [online]. Available :

<http://www.thaisinonline.com/A001%E0%B8%82%E0> [ค้นข้อมูล 3 กรกฎาคม 2555].

คิม สกุส. (2550). เส้นทางแห่งรอยอดีตความรุ่งเรืองของ "กรุงศรีอยุธยา" ราชธานีเก่าในวันนี้

กับ ชาววายร้ายสาย สอง. [online]. Available

:<http://www.thaimtb.com/cgi-bin/viewkatoo.pl?id=182346&st=121/> [ค้นข้อมูล
3 กรกฎาคม 2555]

จิตติ ดิงศภัทย์. (2552). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป วันที่ค้นหา

ข้อมูล 8/02/57 [http://ebook.ram.edu/ebook/inside/html/dlbook.asp?code=L
W104\(49\)](http://ebook.ram.edu/ebook/inside/html/dlbook.asp?code=LW104(49)).

นันทนา วงศ์สมิตกุล. (2555). เรียนสังคมออนไลน์กับครูนันท์:เรื่อง กฎหมายน่ารู้. นครราชสีมา:

โรงเรียนปากช่องนครราชสีมา.[online]. Available :

<https://nantanawk.wordpress.com/> [ค้นข้อมูล 3 กรกฎาคม 2555].

บ.ไทยโฮมทาวน์ จำกัด. (2555). ซื่อขายอสังหาริมทรัพย์, เรื่อง ประกาศขายที่ดิน.
[online]. Available:

<http://www.thaihometown.com/land/93793/> [ค้นข้อมูล 3 กรกฎาคม 2555].

268

บริษัท โกลบอลทรานสเลชันทีม จำกัด. (2555). เอกสารการจดทะเบียนนิติบุคคล.

[Online]. Available: [http://www.gttmtranslation.com/images/pulldown_1293984880/
TT1.jpg](http://www.gttmtranslation.com/images/pulldown_1293984880/TT1.jpg) / ค้น ข้อมูล 3 กรกฎาคม 2555].

ปรีชา หยกทองวัฒนา. (2561). “กู้ยืมเงินผ่านโปรแกรม LINE อาจใช้เป็นหลักฐานฟ้องร้องได้ !!!”

[Online]. Available : [http://oknation.nationtv.tv/blog/splalaw/2016/03/03/
entry-1](http://oknation.nationtv.tv/blog/splalaw/2016/03/03/entry-1) [สืบค้นวันที่ 13 พฤษภาคม 2561].

โพสจัง. (2560). นักโทษคนล่าสุด ที่ถูกประหารชีวิตด้วยการฉีดยาพิษ.???. [online]. Available

: <https://board.postjung.com/919794.html>, [ค้นข้อมูลวันที่ 29 มิถุนายน 2560].

โพสต์จัง. (2550). อาการของคนไข้ที่สมองพ่นเพื่อน.. [online]. Available:

<http://board.postjung.com/857570.html>. [ค้นข้อมูล 3 กรกฎาคม 2555].

มติชน เส้นทางเศรษฐกิจออนไลน์.(2561). “ฎีกาชาวบ้าน : รถหายต้องผ่อนต่อไหม?”. [Online].

Available : https://www.sentangedtee.com/business-law-case/article_68509. [สืบค้นวันที่ 13 พฤษภาคม 2561].

มหาวิทยาลัยรามคำแหง (2555). บทที่ 2 ความสามารถบุคคล. [Online]. Available: <http://ebook.ram.edu/e-book/LA102%28LW102%2954/chapter6.pdf> [ค้นข้อมูล 3 กรกฎาคม 2555].

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. (2018, มีนาคม 26). วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี. สืบค้นเมื่อ 06:06, มีนาคม 26, 2018 จาก

[//th.wikipedia.org/w/index.php?titleA_2560&oldid=7525957](http://th.wikipedia.org/w/index.php?titleA_2560&oldid=7525957)

ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 127 ตอนที่ 95 ง.(2553). คำสั่งถอนจากการเป็นคนสาบสูญ. [online]. Available: <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/RKJ/special/search.jsp> [ค้นข้อมูล 3 กรกฎาคม 2555].

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2555). นิติภาวะ. [online]. Available : <http://th.wikipedia.org/wiki/> [ค้นข้อมูล 3 กรกฎาคม 2555].

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2555). สงครามโลกครั้งที่1: กองเรือรบประจัญบาน. [online].

Available:http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/bd/Sr_prekoko_lubare.jpg [ค้นข้อมูล 3 กรกฎาคม 2555].

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2555). สงครามโลกครั้งที่1: การทัพเซอเปียร์. [online]. Available :

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hochseeflotte_2.jpg [ค้นข้อมูล 3

กรกฎาคม 2555].269

ศรวิษฐ์ บุญเกื้อ. (2555).ข่าวมติชนออนไลน์.ข่าวประจำวันวันที่ 3 เมษายน 2555 เรื่อง แนวฎีกาใหม่ : วัดที่ไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ไม่เป็นนิติบุคคล. [online]. Available :

http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1333438762&grpId=03&catid=03/[ค้นข้อมูล 3 กรกฎาคม 2555].

สนุก. (2561). “Line(ไลน์) คือโปรแกรมอะไรบนมือถือ”. [Online]. Available
: <https://guru.sanook.com/8790/>. [สืบค้นวันที่ 13 พฤษภาคม 2561].

เอ็มไทยดอทคอม. (2553). นักโทษคดีอาญา. [online]. Available :

แอปเปิ้ล. (2555). บทความ@atcloud :วิธีการคลอดลูกแบบผ่าตัด.[online]. Available :
<http://atcloud.com/stories/45062> [ค้นข้อมูล 3 กรกฎาคม 2555].

ไอโอเอส. (2561). “ไอโอเอส ไอ คอน แกลเลอรี”. [Online]. Available
: <http://www.iosicongallery.com/facebook-messenger-20131114/>. [สืบค้นวันที่
13 พฤษภาคม 2561].

